

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପରିକ୍ରମା

ପ୍ରଭାତ ପଥେ.....

—ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପରିକ୍ରମା—

ପୂଜ୍ୟପୂଜା ସଂସଦ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ
ପ୍ରକାଶିତ

ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୭୩

ସଂପାଦକ—ଅଧ୍ୟାପକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ

ଲେଖିଛନ୍ତି—ସବୁ ଶୁଣି ବିନୋଦ କାନୁନଗୋ, ଚିତ୍ତରଂଜନ ଦାସ, ଅଧ୍ୟାପକ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦାସ, ଅଧ୍ୟାପକ ବିନୋଦ ରାଉତରାୟ, ଡାକ୍ତର ବିନୟ ଦାସ, ରବିନାରାୟଣ ଦାଶ, ହରିହର ମହାପାତ୍ର, ଇନ୍ଦୁଭୂଷଣ ମିଶ୍ର, ଗୌରୀଶ୍ୟାମ ସାମନ୍ତରାୟ, ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି, ଅଧ୍ୟାପକ ଜୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ରମା ଦେବୀ, ସଚ୍ଚିଦା ନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର, କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦୋତା, ନରହରି ସ୍ୱାଇଁ ।

ସୂଚୀ—* ସତ୍ୟର ପୂଜାରୀ

* ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆରୂପ୍ୟ

* ଆରୂପ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ଗହଣରେ

* “ମୋ ଦେବେଇ”

* ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ଜାଣେ

* ଇଙ୍ଗିତ

* ଆରୂପ୍ୟ ସ୍ମରଣେ

* ଅଲିଭା ସଲତା

* ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଲେ ଉକ୍ତି ବଢ଼ିବ

* ତାଙ୍କ ସହ କେତୋଟି ଦିନ

* ସେ ଥିଲେ ଅନିକେତ —

* ଜନ୍ମଦିନ ଆରୂପ୍ୟ ହରିହର

* ଋଷିପ୍ରାଣ ଆରୂପ୍ୟ ହରିହର

* ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ

* ଯୁଗକଳ୍ପା ହରିହର

ଭଣ୍ଡପତ୍ର ପ୍ରେସ୍, ଶି'ପାଠୀ ଲେନ୍, ମଙ୍ଗଳାବାଗ, କଟକ-୧ରେ ମୁଦ୍ରିତ

ପ୍ରାରବ୍ଧ

ଶ୍ରୀ ହରିହର ଦାସ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର ଏକମାତ୍ର ଆତ୍ମୀୟ; ଅତୀତର ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ ପରି ନିଜର ଅରଣ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ତପୋବନ ନ ଥିଲା । ସମସ୍ୟା ଜର୍ଜରିତ ଜନସମାଜ ଥିଲା ତାଙ୍କ ତପସ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ । ତାଙ୍କ ତପସ୍ୟା ଥିଲା ଜନସେବା, ତାଙ୍କ ଯଜ୍ଞ ସୁପ୍ତଯଜ୍ଞ । ତାଙ୍କ ଯୋଗ ଧରମାୟାଙ୍କ ଗହ୍ୱର ନୁହେଁ, ଗର୍ଭ ଆତ୍ମା ସହୃଦ । ଜନତା ଭିତରେ ହିଁ ସେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଗର୍ଭ ଗୁଣଧାମ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ଥିଲା; ଏହା କୋଟି ଗର୍ଭ ଗ୍ରାମରୁ ଗ୍ରାମାନ୍ତର ବ୍ୟାପି ରହିଥିଲା । ତାଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ଦେବତା ଥିଲା ସତ୍ୟ; ମନ୍ତ୍ର ଶାନ୍ତିମନ୍ତ୍ର । ହୋମଯଜ୍ଞରେ ସେ ଦୃଢ଼ାହୁତି ଦେଇ ନ ଥିଲେ, କର୍ମଯଜ୍ଞରେ ସେ ଦେଇଥିଲେ ଆତ୍ମାହୁତି ।

ସଂସାରରେ ବଡ଼ଲୋକ ହେବାର ବହୁ ଲୋଭନୀୟ ପଥ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଥିଲା । କାହା କାନ୍ଧରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ବଡ଼ ହେବା, ନିଜର ଉନ୍ନତିମ ପିତାଙ୍କ ଉପରକୁ ଉଠି ଯିବା, ନେତାରୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ମହଲ ପରେ ମହଲ ଉଠାଇବା, ସମ୍ପାଦକ ହୋଇ ସମ୍ପାଦକସଭାରେ ଆପଣା ଭାଷଣକୁ ବଡ଼ କରି ଗୁପ୍ତିବା-କଳ୍ପନା ତାଙ୍କ ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନଥିଲା । ଧନରେ ମାନରେ କ୍ଷମତାରେ ବଡ଼ ହେବାର ସ୍ୱପ୍ନ ସେ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ଜନତା ମଝିରେ ତାଲ ଗଛ ପରି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା ଧାରଣା ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ଉପରକୁ ଉଠିବା ବଦଳରେ ସେ ତଳକୁ ହିଁ ଖସିଥିଲେ — ତଳକୁ ଆହୁରି ତଳକୁ, ଯାହା ତଳକୁ ଆଉ ନାହିଁ । ଯେତେ ତଳକୁ ସେ ଯାଇଥିଲେ, ଜନ-ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ସେତିକି ଉପରକୁ ହିଁ ଉଠି ଯାଇଥିଲେ — ଉପରକୁ, ଆହୁରି ଉପରକୁ, ଯାହା ଉପରକୁ ଆଉ ନାହିଁ । ତଳର ତଳକୁ ଓ ଉପରର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଛୁଇଁଥିଲେ ଆତ୍ମୀୟ ମହାଶୟ ତାଙ୍କର ମାନବିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା । ସେ ଥିଲେ ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ଋଷି, ବଶିଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀୟ । ତାଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘେରିଥିଲା ଉତ୍କଳଜାର ଏକ ପରିମଣ୍ଡଳ । ତଳେ ବସି ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଉଚ୍ଚାସନରେ ବସିଲା ପରି ସେ ଦିଶୁ ଥିଲେ । ଗୁଲିଗଲେ ପଥ ଧୁଳି ପବନ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ତାଙ୍କ ପଦ ଛୁଇଁ ଦେଲେ ମନରେ ମହାନ ଦେବତାର ବିଭୁତି ଭରି ଉଠୁଥିଲା, ପ୍ରାଣ ଆଲୁଅ ହୋଇ ଯାଉ ଥିଲା; ବଡ଼ଲୋକ, ମହାପୁରୁଷ ଭାବେ ମନ ତାଙ୍କୁ ଅକୁଣ୍ଠ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଉଥିଲା ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ବଡ଼ ହୋଇ ଦିଶୁଥିଲେ-ସେବା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜନପ୍ରାଣ ନେତା, ଗୋଦାବରୀଶ ଦରଦା କବି, ମାଳକଣ୍ଠ ଜ୍ଞାନ ସାହୃଦ୍ୟକ, କୃପାପିତୃ ଅନୁସନ୍ଧୀୟ ସାହୃଦ୍ୟକ, କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜନସେବକ ।

ଭଲ ମଣିଷପଣରୁ ତାଙ୍କ ବଡ଼ଲେଖାର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା, ସମ୍ଭାବ-
ପତ୍ର ଏହାକୁ ଟେକି ଧରି ନ ଥିଲା, ସଭାସମିତି ବା କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏହାର
ବାହନ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏକ ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାତ୍ମ୍ୟ ଲୋକରୁ ଏହା
ବିଚ୍ଛୁରିତ ହେଉଥିଲା—ଆରୁଖିଙ୍କର ଏହାହିଁ ଥିଲା ସାରାଜୀବନର ସ୍ୱାପାଜିତ
ସମ୍ପତ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସବୁଠାରୁ ନିଷ୍ଠାଳଂକ
ଦଶନ୍ତ । ନବୃତ୍ତି ପତ୍ରୀ, ଧନଞ୍ଜୟ ଶମତା ନ ଆଇ ମହାଶମତାଶାଳୀ । କବିତା
ଲେଖି ନାହାନ୍ତି ସେ, କିନ୍ତୁ ମହାକାବ୍ୟର ଧୀରୋଦାତ୍ତ ନାୟକ ହେବାକୁ ସବତୋ-
ରାବେ ଯୋଗ୍ୟ । ନିଜେ ନିରଲଙ୍କାର ରହି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ତଃକାର ହୋଇଛନ୍ତି ସେ ।
ଚର ନିରହଂକାର; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଘେନି ଅହଂକାର କରୁ ଆମେ । ବିନୟ ତାଙ୍କର
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ବୋଲି କେହି କହେ ନାହିଁ, ପ୍ରକାଶରେ ସେ ନ୍ୟୁନତର
ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେବେ ବୋଲି । ସେ କାହା ଠାରୁ ନମସ୍କାର ଆଶା କରନ୍ତି ନାହିଁ,
କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ନମସ୍ୟ । ସବୁ ପରିବାରରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ସେ, ବିଶ୍ୱକୁଟୁମ୍ବର ମହନୀୟ
ଅଭିଭାବକ, ସବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଶିକ୍ଷକ ।

ଶିଶୁରୁ ବୃଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଭିତରେ ସେ ଜଣେ—କେହି ଦୋଦୋଚିନ୍ତା
ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେତେ ଅଚିନ୍ତା ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ଚିନ୍ତା ଜଣା ହୋଇ-
ଯାନ୍ତି । କାରଣ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶୁଥିଲେ ସେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ବ୍ୟାଧିବେଦନା ବୁଝୁ
ଥିଲେ । ଜରକୁ ଜୟ କରିଥିଲେ—ମହାକାଳର ଓ ଅସରନ୍ତି ପଥର ଜଣେ
ପରିବ୍ରାଜକ ସେ । ନିଶ୍ୱାସର ସଞ୍ଚାର ହେଉଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁଥିଲା ତାଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ।
ପ୍ରାଣରୁ ପ୍ରାଣ ଅଗଣିତ ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ପଥ ଲମ୍ବି ଥିଲା—ସେ କହୁଥିଲେ—
ଭଲ ମଣିଷ ହୁଅ—କହୁଥିଲେ ତାକୁ—ଯେ ଦିନକେ ଧନୀ ପାଲଟି ଯିବାକୁ ବସିଛି,
ରାତିଏ ଯାଇ ହାତୀଏ ଆଣୁଛି, ଜୀବନର ଜ୍ୱାଳା ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ବଢ଼ାଉଛି, ଯେ
ଅତ୍ୟାଚାର ଅନ୍ୟତ୍ରକୁ ନୀରବ ଭାବରେ ସହି ଯାଉଛି । ସେ ‘ଭଲ ମଣିଷ ହୁଅ’
ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି, କାରଣ ସେତିକି ହେଲେ ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ସମସ୍ୟାର
ସମାଧାନ ହୋଇଯିବ । ଆରୁଖି ମହାଶୟ ବେଦଉପନିଷଦ, ଭଗବତ୍‌ଗୀତା ଓ ଧର୍ମ-
ପଦରୁ ଜୀବନର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱରୂପ ଏକେ ଶିଖିଥିଲେ ଓ ଏହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ
କରିବା ପାଇଁ ଜୀବନକୁ ଅର୍ପଣ ସ୍ୱରୂପ ତାଲି ଦେଇଥିଲେ ।

‘ଆରୁଖି ପରିଶ୍ରମୀ’ ପୂଜ୍ୟପୁଜା ସଂସଦର ପଞ୍ଚମ ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୟ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ
ରଚନାରେ ଏହା ଧମ୍ବୁଜ ସେମାନେ ଜାତିର ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ।

ମହାଲୟା

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ

ସଂପାଦକୀୟ

‘ପୂଜ୍ୟପୂଜା ସଂସଦ’ ଯେଉଁ ମହାନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଏ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠାତମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅମରଗ୍ରନ୍ଥ ରଖି ଯାଉଛନ୍ତି ତାହା ସମସାମୟିକତାର କୁଟୀଳ କଟାକ୍ଷରେ ଜଳ୍ମିତ ହେଲେ ହେଁ ମହାକାଳ ଯେ ତାର ବିଚାର କରିବ— ଏ ଭରସା ମୋର ଅଛି । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସଂସ୍କୃତି ନାମରେ କେବଳ ସମା-
ରୋହ, ଗବେଷଣା ନାମରେ ପ୍ରଚାରଣା ଓ ପୁନରୁଦ୍ଧ, ଧର୍ମନାମରେ ଧର୍ଷଣ ଓ ଦାମ୍ଭିକତା ଚାଲେ ସେଠି ଆଗୁଆଁ ହରିହରଙ୍କ ପରି ଜଣେ ପରମ ସାଧୁ ଓ ସାଧକଙ୍କୁ ନେଇ କିପରି ଏ ଜାତିର ଇତିହାସ ଗଢ଼ା ଯାଇପାରିବ... ତାହା ହିଁ ଆମ ମନରେ ଘୋର ଉଦ୍‌ବେଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । କାରଣ ଏ ରୂପି ପ୍ରତିମ ଅପ୍ର-
ତିଭ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବଟି ରାଜନୀତିର ରଂଗମଞ୍ଚରେ ରଂଗରଞ୍ଜାର କୁଟୀଳ କୌଶଳ ଦେଖାଇ ପାରିନାହିଁ, ଦେଶକୁ ବିପନ୍ନ କରି, ଜାତିକୁ ନିବେଦ କରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାଦୁକର ସାଜିନାହିଁ, ନିନ୍ଦସାର୍ଥକ ଦୁର୍ଦ୍ଦିବାର ଅଭିନାୟରେ ବୃଦ୍ଧବ୍ୟାଘ୍ରର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିନାହିଁ । ଯାହା ସତ୍ୟ ବୋଲି ତାର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୋଇଛି ତାକୁ ହିଁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବଧାରଣ କରି ରଖିଛି, ବିବେକର ଇଂଗିତରେ ପଥ ଚାଲିଛି—
ବେଳେବେଳେ ଅତି ନିସଙ୍ଗ, ଏକାନ୍ତ ଏକାକୀ ତାର ପଥଯାତ୍ରୀ । ବଡ଼ଲେଙ୍କାର ଭେକନାହିଁ, ଦରିଦ୍ରଙ୍କର ନାମାବଳୀ ପକେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅପସାରିତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତେଣୁ ତାକୁ ଚରୁର ଧୂର୍ତ୍ତି ଓ ଚଟୁଳ ତାକିକ କହୁଛି ଅପା-
ରଗ, ଅଯୋଗ୍ୟ । କାରଣ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ, ରାଜନୀତିରେ ବ୍ୟୁତ୍ଥା ଓ ସୌଜନ୍ୟକୁ ବଳି ଦେଇ ପାଖ ଓ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ହାତ ଓ ଗୋଡ଼ କାଟି ଦେଇ ପାରିନାହିଁ । କହବା କଥା ଓ କଲ୍ଲକମ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁଦ୍ଧାତରଣ କରି ନାହିଁ । ସେ ଖେଳୁଥାନ୍ତି ନୁହେଁ, ଖେଳର ମ୍ୟାନେଜର ବି ନୁହେଁ ଗୋପବଂଧୁ ପୁରୀର ସେବାସୁବନ୍ଧୁ ଅନୁବ୍ରତ୍ତ, ସରଳତାର ଏଇ ଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି କଣ ସତେରେ ଇତିହାସରୁ ଏଇ ତଥା କଥିତ ଅପାରଗତା ଯୋଗୁ ନିର୍ଭୟିବେ ?

ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଏ ସୂତର, ପୁଣି ଉଦ୍ଧର ପୁରୁଷର । ଉଦ୍ଧର ପୁରୁଷ ସେବେ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଖୋଜିବ ଚେତେ ସେଇ ଇତିହାସ ସାକ୍ଷ୍ୟଦେବ ଗୋପ-

ବନ୍ଧୁମୁଗର ଏ ଶେଷଦିନ ଶିଖା ତଥାପି ଅମ୍ଳାନ ଜଳୁଛି । ସେ କୌଣସି
ରାଜନୈତିକ ଓ ବୈଷୟିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଉପହାସ କରି, ଦେଶସେବା ନାମରେ
ରୁଲିଥିବା ଲୁଣ୍ଠନ ଓ ଛଳନା ଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି, ଭୋଗ ଓ ଭାଗ୍ୟକୁ
ଆପଣା ଆଚରଣରେ ଭରସାର କରି ସେ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନର ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ
ଅଧିକାର କରି ବସିଛି । ତାରି ରୁପାୟରେ ତାକୁ ଅନ୍ଧାର କରି କେତେ କ୍ଷମତାର
ଘୋଡ଼ାଦୌଡ଼, କେତେ କୁମ୍ଭୀର କାନ୍ଦଣାର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଛଳନା ନେତାମାନେ
ଦେଖାଇଛନ୍ତି ; ଏ ଜାତିପାଇଁ କେତେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଓ ଆକୁଳତା ଦେଖାଇ-
ଛନ୍ତି । ନେତୃତ୍ୱ ପାଇଁ କେତେ ମାତର ତଣ୍ଡି ଚିପି ଦେଇଛନ୍ତି : ସଭାରେ
ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀକରି କେତେ ଆପଣାର ଉନ୍ନତି ମିଳିଛି । ସେ କିନ୍ତୁ ସବୁଥିରୁ
ଦୂରରେ ରହି ଚିନ୍ତା ମଣିଷର ଏଇ ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ଉପବନକୁ ଅନାସକୁ
ଘୋଷୀପରି ଉପଲବ୍ଧ କରିଛି । ମନକୁ ବାଧ୍ୟ ବୋଲି କାହାକୁ କିଛି କହି-
ନାହିଁ ଅର୍ଥନୂହେଁ ଯେ ସେ କାଠପଥର ପରି ଏକ ଜଡ଼ପିଣ୍ଡ, ତା' ଠାରେ ଅନୁ-
ଭବ ନଥିଲା, ଉପଲବ୍ଧ ନଥିଲା । ତାର ପ୍ରଶାନ୍ତ ମାରବତା ଯଦି ଆମକୁ ତାରିପରି
ମଣିଷ ହେବାକୁ ନ ଶିଖେଇଲା ପାପ ପ୍ରଲୋଭନରୁ ଦୂରରେ ରଖି ନ ପାରିଲା
ତେବେ ପ୍ରଗଳ୍ଭ ଚେତାବନୀ କଣ ଅଧିକ କରି ପାରିଥାନ୍ତୁ ? ନା' ଆମେ
କିଛି ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୋହୁଁ, କିଛି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ନୋହୁଁ । ଆମେ ଦେଶର
ମାଲିକ, ରାଜା । ଆମ ଇଚ୍ଛା ଜନତା ପାଇଁ ଚରମ ଖସିତ । ମାନିଯାଅ-
ନଚେତ୍ ରୁମେହିଁ ଷଡ଼ିତ୍ରସ୍ତ ହେବ । ଏ ଦାମ୍ଭିକତା ଭାର ନଥିଲା । କେହି ନ
ଶୁଣିଲେ ଦି' ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ଆଉ ଅଖଣ୍ଡ ମାରବତା—ରୁପି ସାଧକ କଣ କାହାର
ଅମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିପାରେ ?

ହେ ମୋର ଅଗଣିତ ଅନାଗତ ପଥରୁଣ ! ହେ ମୋର ସମସାମୟିକ
ବନ୍ଧୁ, ସଖା, ଦେଶ ସେବକ, ଜନନେତା ଛନ୍ଦି ଶିକ୍ଷକ କର୍ମରୁଣ ! ଓଡ଼ିଆ ଜାତିହାସର
ଏଇ ଯୁଗନ୍ତର କାଳଜୟୀ ମହାମଣିଷକୁ ଆଦର୍ଶରେ ନହେଲେ ବି କୌତୁ-
ହଳରେ ଟିକିଏ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବକି ? ଆଗରୁରେ ନ ହେଲେ ବି ଟିକିଏ
ବିଚାରରେ ତାଙ୍କୁ ଅବବୋଧ କରିବକି ?

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ

ତା ୨୮ । ୧୧ । ୭୩

ସତ୍ୟର ପୂଜାରୀ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର

ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଆରମ୍ଭ ହେବାର କିଛି କାଳ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କିତେଜଶ ସାଧାରଣ ଶେଷକୁ ବାହାରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ହରିହର ଦାସହିଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ସେ କେବଳ ବୟୋଜ୍ୟଷ୍ଠ ନୁହଁନ୍ତି; ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ସମ୍ମାନିତ ମଧ୍ୟ । ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେନାପତି । ଛ' ଦଶନ୍ଧରୁ ଅଧିକ କାଳଧରି ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ସ୍ୱେଦ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ ହେବାର ଭଲ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଉ କାହାର ହୋଇନାହିଁ । ନିଜର ବୋଲି ତାଙ୍କର କିଛି ନାହିଁ । ଏହି ଅଜାତଶତ୍ରୁ ତ୍ୟାଗ-ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସମ୍ମାନ ଦେବାପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ନିଶ୍ଚୟ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିବେ । ତାଙ୍କୁ ଏଭଳି ସମ୍ମାନ ଦେଇ ଯେକୌଣସି ସରକାର ନିଜେ ଧନ୍ୟ ହେବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଛି, ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର କିପରି ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଯିବ; କାରଣ ତାଙ୍କ ଶବକୁ ସେହି ସାକ୍ଷୀ ଗୋପାଳର ବକୁଳ ବନକୁ ନିଆଯିବ । ୭୭ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ହରିହର ଗୁରୁ ବୋଲି ମାନିଥିଲେ, ତାଙ୍କର ସମାଧିସ୍ଥଳରେ ଆରୁଣ୍ୟଙ୍କର ଚିତା ଜଳିବ । ଏତେ ବାଟ ଯିବାପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ ସମୟ ଲାଗିବ ।

ଯେଉଁମାନେ ଆରୁଣ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ଗୁଳିଶ ପରୁଣ ବର୍ଷଧରି ସହକର୍ମୀ ଭାବରେ ରହି ଆସିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପାଦତଳେ ବସି ଦେଶସେବାପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ପାଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଅତି ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଥା ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ତାଙ୍କର କହିବାର କଥା—ଆଜ୍ଞା ଯେ ଆରୁଣ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କୁ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଇ ପାରିଲ ନାହିଁ, ଏହି ହେଉଛି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଚରମ ସଫଳତା । ତାଙ୍କ ଦୀର୍ଘ ଜୀବନର ବିରୁଦ୍ଧ ସାଫଲ୍ୟକୁ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସମ୍ମାନର ଯୁକ୍ତ ନିୟମ-ଗଣି ଭିତରେ ରଖିଦେବା କିଭଳି ବା ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ? ଏ ଦେଶପାଇଁ ସେ ସବୁକିଛି କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାହାର ବଦଳରେ କିଛି ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । କ୍ଷମତାଠାରୁ ସେ ସବୁବେଳେ ଦୂରରେ ହିଁ ରହୁଥିଲେ । ତେଣୁ କେବେ ନା କେବେ କ୍ଷମତାରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ସରକାର ଯେଉଁ ନିୟମ ବାନ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଭିତରେ ଆରୁଣ୍ୟ

ମହାଶୟ ଆସନ୍ତେ କପର ? ସରକାରଙ୍କ ଅନ୍ଧାରୁ ପ୍ରମାଣ କରି ଦେଲାଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
ମହାଶୟ ଥିଲେ ଅତି ବରଷ ।

ସେଦିନ ସକାଳର ଅପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ ଯିଏ ଦେଖିଛି, ସେ ଧନ୍ୟ । ଶୋକ ସହିତ
ଆନନ୍ଦ କିଭଳି ମିଶିଯାଇପାରେ ତାହାର ପ୍ରମାଣ ସେହିଦିନ ମିଳିଲା । ଏ ସଂସାରରେ
କାର୍ଯ୍ୟ ୧୨ ବର୍ଷ ରହିଲା ପରେ ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲା କେହି ସ୍ବପ୍ନ ହେବାର କିଛି
ନାହିଁ । ତଥାପି ଲୋକେ ଶୋକାଭିଭୂତ; କାରଣ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ
ଆଉ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଥିଲେ ଅନେକଙ୍କର ପ୍ରେରଣା ତଥା ସାନ୍ଥନାର
ଉତ୍ସ । ଆନନ୍ଦ ଏଥିପାଇଁ ଯେ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଦର୍ଶନ ପାଇବାକୁ ସୌଭାଗ୍ୟ
ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକମାନଙ୍କର ହୋଇଛି । “ଆଜି ଏହି ପବିତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ଏଠାରେ
ଉପସ୍ଥିତ ରହୁପାରୁଛି” ଅନେକଙ୍କର ଆନନ୍ଦ, ସନ୍ତୋଷ, ଗୌରବ ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ‘ଜନ୍ମ-ପରିବାର’ର ଲୋକେ ସେଠି ଯେଉଁ
ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି ‘କର୍ମ-ପରିବାର’, ‘ସାଧନା ପରିବାର’ର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ
ସେହିଭଳି ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହେଉଥାଏ । ଏହି ହେଉଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ
ସମଗ୍ର ଜୀବନର ସାଧନାର ପରିଣତ । ତାଙ୍କୁ ଯିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି, ସିଏ
ଅନୁଭବ କରିଛି ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜଣେ ଭାଗ୍ୟମଣି ବା ଜଣେ ରମ୍ୟ ଦେବୀଙ୍କ ଭିତରେ
କିଛି ତପାତ୍ ନଥିଲା । ଗୁରୁ, ଗୀତା, କୁନ୍ତଳା ତାଙ୍କଠାରୁ ଯେତେଲି ବ୍ୟବହାର
ପାଇଛନ୍ତି, ବୁଦ୍ଧି, ମଙ୍ଗଳା, ଗୋଦାବରୀ, ଶଶୀ ମଧ୍ୟ ସେମିତି ବ୍ୟବହାର ପାଇଛନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ-ପରିବାରର ନାତି ଟିଟୁନ୍, ସନ୍ତୋଷ ରାମପ୍ରସାଦଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ପୁରେ
ସେତିକି ସ୍ଥାନ, ନାନା, ବନ୍ଧୁ, ବାବୁଜୀଙ୍କ ପାଇଁ ସେତିକି ସ୍ଥାନ । ଭଗୋଇ ଜଗନ୍ନାଥ
ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରେ ବସି ଖାଇଲାବେଳେ ସେ ସେତିକି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ଡକ୍ଟର
ମହେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରେ ବସି ଖାଇଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ପରିମାଣରେ
ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଆମେ ସମସ୍ତେ ବର୍ଷ-ବର୍ଷ ଧରି “ବସୁଧେବ କୁଟୁମ୍ବକମ୍”
ପ୍ରାର୍ଥନା ବୋଲି ଆସିଛୁ । ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଖାଇ ଆସିଛନ୍ତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
ହରିହର । ତେଣୁ ଶବ୍ଦ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଯେତେବେଳେ ବାହାରିବ, ମଞ୍ଚର ଗାଡ଼ି
କେଉଁଠୁ ଆସିବ, କିଏ କିଏ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବେ—କେଉଁବାଟେ ଶବାଧାର ନିଆଯିବ,
ସେ ସବୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଠିକ୍ କରି ଦେଉଛନ୍ତି । କାରଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ‘ପରିବାର’ର
ଲୋକ ବୋଲି ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରିବା ପାଇଁ କି ଅପୂର୍ବ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ତିରୋଧାନରେ ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ଶେଷ ହୋଇଗଲା !
ଆଜି ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ କୋଡ଼ିଏ ପଚାଶ ଦଶନ୍ଧି ବୟସ, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର
ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେହିଁ କୁହାକୁହୁ ହେଉଛନ୍ତି—“ଏହି ଲୋକ ଏତେ ବଡ଼ ଥିଲା !

ଆମେମାନେ ଜାଣିପାରି ନ ଥିଲୁ ତ ?” ସେ ଭଲ ହେବାରେ କିଛି ବିଚିତ୍ରତା ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ବଡ଼ପଣିଆ କେଉଁଠି, ତାହା ଠିକ୍‌ଭାବରେ ନଜାଣାଇ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ବହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଥା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଏ । ଆମ ମାପକାଠି ଯେଉଁକି, ସେଇଥିରେ ଆମେ ଯାହା ମାୟା ଦାସେ କେଉଁଠି କଣ କଲେ ତାହାର ଟିକିନିଶି ବିବରଣୀ ଦେଉ ଦେଉ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅସଲ ଦିଗଟିକୁ ଭୁଲିଯାଉ । ଆମ ଦୃଷ୍ଟି ବରାବର ତଳକୁ ରହିଲାଭଳି ହୁଏ— ଉପରକୁ ଆମେ ଚାହିଁପାରୁନାହିଁ । ବିଶାଳ ଅରଣ୍ୟର ଶୋଭା, ବ୍ୟାପକତା ତଥା ଗୁରୁତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଯାଇ ଆମେ ସେହି ଅରଣ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ଅନେକ ସମୟରେ ରହିଯାଉ । ଶେଷକୁ ଅବସ୍ଥା ଏଭଳି ହୁଏ ଯେ ଆମେ ଅରଣ୍ୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବୃକ୍ଷ-ଲତାଙ୍କ ବିଶେଷତ୍ୱ ଭିତରେ ନିଜକୁ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିଦେଉ । ବୃକ୍ଷଲତାକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଅରଣ୍ୟକୁ ଦେଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ ହେଇବସୁ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଏ କଥାଟି ଅଧିକ ପ୍ରମୁଖ୍ୟ । ସେ ଗୁପ୍ତାବସ୍ଥାରେ ପିଲାଙ୍କର କାନ୍ଧୁ କିଭଳି ଧୋଇ ଦେଉଥିଲେ, ଜୁର ହେଲେ କିଭଳି ରାତି ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ଜଣି ରହୁଥିଲେ, ହଜିଲା ଲାଗିଲେବେଳେ ନିର୍ଭୟରେ ଗାଁ ଗୁଲୁଗଲେ, ଭଲଭାବରେ ଅଙ୍କ ପଢ଼ାଉଥିଲେ, ନିୟମିତ ସୂତା କାଟୁଥିଲେ, ଅତି ସ୍ୱେଦପ୍ରବଣ ଥିଲେ, ବୁଢ଼ାବେଳେ ମଧ୍ୟଗୁଲି ଗୁଲି ଭୂଦାନ ଗ୍ରମଦ ନ ଆନ୍ଦୋଳନର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଉଥିଲେ ଇତ୍ୟାଦି କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେବେଳେ ତାଙ୍କ ଅସଲ ବିରାଟତ୍ୱ, ଅସଲ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ଗୌଣ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଛି । ବିଶେଷତଃ ଗଲା ଦଶବର୍ଷ ଭିତରେ ତାହାହିଁ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ବଡ଼ପଣିଆର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମୁଁବସମାନକୁ ମିଳିନାହିଁ । ସେ ଭଲ ଇଂରାଜୀ ବ୍ୟାକରଣ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖିଥିଲେ ଓ ତାହାର ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ ପାଠିଏ ଅର ହୋଇଯାଉନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେବେଳେ ଆମ କଥା ଉପରେ ଆମେ ଯେତେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଶ୍ରେପ କରୁ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ସେତେବେଳେ ୧୯୩୦ରେ ପ୍ରଥମେ ଆନ୍ଦୋଳନ-ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଲା, ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ହିଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମ ସେନାପତି ଭାବରେ କାଞ୍ଚି ଲବଣ ଚେଷ୍ଟାରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅମାନ୍ୟ କରି ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି କହିବାକୁ ଭୁଲିଯାଉ । ଗଲା ଦଶବର୍ଷ ଧରି ରାଜନୀତି ଆକାଶରେ ତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇ ନଥିବାରୁ ସେ ଯେ ୧୯୨୧ର ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୧୯୪୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ପଚାଶ ବର୍ଷକାଳ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲେ ତାହା ସହଜରେ ଜାଣିହୁଏ ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ସରକାର ସହଜ ଲଢ଼େଇ ଗୁଲିଥିଲେବେଳେ ଅତି ଯତ୍ନସହକେବେଳେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଦୁଇ ଦୁଇ ଅର ସଭାପତି ହୋଇଛନ୍ତି । ହରିହର ଯେ ଦିନେ ‘ସମାଜ’ କାଗଜର ସଂପାଦକ ଥିଲେ—ଏ କଥା କହିଲେ ବେଳାକୁ ଆଜି ଅନେକଙ୍କୁ

ନୂଆଭଳି ଲାଗୁଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ସେ ଅଲେ ଜଣେ ଅଦ୍ୟମ୍ ସାହସୀ ସଂସ୍କାରକ । ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭଳି ସେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଭୋଗିଛନ୍ତି । ଏହିସବୁ ବିଷୟରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କୌଣସି ଲୋକର ଦୁର୍ଦ୍ଦ୍ବୋଧ ହୋଇଯିବ ଯେ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କୁ ଯେତକ ବଡ଼ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି, ପ୍ରକୃତରେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ ଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅସୁବିଧା ହେଉଛି—ସେ ବହୁକାଳଧର୍ମ ଏ ସଂସାରରେ ରହିଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ସେ ଯୁଗରେ ସ୍ଥିତି ବିଷୟରେ ଅନୁମାନ କରିବା ଏତକାଳ ପରେ ଆଜି ସହଜ ହେଉନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯେ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟିଯାଇଥିବା ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଗୁଡ଼ିକର ମଧ୍ୟ ସଠିକ୍ ଧାରାବାହିକ ବିବରଣୀର ଉଲ୍ଲେଖ କୌଣସିଠାରେ ନାହିଁ । ତାହା ନ ନଥିବାରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅତି ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଆଜି ‘ସ୍ମୃତି’ ବୋଲିଜଣା ପଡ଼ୁଛି ବା ତାହାର ବିପରୀତ ମଧ୍ୟ ହେଉଛି । ଆମେ ଯଦି ଆମ ମନ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ସରୁରି, ଅଣି ବର୍ଷ ପଛକୁ ନେଇଯାଇ ପାରିବା ତେବେ ଯାଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ହରିହର, ମଧୁସୂଦନ କି ପରିସ୍ଥିତିରେ କରଳି କାମ କରିଥିଲେ ସେ ବିଷୟରେ ଧାରଣା କରିପାରିବା । ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମେହେନ୍ତରଟିକୁ ଛୁଇଁଦେଲେ ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥା ଯାଉଥିଲା, ସେ ଯୁଗରେ ସମାଜ-ସଂସ୍କାରକ ହେବାପାଇଁ କେତେ ସାହସ ଓ ମନର ବଳ ଲେଖା, ତାହା ଆଜି କ’ଣ ଆମେ ଅନୁମାନ କରିପାରିବା ?

ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଘଟଣାବଳୀରୁ ଯେଉଁ ମାପକାଠିରେ ମପାଗଲେ ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ମିଳନ୍ତା ସେ ମାପକାଠି ଆଜି ଆଉ ଆମ ହାତରେ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଆଜି ମୂଳବୋଧ ବଦଳିଯାଇଛି । ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ପୂର୍ବ ଭକ୍ତି ନାହିଁ କି ଗୁରୁଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରତି ସେହି ପୂର୍ବ ମମତା ନାହିଁ । ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ହରିହର ସେ ଯୁଗରେ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ କି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ତାହା ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଅନୁମାନ କରିବା ଆମପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ । ‘ମନୁଷ୍ୟ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ବଦଳାଇ ଦିଏ’—କଥାଟିର ପ୍ରତିବାଦ କରି ଯେଉଁମାନେ କୁହନ୍ତି ସେ “ପରିସ୍ଥିତି ହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସୃଷ୍ଟିକରେ” ସେମାନେ ଯଦି ହରିହର, ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଜୀବନ ପ୍ରକୃତରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବେ ତେବେ ସହଜରେ ଗୁରୁ ପାରିବେ ଯେ ଜଣେ ଜଣେ ଯୋଗଜନ୍ମା ପୁରୁଷ ସମାଜକୁ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଗଭୀରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛନ୍ତି । ସୋତର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ପହଞ୍ଚିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର କିଭଳି ଥିଲା ତାହା ଦୃଢ଼ାୟତ୍ନ କରିବା ଆମପକ୍ଷରେ ସହଜ ନ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ହରିହରଙ୍କ ଠାରେ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ‘ବିଶେଷତ୍ବ’ ଥିଲା ତାହା ଏବେ କାଳର ସାଧନାର ପରିଣତ ବା ଫଳ ଯେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଲୋକପକ୍ଷରେ ତାକୁ ଠିକ୍‌ଭାବରେ ବୁଝିବା ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ । କେତେ ସାଧନା ପରେ ଜଣେ ଯାକ ଏଭଳି ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବ ଯେ ନିଜର ଭାବ ବା ପୁରୁଷକୁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବ, ନିଜର ସହକର୍ମୀ ବା ସେମାନଙ୍କର ପିଲାପିଲିକୁ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବ ! କେତେ ସାଧନା କଲେ ଯାକ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରସଂସାପତ୍ର ପାଇବ ସେ—“ଏହି ଲୋକ କେବେ କାହା ସହିତ କଲି କରିନାହିଁ ।” ଯେଉଁ ଲୋକ ଘରଦ୍ୱାର ଗୁଡ଼ିକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯାଇଛି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା ହୁଏତ ସହଜ । କିନ୍ତୁ ଯିଏ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ବିଧବାଗ୍ରାମର ପରିଚାଳକ, ସଙ୍ଗଠନମାନଙ୍କର ସେବାପତି, ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସଭ୍ୟପତି, ହରିଜନ ସେବକ ସଙ୍ଗ ଓ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦର ସଭ୍ୟପତି, ସର୍ବୋଦୟ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତା ଭାବରେ ଜୀବନ କଟାଇଛି ତା’ପକ୍ଷରେ ଜଣକ ସହିତ ସୁଦ୍ଧା କଲି କରିନାହିଁ ବୋଲି ସାବିତ୍ରିକେଟ ପକବା କ’ଣ କମ୍ ସାଧନାର କଥା ସେଥିପାଇଁ ବାରମ୍ବାର କୁହାଯାଇଛି ଓ ଯେତେ ପୁନରାବୃତ୍ତି କଲେ ମଧ୍ୟ ଦୋଷ ହେଲା ବୋଲି ମନେ ହେଉନାହିଁ ଯେ ତାଙ୍କ ବଡ଼ପଣିଆକୁ ଆଖି ପାଉନାହିଁ ।

ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଯେଉଁ ଦଶନ୍ଦରେ ଆମେ ଆଜି ପହଞ୍ଚିଛୁ, ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଠିକ୍ ସେହି ଦଶନ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା ସବାନେଷରେ ପରାଧୀନ ହେଲାବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଶିକ୍ଷା ଓ ସତ୍ୟତାର ପ୍ରସାର ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ଟିକିଏ ଡେରି ଲାଗୁଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଯାହା ବା ଉନ୍ନତ ହୋଇଥାଉଥିଲା ୧୮୭୭ର ନ’ଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ତାକୁ ଅଟକାଇ ଦେଲା । ସେହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଧକ୍କା ଦଶବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ତାକୁ ଭୁଲିନଥିଲେ । ଆମ ଏ ପ୍ରଦେଶର ଅଳ୍ପ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଅନ୍ୟତ୍ର ଅଞ୍ଚଳ ଭୁଲନାରେ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ ପୁଣି ଜିଲ୍ଲାର ସାକ୍ଷୀଗେ ପାଲ ବା ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପସ୍ଥାନ । ସମଗ୍ର ଭାରତରୁ ଯାହା ଯେଠାକୁ ଆସନ୍ତି । ଭଲ ନଡ଼ିଆ ଚାଷହୁଏ । ତେଣେ ପୁଣି ନିକଟ ହୋଇଥିବାରୁ ଓ ସାକ୍ଷୀ ଗୋପାଳ ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁର ଗ୍ରାମ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ବହୁ ଗ୍ରାମ ଭୁଲନାରେ ଟିକିଏ ଆଗୁଆ ଥାଏ । ମହାଦେବ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଶ୍ ଖାତିର । ୧୮୭୧ରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରଥମ ପୁଅ ହେଲା ତାହାର ନାମ ଦିଆ ହେଲା ହରି । ପିଲାଟିକୁ ଯେତେବେଳେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ବୟସ ସେତେବେଳେ ମାଆ ମରିଗଲେ । ମହାଦେବ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ବୟସ ଅଳ୍ପ । ସେ ଅଭ୍ୟୁତରେ ବିବାହ କଲେ । ସାବତ ମା’ ଏଭଳି ଯତ୍ନରେ ପାଲିଲେ ଯେ ପିଲାଟି ଅନୁଭବ କଲା ସତେ ଯେପରିକି ମାଆ ମରିନାହିଁ । ପରେ ଅବଶ୍ୟ ଦିନିକି ୩

ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀ ଜନ୍ମ ହେଲେ । ପଛ ଦିନି ଭାଇଙ୍କ ନାମ ରାମ, ଗୋବିନ୍ଦ ଓ ଶଙ୍କର ଭଉଣୀର ନାମ ରହୁଲ ନିଶା ।

ଗାଁରେ ଭଣ୍ଡାକୁଲର ସ୍କୁଲ ଥାଏ; ଆଉ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ । ସେ କାଳରେ ଟିକିଏ ଅଧିକ ବୟସରେ ଯାଏ ପିଲା ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ହରିକୁ ଯେତେବେଳେ ଚେର ଚଉଦବର୍ଷ ଯେତେବେଳେ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକଙ୍କର ମତଗତ କଣ ଥିଲା, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ନିଜେ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଡାଏରୀରେ ଲେଖାଅଛି—“୧୮୯୩-୯୪ ସାଲର କଥା । ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ସତ୍ୟତାର ଖରସ୍ତୋତ ଉତ୍କଳର ପୁରପଲ୍ଲୀକୁ ପ୍ରାବିତ ନକରି ପାରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆମ ଗାଁରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରବେଶଲାଭ କରିଥିଲା । ଇଂରେଜା ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କର ମନ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଇଂରେଜା ପାଠପଢ଼ି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇ ପ୍ରଭୃତ ଅର୍ଥ ଓ ଶ୍ରମଜା ଉପାର୍ଜନ କରିବାର ଉଦ୍ଦାହରଣ ସେମାନେ ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଇଂରାଜୀ ଶୁଣିଅଛନ୍ତି ପଢ଼ୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଆଗୁର—ବ୍ୟବହାର, ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ, ବେଶଭୂଷାର ପରିପଟୀ, ନାମମାତ୍ର ଲଳି ନିବାରକ ଚରଦଶୀ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ଓ କଥାବାଚ୍ଛାର ପ୍ରଗତିଭାବରେ ପଲ୍ଲୀ ବାଲକ ମାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖ କଲେନା କରୁଥିଲେ । ଯାହା ବିଦେଶୀ, ତାକୁ ସତ୍ୟତା ବୋଲି ମନେକରି ସ୍ୱଦେଶୀ ଭାବକୁ ଅସତ୍ୟତା ବୋଲି କହିବାକୁ ଶିଖୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଇଂରେଜା ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପୁରୁଷ ସହରକୁ ଆସିଥିଲେ ।”

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ହରି ଦିନେ ଯେତେବେଳେ “ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର” ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇଗଲେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ବରାବର ଉଠେ । ଏହାଙ୍କର ଗୁଲିଚଳନ ଏତେ ସାଧାରଣ ହୋଇଲା କିଭଳି ? ସାଧାରଣ ଦଣ୍ଡ ଲୋକର ମନର କଥା ବୁଝିବ କୁ ଏଇ ସମର୍ଥ ହେଲେ କିପରି ? ସରଳ ଜୀବନ ଓ ଦଣ୍ଡ ଲୋକର ଆଖିର ଭାଷା ବୁଝିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ନଥିଲେ ଏତେକାଳ ଧରି ଜଣେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ସେବକ ହୋଇ ରହିବା ସହଜ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଯଥାସମ୍ଭବ ନଦେଇ ମଧ୍ୟ ପରୋକ୍ଷରେ ସେ ନିଜେ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଗାଁରୁ ଯେତେବେଳେ ଭଣ୍ଡାକୁଲର ସ୍କୁଲରୁ ପାଠକର ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ଚାରିଟଙ୍କା ବୁଝି ମିଳୁଥିଲା । ସେହିକି ଟଙ୍କାରେ ମାସିକ ଚଳିଗଲେ ନନାଙ୍କ (ବାପା) ଉପରେ ଆଉ ବୋଧ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ କେମିତି ଚଳୁଥିଲେ ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ କୁହାଯାଉ—“ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଫକାଲେ ଭିତ ରାନ୍ଧୁ । ସେଥିରେ ଘାଙ୍ଗଣ, ଅଳୁ, ଘାବୁ ଯହା ଥାଏ ତାକୁ ଫିଟାଇ ନେଇ ଓ ତାଲି (ଫୁର) ଥିଲେ

ଜିନୀରେ ବାନ୍ଧି ସେହି ଭାତ ହାଣ୍ଡିରେ ପକାଇ ସିଝାଇ ନେଉ । ପରେ ସେହି ସିଝା ଡାଲିକୁ ଅଣକରେ ଚକଟି ସେଥିରେ ପେଜ ମିଶାଇ ଲୁଣ ଟିକିଏ ଦେଇ ଡାଲି କରୁ । ବାଜଗଣ କଖାରୁ ଯାହା ସିଝା ହୋଇଥାଏ ତାକୁ ଚକଟା କରୁ । ସକାଳେ ଭାତଡାଲି ଖାଉ । ରାତିକୁ ସେହି ସକାଳର ରନ୍ଧାଭାତ ପଖାଳ ଓ ଚକଟା ଖାଉ କେବେ କେବେ ଗ୍ରାମରୁ କେହି ଆସିଲେ ରାତି ଓଲି ରନ୍ଧା ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଦିନକ ସୁଖରେ ଭବ୍ୟଭାତ ଡାଲି ରାତିରେ ମଧ୍ୟ ଖାଉ । ଦୁଇଓଲି ରୋଷେଇ କରି ଖାଇବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ାପଡ଼ିରୁ ଏତେ ସମୟ ରୋଷେଇରେ ଦେବାକୁ ସମୟ ନଥାଏ ।

ପୁରୀରେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ହରିହର ଯେତେବେଳେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପଡ଼ିଲା । ଜଣେ ହେଉଛନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ ଦାଶ । ତାଙ୍କରି ବୟାସେ ସେ ବର୍ଷେ କାଳ ରହିଥିଲେ । ଗୋପୀ-
ଭାଜନାଙ୍କୁ ଯେ ଖୁବ୍ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଜରିଆରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କୁ ସେ ଚିହ୍ନିଲେ । ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ସହିତ କିଛି ଦେଖା ହେଲା ସେ କଥା ସେ ଅତି ସରଳଭାବରେ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି ; ତେଣୁ ତାଙ୍କର ମୁହଁରୁ ଶୁଣିବା । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—
“ମୁଁ ପୁରୀ ଆସିବା ପରଦିନ ଗୋପୀଭାଜନାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କୁ ଭେଟିବାକୁ ଗଲା । ବାଟରେ ଆପଣେ ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲି । ମୁଁ ପିନ୍ଧିଯାଇଥିଲି ରଙ୍ଗଣୀ ଖପା । ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କୁ ଦେଖିଲି, ସେ ପିନ୍ଧିଥିଲେ କଳାପାହାଡ଼ ଖପା ଅବଶ୍ୟ ମୋ ଖପାଠାରୁ ଅଳ୍ପସରୁ । ତାଙ୍କର ଏ ବେଶଭୂଷା ଦେଖି ମୋର ବିଲତ ପତଳାଲୁଗା ପିନ୍ଧିବାର କଳହନା ଏକାବେଳାକେ ଉଠିଗଲା । ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆଳାପ ହେଲାପରେ ସେ ମୋତେ ଅତି ଆପଣାର କରିନେଲେ । ମୁଁ ମୋ ଜୀବନରେ କାହାରିକୁ ଗୁରୁ କରିଥିବା ମୋର ମନେ ନାହିଁ । ଏପରିକି ମୋର କର୍ତ୍ତୃମନ୍ତ୍ରଦାତା ଗୁରୁ ମଧ୍ୟ କେହି ନାହାନ୍ତି । ମୋ ନନାମୋତେ ଅନେକ ଥର ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ କରିବା ପାଇଁ କହିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେଥିରେ ରାଜି ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ, ମୁଁ ଯେଉଁଦିନ ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଭେଟିଲି ସେହିଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁ ଆସନରେ ବସାଇ ସାରିଥିଲି ।” ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଏହି ଯେଉଁ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା ଓ ସେହି ସାକ୍ଷାତ ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଯେଭଳି ପଡ଼ିଲା, ହରିହରଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନସ୍ରୋତ ନୂତନ ଗତି ଧରିଲା । ୧୯୨୮ରେ ଦାସେ ଆପଣେ ଏ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହରିହର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସେହି ପ୍ରମୋଦ ଭକ୍ତି ଅନୁଶ୍ରୁ ଋଣି । ଗୋପୀ ଭାଜନା ମଧ୍ୟ ହରିହର ହୃଦୟରେ ଅତି ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନରେ ବସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ କଥା ଯେତେବେଳେ ପଡ଼େ ଓ ବକୁଳବନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆରମ୍ଭ ବେଳେ ଗୋପୀ-
ଭାଜନାଙ୍କଠାରୁ ଅକୃଷ୍ଟିତ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବା କଥା ସେ ଯେତେବେଳେ କୁହନ୍ତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଭାବ ଗହ୍‌ଗହ୍ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି । ଗୋପୀଭାଜନାଙ୍କ ପୁଅ ସଙ୍ଗେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସେ ଏତେ ସ୍ନେହ ଆଦର ସେ କରନ୍ତି ତାହାର ମୂଳ ହେଉଛି ୧୮୯୩-୯୪

ସେହି ପୁରା-ବୟା । ସିଂହଶିରଃର ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ କଲେ
ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅନୁମାନ କରିହେବ ହରିହର ଗୋପୀଭାବନାଙ୍କ ପ୍ରତି କରୁଥିବା ଅନୁରକ୍ତ
ଥିଲେ ।

ସେବକ ହରିହରଙ୍କର “ମୂଳଦୁଆ ଶୋଧ” ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କ ଗୁପ୍ତଜୀବନ-
ବେଳେ । ସେତିକିବେଳୁ ମଜୁରୁତ ମୂଳଦୁଆ ନ ପଡ଼ିଥିଲେ ତା ଉପରେ ଦୀର୍ଘ
ସବୁରି ବର୍ଷର “ସେବା-ସୌଧ” ମୁଣ୍ଡଟେକ ଠିଆ ହୋଇପାରି ନ ଥାନ୍ତା
ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲାଦିନୁ ହିଁ ତାଙ୍କର ମନ ରୁଲିଲା ଲୋକହୃଦୟର କାମ କରିବା
ପାଇଁ । କାହାର ଭୋଗ ହେଲେ ସେବା କରିବା, ଲୋକ ଅଭାବ ପଡ଼ିଲେ ମଡ଼ା
ଉଠାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା, ଗାଁ ସ୍କୁଲପାଇଁ ଛଣ ବାଉଁଶ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଓ
ଶାର ନିରକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା କାମ ସେହି ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ସେ
କରିଥିଲେ । ସେବାହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ସହଜାତ ଗୁଣ । ସେହି ନିଆଁରେ ଗୁରୁ
ଗୋପବନ୍ଧୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ବରାବର “ଉତ୍ସାହ ଘିଅ”, ଢାଳନ୍ତି, ତେଣୁ ତାହା
କେବେହେଲେ ଲିଭି ନଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ମାନେ ବଢ଼ି ମରୁଡ଼ି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହଇଜା
ବେଳେ ବେପରକାଣ୍ଡ ସାହାଯ୍ୟ ବା:ସେବାର ଇତିହାସ ଜାଣନ୍ତି; ସେମାନେ ସ୍ତ୍ରୀକାର
କରିବେ ସେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ହିଁ ଗୋଟିଏ ସଂଗଠିତ ସେବାର ମୂଳଦୁଆ ଏ
ପ୍ରଦେଶରେ ପକାଇଥିଲେ । ଗୁପ୍ତଜୀବନକୁ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରି ସେବା-
ଦଗରେ ବ୍ରତୀ କରାଇବାର କୌଶଳ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ଜଣେ ଯଥାର୍ଥରେ କହିଥିଲେ,
ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ସେବାର କଳା ତଥା ବିଜ୍ଞାନ ଉଭୟକୁ ଆୟତ୍ତ
କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବେ ଯେ ସେବାର ଉଭୟ ଭାଗ—ମାନବିକ
ତଥା ବୈଜ୍ଞାନିକ—ଉଭୟରେ ସେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରଖିପାରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଭାବରୁ
ଯେଉଁ ହଇଜା ରୋଗୀ ଚିକିତ୍ସା କରୁଛି ତାକୁ ଅଭୟ ଦେବାପାଇଁ ସେ ଯେତିକି
ଆଗରୁ ହେଉଥିଲେ, କୋରସୁଟର ପାହାଡ଼-ଜଙ୍ଗଲ କୋଳରେ ଉଦ୍ଭୁତବା
ଆଦିବାସୀଙ୍କ ମନରେ ଅତ୍ୟାତ୍ମର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶକ୍ତିର ସଞ୍ଜୟ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍
ସେହି ପରିମାଣରେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖାଉଥିଲେ । ଅତ୍ୟାତ୍ମର ସହ ସହ ଯେଉଁ
ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କର ଅଶ୍ଳୀ ନିର୍ଭୟାକାଞ୍ଚ ସେମାନଙ୍କ ହାତଧରି, ଅଶ୍ଳୀକୁ ଆଉଁସିଦେଇ
ସିଧା ବସେଇବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସେ ସେବା ବୋଲି ଧରି ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର
ଶିବାଧାର ଫେବୃୟାରୀ ୨୯ ତାରିଖ (୧୯୭୧) ଉପରବେଳା ଗୁରିଟାବେଳେ
ଯେତେବେଳେ ପୁରୀ ସେବାସମିତି ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲା, ସେତେବେଳେ ଜଣେ
କାନ୍ଦୁକି କହିପକାଇଲେ—“ ଏ ଯେଉଁ ଲୋକ ଆଜି ଆଖି ବୁଜିଦେଇଛି ସେ ତା
ଜୀବନରେ ନିଜେ ତ ଲକ୍ଷେ ଲୋକଙ୍କ ସେବା କରିଥିବ । ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ରଥଯାତ୍ରାରୁ
ହେଉଥିଲେବେଳେ ଶହ ଶହ ଲୋକ ବାଟରେ ନିଶ୍ଚୟ ହଇଜାରେ ପଡ଼ି ମରୁଥିଲେ, ସେ

ମୁଗରେ ଆଗୁର୍ଯ୍ୟକୁ ଦେଖିଲେ ମନେ ହେଉଥିଲା ଯେପରିକି ସେ ଅସହାୟର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି ।”

ବିପ୍ଳବୀ ‘ହରିହର’ଙ୍କୁ ଯେତକ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି, ‘ସଂସ୍କାରକ ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ’ଙ୍କ କଥା ଭାବ ଯେତକ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବୋଲି କୁହନ୍ତି, ‘ଶିକ୍ଷକ ହରିହର’ଙ୍କୁ ଜାହାଠାରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଗୋଟାଏ କିଛି ମସ୍ତବତ ଭୁଲ ହୋଇଯିବ ନାହିଁ । ଆଜି ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ କୋଣକୁ ଯାଅ, ଦେଖିବ ସେଠାରେ ଆଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଛବି ରହିଛନ୍ତି । ସେ କେବେଠାରୁ ‘ପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ’ ବୋଲି ପଛକୁ ଚାହିଁଲେ ସତେ ଯେପରିକି ଆଖି ପାଉନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ବୟସର ଛୁଟି ହୋଇ ଗାଁରେ ଥା’ନ୍ତି । ଗାଁରେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ, ନିରକ୍ଷରଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାନ୍ତି । ଘରକୁ ଫେରିଲାବେଳକୁ ଡେରି ହୋଇଯାଏ । ପିଲାଲୋକ କେଉଁଠି କ’ଣ କରୁଥିବ ଭାବି ବୋଉ (ମା) ଶ୍ରଦ୍ଧାଦେବୀଙ୍କ ମନରେ ଥରେ ଥରେ ଆଶଙ୍କା ଉତ୍ପନ୍ନେ । କିନ୍ତୁ ହରି ଏଭଳି ଗେହ୍ଲା ହୋଇଥାଏ ଯେ ସେ ତାକୁ କିଛି କୁହନ୍ତି ନାହିଁ । ଦିନେ ପଚାରିଲେ—“ଏତେ ଡେରିଯାଏ କେଉଁଠି ରହୁଛୁ ?” ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିବା କଥା ଶୁଣି କହି ପକାଇଲେ—“ଆରେ ପୁଅ ମୋତେ ଟିକିଏ ଅକ୍ଷର ଶିଖାନ୍ତୁ ନାହିଁ ?” ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେ ମାଆଙ୍କର ‘ଶିକ୍ଷକ’ ହେଲେ । ସେହି କାଳରୁ ଆମେ ଯଦି ଗୁଲିଆସିବା ୧୯୪୫ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀ ଥିବା ମୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ବରାବର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ସେ ଶିକ୍ଷକତା କେବେହେଲେ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ପୁରୀରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ସେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ମାମୁଁ ଅଜା ହରିହର ମିଶ୍ର (ଓକିଲ) ଙ୍କ ଘରେ ରହୁଥିଲେ, ସେତକବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ ଯେ ଓକିଲାତିରୁ ଭଲ ପଇସା ହୁଏ । ନନା ମହାଦେବ ବ୍ରହ୍ମା ବରାବର ଇଚ୍ଛା କରୁଥାନ୍ତି, ହରି କେମିତି ଓକିଲ ହେବ । ଏଫ୍. ଏ. ପାସ୍ ପରେ ସେ ପି. ଏଲ୍. ପଢ଼ିଲେ । କଟକରୁ ଯାଇ କଲିକତାରେ ମଧ୍ୟ କିଛିଦିନ ସେହି ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲେ । ‘କିନ୍ତୁ କାହିଁକି କେଜାଣି ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ ଆଡ଼କୁ ତାଙ୍କର ମନ ମୋଟେ ଗଲାନାହିଁ ।’ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ନ ଦେଇ ସେ ଗୁଲି ଆସିଲେ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଆସି ଶିକ୍ଷକତା କଲେ । ସରକାରୀ ସ୍କୁଲରେ ମନ ମାନିଲା ନାହିଁ । ନାଲଗିରି ଗଡ଼ଜାତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ହାଇସ୍କୁଲକୁ ଯିବାକୁ ମନକଲେ । ସେ ସେଠାକୁ ଗଲାବେଳକୁ ଉତ୍ତରାବଳୀ ଦାସ ଥା’ନ୍ତି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ତାଙ୍କ ପରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ସେହି ପଦରେ ରହିଲେ । ଓକିଲାତି ଫଳ ବାହାରିଲାକୁ ଦାସେ ଆପଣେ ଓକିଲାତି କରିବାକୁ ଗୁଲିଗଲେ । ହରିହର ସହକାରୀ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଭାବରେ ଥାଆନ୍ତି । ସ୍କୁଲଟିକୁ ଭଲଭାବରେ ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଉଦ୍ୟମ ଗୁଲିଆଏ । ଥରେ ପଲଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ୍ କବ୍‌ଡେନ୍ ରାମ୍‌ସେ ଆସିଲେ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ସେତେବେଳକୁ ଜାଣାସ୍ ଆନ୍ଦୋଳନ ଖୁବ୍ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲାଣି । କବ୍‌ଡେନ୍‌ଙ୍କର ବୋଧହୁଏ ସନ୍ଦେହ ହେଲା

ଯେ ମୋଗଲବନ୍ଦୀର ଏହି ଯୁବକମାନେ ଏଠାରେ ଆସି ଗୋଟିଏ କିଛି ମତଲବରେ ଅଛନ୍ତି । ସେ ରାଜାଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ‘ହାଇସ୍କୁଲ ଗ୍ରାଜୁଏଟ ଆରାଉ ।’ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶତ ହିକ୍କୁମ ଠାରୁ ବଳେ । ସ୍କୁଲଗ୍ରାଜୁ । ତା’ ପରେ ହରିହର ଆସିଲେ କଟକର ପ୍ୟାଣ୍ଟମୋହନ ଏକାଡେମୀକୁ । ସେଠାରେ ସେ ନିଜର ଦକ୍ଷତା ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହେଲେ । ବେଶୀ ବୟସର ପିଲା ଖୁବ୍ ଦୁଷ୍ଟାମି କରୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ଯେମିତି ସେମାନଙ୍କୁ ବଶ କର ଶାନ୍ତ କରାଇଲେ, ସେ କାହାଣୀ ଆଜି ମଧ୍ୟ ବହୁ ଲୋକ କୁହନ୍ତି । ୧୯୧୨ରେ ସେ ଶୁଲିଲେ ସତ୍ୟବାଦୀର ବକୁଳ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ । ଉତ୍କଳମଣି, ଜଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀ, ନନ୍ଦକିଶୋର, କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କ ଗହଣରେ ସେଠାରେ ସେ ଆଦର୍ଶ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଚଳାଇବାରେ ଶ୍ରୀ ଛାଡ଼ିଲେ । ୧୯୧୨ରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ହାଇସ୍କୁଲକୁ ଜାଣି ସ୍ବ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରୀକ୍ଷା କରାଗଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବାରୁ ସରକାରଙ୍କ ବିପଦୁଷ୍ଟ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ଓ ଏହା କ୍ରମେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ହରିହରଙ୍କ ଶିକ୍ଷକ-ଜୀବନ ଏହାଠାରେ ଶେଷ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦାନର ସୁଯୋଗ ସେ ସବୁବେଳେ ଖୋଜିଛନ୍ତି । ୧୯୩୦ରେ ହଜାଗୁବାଗ୍ ଜେଲ୍ ଭିତରେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବାର ଦାୟିତ୍ବ ତାଙ୍କର ଉପରେ ଥିଲା । ‘ଭାରତ ଗୁଡ଼ି’ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ସେ ଯେତେବେଳେ ୧୯୪୨ ଅଗଷ୍ଟରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲ୍ରେ ଅଟକିବନ୍ଦୀ ହେଲେ ସେତେବେଳେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଗୀତା-କ୍ଳାସ । ଦୀର୍ଘ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ପ୍ରତିଦିନ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଲେକନାଥ ମିଶ୍ର, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଓ ଗୁରୀରଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମେଳରେ ବସି ସେ ଗୀତା ଓ ଉପନିଷଦ୍ ପଢ଼ାନ୍ତି । ସେହୁଠାରେହିଁ ‘ସମସ୍ତରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ଗୀତା’ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ସେତେବେଳେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ବା ‘ନୟାତାଲିମ୍’ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ । ଉତ୍କଳ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ ଗଠନ କରାଗଲା ସେହି ପରିଷଦର ସଭାପତି ଥିଲେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର । ସେ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଆନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି “ଶିକ୍ଷକତା” କେବେହେଲେ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି ।

୧୯୩୦ରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ସ୍ଥିର କରିଦେଲେ ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ ପାଇଁ ଆଇନ-ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ପ୍ରଥମେ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ କରିବେ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୁଜୁରାଟର ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରୁ ସମୁଦ୍ରକୂଳର ଦାଣ୍ଡି ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ଭାରତର ପ୍ରତି ପ୍ରଦେଶରୁ ଦୁଇଜଣ ଲେଖା ମୁଖ୍ୟନେତା ଆଇନ ଅମାନ୍ୟର ଦାୟିତ୍ବ ନେବେ । ସେମାନେ ଦଲେଲେଖା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ଲବଣ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ

କରିବେ । ସେମାନେ ଗିରଫ ହେଲା ପରେ ଅନ୍ୟମାନେ ନେତୃତ୍ୱ ନେବେ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ବହୁଯାଜଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଓ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର । ଛଠାଭାଗ ଦିନ କଟକଠାରୁ ଚୌଧୁରୀ ଓ ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଦଳ ବାଲେଶ୍ୱରର ଇଞ୍ଚୁଡ଼ି ଅଭିମୁଖେ ବାହାରିଲେ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମକଦ୍ଦମାରେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆସୁଥିବା ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ ଅଧବାଟରୁ ଗିରଫ କରି ନିଆଗଲା । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଇଞ୍ଚୁଡ଼ି ଅଭିମୁଖେ ଯାହାକଲେ । ସେହିଠାରେ ସେ ଏପ୍ରିଲ ୧୩ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରଥମେ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ଯାଇ ଗିରଫ ହେଲେ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ପ୍ରଥମ ସେନାପତି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କୁ ହଜାଣୁବାଗ ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସେଚ୍ଛାସେବକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଭାଲିକାରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୋରସୋରରେ ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲିଥିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସେ ୧୯୩୧ ମାର୍ଚ୍ଚରେ ଗାନ୍ଧୀ-ଜରଭଇନ୍ ଚୁକ୍ତି ଫଳରେ ଖଲାସ ଦେଲେ । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ୧୯୩୨ରେ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ ହେଲା, ହରିହର ଆସୁଆ ହୋଇ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ୧୯୩୩ ବେଳକୁ ସାମୁହିକ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦକରି ଦିଆଗଲା । ବଂଶେସ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ କ୍ଳାନ୍ତି ଦେଖାଦେଇଥିଲା । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧୀଜୀ ଏପରି କଲେ କିନ୍ତୁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମନୋବଳ ଠିକ୍ ଅଛି, ସେହିମାନେ ବିରୁଦ୍ଧକୁ ସ୍ୱାଧୀନତାର ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇ ଡିବାକୁ ହିଁ ହେବ, ସେମାନେ “ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ” କରନ୍ତୁ । ହରିହର ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ଲୋକ “ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ” କରିଥିଲେ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ୧୯୩୪ ମେ’ ମାସ ବେଳକୁ ଜେଲରେ ଆସନ୍ତୁ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ସେହି ମାସ ୧ ତାରିଖ ଦିନ ପୁରୀରୁ ହରିଜନ ପଦଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ହରିହର ଆସନ୍ତୁ ଜେଲ ଭିତରେ । ଯାହାର ଶେଷ ବେଳକୁ ସେ ମୁକ୍ତି ପାଇ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କୁ ଆସି ଦେଖା କରିଥିଲେ । ୧୯୩୪ରେ ଯେତେବେଳେ “ଭାରତ ଗୁଡ଼” ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ତେଣୁ ଚଉପଠି ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧ ହରିହର ସେଥିରେ ଝାସ ଦେଲେ । ଅକଟିବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ଦୁଇ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ରହିଲା ପରେ ୧୯୪୪ ଶେଷ ଭାଗରେ ଜେଲମୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏହିଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଆଜି ନାରୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ଯେଉଁଲି ରୂପ ନେଇଛି, ଗୁଳିଣ ବର୍ଷ ତଳେ ସେ ଭଳି ନେଇ ନ ଥିଲା । ଆଜି ଶ୍ରୀମତୀ ରମା ଦେବୀଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଛି, ଗୁଳିଣ ବର୍ଷ ତଳେ ଠିକ୍ ସେମିତି ନଥିଲା, ତାଙ୍କ ବୟସ ମଧ୍ୟ କମ୍‌ଥିଲା । ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ଯେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଚରିତ୍ରବାନ୍ ନେତା ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ରମା ଦେବୀ

ମିଳିତ ଭାବରେ ଏହି ନାଶ ଜାଗରଣ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଦିଗରେ କାମ କଲେ । ହରିହରଙ୍କ ଉପରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଗଲା । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ବୟସବେଳେ ବିବାହ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ‘ପହଲି ପାଲ’ ଆସିଲା ପୁରୁ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତାହାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ସେ ସେହି କମ୍ ବୟସରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ବିବାହ କରି ନିଜର ପତ୍ନୀକୁ ମାସ କେତେଟାରେ ହରାଇଥିଲେ । ଯୁବକବେଳୁ ସେ ଏହି ଧରଣର ସାଂସାରିକ ପୁଣରୁ ମନକୁ ଏକାବେଳକେ ଫେରାଇ ନେଇଥିଲେ । ସେହି କାଳୁ ନାଶ ଭିତରେ ସେ ମାତାର, ଭଗିନୀର ବା କନ୍ୟାର ରୂପେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରବତ୍ତା ଉପରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଏଭଳି ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ମାତା ୪୫ ବର୍ଷ ବୟସବେଳେ ୧୧୨୪ରେ ଦାସେ ଆପଣେ ତାଙ୍କୁ ପୁରୀ ବିଧବାଶ୍ରମର ପରିତ୍ରାଳନା ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ । ୧୧୩୧ ବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ କେବଳ ୫୨; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ସେହି ବୟସରୁ ମଧ୍ୟ ‘ଉପିପ୍ରଦମ’ ବୋଲି ମନେ କଲେଣି । ତାଙ୍କର ‘ପିତୃଶଙ୍କର’ ଭିତରେ ‘ମାତୃତ୍ୱ’ର ମାତା ଏତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଥିଲା ଯେ ଝିଅବୋହୁମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଲେ ନିଜ ମା’ କୋଳରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବିଚାରନ୍ତି । ନାଶ ମାନଙ୍କର ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଭକ୍ତିର ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ସେ ଥିଲେ । ଫଳରେ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ମହଲମାନେ ଆସି ପୁରୀ ମୋଚିଆହ ମହଲା ଟେକି କ୍ୟାମ୍ପରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଯେଉଁମାନେ ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କୁ ପାଇଥିଲେ ସେମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମି ନେଲେ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ସେହିମାନେ ଯେଉଁ ସାହସ ଦେଖାଇଲେ, ତାହାର ପରିଣାମରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ନାୟକମାନେ ସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିଲେ ।

ତେଣୁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ରମା ଦେବୀ, ମାଳତୀ ଦେବୀ ପ୍ରଭୃତି ନାୟକମାନେ ମୁକ୍ତିକଣ୍ଠରେ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରନ୍ତି ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ନାଶ ଜାଗରଣ ପାଇଁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ଦାନର ମହତ୍ତ୍ୱ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ରହିବ । ଗଲା ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାର ଯେକୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମହଲମାନେ ବାହାର କାମ କରିଛନ୍ତି, ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାକୁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ନୂତନ ବଳର ସୂଚାର ହୋଇଛି ।

ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ‘ହରିଜନ ଆନ୍ଦୋଳନ’ ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ତାହାର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ । ତାଙ୍କଭଳି ଜଣେ ଧର୍ମପରାୟଣ ନିଷ୍ଠାପର ସଚ୍ଚରଣ ଶାସ୍ତ୍ରବତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନେତୃତ୍ୱ ନେବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ହରିଜନ ଆନ୍ଦୋଳନର ମହତ୍ତ୍ୱ ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ବଢ଼ିଗଲା । ୧୯୩୭ରେ କ୍ୟାପକଭାବରେ

ଓଡ଼ିଶାରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଲା । କାରଣ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ପୁରୀଠାରୁ ଉଦ୍‌ଗ୍ରସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଦଯାତ୍ରା କରି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବିରୋଧରେ ସ୍ଵର ଉତ୍ତୋଳନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ପଦଯାତ୍ରାର କାହାଣୀ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ପ୍ରଚୁରିତ ହୋଇ ଥିଲା । ସେତିକିବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ଗର୍ବର ସହିତ ଗୋଟିଏ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଥିଲେ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଭାରତରେ ସାଧାରଣ ଶେଷକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ହରିଜନ (ସେତେବେଳକୁ ଆର୍ୟ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ) ତଥାକଥିତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିବାକୁ ବା ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଆଗଭର ହେଉଥିଲେ । ଥରେ ଜଣେ ଅସହାୟ ହରିଜନ ଲୋକ ମରିଗଲା । କେତେଜଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ହରିହର ଦାସ ତା ଶବକୁ ଦାହ କରାଇଦେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାନେ ତାଙ୍କୁ ଜାତିରୁ ଅଟକ କରିବା ପାଇଁ ବାହାରିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସଭା ବସିଲା । ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲର ପଣ୍ଡିତ ମନ୍ତ୍ର ସଂହିତା ବାହାର କରି ସେଥିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଦେଖାଇ ଦେଲେ ଯେ ଅନାଥ ଶବ ସଜ୍ଜାର କଲେ ଅଶ୍ଵମେଧ ଯଜ୍ଞର ଫଳ ମିଳେ । ତେଣୁ ହରିବାବୁ ପ୍ରଭୃତି ଯେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ ଅନାଥର ଶବ ଦାହ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପାପ ତ କରିନାହାନ୍ତି—ବରଂ ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି ।

ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ସେ ଥିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । କେତେ ବର୍ଷ ତଳେ ସେ ପଇତା ଛାଡ଼ିଦେଲେ । କେତେକଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଅତ୍ୟୁଆ ଲାଗିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ଆର୍ୟ୍ୟ ମହାଶୟ ବୁଝାଇ ଦେଲେ—“ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି ମୋ ଭିତରେ ଏହିଜାତି ଅଛିନ୍ତି । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଭିତରେ ବାନ୍ଧିହେବାଟା କ’ଣ ଠିକ୍ ହେବ ? ଅହଂଭାବରୁ ମୁଁ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ଚାହେଁ । ଯେତେବେଳେ ପଇତାଟିକୁ ଦେଖୁଛି, ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ମୋ ମନ ଭିତରେ ବେଳେ ବେଳେ ଭାବ ଜନ୍ମୁଛି ଯେ ମୁଁ ଟିକିଏ ଉଚ୍ଚଜାତିର ଲୋକ । ମୋର ଜୀବନ ସହିତ ଏହା ଖାପ ଖାଉନାହିଁ । କୌଣସି ଅହଂଭାବରୁ ନୁହେଁ, ମୋ ମନକୁ ଶାନ୍ତି ଦେବାପାଇଁ ଏପରି କରୁଛି ।”

ସେ ଥିଲେ ବିନୟର ଅବତାର । ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ହୋଇଥିବା ଓଡ଼ିଶାରେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ଶିଷ୍ଟବାଦତାରେ ତାଙ୍କୁ ବଳିଯିବା ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାରେ କେହି ଦେଖାଯାଉନାହାନ୍ତି । ଆର୍ୟ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ସବୁ ଦିନ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଅଭିଯୋଗ ଯେ ସେ ଶିଷ୍ଟଭାବରେ ନିଜର ମତପ୍ରକାଶ କରୁନାହାନ୍ତି; ଫଳରେ ଅନେକ କଥା ସୁଧୁରି ପାରୁନାହିଁ । ଏ ଅଭିଯୋଗ ସେ ଆର୍ୟ୍ୟ ଆଗରେ ହିଁ କରନ୍ତି—ପଛରେ ନୁହେଁ । ଆର୍ୟ୍ୟ ହସି ଦିଅନ୍ତି, ନିଜର ‘ଦୁର୍ବଳତା’ ସ୍ଵୀକାର କରିଯାନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ହେଲାଭଳି କହିବାକୁ ତାଙ୍କର ଆଦୌ ସତ୍ତା ବାଲେ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଡକ୍ଟରେଟ୍ ଉପାଧି ଦେବାପାଇଁ

ପ୍ରସାଦ ଦେଲେ, ସେ ଅତି ବିନୟର ସହୃଦ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅସୀକାର କରିଦେଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଅରେ ମାତ୍ର ସେ ଅତ୍ୟୁତରେ ପଡ଼ି ନିଜର ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ କିଛି ରାଜି ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଖୁବ୍ ହସନ୍ତି ।

୧୯୩୧ରେ ଶାଠିଏ ବର୍ଷ ପୁରୀଯାଉଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳିବାର ଆୟୋଜନ କରାଗଲା । ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ଥଳି ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ଦିଆଯିବାର କଥା ଥାଏ । ଠକ୍କର ବାପା ଖାସ୍ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଟକ ଆସୁଥାନ୍ତି । ସେହି ଅବସରରେ ଗୋଟିଏ ଛୁଦ୍ର ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଛପାଯାଇଥାଏ । ଥଳୀ ଦେଲାବେଳେ ଏହିଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ଯେତେବେଳେ ଠକ୍କର ବାପାଙ୍କୁ କୁହାଗଲା । ସେ ପଚାରିଲେ—“ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇଛୁ ତ ?” ସେତେବେଳକୁ ଅନୁମତି ନିଆଯାଇ ନଥାଏ । ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ହରିଜନସେବା କରୁଥିବା ଜୟନ୍ତୀ କମିଟିର ଯୁବକ ସଂପାଦକ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ତାଙ୍କ ଆଗରେ କରିବାରୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ କହିଲେ—“ହଁ ମୁଁ ଥଳୀ ଭେଟି ନେବି ଗରିବ ହରିଜନଙ୍କ ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୋର କ’ଣ ହେବ ?” ଯୁବକ ଜଣେ ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ନଦେଖି ଟିକିଏ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଗଲାଭଳି ଭାବ ଦେଖାଇ କହିଲେ—“କେତେକ ଲୋକ ଯାହା କହୁଥିଲେ ସତ, ଆପଣଙ୍କ ଭିତରେ ଅହଂଭାବ ତ ପୂରିରହିଛି ।” ବୁଢ଼ା ଟିକିଏ ହସିଦେଇ ପଚାରିଲେ “ଅହଂଭାବ କଣ ?” ସଂପାଦକ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ଆପଣ ବୋଧହୁଏ ବିଚାରୁଥିଲେ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲୋଖାରେ ଥାଏ । ଜଣେ ଜଣେ ତ ଆପଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲେଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେକାଥି ପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଆପଣ ରାଗିଛନ୍ତି ଓ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ରାଜି ହେଉନାହାନ୍ତି ।” ଠୋ ଠୋ ହସି ଦେଇ ସେ କହିଲେ—“ତୋତେ ଆଉ ପାରିବି ନାହିଁ ।” ଶେଷରେ ତାଙ୍କୁ ସେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦିଆଗଲା । ସେଥିରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ବାଣୀ ପ୍ରଥମେ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ବାଣୀରେ ଥିଲା—“ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସଂକର ଶାଠିଏ ବର୍ଷ ପୁରୀ ଯାଉଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ଥଳି ଭେଟି ଦେବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଉତ୍ସବ ହେଉଛି, ସେଥିରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିପାରିଥିଲେ ମୁଁ ଭାଗ୍ୟ ଖୁସିହୋଇଥାନ୍ତି । ଆମର ଯେଉଁ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ କର୍ମୀ ଅଛନ୍ତି, ସେ ତାଙ୍କର ଭିତରୁ ଜଣେ । ମାତୃଭୂମିର ସେବାପାଇଁ ଭଗବନ ତାଙ୍କୁ ଆହୁରି ବହୁ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚାଇ ରଖନ୍ତୁ ।”

୧୯୨୮ରେ ହରିହରଙ୍କୁ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ଗୁରୁ ଦାସେ ଆପଣେ ସେହି ବର୍ଷ ଏ ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ଜୀବନଟା ତାଙ୍କୁ ଶୂନ୍ୟ-ଶୂନ୍ୟ ମନେହେଲା । ସେ ଦିନର କଥା ଯେତେବେଳେ ସେ ମନେ ପକାନ୍ତି, ଆଖି ଝୁଲି ଝୁଲି କରି ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଧକ୍କାଟି କୌଣସିମତେ ସହ୍ୟକାରୀ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ

କଟାଇ ଦେଲପରେ ୧୯୪୮ ଜାନୁୟାରୀ ୩୦ ତାରିଖରେ ଆଉ ଏକ ପ୍ରକଟ ଆଦାତ ପାଇଲେ । ସେହିଦିନ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଗୁଲିଗୁଳରେ ଟଳିପଡ଼ିଲେ । ଆରୁଦ୍ଧ ମହାଶୟ ତ ଖୁବ୍ କମ୍ କଥା କୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଦୁଇ ଚିନ୍ତାବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲା ଯେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଭିତରେ ଗୋକ ଭରିରହିଛି । ସବୁ କାମ ଗଲେ ସତ—ମନରୁ ଆନନ୍ଦ ଗୁଲିଗୁଲି ମନେ ହେଉଥାଏ । ଗୁରୁବର୍ଷ ପରେ ବିନୋବାଜୀ ଭୂମିଦାନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଭିତରେ ସେ ବିରାଟ ସମ୍ଭାବନା ଦେଖିଲେ । ତେଣୁ ସେଇଥିରେ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଲେ ।

୧୯୫୪ ବେଳକୁ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି କମିଆସିଲାଣି । ୧୯୫୫ରେ ଜଣା-ପଡ଼ିଲା ଯେ ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । କେହି ଜଣେ ତାଙ୍କୁ ସାହଯ୍ୟ ନ କଲେ ଏଣେତେଣେ ଚୁଲଚଲ କରିବା ସହଜ ହେଉ ନଥାଏ । ଫଳରେ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଅଥାନ୍ତି କହିଲେ ଚଲେ । ପୁରୀରେ ନିଖିଳ ଭାରତ ସର୍ବୋଦୟ ସମ୍ମିଳନୀ ହେବ ବୋଲି ସେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ।

୧୯୫୮ ଆସିଗଲା । ଏପ୍ରିଲ ୨୯ ତାରିଖ ରାତିରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଏ ସଂସାର ଗୁଡ଼ି ଗୁଲିଗଲେ । ଆରୁଦ୍ଧଙ୍କଠାରୁ ସେ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ସାନ । ଆରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ସେତେବେଳକୁ ୭୯ ବର୍ଷ ବୟସ । ସେ ଏକାବେଳକେ ତଟସ୍ଥ ହୋଇଗଲେ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ରମା ଦେବୀଙ୍କ କଥା । ଏତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ବନା ଦେବା ହିଁ ହେଉଛି ସଫଳତମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଉପରକୁ ଦେଖାଇଲେ ଯେପରିକି ସେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ସେଦିନ ରାତିରେ ତାଙ୍କୁ ଯିଏ ଦେଖିଛି ସେ ବୁଝିଛି ପ୍ରାୟ ଅଣି ବର୍ଷ ବୟସର ବୃଦ୍ଧଙ୍କର ମନରେ କେତେ ବଳ ରହିଛି ।

ଦିନମାସ କାଳ ସେ ଖୁବ୍ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ରହିଲେ । ଗୋପବାବୁ ଯେଉଁ ଭୂଦାନ ଆନ୍ଦୋଳନର ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ, ତାକୁ ଆଗେଇନେବା ଦାୟିତ୍ବ ତାଙ୍କର ଉପରେ ପଡ଼ିଛି ବୋଲି ସେ ବିଚାରୁଥିଲେ । ଅତି ଆଉ ତାଙ୍କ ସହିତ ସହଯୋଗ କରୁ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ଗୁଲୁଛି ! ଓଡ଼ିଶାରେ ପଦଯାତ୍ରା କରିବେ । କାହାର ମନା ମାନିଲେ ନାହିଁ । ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ବର ସୀମାନ୍ତରୁ ସେହିବର୍ଷ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ସ୍ବାଧୀନତା ଦିବସରେ ଆରମ୍ଭ କଲେ ପଦଯାତ୍ରା । ଖରା ବର୍ଷ । ଶୀତ ନ ମାନି ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦିନ ହଜାର ମାଇଲ ସେ ଚାଲୁଥିଲେ । ସେ ଯାତ୍ରାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଯିଏ ଦେଖିଛି, ସେ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଛି । ମନର ବଳ ପାଖରେ ଶରୀରର ଦୁର୍ବଳତା କିଭଳି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଜୟ ସ୍ବାକାର କରେ ତାହାର ପ୍ରମାଣ ଦେଇ ଦେଇ ସତେ ଯେପରିକି ସେ ଚାଲୁ ଥାନ୍ତି ।

୧୯୭୦ରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ନିଶିଳ ଭାରତ ସଙ୍ଗୋଦୟ ସମ୍ମିଳନୀରେ ସଭାପତିତ୍ବ କରିବାର ଆଏ । ସେଥିପାଇଁ ପଦଯାତ୍ରା କିଛିଦିନ ବନ୍ଦହେଲା ।

ଅଣୀ ପୁରି ତାଙ୍କୁ ଏକାଅଣୀ ଚାଲିଲଣି । ଶରୀରର ବଳ କମି କମି ଆସୁଛି । ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନଟି ଭଲ ଲାଗୁଛି ସେଠାରେ ବସି ଯାଆନ୍ତୁ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବାରେ ସମୟ କଟାନ୍ତୁ ବୋଲି ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମନ ବୁଝିଲା ନାହିଁ । “ଦେହରେ କିଛି କିଛି ଶକ୍ତି ତ ଅଛି—କାମ ନ କରିବି କାହିଁକି” ? ଏ ଉତ୍ତର ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ବା ଦେବ କିଏ ?

୧୯୭୦ ଏପ୍ରିଲ ୨୯ ତାରିଖ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିଦ୍ଯୋଗ ପରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରୀଜ ଦିବସ । ସେହିଦିନ ମୟୂରଭଞ୍ଜରୁ ବାହାରିଲେ ସଙ୍ଗୋଦୟ ବାଣୀ ଗାଁ ଗାଁରେ ଶୁଣାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । କୋରାପୁଟରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳରୁ ପ୍ରବଳ ଜ୍ଵର । ଚାଲିବା ପାଇଁ ଆଉ ବଳ ପାଇଲା ନାହିଁ । ସ୍ଥିର ହେଲା ସେ ପୁରୀ ଫେରି-ଆସିବେ ଓ କିଛି ଦିନ ପାଇଁ ବିଶ୍ରାମ ନେବେ ।

୧୯୭୨ରୁ ୭୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ରହିଲେ । ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବେଳୁ ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇଥିବା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଗୁରୁଭାବେ ରହିବା ଫଳରେ ସେ ଚଳିଗଲେ । ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ହୋତା ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁନାମଣି ଦେବୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ରହୁଥାଆନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଅନେକ ଲୋକ ଯାଆନ୍ତି ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ । ସେ ଯେ ଏକାବେଳାକେ ବସିଗଲେ, ତା ନୁହେଁ; ମଝିରେ ମଝିରେ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ସମ୍ବଲପୁର, କୋରାପୁଟ ଯାଆନ୍ତି କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ପ୍ରେରଣା ଦେବାପାଇଁ । କଟକ ଆଡ଼େ ମଧ୍ୟ ଆସନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ଆତ୍ମ-କାହାଣୀରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—“ସେ ଥିଲେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ହରି ଭାଇନା । ସେବା ଓ ଚରିତ୍ରବଶରେ ଆମେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ କରି ଧରିଥିଲୁ । ସେ ମିଛ କହୁ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ଶିଖିବା ପାଇଁ ରାଜି ହୋଇ ପାଞ୍ଚଥର ଆବୃତ୍ତି କଲେ ମଧ୍ୟ କହିଲବେଳକୁ ସତଟା ପାଟିରୁ ଗାଲି ପକାଉଥିଲେ ।” କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ବା ଭାରତ କାହିଁକି—ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକ ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେକ ‘ମିଛ କହୁ ଜାଣୁ ନ ଥିବେ ।’ ମିଛ ନ କହିବା ପାଇଁ ସତ୍ତା ଉଦ୍ୟମଶୀଳ ଥିବା ବହୁଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଓ ସମାଜର ସେ ଦିଗରେ ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ । କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟପ୍ରତି ନିଷ୍ଠା ଏତେ ଦୃଢ଼ ଯେ ‘ମିଛ କହୁ ଜାଣିବ ନାହିଁ’—ଏଭଳି ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କେତେ ? ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଦିନିହର ସତ କହୁଥିଲେ—ମିଛ

କହୁ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନଶାଳରେ ଯେଉଁ ମାନଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟ ହୋଇଛି ତାଙ୍କ ସହୃଦ ବହୁବାର ଆଲୋଚନା କରିବାର, ବହୁ ବର୍ଷ କଟାଇବାର ବା ବହୁକାଳଧରି ସହକର୍ମୀ ଭାବରେ ରହୁବାର ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ କଥା କେବେ ନା କେବେ ନିଶ୍ଚୟ ଶୁଣିଥିବେ । ସେହି କଥାଟି ହେଉଛି—ମିଥ୍ୟା ନକହୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଜୀବନରେ ଅନେକ ସମୟରେ ମିଥ୍ୟାଭାର କରିଥାଉଁ ।” ଆର୍ତ୍ତହୀନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମତ ଥିଲା ଯେ ତୁମେ ଯେଉଁ ଶପଥ ନେବ, ତା’ର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କଲଭଳି ପରୋପକାର ମଧ୍ୟ କିଛି କଲେ ମିଥ୍ୟାଭାର ହିଁ କଲ । ସତ୍ୟପ୍ରତି ଯାହାର ନିଷ୍ଠା ଅଛି ସେ କେବେହେଲେ ଏଭଳି ଆଚରଣ ଦେଖାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେହି କଥାକୁ ସେ ଆହୁରି ଟିକିଏ ଭଲଭାବରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଯାଇ ଅତି ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନୀଳକଣ୍ଠ, ଅନନ୍ତ ଓ ସେ ନିଜେ ଯେଉଁ ସଙ୍ଗଳା କରିଥିଲେ, ତାକୁହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ସଂକଳ୍ପ ଜପର ନିଆହୋଇଥିଲା ସେ ବିଷୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୀଳକଣ୍ଠ ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ରାତି ହେଲା, ନିର୍ମଳ ଶୁଭ୍ର ବାସନ୍ତୀ ରଜନୀ, ସେଦିନ ହୁଏତ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ବା ପ୍ରତିପଦା । ନରବନ୍ଧୁ ଉପରେ ବରଗଛତଳେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ବସି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆମେ ଯାଇଥିଲୁ ତିନିଜଣ—ସ୍ଵର୍ଗତ ପ୍ରଭୁରକ ଅନନ୍ତ, ମିଶ୍ର, ଆର୍ତ୍ତହୀନ ଦୁଗିହର ଦାସ ଓ ମୁଁ । ଗୁପ୍ତ ପକାଇ ଗୁରୁହେଁ ବସିଗଲୁ । ବନ୍ଧୁତାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ରଟି, ତାହା ଆରମ୍ଭେ ହସ୍ତ ନରୁବାଲି ଦାଉ ଦାଉ ଦିଶୁଛି । ସେକାଳେ ବସନ୍ତରେ ‘ବାଡ଼ି-ପଡ଼ିବା’ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କଥା ଥିଲା । ଲୋକେ ଏବେ ବି କହନ୍ତି ‘ଚଇତିବାଡ଼ି’ । ଆମେ ବସିବା ଜାଗାର ଆରମ୍ଭେ ବାଲିଖଣ୍ଡ ହେଉଛି ବନବୁର ଗାଁର ଶୁଶାନ ତଳ । ନର ଶୁଖିଥିଲାବେଳେ ଏଇଟାହିଁ ଶୁଶାନ ହୁଏ । ବଳରୁରେ ଗୁରୁ ବାଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା—ସେକାଳେ ସେପରି ହେଉଥିଲା । ଲୋକେ ସବୁ ଶବ ଦାହ କରିଷରୁ ନଥିଲେ । ଅନେକ ଶବ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ଗୁଡ଼ି ଗୁଲିଯାଉଥିଲେ । ରାତିରାତି ବିଲୁଆଏ ଜମା ହୋଇ ନିଜ ସ୍ଵାଭାବିକ ନିରୁ ରାତିରେ ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ ଶବ ସବୁ କାମୁଡ଼ି ଓଟାରୁଥାନ୍ତି । ଆମକୁ ଡର ମାଡ଼ିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ସେଇଠାରେ ବସି, ସେଇ ସ୍ଥାନକାନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ଭିତରେ ସେ ଦିନ ରାତି ପହଞ୍ଚିଯାଇଥିଲା । କି ଭାବାବେଶରେ—କହି ହେଉନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ସଙ୍ଗଳା କଲୁ, “ସରକାରୀ ଗୁରୁତ୍ଵ କରିବା ନାହିଁ । ନିଜ ଭରଣ ଯେପରି, ବିଳାସରେ ମନ ଦେବା ନାହିଁ । ଜନ୍ମ ହୋଇ ଦେଶକୁ ଛାଡ଼ା ଦେଖିଥାଇ; ମଲାବେଳେ ତାହାଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ଅବସ୍ଥାରେ ଗୁଡ଼ିଦିବା ଓ ସେଥିପାଇଁ ବରାବର ପ୍ରୟତ୍ନରେ ରହୁବା ।”

ଏହି ସଙ୍ଗଳା ପରେ ଆର୍ତ୍ତହୀନ ଦୁଗିହର ପ୍ରାୟ ସାତ ଦଶନ୍ଧି ଏ ଘରରେ ବସୁକରି ରହୁଛନ୍ତି । ଆମେ ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନକାଳକୁ ସମାଲୋଚନା ଦୃଷ୍ଟିରେ

ଦେଖିଆସିବା । ଅରେ ମାତ୍ର ଏହି ସଂକଳରୁ ସେ ଟିକିଏ ବିରୁଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି—
ଯେତେବେଳେ କି ପୁରୁ କିଲା ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ । ମନେ ପଡ଼ିଗଲା
ତାଙ୍କର ସେହି ସଂକଳ କଥା । ପରକାରୀ ଚାକିରୀ ଗ୍ରହଣକଲେ ।

ନିଜର ଭରଣପୋଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଇସା ଜମାବଦାର ଉଦ୍ୟମ ସେ
କରିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି । ନିଜ ଗାଁର ଖାତା-ଖାତାଧାନରେ
ତାଙ୍କ ନାମ ଯେପରି ନରହିବ ଏହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେ ନିଜେ ଯାଇ କରିଦେଇ
ଆସିଥିଲେ । ବିଳାସ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିବା ପାଇଁ କେବେହେଲେ ସାହସ ବାନ୍ଧି
ସାରିନାହିଁ । ମଲାବେଳେ ଦେଶକୁ କରଳ ଉନ୍ମତ୍ତର ଅବସ୍ଥାରେ ଗ୍ରହଣିବେ-
ସେଥିପାଇଁ ସେ ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ନବେ ବର୍ଷ ହେଲାଣି
ସେଯାଏ କାମ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଏହାକୁହିଁ କୁହନ୍ତି ସତ୍ୟପ୍ରତି ନିଷ୍ଠା । ପ୍ରାର୍ଥନା-
ବେଳେ ଅହଂସା ସତ୍ୟ ଅସ୍ତେୟ ଦୁର୍ଗ୍ରହଣ ଅହଂଗ୍ରହ; ଶରୀରଗ୍ରମ ଆସ୍ବାଦ ସବଦ
ଭୟବର୍ଜନ, ସବଦର୍ମ-ସମାନତ୍ୱ ସ୍ୱଦେଶୀ ସ୍ୱର୍ଗଭବନା—ବୋଲି ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର
ବୋଲନ୍ତି ସେଥିରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିକୁ ନିଜ ଜୀବନରେ, ଆଚରଣରେ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ
ତାଙ୍କର କି ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ! ଖାଇ ବସିଲା ବେଳେ କଥା ଲଙ୍ଘାଟିଏ ଓ କ୍ଷୀଣ ଟିକିଏ
ମିଳିଗଲେ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ । ଏହି ଦୁର୍ବଳତା ପାଇଁ ସେ କେତେ ବ୍ୟସ୍ତ
ନହୋଇଛନ୍ତି ! ସେହି ବ୍ୟସ୍ତତାରୁ ହିଁ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଛି ଯେ ସତ୍ୟପ୍ରତି ତାଙ୍କର କେତେ
ଆଦର । “ସଙ୍କଳ୍ପ ରକ୍ଷା” ଓ “ସତ୍ୟ”—ସମାର୍ଥ ବୋଧକ ଶବ୍ଦ ବୋଲି ସେ
ବାରମ୍ବାର କହିବାରେ କେବେହେଲେ ହେଳା କରି ନାହାନ୍ତି । ୧୯୭୧ର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ
ଆରମ୍ଭ ହେଲାବେଳକୁ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ସବୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କ୍ରମେ ତାଙ୍କ ସହିତ
ଅସହଯୋଗ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଯେତେବେଳେ ସେ—“ଆଉ ମୋତେ
ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ନାହିଁ” ବୋଲି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିକଳ ହୋଇ କହିଲେ । ତେଣିକି ତାଙ୍କୁ
ଯେଉଁ ତରଳ ଖାଦ୍ୟ ଦିଆଯାଉଥିଲା ତାହା ଭିତରେ ସ୍ୱଦ ଅଛି କି ନାହିଁ, ସେ
ବିଷୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ନଥିଲା ।

ତାଙ୍କ ଚେହେରାଟି ଯିଏ ଦେଖିବ, ବେଶଭୂଷାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବ, ତାଙ୍କ
ସାଙ୍ଗରେ ଅରେ କେବେ ବସି ପୁରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନ ବା କଟକ ଭୁଦାନ
ଅଫିସରେ ଖାଇଥିବ, ସେ କେହେଲେ ଅନୁମାନ କରିବ ନାହିଁ ଯେ ସେଇ ଲୋକ
ଭିତରେ ମଉକିଆ କଥା ହାସ୍ୟରସ ସ୍ୱରରହିଛି । ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଘର ପୋଡ଼ିଯିବା
ଖବର ସଙ୍ଗୀତ-ଗ୍ରନ୍ଥ କିଭଳି ଆସି ତାଳ ମାନ ଲୟରେ କହୁ କହୁ ତେଣେ
ଗୁରୁଙ୍କ ଘର ପୋଡ଼ି ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଗଲା କଥା ସେ ଯେତେବେଳେ ରହସ୍ୟ କରି
ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ମନେହୁଏ ଯେ ହାସ୍ୟରସ ସତେ ଯେପରିକି
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇ ଠିଆହୋଇଯାଇଛି । ରହସ୍ୟର ଖଣି ମାଲଗିରିର କୈଳାସବାବୁ ଓ

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଯଦି ଏକାଠି ବସିଗଲେ ସେଠାରୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଉଠି ଚାଲିଯିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଆଉ ନଥିବ । କଥାବାକ୍ସାବେଳେ ସେ ମଜାରେ ମଜାରେ ଏମିତି କହିଦେବେ ଯେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୁକ୍ତି କରୁଥିବା ଲୋକ ଫଟିବୁ ଆଉ କଥା ବାହାରିବ ନାହିଁ । ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମବେଳେ କଟକ ଟାଉନହଲରେ ଥରେ ସଭା ହେଉଥାଏ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ବସିଥାନ୍ତି ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଧାଡ଼ି ପଛରେ । ଖୁବ୍ ଗରମାଗରମ ବଜ୍ରତା ଚାଲିଥାଏ । ଜଣେ ଯୁବକ ନୂଆହୋଇ କମିଉନିଜମ୍ରେ ଘାସିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେ ପଢ଼ାର ମିନିଟ କାଳ କେବଳ ଉତ୍ତରାନକ୍ତୁ ଗାଳିଦେଲେ । ହରିହରଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିବା ଜଣେ ଯୁବକ ତାଙ୍କୁ ଥର କରି ପଚାରିଲେ—“ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଗାଳି ନ ଦେଇ ଇଏ ଉତ୍ତରାନକ୍ତୁ ଏତେ ଗାଳି ଦେଉଛନ୍ତି ?” ବାକ୍ସାବ୍ଧିକ ଧରି ଉଠୁ ଉଠୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ କହିଦେଲେ—“କେନ୍ଦୁନା, ସେ କଣରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ପୁଲିସ ବସି ସବୁକଥା ଟିପୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ବେଶୀ ଗାଳିଦେବାରେ ବିପଦ । ଏଠି ବିଚାର ସେହି ଉତ୍ତରାନକ୍ତୁର କେହି ଟିପିଲବାଲ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଗାଳି ଖାଉଛନ୍ତି ।” ସମସ୍ତେ ହସିଉଠିଲେ ଓ ସେହି ହସ ଭିତରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ସଭା ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ।

ତାଙ୍କ ସିଂହ-ଜୀବନରେ ସେ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କୁ ନେଇ ମାଇଲ ମାଇଲ ବାଟ ଯାନ୍ତି । ବାଟଯକ ଏଭଳି ଏକ ମଜା ଗପ କହନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ କ୍ଳାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଭଳି ମଉଜିଆ ଲୋକ ଅନ୍ୟର ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେଲଭଳି ବିଦ୍ରୁପ କରି କେବେ କହନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ହିଁ ହେଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ବ । କେବଳ ଥରେ ତାଙ୍କ ଥକରେ ନାହିଁ-ବୟସର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ମୁହଁ ଶୁଖିଯାଇଥିଲା ବୋଲି ସେ ଏକାଧିକ ବାର ସେହି କଥା ମନେ ପକାଇ ମନକଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । କୌଣସି ଜୀବନ୍ତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଉକ୍ତମାନେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ସଭା ଡକାଇଥାନ୍ତି । ଜଣେ ତରୁଣ ଅଧ୍ୟାପକ ସେହି ସଭାର ମୁଖ୍ୟବକ୍ତା । ଦୁଇ ଚାରିଜଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କଂଗ୍ରେସରେ ଭାଷଣ ଚାଲିଲା । ସଭା ଭାଙ୍ଗିଲିବେଳକୁ ସେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଉକ୍ତିପୁର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଶ୍ନମ ଜଣାଇଲେ । ଉଦ୍ୟୋଗାନ୍ତମାନେ ହରିହରଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—“ତମଜ୍ଞାର ଭାଷଣ ହେଲା ନାହିଁ ?” ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ମିଳିଲା—“ହଁ, ସେଥିରେ କ’ଣ ଆଉ କେହି ଦ୍ଵିମତ ହେବ ? କେବଳ ଓଡ଼ିଆରେ କହିଥିଲି ବହୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ନାମର ବିକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଇ ନଥାନ୍ତା ।”

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରାଧାର ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା ସତ୍ତ୍ୱେ, କିନ୍ତୁ ଦେଶପ୍ରେମ ବା ସ୍ଵାଦେଶୀତ୍ଵରେ ସେ ଭାରତରେ ଗନ୍ଧୀ-ଯୁଗ ଆରମ୍ଭର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଘାସିତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ବଙ୍ଗଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ

ବେଳେ ଭାରତର ପୂର୍ବ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯାହାସବୁ ଘଟିଲା ତା'ର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ କିଛି କିଛି ପଡ଼ିଥିଲା । ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ ଘୋଷଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ବଙ୍ଗର ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମୀ ଯୁବକ ବିପ୍ଳବମାନେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ମୁକାଫର ପୁର ଠାରେ ବିପ୍ଳବମାନଙ୍କୁ ସଂହାରବାଦ ଅଭିଯୋଗରେ କଠୋର ଦଣ୍ଡ ଦେବାରୁ ଜିନ୍ନା ଜଙ୍ଗ୍ କଙ୍ଗସ ଫୋର୍ଡ଼ଙ୍କ ଉପରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ରାଜ ଅଟେ । ଧରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ବୋମାମାଡ଼ ହେଲା । ବିପ୍ଳବୀ ଖୁଦରାମ ଏହିସବୁ ଘଟଣାରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ । ସେ କଟକ ଗୁଲିଆସି ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଓଡ଼ିଶାର ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବାଡ଼ିଶୋଳ, କୁନ୍ତୁ ଫରାଦ୍ କରିଲ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ ତା'ର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସହିତ ସେ ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ହରିହର, ଜଳକଣ୍ଠ, ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର । ବଙ୍ଗଳାର ବିପ୍ଳବୀ ଶିକ୍ଷକ ଶଶିଭୂଷଣ ଚୌଧୁରୀ ସେ ଯୁଗରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଆତ୍ମଜୋଷନ କରି ରହିଥାନ୍ତି । ହରିହର ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲେ ।

ଆତ୍ମମାନେ ଟିକିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଜାଣିପାରିବା ଯେ ୧୯୦୫ରୁ ୧୯୩୫ ଭିତରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି ନିମ୍ନେ ଦୃଢ଼ରୁ ଦୃଢ଼ତର ହେଉଥିଲା, ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବିଶେଷ କରି ସ୍ୱାଧୀନତାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ସେଇମାନେ ଭୋଗକୁ ତ୍ୟାଗଠାରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଛ୍ୱସ ଦେଲେ । କେହି କେହି କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ବସିପଡ଼ିଲେ । କେତେକଙ୍କ ଛେତିରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ସେମାନେ ଆତ୍ମସତ୍ୟକୁ ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆରୁଣ୍ୟ ହରିହର ଯେଉଁଥିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ସେଥିରେ ନିମ୍ନେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ ହେଲେ ସିନା—ଦୁର୍ବଳତାର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ଭାରତରେ ୧୯୨୦ ପରେ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଜୀବନର ସୂଚାର ହେଲା । ଅଂହସା ସଂଗ୍ରାମର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିନବ କୌଶଳ ଭାରତୀୟ ପରମ୍ପରା ସହିତ ଖାପ ଖାଇଗଲା । ଦେଶ ଆଗରେ ଗାନ୍ଧୀ ଏଭଳି କର୍ମପନ୍ଥା ରଖିଲେ ଯେ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଘରେ ବସି ସୂତା କାଟୁଥିଲା, ସେ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମରେ ସ୍ଥାନ ନେଇଛୁ ବୋଲି ଅନୁଭବ କଲା । ସେଭଳି ଅନୁଭବ କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାରର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ଆବଶ୍ୟକ, ଠିକ୍ ସେହି ପ୍ରକାରର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଗାନ୍ଧୀଜୀ ସୃଷ୍ଟି କରି ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେହି କଳା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । କୁଟୀରଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର, ନାଟ୍ୟ ଜାଗରଣ, ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଏକତା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ, ହରିଜନସେବା

ବା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ—ଏଭଳିକି ଗ୍ରାମ ସଫେଇ ମଧ୍ୟ ଜାଣାନ୍ତୁ ଆନ୍ଦୋଳନର ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ଗାନ୍ଧୀଜୀ ବାରମ୍ବାର କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୋଟଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଜେଲ୍ ଯିବାଟା ହେଲେ ସଂଗ୍ରାମର ଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ—ଉପରୋକ୍ତ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସେହିମାନେ ଗାନ୍ଧୀଜୀଠାରେ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥିଲେ, ନିଜର ସମସ୍ତ ସମୟ ଦେଇ ଦେଶକର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଚିନ୍ତା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲିଲେ । ବସ୍ତ୍ର ସେବାଘର ବା ଅଳକାଶ୍ରମ, ଜୀବରାମ କଲ୍ୟାଣେଙ୍କ ଉଦ୍ବଳ ଆଶ୍ରମ, ଅଗରପଡ଼ାର କର୍ମମନ୍ଦିର, ସୋରର ପୁରୁବାଇ ଆଶ୍ରମ, ଯାଶୀଗୋପାଳର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣ ସେବାସଂଘ ଏହିଭଳି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ର । ଶ୍ରୀମତୀ ରମା ଦେବୀ ବସ୍ତ୍ରରେ ବସିଗଲେ ଓ ପଣ୍ଡିତ ହୋତା ବସିଲେ ବେରବୋଇଠାରେ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ବାଜି ରାଉତ ଗୁପ୍ତାବାସର ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ବହୁସ୍ଥାନରେ ଖପାବେଣ୍ଟ ଖୋଲିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ କୌଣସି ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ରରେ ନିଜକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିନେଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଙ୍ଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବା କେନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର ନିଜର ବୋଲି ସେ ମନେକରିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଦେବା, ସବୁଠାରେ କିଛିଦିନ ଲେଖାଏ ରହିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ବିଭାଗୀ, ଖଣ୍ଡିଏ ବାକ୍ସ ଚରଣା ବା ଅରଟ ଥିଲା ତାଙ୍କର ସମ୍ବଳ । ସେଇ ଦୁଇଟିକୁ ଧରି ସେ ଯେକୌଣସି କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ଗୁଣନୟ ମହାନୀ, ଇଶ୍ୱରଲଲ ବ୍ୟାସ ଅନେକ ସମୟରେ ଏହିସବୁ ଯାତ୍ରାରେ ସାଥୀ ହୋଇ ରହିଆସନ୍ତି ।

ଏହି ଶାନ୍ତି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଆରୁର୍ଥ ହରିହର କାହାକୁ ପଂଦ କଥା କଥା କୁହନ୍ତି ନାହିଁ ସିନା—କେଉଁଠି ଅତ୍ୟାଚାର ହେଲେ, କାହାପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଧିକ କରାଗଲେ ସେ ବରଦାସ୍ତ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦରିଦ୍ର ହରିଜନମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ହେଲେ ସେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଯିବେ । ସମାଜରେ କୁସଂସ୍କାର ତାର ବିକଟରୂପ ଦେଖାଇଲେ ସେ ତାହାର ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପ୍ରତିବାଦର ଢଙ୍ଗ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଧରଣର ହୋଇଥିବାରୁ ସେଥିରେ ବାହାରକୁ ତମକ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଜଣାପଡ଼ିବ ସେ କେତେ ଦୃଢ଼ ଥା'ନ୍ତି । ୧୯୫୫ରେ ସେ ପୁରୀରେ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ଅବସ୍ଥାରେ ଥା'ନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୁଲିଲା ଛୁପି ଆନ୍ଦୋଳନ । ପୁଲିସଂକ ଗୁଳିମାତରେ କେତେଜଣ ଛୁପି ଯାଣ ହରାଇଲେ । ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଗୋଟାଏ ମିଳାମିଶା ନ ହେବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଚାରିଆଡ଼େ ସତେ ଯେପରିକି ଅଶାନ୍ତିର ନିଆଁ ବ୍ୟାପିଯାଇଥାଏ । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ ଖବରକାଗଜକୁ ବନ୍ଧି ଦେଇଦେଲେ— ମୁଁ ଧୂତରାସ୍ତ୍ରୀ ଭଳି ଅଛୁ ହୋଇ ବସି ମୋର ନାତିନାତୁଣୀଙ୍କ ଦୁଃଖ କାହା ।

ଶୁଣି ପାରିବି ନାହିଁ । କାହାର ଦୋଷ ସେ ବିଚାର ମୋ ପାଖରେ ନାହିଁ ।
ଯେଉଁମାନେ ଆଜି ଶାସନ ଗାଦିରେ ସ୍ଥେମାନକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଗଣ୍ଡା ଶୁଣା କରେ ।
ତଥାପି ମୁଁ ଯାଇ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଆମରଣ ଅନଶନ କରିବି । ଏ ନିଆଁ ଯଦି
ଲିଭି ନ ଯାଏ ମୁଁ ବଞ୍ଚିରହିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

ଏହି ଘୋଷଣାର ପ୍ରଭାବ ଶାସକ ତଥା ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଉପରେ କିଭଳି ଭାବରେ
ପଡ଼ିଲା, ତାହା ତ ଏହି ଅଲଘବନର ଇତିହାସ । ତାଙ୍କୁ ଆମରଣ ଅନଶନ କହିବାକୁ
ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

୧୧୭୯ ଶେଷ ବେଳକୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ ତାଙ୍କ ଦେହ ମଝିରେ ମଝିରେ ଖରାପ
ହେଉଛି । ବେଳେବେଳେ ସେ ଅନେକ କଥା ଭୁଲିଯାଉଛନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ
ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ା ପଡ଼ୁଛି । ପୁରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେବାସଦନରେ
ତାଙ୍କର ଯତ୍ନ ନେବାର ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ହେଉନାହିଁ । କଟକକୁ ଆସିଲେ
ଯେତେବେଳେ ଡାକ୍ତରମାନେ ଦେଖି ପାରିବେ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମେଳରେ ରହିଲେ
ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଭଲ ଲାଗିବ । ଏହି ମତ କାରଣରୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ କଟକ ଆଡ଼େ
ଯାହାର ଭୁଦାନ ଖଟିଯିବା ଆଣିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା ।

ଅଳ୍ପ କେତେ ମାସ ସେ ଏକପ୍ରକାର ଚଳିଗଲେ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରବୃଦ୍ଧିକ
ଋମେ ଋମେ ଅକାମୀ ହୋଇ ଅସୁଆ'ନ୍ତି । ପର୍ବରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ହରାଇ ଯାଉଥିଲେ ।
ଏଣିକି କାନକୁ ଭଲ ଶୁଭିଳ ନାହିଁ । ମସୃଷ୍ଟି ଋମେ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଆସିଲା ।
କଥାବାଣୀ କରିବାକୁ ସେ ପୁଣି ମଣିଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ପରୀକ୍ଷାରେ
ଉତ୍ତର ପାଇବା ସମ୍ଭବ ହେଉ ନ ଥାଏ, କାରଣ ସେ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନ ଥାନ୍ତି
କହିଲେ ଚଳେ ।

ଖାଇବା ଛାଡ଼ିଦେବ ବୋଲି ଜିଦ୍ ଧରିଲେ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଝିନି ହେଲେ
କେବଳ ତରଳ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ପାଇଁ । ସଜ ସେ ଲଦିବୁ ଟିକିଏ, କେତେବେଳେ
କିଛି ଫଳରସ, ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ ହରିଲିଙ୍ଗ୍ ବା ସେହିଭଳି କିଛି ଖୁଆଇ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇ
ରଖା ଯାଇଥାଏ । ସଜିବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କୁ ତରଣ ଘଣ୍ଟା ଜଗିବା ଆଉ ସମ୍ଭବ
ହେଲା ନାହିଁ । ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ସଜା ପରିପା । ସେ କରୁନାନ୍ତି । ଗ୍ରେଟ ଶିଶୁଙ୍କ
ଯେଭଳି ଶାନ୍ତା ପରିପା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି କରାଯାଉଥାଏ । ଭୁଦାନ
ଜର୍ମୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମହାନ୍ତି ଆଉ ଜଣେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ପେବଦ ଗୁରୁରେ ଯେଗାଦଲେ ।
ରମା ଦେବୀଙ୍କର ସଜାଗ ଦୃଷ୍ଟି ସବୁବେଳେ ଥାଏ । ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଶରତ
ଚନ୍ଦ୍ର ପିଣ୍ଡି, ପୁଧାକର ଆରୁର୍ଯ୍ୟ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ନୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି, ନୃସିଂହ ଚରଣ
ପିଣ୍ଡି, କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପିଣ୍ଡି, ବନମାଳୀ ପ୍ରୟୁଷ ସିଲିତ ଭାବରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଶରଣର

ଦାୟିତ୍ବ ନେଇଥାନ୍ତି । ଭାଇବୋହୂ ତାରମଣି, ପୁରୁଷ ରବିନାରାୟଣ, ନବକିଶୋର ଉତ୍ତାମଚରଣ, ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଓ ରାଜକିଶୋର, ଝିଆରୀ ଗୁରୁଲତା, ଗୀତା, ଝିଆରୀଙ୍କୁ ରାଧାକାପ୍ରସାଦ, କାଳୀପ୍ରସାଦ ତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ର ନେଉଥାନ୍ତି । ଭୂଦାନ ଅଫସର ସମସ୍ତେ ସତେ ଯେପରିକି ହରିହରଙ୍କ ସେବାପାଇଁ ସବୁବେଳେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ।

ମଝିରେ ମଝିରେ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଉଦ୍‌ବେଗ ଜନକ ହୋଇଥିବେ । ଖବର ପାଇ ସମ୍ବନ୍ଧପଥରୁ ପଡ଼ି ବହୁଲେନ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଯିଏ ଯେତେବେଳେ କଟକ ଆସନ୍ତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ କାହାକୁ ଚିହ୍ନି ନ ଥାନ୍ତି, କାହାର କଥା ଶୁଣୁ ନ ଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଟିକିଏ ବସିଗଲେ ବା ପାଦ ଶୁଣି କଲେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ସତେ ଯେପରିକି ସେ କଥାବାତୀ କରୁଛନ୍ତି । ଯେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଏକ ମୁଖରେ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁଲି ସେବା କରାଉଥିବୁ ଆଉ କେହି ସେଭଳି କରିପାରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

୧୯୨୧ ଫେବୃଆରୀ ୧୯ ତାରିଖ ଆସିଗଲା । ଦି'ପରର ବେଳକୁ ଜଣା-ପଡ଼ିଲା ଯେ ପ୍ରତି ଭିତରେ କଫ ହୋଇଛି । ଦେହରେ ଜ୍ୱର ଆସିଲା । ଡାକ୍ତରମାନେ ଆଶଙ୍କା ମଣିଲେ । ମାସ-ମାସଧରି ପଡ଼ିରହିଛନ୍ତି । ଯଦିଓ ନିଜେ କିଛି ପ୍ରକାଶ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ଭିତରେ କଷ୍ଟ ପାଉଥିବେ ବୋଲି କେହି କେହି ମଝିରେ ମଝିରେ ମତ ଦିଅନ୍ତି । ‘ତାଙ୍କୁ ଭଗବାନ ନେଇଯାଆନ୍ତୁ ବୋଲି’ ମଧ୍ୟ କେବେ କେବେ କାହାର ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଯାଇଛି । ତଥାପି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଦବି ଆସୁଥାଏ । ପୂର୍ବରୁ କେତେଥର ସେ ଯିବା ଯିବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସି ଯାଇଛନ୍ତି; ପୁଣି ଭଲ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଏଥର ସେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ହୋଇଯାଇ ପାରନ୍ତି । ସେ ଏମିତି ଶୋଇ ରହିଥିଲେ ବି ଅନ୍ୟମାନେ ପ୍ରେରଣା ପାଉଛନ୍ତି ।

କୋଡ଼ିଏ ତାରିଖ ଦିନ ଗୋଟାକ ବେଳକୁ ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଖରାବ ହୋଇ ଆସିଲା । କଫର ପ୍ରକୋପ ବଢ଼ିଛି । ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେଣି । କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଇଣ୍ଟେକ୍ସନ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦିଆଯିବନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ଥିର ରାଜିଆସ । ଅକ୍ସିଜେନ ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ଗୋଟିଏ ଶିଲିଣ୍ଡର ରୋଟାରୀ କ୍ଲବରୁ ଯୋଗାଡ଼ ହେଲା । “ମୁଖା” ସାହାଯ୍ୟରେ ନାକବାଟେ ଅକ୍ସିଜେନ୍ ଦେବାକୁ ଜୋର ନିଶ୍ୱାସଟା ଟିକିଏ ଧୀର ହେଲା । ଜଣକ ପରେ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଆସି ଦେଖୁଥାନ୍ତି—ଏ ଔଷଧ ସେ ଔଷଧ ଆଣ ବୋଲି ବରଦ ହେଉଥାଏ । ସାନଭାଇ, ଝିଆରୀ, ପୁରୁଷ ଭୂଦାନ କର୍ମୀମାନେ, ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଗୁଳିଶ ପରୁଷ ବର୍ଷ କଣାଇଆସିଥିବା କେତେଜଣ ସାଧାରଣ କର୍ମୀ ପାଖେ ପାଖେ ଆସନ୍ତି । ବୟସରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ସାନ ପଣ୍ଡିତ ହୋତା ଓ ତାଙ୍କ ଝିଅ-ବୟସର ୭୨ ଉର୍ଷ-ବୟସ୍କା ରମାଦେବୀ ଭୂଦାନ

ସଂସାରର ଦୁଃଖ ଭିତରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ବୁଲି ବୁଲି ନିଜ ମନକୁ କଅଣ ସବୁ ବୁଝାଇ ଆସନ୍ତି ।

ସନ୍ତ୍ୟାମ୍ନା ହୋଇଗଲା । ଖବରକାଗଜ ଲୁହକରେ ବାହାର ପଡ଼ିଲା ଯେ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଉଦ୍‌ବେଗଜନକ । ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁଲେକ ଆସି ବୁଝିଯାଇ ଆସନ୍ତି କେମିତି ଥିଲୁ । ଡାକ୍ତର ଶରତ ବାବୁ, ନୃସିଂହ ବାବୁ, ସୁଧାକର ବାବୁ ପାଲି କଲଭଲି ଜଣକ ପରେ ଜଣେ ଜଣି ଆସନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ରୋଗ ଶଯ୍ୟାର ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ସମବେତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଗାନ୍ଧୀର ବାତାବରଣ ଭିତରେ ହେଲା । ଯେଉଁ ଭଜନ ଲୁହକ ଆଗୁ ଯା ମହାଶୟ୍ୟାକୁ ଖୁବ୍ ଭଲଲଗେ ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଜଣେ ଭଉଣୀ ବୋଲିଲେ ।

ଦୁଇ ଦିନଜଣ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ରହିଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ଏଠି ସେଠି ଶୋଇ ପଡ଼ିଆନ୍ତି । ରାତି ଦୁଇଟା ପରୁଣ ମିନିଟ୍ । ଦେଖାଗଲା ଯେ ସେ କ୍ରମେ ଦବି ଆସୁଛନ୍ତି । ଆଉ ଉଧୂରବେ ବୋଲି ଆଶା ରହିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ‘ଜନ୍ମ ପରିବାର’ର ସେହି ମାନେ ଅଳ୍ପ କେତେଦୂର ପୁଣ୍ୟ ଶିଆସିଆ କରିବାକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ପଠାଗଲା । ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟତିତ ଆଉ ଛଅ ପାଞ୍ଚଜଣ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିବା ନିଶ୍ଚୟ ଉଚିତ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରା ଯିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଡକାଗଲା ଗୀତାପାଠ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଦୁଇଜଣ ଡାକ୍ତର ବସି ରହିଥାନ୍ତି ।

ସକାଳ ଛଟା ପରୁଣ ମିନିଟ୍ । ଏକାଦଶୀ ତିଥି ଆରମ୍ଭ । ନିଶ୍ଚୟ ବନ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତେ ପାଦକୁଇଁ ମୃଣ୍ମି ଆଟିଏ ଲେଖି । ମାରି ମାରବରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଲେ ।

ଦିନ ଏଗାରଟା ବେଳେ ଭୁବନ ଅଫିନରୁ ଶବଶୋଭାଯାତ୍ରା ବାହାରିଲା । ପାଣିଗୋପାଳକୁ ଶବ ନିଆସିବ । ପୁରୀରୁ ବହୁଲେକ ଟେଲିଫୋନ୍ ଯୋଗେ ନିବେଦନ କଲେ ଯେ ପୁରୀ ସହରର ଲୋକେ ଯେପରି ତାଙ୍କ ଶେଷ ଦର୍ଶନର ସୁଯୋଗ ପାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ସ୍ଥିରହେଲା—ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବାଣୀବିହାରବାଟେ ପୁରୀ ଯିବ ଓ ସେଠାରୁ ଫେରି ବକୁଳବନ ସମାଧି ପାଠରେ ଶେଷକୃତ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ ।

ମଠରରେ ଆଗୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଶବକୁ ନିଆଗଲା ବେଳେ କଟକରୁ ପୁରୀ ଓ ପାଣିଗୋପାଳ ଭିତରେ ବହୁସ୍ଥାନରେ ଶୋକକୁଳ ଜନତା ଶବାଧାର ଉପରେ ଭକ୍ତ-ପୁଷ୍ପ ବୃଷ୍ଟି କରୁଥାନ୍ତି । ଦୀର୍ଘ ସାତେ ପାଞ୍ଚଦଶା କାଳ “ସମନାମ ସତ୍ୟ” ବୋଲି ହେଉଥାଏ ।

ସନ୍ତାନୋପାଳରେ ଅପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ । ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଗୋଦାବରୀ, ହରିହର, ଜାଲକଣ୍ଠ, କୃପାସିନ୍ଧୁ—ଏହି ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ଭିତରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଥିଲେ ଶେଷସଖା । ତାଙ୍କ ସହିତ ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ଭୁଲିଗଲା ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହୁଥାନ୍ତି ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବୋଇଲେ ବୁଝାଏ କ’ଣ ? ସଂସାରର ସମସ୍ତ ମାୟାମୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଯେଉଁ ଲୋକ ଭଗବତ୍ ଆରାଧନାରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟୟ କରୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁହିଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କୁହାଯିବ ? ହରିହର ତ ସେହି ସଂଜ୍ଞା ଭିତରେ ପଡ଼ିଯାଇଛନ୍ତି ! ଶୁଣାନରୁ ଫେରି ଯଦି କେହି ତାଙ୍କ “ସମ୍ପଦ”ର ତାଲିକା କରିଥାନ୍ତା, ସେ ଦେଖିଥାନ୍ତା ହେ ତାଙ୍କର ନିଜର ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ଟଙ୍କା ଏ ସ୍ୱହାରରେ ସଫର୍ତ୍ତ ବୋଲି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଲୁଗା ଶକ୍ତିକ ପିନ୍ଧିଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇଛି । ବାକି ଯେଉଁ ଖଣ୍ଡେ ଦିଗଣ୍ଡ ଗ୍ରେଟ ଧୋଇ ତଦର ରହିଥିଲା ତା’କୁ ଭୁବନ ଅର୍ପଣରେ ସଜାଇ ରଖାଯାଇଛି । ସେ କ’ଣ ତାଙ୍କର ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଭଗବତ୍ ସେବାରେ ଲଗାଇଥିଲେ ? “ନିଶ୍ଚୟ” ବୋଲି କହିଲେ କିଛି ଭୁଲ୍ ହେବନାହିଁ । ସେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ନରନାରାୟଣ ରୂପେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଦୁଃସ୍ଥ, ନିଷ୍ଠେଶିତ, ଦରିଦ୍ର ଓ ଆତ୍ମିକ ସେବାହିଁ ଶ୍ରବଣ ଭଗବତ୍ ସେବା ବୋଲି ସେ ଏକା ବେଳକେ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । “ସତ୍ୟହିଁ ଭଗବାନ”—ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ସେ ବୁଝିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କୁହାଯିବ ନାହିଁ ତ ଆଉ କାହାକୁ କୁହାଯିବ ?

ସତ୍ୟର ଏହି ଫୁଲଗ୍ରାଙ୍କ ଖବନା ଦିନହଜାର ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖାଯାଇପାରେ— ଦିଗଣ୍ଡ ପୃଷ୍ଠାରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଇପାରେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ ମାନେ କେତେ ବର୍ଷ କଟାଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ଯଦି ନିଜର ଅନୁଭୂତିହିଁ ଲେଖିଦିବେ, ଶହଶହ ପୃଷ୍ଠାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବହି ବାହାରି ପଡ଼ିବ ।

‘ମୋତେ ସେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ’ ବୋଲି କହିବା ଲୋକ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶହଶହ ଅଛନ୍ତି । ‘ତାଙ୍କଭଳି ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ଆଉ ମିଳିବେ ନାହିଁ’—ଏହି କଥା ନିଜ ଅନୁଭୂତିରୁ କହିବା ପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ ପାଞ୍ଚଶହ ବା ହଜାରେ ଲୋକ ଥିବେ । ‘ଦରିଦ୍ର ମନର କଥା ସେ ଯେମିତି ବୁଝୁଥିଲେ ଆଉ କିଏ ବୁଝିବ ?’ ବୋଲି ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ-କାହାଣୀ ରହିଛି । ଶଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରୁ ୧୯୭୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଲୋକ ନିଜକୁ ଭୁଲି ଅନ୍ୟର କଥାହିଁ ଚିନ୍ତା କରିଛନ୍ତି, ତା ଖବନା ବିଷୟର ତଥ୍ୟ ସବୁହ କରବାକୁ ଗୁଜାଏ ଶରଣମ କରବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଯିଏ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବଡ଼ ବୋଲି ଦେଖିଛି ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯିବାରେ ଭୁଲ କିଛି ହେବ ନାହିଁ ।

ସ ମେ ଭକ୍ତଃ ସ ମେ ପ୍ରିୟଃ

ଚତୁରଞ୍ଜନ ଦାସ

ସେ ଦିନର ଘଟଣା ଠିକ୍ କାଳିପରି ମନେ ହେଉଛି, ଆଖି ବଜାଇ ଦେଲେ ଜଳ ଜଳ ଘଣ୍ଟିଯାଉଛି, ସତେ ଅବା କାହାକୁ ଛୁଇଁ ଆସିଲା ପରି ମନେହେଉଛି । ସେମାନେ ଆଗୁଆଁ ମହାଶୟକୁ ବାରଣ୍ଡାରେ ଗୋଟିଏ ଭଜ ଆସ୍ଥାନ ଉପରେ ଆଣି ଶୁଆଇ ଦେଇଥାନ୍ତି, ଧଳା ଦେହରେ ତାଙ୍କର ଶରୀରଟାକୁ ଘେଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ତାହାର ଉପରେ ଫୁଲ ବିନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ । ପାଖରେ ଭୁଲସୀ କୋଡୁଆ, ଘାପଟିଏ ନଷାତ ହୋଇ ଜଳୁଥାଏ । ଜଣେ କିଏ ଗୀତା ପଢୁଥାନ୍ଥାନ୍ତି । ଭକ୍ତ, ଅନୁଭକ୍ତ, ଅନୁଗତ ତଥା ଶୋକ ସନ୍ତପ୍ତ ମାନେ ଗୁରୁପାଖରେ ଘେରିକରି ବସିଥାନ୍ତି ।

କ୍ରମେ ବୋଲାହୁଲ ବଢିଲା । ଗୋଟାଏ ମୁଝୁକୁ କେନ୍ଦ୍ରକଣ୍ଠ ଜନସମାଗମ ଲାଗିଗଲା । କିଏ ପାଦରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ, କିଏ ସାଇକେଲରେ, କିଏ ରିକ୍ସାରେ ଓ ପୁଣି ଆଉ କିଏ କାଉରେ । କିଏ ଏକୂଟିଆ, କିଏ ସପରିବାର । ନିର୍ମଳ ସଞ୍ଜାଲୁଗା ପିନ୍ଧି ନେତାମାନେ ଫହୁଥିଲେ, ବଢ଼େକେଞ୍ଚୁମାନେ ବି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଆଉ ବାଉଣ୍ଡା ଉପରେ ଆନ ହେଲାନାହିଁ । ତେଣୁ ମଣିଷଙ୍କ ମେଲା ଦୁଆର ମଝିକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଗଲା । ସଂଖ୍ୟା ବଢିବାରୁ କଥାବାତ୍ତାର ଚହଲ ବି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କିଏ କିପରି ସମ୍ଭାଦ ପାଇ କିପରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ, ହୁଏତ ଆଉ ସେଇକଥା ପଡ଼ିଲା । ତାପରେ ଆଗୁଆଁ ମହାଶୟଙ୍କ କଥା ପଡ଼ିଲା । ସିଏ କ'ଣ ଥିଲେ, କେତେଭଲ ଲୋକ ଥିଲେ ଏବଂ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ— ସେଇ କଥାର ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଲା । ଫଟୋବାଲା ଫଟୋ ନେଲେ, ସଦ୍ୟ ଘଟିଯାଇଥିବା ଏକ ଦୁଃସମ୍ଭାଦକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖେଦର ଏକ ଅନୁରଞ୍ଜନା ଦେବା ସକାଶେ ସାମ୍ବାଦକ ମାନେ ବିବୃତିମାନ ବି ନେଲେ । ଆପଣାଆପଣାର ପୁଜାୟ ଗୁହାଣିରେ ଦେଖି ଓ ଗୋଟାଏ ମୁଝୁ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱନିତ ଦୁଃଖକୁ ଅନୁଭବ କରିବାର ଆପଣା-ଆପଣା ଠାଣି ଦେଇ କିଏ କହିଲେ, ଅଞ୍ଜତର ଗୋଟାଏ ଫୁଲ ଝରି ପଡ଼ିଲା । କିଏ କହିଲେ, ଗୋଟାଏ ଯୁଗ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତଙ୍କର ବିବୃତିରୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ନେଇ ଏକାଠି ମୁଣ୍ଡ ମାରିଲା ପରି ସେଦିନ ସଞ୍ଜକୁ ସମ୍ଭାଦପତ୍ରରେ ଏତେ ଭଲ ଅକ୍ଷରରେ ବାହାରିଲା ଯେ 'ଉତ୍କଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠଦେବ, ସର୍ବୋଦୟର

ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖି ଓ ବକୁଳ ବନର ରାତି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦ
ଘଟିଲା ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ସକାଳେ ଗଲେ, ଶବର କାଗଜ ସଞ୍ଜକୁ ବାହାରିଲା ।
ଏବଂ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ ମଝିରେ ଏହି ବାର କିମ୍ବା ତହିଁଦ ଘଣ୍ଟା କାଳ
କେତେ ଅତମ୍ବରରେ ଆମର ଶୋକଶେଷ୍ଟଭାଷା ଚାଲିଲା । କେତେ ସୁଖିନ୍ତ,
ସଂଗଠିତ ଓ ସନ୍ତୁଷ୍ଟିତ ଭାବରେ ଚାଲିଲା । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କର ସାନ
ଆବାସସ୍ଥାନଟିରୁ କଟକର ବଡ଼ସ୍ତ୍ରୀ ସବୁ ପରିଚୟ କର କାଠଯୋଡ଼ୀ ପାର
ହୋଇ ପୁରୀ ବାଟ ଦେଇ ଶେଷକୁ ହାଣ୍ଡିଗୋପାଳରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ।
ଏବଂ ସେଠି ସେଇଠି ସଖାମାନଙ୍କ ମେଳରେ ତାଙ୍କୁ ଚିତା ଉପରେ
ବସାଇ ଦିଆଗଲା । ସବୁ ପରିବାର ପରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଉପୁ ନେଇ ଘରକୁ
ଆସିଲୁ । କୃତକୃତ୍ୟ ହେଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ଆମର କାମ ସାରିଦେଲା । ନରୁର
ଦୀର୍ଘଶକ୍ତି ମଣିଷ ଏହାଠାରୁ ଆଉ ଅଧିକ କ'ଣ କରି ପାରନ୍ତା ? ସେହି-
ବଟରେ ଯାଉଥିବା ମଣିଷକୁ କେହି କେବେହେଲେ ଅଟକାଇ ରଖି ଯାରିନାହିଁ,
ଏବଂ ସେଥିଲାଗି ଆପଣାର ସ୍ଥିତୁଜନ ମାନଙ୍କୁ ସେଇଠୁ ବଦା ଦେଇ କେବଳ
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଫେରିବାକୁ ହିଁ ହେଇଛି, ସେହି ବାଟରେ ଆଉ ଅନ୍ୟକିଛି
କରି ପାରିବା ଲାଗି ଆଉ କାହାରି କୌଣସି ବଳ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହି
ସଂସାରକୁ ଗୋଟାଏ ଶେଳଘର ବୋଲି ମାନିନେବା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଅନ୍ୟ
ଉପାୟ ନାହିଁ; ସାନ ଓ ଅକାମଧେୟ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅଳପ କାନ୍ଦିବା, ଏବଂ
ବଡ଼ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଟିକିଏ ଅଧିକ ଧାଡ଼ମ୍ବର ସହୃଦ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବସି ଓ
ସବୁ ମଣ୍ଡାଇ କାନ୍ଦିବା, — ଆମର କରିବା ଉତ୍ତରେ କ୍ଷେପ ଓ କ୍ଷେପ ମଧ୍ୟରେ
ଯାହା କେବଳ ଏତିକିମାତ୍ର ସ୍ବାଧୀନତା ହିଁ ରହିବ ।

ସେ ଦିନ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କ ସେହି ପ୍ରସାଦଦବସରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କର
ଶରୀର ଆତ୍ମକୁ ଅନାଇ ତାକୁ ନରୁର ବୋଲି କହିବାକୁ ଆଦୌ
ମନ ହୋଇ ନଥିଲା । ଏବଂ ସେହିଭଳି ଏକ ବାଉଁଶ ଆଖିରେ ସେତେବେଳେ
ଆପଣାର ଶରୀରଟାକୁ ମୁଁ କାହିଁକି ଆଦୌ ଏକ ନରୁର ଶରୀର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି
ପାରୁନଥିଲି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଶରୀରର ଦର୍ପଣ ଉପରେ ମୁଁ ଯେପରି ଆପଣାର
ଶରୀରକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାରେ ଲାଗିଥିଲି । ଏକଟା ମୋଟେ ଅହଙ୍କାର ନୁହେଁ ଏହା ଏକ
ଅଭିମାନ; ଆପଣାର ଏକ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଏକ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟରୂପେ ଅନୁଭବ କରି
ପାରିବାର ଏକ ଅଭିମାନ । ଆମେ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟାଏ ଆଦ୍ୟ
ଓ ଗୋଟାଏ ଅନ୍ତରାଳରେ ବସି ଦିଆହୋଇ ରହିଥିବା ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚିତାର
କଲ୍ପନା କରିଥାଉ, ତାହା ପ୍ରଥମେ ପିଲା ହୋଇ ଏହି ସଂସାରକୁ ଆସେ,

ଏହି ସଂସାରର କାଣ୍ଡରେ ସିଏ କେତେ ଅଟ୍ଟେ ଲଗାଏ, କେତେ ଧୂଳି ଧୂସର ହୁଏ । କେତେ ଖେଳେ ଓ ପିଲାବୟସ କାଟି ଅସିଥିବା ଅନ୍ୟ କେତେଲୋକକୁ କେତେ ଆନନ୍ଦ ଦିଏ ; ତାପରେ ସେହି ଶରୀର ଯୁବା ହୁଏ, ଯୌବନରେ ବଳି ହୋଇ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ, କେତେ ମହକ ଚଢ଼ିଯାଏ । ସେଇ ଶରୀର କେତେ ଦମ୍ଭ ଦେଖାଏ, କେତେ ଦର୍ପ ଶ୍ରୀକ୍ଷେ ଓ ପୁଣି କେତେ ଦର୍ପ ଅରଜେ । କେତେ ସାହିତ୍ୟେ, କେତେ ଜମାକରେ, ନିଜକୁ କେତେକେତେ ଗଦି ଉପରେ ନେଇ ବସାଇ ଦିଏ । ମୁଣ୍ଡ ଉଠାରର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ଖାଲି ତଳକୁ ଅନାଇ ସେ ସଂସାର ଆଉ ସମସ୍ତକୁ ଦେଖୁଥାଏ ଓ ସମସ୍ତକୁ ସତେଅବା ଜଳକା କରି ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ । ସିଏ ସନ୍ତାନର ବାପ ମାଆ ହୁଏ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ବାଞ୍ଛାଶାଳୀ କରାଏ, ଆପଣା ରଥରେ କେତେକେତେ ପାରଙ୍ଗମତାର ପତାକା ବାନ୍ଧି ସେ ଆସେ ଆପଣାର ସାରଣି ହୋଇ ଜୀବନ ବାହୁଥାଏ । ତା'ପରେ ଖସି ନଇଁ ଆସେ, ସବୁ ସମେ ମହିଳା ପଡ଼ିଯାଏ, ମୁହଁର କାନ୍ଥକୁଡ଼ାକ ବୟସର କ୍ଳେଦବେଶା ଫଖରେ ଲଜିଲା ହୋଇ ଲୁଚିଯାଏ । ତେଣୁ ଦୁଃଖ ହୋଇଥାଏ । ତା ପରେ ନାନା ଯଷ୍ଟିକ ଆଶ୍ରେ କରି ବାଟ ଚାଲୁଚାଲୁ ଶରୀର ଅତଳ ହୋଇ ପଡ଼ିରହେ, ଆପଣାର ନରୀରତାକୁ ପ୍ରମାଣ କରିଦିଏ; ମୃତ୍ୟୁଭିତରେ ଜୀବନର ବିଲସ୍ ହୋଇଯାଏ । ମନେହୁଏ ସତେ ଯେପରି ସେହି ଶରୀରଭିତରେ ଆଉକିଛି ଶରୀରକୁ ଆଶ୍ରା ଦେଇଥିଲା, ଶରୀରକୁ ଚଳାଇଥିଲା ଏବଂ ଶେଷରେ ତାକୁ ଗ୍ରସ୍ତି ବାହାରିଯିବାରୁ ଶରୀର ଚିରସ୍ମୃତ ହୋଇ ରହିଲା । ମାତ୍ର ଆବୃତ୍ତି ମହାଶୟଙ୍କର ଶରୀରକୁ ସେଦିନ ଆଖି ପୁରାଇ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେଇଟା ଯେ ଗୋଟାଏ ଚିରସ୍ମୃତ ଶରୀର, ସେ କଥା ଆଦୌ ମନେ ହେଉନଥାଏ । ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ି ଚାଲିଗଲାଣି, ଖାଲି ପିଞ୍ଜରଟା ମାତ୍ର ପଡ଼ି ରହିଛି ବୋଲି କହିବାକୁ ଜିଜ୍ଞାସା ଲେଉଟୁ ନଥାଏ । ଯେଉଁ ଶରୀର ଆବୃତ୍ତି ମହାଶୟଙ୍କର ସେହି ବିରାଟ ସଂକଳ୍ପ, ବିରାଟ ଅନୁରୋଧ ଓ ବିରାଟ ସାହସିକତାକୁ ଧରି ରଖିଥିଲା, ଗୋଟିଏ କଥାରେ କହିଲେ ସିଏ ସେହି ବିରାଟ ଆତ୍ମାକୁ ଧରି ରଖିଥିଲା, ମୁଁ ତାକୁ ଚିରସ୍ମୃତ ବା ନରୀର ବୋଲି କପରି କହିବି ? ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଡି'ନରୁ ତେସୁନବେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଶରୀର ଭିତରେ ମୁଁ ସତେଅବା ଗୋଟାଏ ସିଡ଼ି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି, ଗୋଟାଏ ସେହି ପଡ଼ିଥିବାର ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲି । ଏହି ସିଡ଼ି କେବଳ ଜଣକପାଇଁ ନୁହେଁ, ଏହା ଆମ ସଭାଙ୍କ ପାଇଁ,—ସେତେବେଳେ ମୁଁ ସେହିଭଳି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି ।

ଏହି ସଂସାରରେ ଆମେ ଅନେକ ମଣିଷର ଜୀବନକୁ ସତେଅବା ଆକାଶକ କରି ବିଚାର କରିଥାଉ । ଏହି ବିଚାର ଅନୁସାରେ ସବୁବେଳେ କେବଳ ଗୋଟିଏ

ଆଜି ଯାଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆଜି ଆସି ପହଞ୍ଚେ । ବାଳୁଡ଼ କାଳ ପରେ ସୁବାକାଳ
ଆସେ, ସୁବାକାଳ ପରେ ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ବ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଆସି ଗ୍ରାସ କରି ପକାଏ ଓ
ସବା ଶେଷରେ ଝଡ଼ି ପଡ଼ିବାର ବେଳ ଆସି ପହଞ୍ଚେ । ଘଡ଼ିକ ଲାଗି ଖେଳ ଲାଗେ,
ପୁଣି ଘଡ଼ିକ ପରେ ସବୁ ଶେଷ ହେଇଯାଏ । ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ପଛରେ ରହି-
ଯାଆନ୍ତି, ଝଡ଼ି ପଡ଼ିଥିବା ଶରୀରଟା ଲାଗି ସେମାନେ କେତେ ଲଜ୍ଜା ଗଢ଼ାନ୍ତି ଏବଂ
ସମ୍ଭବତଃ ତାହାରିଦ୍ବାରା ଆପଣ ଅନାଗତ ନିଦାନକାଳର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାଲାଗି
କିଞ୍ଚିତ୍ ସାହସ ବି ସଂଗ୍ରହ କରିନଥାନ୍ତି । ଏହି କାଟର ଆମ ଅନେକଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ
ଏହି ସଂସାରକୁ ଆଉ ଥୋକେ ମଣିଷ ବି ଆସନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କି ଜୀବନକୁ
ଆଜି ଆଜି କରି ନଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଧର୍ମତଃ ଏକ ଯାହାପଥର ଯନ୍ତ୍ରୀ
ପରି ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଭିତରେ ସତେ ଅବା ଏକ ମୂଳବାସନା ଦ୍ବାରା
ପ୍ରେରଣିତ ହୋଇଥିବା ପରି ଯାହା ହୋଇ ବାହାରି ଆସନ୍ତି । ଏବଂ ସେହି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାହାର
ଆଖି ସଂସାରର ବହୁର୍ଯ୍ୟାହାଟାକୁ ମଧ୍ୟ କେବଳ ସେହିପରି ଏକ ଯାହା ବୋଲି
ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ପାହାଚପରେ ପାହାଚ ଉଠିଯାଆନ୍ତି : ଗୋଟିଏ
ପାହାଚକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାହାଚର ପରିପୂରକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଏବଂ
ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜୀବନର ପରିପୂରକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଏମାନେ ବୃତ୍ତା
ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଏମାନେ ମରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ତଥାକଥିତ ଦେହଖାତ
ମରଣର ସଦୃଶ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ କେବେହେଲେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଅଥବା ମୁଦୁମାଣ ହୋଇ
ପଡ଼େନାହିଁ, ଏମାନଙ୍କର ମୁମୁକ୍ଷୁ ହୃଦୟ କେତେବେଳେ ହେଲେ ମୁମୁକ୍ଷୁ ହୁଏନାହିଁ
ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନବର୍ଣ୍ଣିତ ସବଦା ଏକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଫୁଲ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ,
ଏହି ପୋତର ଅଚଳନ୍ତି ମୁଦ୍ରା ଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ସେହି ପୋତରେ କିମ୍ବା ପେଡ଼ାଗୁଡ଼ିରେ
ଚଳାଇବାରେ କୌଣସି ଅପବର୍ଣ୍ଣିତରେ ସେମାନଙ୍କର ଏତେ ଟିକିଏ ହେଲେ ଆଗ୍ରହ
ନଥାଏ । ଅତୀତ ହରିହର ପ୍ରକୃତରେ କଣ ଏହିଭଳି ଜଣେ ମଣିଷ ଥିଲେ
କି ?—ଆପଣାର ଆଗ୍ରହକୁ ତାଙ୍କଯାଏ ପ୍ରସାରିତ କରିଦେଇ ତାଙ୍କୁ କଳନା
କରିବାର ସାହାସ କଲବେଳେ ଏହିପରି ଏକ ସମ୍ଭବିତ ପ୍ରଶ୍ନ ଆପଣଙ୍କୁ ସତେ
ଅବା ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରି ଦେଉଥିବା ପରି ମନେହୁଏ । ‘ସାତରେଘ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ’ରେ
(ଗା. ୧୫) ଠିକ୍ ଏହିପରି ଏକ ସତ୍ତା ଗୁଣିବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦିଆଯାଇଛି ।
‘ପୁଷ୍ପିଣ୍ୟା ଚରତୋ ଜଟଂସେ ଭୃଷ୍ଣରୂପା ଫଳଗ୍ରହଃ’ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି
ଅର୍ଥାତ୍ ଯିଏ ଗୁଣିଛି, ଫୁଲ ଫୁଟିବା ପରି ତାର ଦେହରେ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା
ପ୍ରସ୍ତୁତି ହୋଇଉଠେ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ସତ୍ତା ଗୁଣିଥିବା ମଣିଷର
ଦେହ ଝାଉଁଲେ ନାହିଁ, ମୃତ୍ୟୁ କିଞ୍ଚିତ୍ କିମ୍ବା ଭରୁ କୁଟିଳ ହୋଇ ଆସେନାହିଁ ।
ତା’ର ଢେଙ୍କ କେବେ ହେଲେ ଶୁଷ୍କ ହୁଏନାହିଁ, କୌଣସି ନୈରାଶ୍ୟର ଭାରରେ
ତା’ର ଆଖି କଦାପି ଭାବନାନ୍ତ ହୋଇ ଉଠେନାହିଁ । ମଲବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ଫୁଲ
ଫୁଟିଲା ପରି ହସୁଥାଏ, ମରକରି ଶୋଇଥିଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର

ଆଖିଆଗରେ ସତେ ଅବା କେଉଁ ସରି ଯିବାକୁ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ମଫୁଲ ହୋଇ ରାସି ରାସି ଚାଲି ଯାଉଥାଏ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କେବଳ ପ୍ରସନ୍ନ ବାଟେ ଚାଲିବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ ଯାଉଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ପଥ ଉଠିବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ ଯାଉଥାଏ ।

ବଞ୍ଚିଥିଲା ବେଳେ ଆରୁଘ୍ୟ ମହାଶୟ ଆପଣାର ଉତ୍ସାହରେ ଟୋକା ମାନଙ୍କୁ ଲଜରା କରି ଦେଉଥିଲେ, ବିନମ୍ରତାରେ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଅନେକଙ୍କୁ ଲଜରା କରି ଦେଉଥିଲେ ଓ ଆପଣାର ସଂକଳ୍ପରେ କୋର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ବି ଲଜରା କରି ଦେଉଥିଲେ । ସେ କେବେହେଲେ ବଡ଼ପାଟିରେ କଥା କହୁନଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୁହାଳିଆ ମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଦମ୍ଭାବଳ ଅଧିକ କରି ଦେଖାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ବାଟପାଟରେ ସେ ଝଙ୍କରେ ପଥ ଚାଲିଲେ, କେତେ ଶେଷରେ ଚାଲିଲେ, କେତେ ପାହାଡ଼ ଡେଇଁଲେ, କେତେ ବର୍ଷାରେ ଚାଲିଲେ ଓ କେତେ ନଈ ପାର ହେଲେ; ତଥାପି ତାଙ୍କର ଚାଲିବା ବନ୍ଦ ହେଲାନାହିଁ । କାରଣ କେଉଁ କେଉଁ ଉଚ୍ଚତାରେ ଯାଇ ପଶିଯିବା ପାଇଁ କମ୍ପା ବସିଯିବା ପାଇଁ ସେ ବାଟ ଚାଲୁନଥିଲେ । ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଧର୍ମ ମଣ୍ଡନ କରି ବାଟ ଚାଲୁଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ଚାଲିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସିଏ ଦେଖା ଓ ଚିହ୍ନା ସଂସାରଟାକୁ ସତେଅବା ଆପଣାର ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଥିଲେ । ଏମିତି ବାଟ ଚାଲୁଚାଲୁ ଦିନେ ତାଙ୍କର ଆଖିଦୁଇଟା ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲା, ତଥାପି ତାଙ୍କର ବାଟ ଚାଲିବା ବନ୍ଦ ହେଲାନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଉତ୍ସାହ ସତେଅବା ଆଖି ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବାଟ ଚଳାଇ ନେଇଗଲା । ଆମର ଏହି ଆତ୍ମତନଟି ଭିତରେ ଆମେ ଯାହାକୁ ଆଖି ବୋଲି କହୁ, ସେ ଦୁଇଟା ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେ ସେଇଥିରେ ସାରା ଓଡ଼ିଶା ଚାଲି ଆସିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ପାଦରେ ଚାଲି ପରିଚ୍ଛନ୍ନା କରି ଆସିଲେ । ଭିତରେ ଯୋଉ ଆଖିର ବଳରେ ମଣିଷ ଏକଥାକୁ ସାଧ୍ୟ କରିପାରେ କେବଳ ତାହାର ଅନୁମାନ କରି ପାରିଲେ ଯାଇ ଆମେ ଅରୁଘ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କର କଞ୍ଚିତ୍ କଳନା କରିପାରିବା । ଏଠୁ ଯିବା ଆଗରୁ ସେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ରୋଗରେ କଷ୍ଟ ପାଇଲେ, ବିଛଣାରୁ ଉଠି ପାରିଲେନାହିଁ । ରୋଗରେ ପଡ଼ିବା କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ରୋଗକଷ୍ଟରେ ଦୟାହେବାକୁ ବୁଝାଏ, ନାନା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଦୟାହେବାକୁ ବୁଝାଏ ଓ ନାନା ବିଷୟବ୍ୟଥା ଭୋଗ କରିବାକୁ ବୁଝାଏ । ଆରୁଘ୍ୟ ହରିହରଙ୍କର ଶରୀରକୁ ମଧ୍ୟ ଶେଷ କାଳରେ ଅନେକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅଙ୍ଗେ ନିରାଶବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାତ୍ର ସିଏ ଯେ କେବେ ସେଥିରେ ଦୟାହେବାକୁ ହେଉଛି, କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆତ୍ମର ଅସହସ୍ତତା ଦେଖାଇ କଲବଳ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେକଥା କେହି କହିବେନାହିଁ । ଏତେ ଦୃଢ଼ ଓ ଏତେ ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଜର୍ଜରିତ ଓ ସମାହତ କରିନେବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଏତେ ଶକ୍ତି

କୁଆଡୁ ଆସିଲ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଅତି ପାଖରେ ରହୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ବସି ଢୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେହି ପ୍ରସନ୍ନ ଓ ବିକାରମୁକ୍ତ ଦେହ, ସେହି ପ୍ରସନ୍ନ ଓ ବିକାରମୁକ୍ତ ମୁଖମୁଦ୍ରା,—ନ ଶୋଚନ୍ତି, ନ କାଞ୍ଚନ୍ତି । ସେ ଯେପରି କେବଳ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛନ୍ତି; ଆଉ ଏକ ସାହାଯ୍ୟୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଗରେ ସତେ ଯେପରି କୌଣସି ଅନ୍ଧାର ନାହିଁ, କୌଣସି ଅନ୍ଧଶୃଙ୍ଖଳା ନାହିଁ, ଏଠି ଆହୁରି ଅନେକକିଛି ବାକୀ ରହି ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଅଗତ୍ୟା ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ବୋଲି ଶୋଚନା କରୁଥିବା ପରି କୌଣସି ଉଚ୍ଛନ୍ନତା ବି ନାହିଁ । ଏସବୁ ଦେଖି ଦେହକୁ ଖିନ୍‌ଉନ୍ କରି ଦେଖି ରୋଗକୁ ବାହାର କରୁଥିବା ଡାକ୍ତରମାନେ ବି ଅନେକ ସମୟରେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଯାଇ-ଛନ୍ତି । ଏପରିକି କୌଣସି ଔଷଧ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବିଚଳିତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କରନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଧାର୍ମିକ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ଏକ ବିଶେଷ ଧର୍ମଧାରଣାକୁ ଅବୋଧ ରହିଲେ ଏକଥା ହୁଏନାହିଁ; ଶାଲି ତ୍ୟାଗୀ ବା ବୈଶ୍ଣବୀ ହେଲେ ଏକଥା ହୁଏନାହିଁ, ଗୋଟାଏ ବିଶେଷ ଜାତି ବା ବିଶେଷ ଦେଶଲୁଗା ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ସଂଗ୍ରାମ ଲଢ଼ିଲେ ଏକଥା କଦାପି ହୁଏନାହିଁ । କେବଳ ଆଦର୍ଶବାଦୀ କିମ୍ବା ଆଦର୍ଶବେପାସୀ ସକାଶେ ତାହା ବହୁ-ଦୂର ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଆପଣାର ଭିତରେ ତଥା ବାହାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସାଥୀ କରି ସୂର୍ଯ୍ୟମୁହଁ ହୋଇ ବାଟ ଚାଲି ପାରିଲେ ଯାଇ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ଆପଣାର ଭିତରେ ତଥା ବାହାରେ ଜୀବନସ୍ଥିତି ଅଳସ୍ତ ଶୁଦ୍ଧା ରଖିବାର ଅଧି-କାଶ୍ ହୋଇ ପାରିଲେ ଯାଇ ସେକଥା ହୁଏ, ଉତ୍ସାହକୁ ହିଁ ଆପଣାର ସର୍ବ-ମୂଳ ଅଭିଜ୍ଞମରେ ପରିଣତ କରିପାରିଲେ ତାହା ହୁଏ । ସେଇ ଐତିହାସିକ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଅଛି ‘‘ଯେ ମଣିଷର ବାଟ ଚାଲିବା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କେଉଁଠି ଲାନ୍ତି ହୋଇ ଅଟକିଗଲେ ବା ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ ହିଁ ତାକୁ ସେଇଠୁ କଲି ଆସି ଘୋଟିଯାଏ, ଏବଂ ଆଗକୁ ବାଟ ଚାଲିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ହିଁ ସତ୍ୟଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । କଲି ଶୟାନୋ ଭବନ୍...କୁତଂ ସମ୍ପଦ୍ୟତେ ଚରନ୍ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲାଗି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ସେହି ସତ୍ୟଯୁଗର ହିଁ ପରିଚ୍ଛାୟକ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ଆମେ ଯେଉଁମାନେ ନାନା ଜ୍ଞାନରେ ଓ ଜ୍ଞାନୀ କଲରେ କେତେପ୍ରକାରେ ଅଟକି ରହିଯାଇଛୁ, ସେମାନଙ୍କ ସକାଶେ ସେ ଗଣ୍ଡି ଛୁଡ଼ାଇ ବାହାର ଯିବାର ପ୍ରେରକ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ଆସେ ସତେ ବାଟ ଚାଲି ସେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଟ ଚାଲିବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଆମଭିତରୁ ଚାଲିଯିବା ପରେ ସେ ଗୁଡ଼ି ଚାଲି-ଗଲେ ବୋଲି ଶୋକପ୍ରକାଶ କରି ଯେଉଁସବୁ ବିବୃତ୍ତି ଦିଆଯାଇ ଥିଲା ବା ରାସିଣ-ମାନ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଅନେକେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଚାଲିଯିବା ଦ୍ଵାରା

ସତ୍ୟବାଦୀ- ମୁଗର ଅବସାନ ହେଲ ବୋଲି ଖେଦ କରି କହିଥିଲେ । ଆମେ
 ଯେଉଁମାନେ ଏଭଳି କହିଥିଲୁ ବା ଭୁଲୁଥିଲୁ, ସେମାନେ ସତ୍ୟବାଦୀ-ମୁଗ କହିଲେ
 ସୁଲଭଃ ପାଞ୍ଚଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହିଁ ଭୁଲୁଥିଲୁ । ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ତଥା
 ତାଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ସତ୍ୟବାଦୀଠାରେ ଏକତ୍ର ହୋଇଥିବା ଅର୍ଥାତ୍ ସିଏ ଟାଣି
 ଆଣି ସତ୍ୟବାଦୀଠାରେ ଏକତ୍ର କରିଥିବା ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ, ପଣ୍ଡିତ ନାଳ-
 କଣ୍ଠ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କୁ ଭୁଲୁଥିଲୁ । ଭବପରବଶ ହୋଇ ଆମେ
 କେତେଥର ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ପଞ୍ଚସଖା ବୋଲି ବି କହିଥିଲୁ । ମାଟି ଟିକିଏ
 ଅଧିକ ଗଭୀର ଭବରେ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ ସତ୍ୟବାଦୀ-ମୁଗର ତ ହୁଏତ ସେଇ-
 ଦିନୁ ଅବସାନ ଘଟିଥିଲା, ଯେଉଁଦିନ ଏହି ପାଞ୍ଚଜଣ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁଡ଼ି ଆପଣା-
 ଆପଣାର ପଥରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ବାହାରି ଯାଇଥିଲେ; କିଏ ଅନ୍ୟତ୍ର ଆହ୍ୱାନ
 ପାଇ ନାହାରିଗଲେ ଓ ଆଉକିଏ ଅନ୍ୟତ୍ର ଆପଣାର ଭାଗ୍ୟ ଖୋଜିବାକୁ ଓ
 ଭାଗ୍ୟ ଗଢିବାକୁ ବାହାରିଗଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା-
 ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଝାସ ଦେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେ ଜାତୀୟ ସ୍ୱାଧୀ-
 ନତାର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପୁରୋଧା ହେଲେ ଏବଂ ସେହି ନୂତନ ଉତ୍ସାହର
 ପ୍ରବାହ ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ଗୋଟାପୁଛା ମିଶାଇଦେବା ବ୍ୟତୀତ ସତ୍ୟବାଦୀର
 ଆଉ କିଛିହେଲେ କରିବାକୁ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ହୁଏତ ଅନୁଭବ ବି କରି-
 ଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀର ପିଲାଏ ଯାହା କରନ୍ତୁ ବା ନକରନ୍ତୁ ପଛକେ, ଅନ୍ତତଃ
 ସତ୍ୟବାଦୀର ଶିକ୍ଷକମାନେ ସତ୍ୟବାଦୀର ଆୟତନ ଭିତରୁ ବାହାରିଆସି ଆନ୍ଦୋ-
 ଲନରେ ଝାସ ଦିଅନ୍ତୁ, ନୂତନ ଭାବଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ ଉତ୍କଳମଣି ବୋଧହୁଏ
 ସେହିପରି ବିରୁଦ୍ଧଥିଲେ । ତାହାର ଫଳରେ ବକୁଳବନର ଜୀବନଘଟି ଭାଙ୍ଗିଲି,
 ବକୁଳ ବନର ମାୟା ଭୁଟିଲା, ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୟୋଗ ସେତିକିରେ ରହିଲା । ସେତେ-
 କେଲେ ସେଠି ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ପାଠ ପଢ଼ି ଆସିଥିଲେ, ନୂଆ ଆଖି ଲାଭ
 କରିବାଲାଗି ଏକାଠି ହୋଇଥିଲେ ଓ ସ୍ୱୟଂ ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କର ଭାଷାରେ କହି-
 ବାକୁ ଗଲେ ପୁରାତନ ସଂସ୍କାର ଓ ସମାଜକୁ ଫଟାଇବା ଲାଗି ବୋମା ପରି
 ତିଆରି ହେଉଥିଲେ, ସେମାନେ ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ବାହାରି କେତେମନ୍ତେ କିଏ
 କୁଆଡ଼େ ମୁହାଁଇଗଲେ, କେତେ ସୁଯୋଗ ପୁରୁଣା ସମାଜଟା ସହଜ ମିଶିଗଲେ ।
 ସେମାନେ ବଡ଼ ହୋଇ ପୁରୁଣା ସମାଜକୁ ଭାଙ୍ଗିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେହି ସମା-
 ଜରେ ନେତା ହେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଭାରି କୁଶଳ ଭାବରେ ସେହି ସମାଜ ସହଜ
 ଖାପ ଖାଇଗଲେ, ତାହାର ଭିତରେ ଚମକାର ସଫଳତା ଅର୍ଜନ କଲେ ।
 ସେମାନେ ତାହାର ଭିତରେ ଓକିଲ ହେଲେ, ତାହାର ଭିତରେ ବଢ଼ି ଚାଲିଆ
 ହେଲେ ଓ ତାହାର ଭିତରେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷାହୀନମ ହୋଇ ଅଣି-
 ଷାର ଆସ୍ଥାନଗୁଡ଼ାକୁ ଅଧିକ ମଜବୁତ କରି ରଖିବାରେ ଜୀବନ
 ଉତ୍ସର୍ଗ କଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ କହିଲେ ସେମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ପଛକୁ ବୁଝିବାକୁ

ହୁଁ ବୁଲିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଔପଚାରିକ ଯାବତୀୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଉତ୍କଳମଣି ଏବଂ ସତ୍ୟ-
ବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖିଲବେଳେ ସେମାନେ କେବଳ ଆଶ୍ଚେ ସେଠାରେ
ରହିଥିବା ବେଳର ସ୍ମୃତିକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ, କେବଳ ସ୍ମୃତି ବାହୁନିଲେ ।
ତେଣୁ କାଳକ୍ରମେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ସ୍ମୃତିପୀଠ ହୋଇ
ରହିଲା, ପ୍ରେରଣାର ଏକ ଉତ୍ସ ହୋଇ ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଉତ୍କଳମଣି ଖୋପ-
ବନ୍ଧୁ ଓ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ ଅକାଳରେ ସଂସାର ଛାଡ଼ିଲେ । ପଣ୍ଡିତ
ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀ ତା'ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୀତିରେ କେତେ-
ପ୍ରକାର ଡଙ୍ଗାରେ ଯାଇ ବସିଲେ, କେତେପ୍ରକାରେ ମଙ୍ଗୁଆଳ ହେଲେ । ସେମାନେ
ସାହୁକ୍ୟ କଲେ, ସଂସ୍କୃତି ବି କଲେ । ଓଡ଼ିଶାକୁ ତା'ର ପଡ଼ୋଶୀମାନଙ୍କ ଆଗରେ
ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅସ୍ତିତ୍ୱରୂପେ ଠିଆ କରାଇ ଧରିବାକୁ ସେମାନେ କେତେକଣ
କଲେ । ସେମାନେ ସାଧାରଣ ଜୀବନର କେତେ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇ ସରଖିଲେ
ଅର୍ଥାତ୍ କେତେକେତେ କ୍ଷେତ୍ରଭିତରେ ଖଣି ଆପଣାକୁ ସରଖିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ
ନୂଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଢ଼ାହେଲା, ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ହେଲା; ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଣା ଓ
ପଚରା ଯାହାଥିଲା, ତାହାରି ପ୍ରସାର ହେଲା, ଗୁଣକ ଦଶନୁଣ ହେଲା । ପୂର୍ଣ୍ଣଭୋଳ
ଉତ୍ସାହରେ ନୂଆ ବୋଲି କହି ସେହି ପୁରୁଣା ଗୁଡ଼ାକ ସରକ୍ଷା ହେଲା । ସ୍କୁଲ
ବଢ଼ିଲା, କଲେଜ ବଢ଼ିଲା;—ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ାକ ଜଗତରେ ଆମ ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ
ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ବଢ଼ିଲା ବା ହ୍ରାସିଲା, ତାହାର ବିଚାର କରି ପାରିବାଲାଗି ଆଉ
କାହାର ଫରସତ ହିଁ ରହିଲା ନାହିଁ । ସବୁଠି ଅଗ୍ରଗତିର ଧୂଆଁ ବାଣ, ମରାଠୀ,
ପୁରୁଣାଗୁଡ଼ାକୁ ପରୁଣଗୁଣ କରିବାକୁ ହିଁ ଅଗ୍ରଗତି ବୋଲି କୁହାଗଲା, ଏକ
ସମଗ୍ର ସଙ୍କଟର କୋଳିମଞ୍ଜିକୁ ଘୋଡ଼ ଦିଆଗଲା । କୋଳି ଖାଉଥିବା ଅନୁପ୍ରାଣିତ
ମହତ୍ତ୍ୱଜନମାନେ ସେତେବେଳେ ସେକଥା ଆଦୌ ଠଉରାଇ ପାରିଲେ
ନାହିଁ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନେକ ସ୍ମୃତିରୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଲେଖା ଯାଇଥିବା
ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକରେ ମୁଖବଳ ଲେଖିବାକୁ ଯୋଗ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଏ କଥାଟି ମଧ୍ୟ ଲେଖି ସଜାଇଛନ୍ତି: “ମୋର ମନେହୁଏ
ଜିମ୍ମା କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହି ସେବା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିଧିତା ମୋତେ ଶକ୍ତି ଦେଇଥିଲା ।
ସେ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଉଡ଼ିବାକୁ ବସିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଭୁଲ ହୋଇଛି ।” ଆପଣା
ଜୀବନରେ ପରପ୍ରକୃତମ୍ଭ ବୟସରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀ ଏକଥା ଲେଖିଛନ୍ତି ।
ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣା ଜାଣି ତଥା ଖ୍ୟାତିର ରୁଚାତମ ଶିଖରରେ ଯାଇ ବସିଯାଉଛନ୍ତି
ବେଳକୁ ସେ ସତେଅବା ଆପଣା ଭିତରକୁ ଅଳାଇ ଏହି ଅବସ୍ଥାଦିକୁ ଅନୁଭବ
କରିଛନ୍ତି । କୋଉ କ୍ଷେତ୍ର ନିମ୍ନରେ ଏବଂ କୋଉ କ୍ଷେତ୍ର ଉଚ୍ଚରେ, କେବଳ
ଆପଣାର ଅନୁରକ୍ତି ଅନୁସାରେ ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାର ମୀମାଂସା କରିଥାଏ । ଆପଣାର

ସମର୍ପଣ ବୃତ୍ତି ଓ ତା'ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ମାନି ବାଟ ଚାଲିବାର ସାହସ ହିଁ ମଣିଷର ଜୀବନକ୍ଷେତ୍ରକୁ ବଡ଼ କରି ଦେଇଥାଏ । ବାହାର ତରଫରେ ଯେତେ ସାନ ବୋଲି ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସେତେବେଳେ ଆପଣାର ଆସ୍ଥାନଟି ହିଁ ଆପଣାର ବିଶ୍ୱକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାର ଧୂବପଥ ପରି ଅନୁଭୂତ ହେଉଥାଏ । ମାତ୍ର ବାହାର ତରଫରେ ନାନା ସମ୍ପ୍ରେୟମରେ ପଡ଼ି ଅନେକ ସରାଂଶି ହୋଇ ଏଣେତେଣେ ଉଡ଼ିବାର ସଉକଟ ଆସି ଗ୍ରାସ କରିଦେବା ମାତ୍ରେ ମଣିଷର ଆପଣା କ୍ଷେତ୍ରଟା ତାକୁ ଭାରି ସାନ ହୋଇ ଦିଶେ; ଫଳରେ ଅସଲ ତେରଟି ଛୁଡ଼ିଯାଏ, ଅସଲ ମୂଳଦୁଆଟି ହଲିଯାଏ ଓ ଏକାବେଳେକେ ସାତଟା ବନସୀ ଧରି ସାତଟା ଗଣ୍ଡରୁ ମାଛ ଧରିବାର ମନ ନେଇ ବୁଲିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସରକୁ ଫେରିବା ବେଳକୁ ସତେ ଅବା ଏକ ଅବସାଦକୁ ହିଁ ଆପଣାର ସ୍ଥାୟୀ ଜୀବନଭାବ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଆପଣାର କୌଣସି ରଚନାରେ ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଅବଶ୍ୟ ଆପଣା ଭିତରର ଏଭଳି ଏକ ଅତ୍ୟୁକ୍ତିକୁ କେଉଁଠି ଭାଷା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁମେଳରେ କଥୋପକଥନରେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ମନର ଦର୍ପଣଟା ଉପରେ ବେଳେ-ବେଳେ ତାଙ୍କର ଠିକ୍ ଏହି ଭାବଟିହିଁ ଉକୁଟି ଉଠିବ । ନିଜ ପ୍ରତାପରେ ଇଉରୋପରେ ସମଗ୍ରଭୂଖଣ୍ଡଟାକୁ ଟଳମଳ କରିଦେବା ପରେ ଯେତେବେଳେ ବାର ନେପୋଲିଅନ୍ ଆଫ୍ରିକା ଉପକୂଳସ୍ଥ କୌଣସି ଏକ ଦ୍ୱୀପରେ ନିବାସିତର ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସିଏ ବି କୁଆଡ଼େ ଏହିପରି ଏକ ଅବସାଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ଓ ତରବାଗର ଶକ୍ତି ଯେ ସଂସାରରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଶକ୍ତି ନୁହେଁ ଓ ବିଶ୍ୱର ତଥା ବିକେରର ଶକ୍ତି ପାଖରେ ତାହାକୁ ଅବଶ୍ୟ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହୁଏ ବୋଲି ଦୁଃଖୋକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଆପଣାର ଅସଲ ମନ ଓ ଅସଲ ଅଭିଳାଷକୁ ଆପଣା ଭିତରେ ନିବାସିତ କରି ରଖି ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ ବାହାରର ଅନ୍ୟ ପରାମର୍ଶ ଓ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଗୁଞ୍ଜକରେ ଶକ୍ତି ଆଦୃଷ୍ଟିଆ ହେବାକୁ ବାହାରେ, ସେତେବେଳେ ଜୀବନର ଅସୁବିଧାରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଆପଣାର ଉଦୟଦିଗନ୍ତ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ତାକୁ ହୁଏତ ଏହିପରି ଏକ ଅବସାଦ ହିଁ ଭୋଗିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦକ୍ଷଣ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ପ୍ରକୃତରେ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଏକ ଅବସାଦ ଭୋଗିଥିଲେ କି ନାହିଁ, ଅନୁମାନଟି ବିଷୟରେ ହୁଏତ ଦ୍ୱିମତ ରହିପାରେ; ମାତ୍ର ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଯେ ସେହି ଅବସାଦରୁ ଅନେକ ଦୂରରେ ରହିଥିଲେ, ସେଥିରେ କାହାଣୀ କଦାପି ଦ୍ୱିରୂପ ରହିବନାହିଁ । ସିଏ ଆପଣାର ବାଟ ଚାଲୁଥିଲେ, ସତ୍ୟବାଣୀ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସେହି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନକୁ ହିଁ ଆପଣାର ଆଖିଭିତରେ ଭରାଇ ରଖି ବାଟ ଚାଲୁଥିଲେ; ସେହି ଆଖିରେ ହିଁ ସଂସାରକୁ ଦେଖୁଥିଲେ, ସକଳ ଅଗ୍ରଗତି ଓ ପ୍ରଗତିକୁ ମୂଳତଃ ଏକ ଆବେଶର ବୋଲି ବୁଝୁଥିଲେ ।

ତେଣୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର ପଞ୍ଚସଖା-ଯୁଗ କହୁ ଅଥବା ପତ୍ୟବାଦୀ ଯୁଗ କହୁ. ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଓ କୃତି ଭିତରେ ହିଁ ତାହା ବିଧୂତ ହୋଇ ରହିଥିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା ସତେସତେ ସେହି ଯୁଗଟିର ମଧ୍ୟ ଭାଗ ଘଟିଲା । ଉତ୍କଳମଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆକୁ ପ୍ରଥମେ ମଣିଷ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ, ତାପରେ ଭାରତୀୟ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଓ ସଦା ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଦେଖୁଥିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍, ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆକୁ ମଣିଷର ଆସ୍ଥାନରେ ମଣିଷ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ଲାଗି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ । ଜଣେ ମଣିଷ ହୁଏତରେ ମଣିଷର ଜୀବନଭୂମିଟି ଯେଉଁଭଳି ହେବା ଉଚିତ, ଯେଉଁଭଳି ବିଶ୍ୱାସ, ବଳିଷ୍ଠତା ତଥା ସାମର୍ଥ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ତାହା ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ରହିବା ଉଚିତ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏଠି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷଲଗି ସେହିଭଳି ଏକ ସମ୍ପନ୍ନତା କାମନା କରୁଥିଲେ । ସେଇଥିଲାଗି କାନ୍ଦୁଥିଲେ, ସେଇଥିରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ଓ ସମ୍ଭବ କରିବାର ଏକ ଅନୁଗତ ସଂକଳ୍ପରୁ ହିଁ ସେ ଆପଣାର ବଳ ପାଇଥିଲେ । ଏଠି ସେ ଅନେକ କିଛି ବଦଳାଇ ବାକୁ କହୁଥିଲେ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଲେଖ କରିବାକୁ ହିଁ ସେ ଦରିଦ୍ରବନ୍ଧୁ ହୋଇ ବାହାରିଥିଲେ; ଏଠି ଅନେକ ସୁରୁଣକୁ ଭାଙ୍ଗି ନିଆର ସଂସ୍ଥାପନା ସକାଶେ ସେ ସାରା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଥିଲେ । ଭାରତ ବର୍ଷର ସ୍ୱାଧୀନତା-ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏଭଳିଲଗି ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଆଖି ଆଗରେ ଏତେ ନେତା ଆଉଥାଉ ସେ ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ହିଁ ନିଜର ନେତାରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ କରି ନେଇଥିଲେ । ଯଦି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆହୁରି ପରୁଣଟା ବର୍ଷ ବଞ୍ଚୁ ରହିଥାନ୍ତେ, ତେବେ ୧୯୪୭ ମସିହା ପରେ ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବ କଦାପି ସାଙ୍ଗ ହୋଇଯାଇନଥାନ୍ତା, ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସକାଶେ ପରମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଘରେ ସେ କଦାପି ପରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ବସିବା ଲାଗି ମନ ବଳାଇ ନଥାନ୍ତେ । ସେ ତଥାପି ବିପ୍ଳବ ଚାହୁଁଥାନ୍ତେ, ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତଥାପି ଆହୁରି ଅନେକ ବାଟ ଚାଲିବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଥାନ୍ତେ, ଲବ୍ଧ ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଆହୁରି ଅନେକ ସାମାଜିକ ତଥା ମାନବିକ ଉପଲବ୍ଧି ଲାଗି ଏକ ସାଧନା ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ମେରୁଦଣ୍ଡ ସିଧା କରି ଓ ଆଖି ଦୁଇଟାକୁ ଆଗକୁ ଡେଇଁ ବାଟ ଚାଲିବାର କେତେ ଦ୍ୱାରର ଉଦ୍‌ଗାଟନ କରି ଦେଇଥାନ୍ତେ । ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ଗାଦୀ ମାଡ଼ି ନବସି ଏଠି ସେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭାରୁଣ୍ୟର ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥାନ୍ତେ, ଭାରୁଣ୍ୟର ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତେ । ୧୯୪୭ ପରେ ବନ୍ଧୁ ରହିଥିଲେ ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯାହା କରିଥାନ୍ତେ ବା ଯେଉଁ ସନ୍ଦେଶର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତେ, ଆଗୁର୍ଣ୍ଣ ହରିହର ଆପଣାର ଜୀବନଶେଷ ଯାଏ କେବଳ ତାହାହିଁ କଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଭୁଞ୍ଜିବାର ଆମର ଏହି ନେତୃତ୍ୱପ୍ରମତ୍ତ ଯୁଗରେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇ ରହିଥିଲେ, ସଂଖ୍ୟାଲଘିଷ୍ଠ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଆମ ଜାତୀୟତା, ଆମ ଭୋଜନୀଆ ଓ ଆମ ମଣିଷ ଭୁଲ୍ଲଭବାର ଦରବାର ଗୁଡ଼ାକ ଲାଗି ସେ ଏକ ପ୍ରତିବାଦ ହୋଇ ରହିଲେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ସତ୍ୟବାଦୀର କୁପୁମିତ ହୋଇଥିବା ଏକମାତ୍ର ସେଇ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରେ ସତ୍ୟବାଦୀ-ମୁଗକୁ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀର ଶବ୍ଦନୀତ ଆନ୍ଧ୍ରାନଟିକୁ ଉଦ୍ଧୃତ କରି ରଖିଲେ, ତାହାର ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିତ ହୋଇ ବାଟ ଚାଲିଲେ । ଅନ୍ୟ ସମ୍ଭାଏ କେତେକଥାରେ ହୁଏତଲେ । କେତେ କୁଆଡ଼େ ମାଡ଼ିଗଲେ, ହୁଏତ କେତେ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ । ସେମାନେ କେତେ ପ୍ରକାରରେ ଲେପଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ । ମାତ୍ର ଏକମାତ୍ର ସେଇ ଶେଷଯାଏ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଆପଣାର ସମ୍ଭା କରି ରଖିଲେ । କେବଳ ଏହି ଗୋଟାଏ ଓଡ଼ିଶାର ନୁହେଁ, ଆଧୁନିକ ଭାରତର ଏକ ବ୍ୟାପକତମ ବୈପ୍ଳବିକ ବିପ୍ଳବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଠି ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାରେ ସେ ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ରହିଲେ । ସେ ମଣିଷର ହୋଇ ରହିଲେ, ତରୁଣର ହୋଇ ରହିଲେ, ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ପଦ ପାଇ କେବଳ ହରିହର ଯେ ସର୍ଥକ ହେଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ହରିହରଙ୍କୁ ପାଇ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ପଦ ତା'ର ଅନେକଗୁଣ ଅଧିକ ସାର୍ଥକ ହେଲା । ଯିଏ ପାଠ ପଢ଼ାନ୍ତି, ଆମର ଚଳନ୍ତି ରାସାରେ ଆମେ ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କହୁ । ଯିଏ ଗୁଡ଼ ଧରି ବଢ଼ନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ ଅର୍ଥାତ୍ ଶମତା ଧରି ଅଧିକ ବିଦ୍ୟାକୁ ଧରି ରଖିଥିବାର ହାକିମୀ ଦେଖାନ୍ତି, ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କହୁ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟକୁଳ କହିଲେ ଏହି ଶିକ୍ଷକକୁଳ ବା ମାଷ୍ଟରକୁଳକୁ ବୁଝୁ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତ ‘ଚର୍’ ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଆସିଛି । ‘ଚର୍’ ଅର୍ଥାତ୍ ଚାଲିବା, ତେଣୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଯିଏ ବାଟ ଚାଲୁଛି, ନିଜେ ବାଟ ଚାଲି, ଚାଲିବାର ପ୍ରେରଣା ଦେଉଛି । ଖାଲି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ନୁହେଁ, ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ବିପ୍ଳବସଂକ୍ରମଣର ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ବା ଆରୁର୍ଯ୍ୟ କହିଲେ ମୂଳତଃ ଆପେ ସତତ ଶିଖିବାରେ ଲାଗିଥିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଆପେ ସତତ ବାଟ ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଥିବା ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହିଁ ବୁଝାଏ । ସ୍ଵାଧିବତ୍ତଃ ବ୍ରହ୍ମଶୃଙ୍ଗୀଳ ମଣିଷ ଅପର ଅନେକଙ୍କୁ ପ୍ରହରଣୀଳ ହେବାର ଚାପନା ଦେଇଯାଏ, ଜିଜ୍ଞାସୁ ମଣିଷ ଜିଜ୍ଞାସାର ସଂକ୍ରମଣ କରାଏ । ଭକ୍ତ ହିଁ ଭକ୍ତର ସଂକ୍ରମଣ କରାଏ, ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୀଳ ମନୁଷ୍ୟ ହିଁ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଯେତେନ ଓ ଦୟନ କରାଏ । ଯିଏ ସତତ ଶିଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ରଖିଥାଏ, କେବଳ ସେଇ ଅପର ଅନେକଙ୍କର ମନରେ ଶିଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଜାଗୃତ କରି ରଖିପାରେ । ଏ ଦେଶରେ ଗତ ପଚାଶବର୍ଷ ହେଲା ଯେଉଁମାନେ ଖାଲି ଉପଦେଶ ଦେବାରେ ବାଲି ହୋଇ ରହିଗଲେ, ସେମାନେ ଆପେ କୌଣସି ଢଳରେ ହଲଚଳ ହେଉନାହାନ୍ତି; ଯେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିଠାରେ ଜବର ହୋଇ ବସିଗଲେ । ସେମାନେ ଆପେ କିଛିହେଲେ ହେଉନାହାନ୍ତି, ମାତ୍ର ଅନ୍ୟକୁ କେତେକ’ଣ ହେବାଲାଗି ଓ କେତେକଥଣ କରି

ଦେଖାଇ ଦେବାଲାଗି ଟାଲି ଉପଦେଶ ଦେବାରେ ଲାଗିତନ୍ତି । ସେମାନେ ଝାଲି ଅନ୍ୟକୁ ମଣି କରି ବା ବଣ କରି ରଖିବାର ମନ କରୁଛନ୍ତି । ଆମର ଅଧ୍ୟାପକ ନିଜେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁନାହିଁ; ଅଧ୍ୟୟନରଯାବନ୍ତାୟ ଶ୍ରେକକୁ ଶ୍ରୀ ସୁତରୁତାର ସହୃଦ ମାରିଦେଇ ସିଏ ଏଡ଼େବଡ଼ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ବସିବ, ଅଧ୍ୟାପନା କରିବାରେ ଲାଗିବ । ସିଏ ଯୁଗଟାକୁ ଅନ୍ଧାର କରି ରଖିବ; ମଣିଷଠାରୁ ମଣିଷକୁ ଦୂରଛାଡ଼ି କରି ରଖିବ; ସକଳ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନିମ ବଳାଇବା ପଡ଼େ ସିଏ ଅସଲ ସଂକ୍ରମଣ ଓ ଅସଲ ଅଭିଳାଷ ଗୁଡ଼ାକୁ ବାରିତ କରି ରଖିବ—ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୁଲିବା ବାଟରେ ଏକ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇବ । ସଂସାରକୁ ବଦଳାଇବାକୁ ହେବ, ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବାକୁ ହେବ ଓ ଜାତି ବା ଦେଶର ଶ୍ରାବ୍ୟକୁ ବଦଳାଇବାକୁ ହେବ ବୋଲି ଏବେ ଆମର ଏଠି ଅନେକେ କହୁଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ପ୍ରକୃତରେ କେତେଜଣ ବଦଳିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ? ନିରାପଦ ଭାବରେ ଏହି ସଂସାରରେ ରହି ସଫଳ ହେବାଲାଗି ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେବର ମାଗୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ସଂସାରକୁ କେଉଁଦିନ କିପରି ବଦଳାଇ ପାରିବ ? ଏହିସବୁ ଚଳନ୍ତି ଗୁଡ଼ି ଅର୍ଥାତ୍ ଜୀବନରସୋଧୀ ଅଜ୍ଞାନଗୁଡ଼ାକୁ ସିଧା ଆହ୍ୱାନନ କଲପରି ଆମର ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ବୈଭବମୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହର । ସିଏ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଗୁଲିବାଲାଗି ଉପଦେଶ ଦେଉନଥିଲେ, ନିଜେ ବାଟ ଗୁଲିଥିଲେ । ଏବଂ ତାହାରିଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆହୁରି ଅନେକଙ୍କୁ ବାଟ ଗୁଲିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିଲେ । ସେ ଆପଣା ଭିତରେ ଭଲକୁ ଚିହ୍ନିଥିଲେ, ଭଲକୁ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଓ ଭଲଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ପାରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଅନ୍ୟ ଅନେକଙ୍କ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଭଲର ଅହ୍ୱାନ ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ, ଭଲର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଆମକୁ ଆମ ଭିତରର ଭଲଟାକୁ ହିଁ କୁଆଁରି ଦେଇ ଯାଉଥିଲେ । ଏହିଭଳି ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇ ପାରିଲେ ହିଁ ଯୁଗ-ନ୍ତର ବା ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ହେବାର ଅଧିକାର ମିଳିଥାଏ । ଏହିଭଳି ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇ ପାରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିହିଁ ଅସଲ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଏ । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇ ପାରିବାକୁ ହେଲେ ମଣିଷ ଲାଗି ଅର୍ଥାତ୍ ମଣିଷ ମାତ୍ରେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଲାଗି ଭିତରେ ଅନେକ ଅନୁରାଗ, ଅନେକ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନେକ ସଂବେଦନଶୀଳତା ରହିଥିବା ଦରକାର । ମଣିଷର ଦୁଃଖ, ମଣିଷର ଆଶାଦୁଃଖ ଓ ମଣିଷର ସ୍ୱପ୍ନାକାଞ୍ଚ୍ଛାକୁ ନିଜର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିପାରିବା ଦରକାର; ଏପରିକି ଆପଣା ଶରୀରରେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ାକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିବା ଦରକାର । ଓଡ଼ିଶାର ଆଧୁନିକ ଇତିହାସରେ ଏହି ସଂବେଦନଶୀଳତାର ଏକ ପ୍ରତୀକ ଖୋଜି ବାହାରିଲେ ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କ ଜୀବନ ବାଟଟା ସବା ଆଗ ବଡ଼ ଜଳଜଳ ହୋଇ ଦିଶିଯାଏ । ଏବଂ ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କ ପରେ ଆମେ କେବଳ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କୁ ହିଁ ବୋଧହୁଏ ଆମ ଏୟାରରେ ସଂବେଦନଶୀଳତାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତୀକ ବୋଲି

ଅବଶ୍ୟ କହୁ ପାରିବ । ସେଇଥିଲାଗି ଆଗୁଣି ମହାଶୟଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଲେ
 ସବେ ଅବା ଆପଣାର ଅତି ଅନୁରାଗୀ କାହାପାଖରେ ରହୁଥିଲା ପରି ସବଦା
 ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଅନାଇଦେଲେ ଭିତରଟା ସତେ ଯେପରି କେତେ
 ଉଶ୍ମାସ ଲାଗୁଥିଲା, ସଂସାରର କେତେ ସନ୍ତାପ ସତେଅବା ଖୁସିରେ ରୂପାନ୍ତରିତ
 ହୋଇ ଯାଉଥିଲା, ସମ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ଗଣ୍ଠି କରି ଧରିଥିବା ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ
 ଓ କାଠିନୀ ସତେଅବା କୁଆଡ଼େ ମିଳାଇ ଯାଉଥିଲା, ଅପଣାକୁ କେଉଁ ପରମ
 କାମ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମର୍ପି ଦେବାକୁ ମନ ହେଉଥିଲା । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ
 ଯାହାକୁ ଆମେ ସମର୍ପଣ ବୋଲି କହିବା, ଅନ୍ୟପାଖରୁ ବିଚାର କରି ଠିକ୍ ତାହାକୁ
 ଉପନୟନ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ଅଗୁଣି ମହାଶୟ ତାଙ୍କର ଜୀବନ-
 କାଳରେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅତି ଅଜ୍ଞାତରେ କେତେକେତେ ଶେଷରେ କେତେକେତେ
 ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଉପନୟନରେ ପୁରୋଧା ହୋଇଥିବେ; ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ସେ
 କେତେକେତେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଜୀବନରେ ଆଗୁଣି ହୋଇ ରହିଥିବେ ।

ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବାର ବାଟ ଅନେକ ରହିଛି । ଏବଂ ସେହିସବୁ ବାଟକୁ
 ଅବଲମ୍ବନ କରି ଧରି ଆମ ସଂସାରରେ ନାନା ଆଦର୍ଶବାଦର ପୃଷ୍ଠି ହୋଇଛି ।
 ସେହି ଆଦର୍ଶବାଦକୁ ବାଜା କରି ଉଡ଼ାଇ ଆମର ଏଠି କେତେକେତେ ପ୍ରକାରର
 ବିପ୍ଳବ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ସେହି ସତରାତର ବିଚାରକୁ ନେଇ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ
 ହେଉଛି ଏବଂ ଏବେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷମତା ଭିତରେ ହିଁ ସେହି ବିପ୍ଳବର ସମାଧି ହୋଇ-
 ଯାଉଛି । ନୂଆ ବିଚାରରୁ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ହେଉଛି, ମାତ୍ର କ୍ଷମତାର ଯନ୍ତ୍ରାଭାବରେ
 ପଣି ତାହା ପ୍ରାୟ ସବୁଠାରେ ସେହି ପୁରୁଣା ନାନା ଭେଦା ଉପାଦାନ ଓ ବଳାକ୍ରର
 ମଧ୍ୟରେ ହିଁ କୁଆଡ଼େ ଧସିତ ହୋଇ ରହିଯାଉଛି । ସିଏ ବିପ୍ଳବ ଚାହୁଁଛି, ସିଏ
 ସବୁ ମଣିଷର ଉଦୟ ହେଲାଗଲି ଗୋଟାଏ ସମାଜର ସ୍ଥାପନା ଚାହୁଁଥିବ, ସିଏ
 କାହିଁକି କ୍ଷମତା ଉପରେ ଏତେବେଶୀ ନିର୍ଭର କରିବ ? କେବଳ କ୍ଷମତା ଆସୁସାର
 କରିପାରିଲେ ଯେ ବିପ୍ଳବ ହେବ, ଏପରି ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧିରତ ଭ୍ରମ ଭିତରେ
 ସିଏ କାହିଁକି ବାଟ ଫୁଡ଼ି ବସିବ ? ଏହିଭଳି ଏକ ସଂଗଠ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ମୌଳିକ
 ଜିଜ୍ଞାସାରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଗାନ୍ଧିବିଚାରକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ଅଭିନବ ପରୀକ୍ଷା ଏବେ
 ମଧ୍ୟ ଚାଲିଛି, ଆଗୁଣି ହରିହର ସାମାଜିକ ବିପ୍ଳବ ଅର୍ଥାତ୍ ମଣିଷପରି ମଣିଷ
 ହୋଇ ବଞ୍ଚିବାଲାଗି ଏକ ସୁନ୍ଦର ସମାଜର ଆପଣା କହିଲେ ପ୍ରଧାନତଃ ସେହି
 ପରୀକ୍ଷାକୁ ହିଁ ବୁଝୁଥିଲେ ଓ ଆପଣାକୁ ଶେଷଯାଏ ସେହି ପରୀକ୍ଷାରେ
 ସମର୍ପିତ କରି ରଖିଥିଲେ । ସଂସାର ଭିତରେ ଆଉ କେଉଁଠି ଯେତେବେଳେ
 ବିପ୍ଳବ ହୋଇଛି, ବା ହେଉଛି, ସେଠାରେ ବିପ୍ଳବ ସଫଳ ହେବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ
 ଖୋଦ୍ ବିପ୍ଳବକାରୀ ମାନେ ହିଁ କ୍ଷମତା ଗୁଡ଼ାକୁ ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି ଓ ବିପ୍ଳବ-
 ଦ୍ଵାରା ଯାହାକି ହାସଲ କରିବାର ଥିଲା, ତାହା ହାସଲ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଘୋଷଣା

କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଶାସନବଳର ଡରାଣ ଦେଖାଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚିନ୍ତାକୁ ତାହାଙ୍କ କୁହାକବାର ଦୌରାନ୍ତ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଆମର ଏଠି ଆରୁର୍ଥ ହରିହର ଆପଣାକୁ ଯେଉଁ ବିପ୍ଳବଟିର ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ମିଳିତ କରି ରଖିଥିଲେ, ସେଥିରେ ଶମତା ହସ୍ତଗତ କରିବାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ନଥିଲା କି ଏବେମଧ୍ୟ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଯେତେଦୂର ନିର୍ଭୟ ଓ ବିଶ୍ୱାସ ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ପାରିଲେ ବିପ୍ଳବରେ ସମ୍ମିଳିତ ହେବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ତଥାପି ଶମତାଜନିତ ଯାବତୀୟ ମୁରୁକ୍ତାରୁ ଆପଣାକୁ ମୁକ୍ତ କରି ରଖିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ, ଆମ ଅନେକଙ୍କ ଭିତରେ ହୁଏତ ସେହି ନିର୍ଭୟତା ନଥିଲା କିମ୍ବା ସେହି ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ନଥିଲା । ତେଣୁ ଆମେ ଆରୁର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟକୁ ଉକ୍ତି କରୁଥିଲୁ, ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ବୋଲି କହୁଥିଲୁ, ତାଙ୍କୁ ପୀତାଉପରେ ବସାଇ ସଭାକୁ ପବିତ୍ର କରୁଥିଲୁ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବକୁ ଡରୁଥିଲୁ । ସେହି ବିପ୍ଳବଲଗି ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ଉତ୍ସୁକ ବିଶ୍ୱାସଲଗି ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲୁ । ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରେଷ୍ଠଦେବ ବୋଲି କହୁଥିଲୁ, ଅଥଚ ଏଣେ କୌରବଗଣରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ରହି ତାଙ୍କୁ ଆମର ନାନାବିଧ ଧନ୍ଦାରେ ଲଗାଇବାର ଫଳ କରୁଥିଲୁ । ତାଙ୍କୁ ଆମ ଜାତିର ଗୌରବ ବୋଲି କହୁଥିଲୁ । ଅଥଚ ତାଙ୍କ ମହିତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୋଇ ବସି ପାରୁନଥିଲୁ ଅର୍ଥାତ୍; ତାଙ୍କୁ ଆମ ମେଲରୁ ଅଜାତଆ କରି ରଖିଥିଲୁ, ଆମର ବିଚାର ଭିତରୁ ତାଙ୍କୁ ବହୁଷ୍ଟୁତ କରି ରଖିଥିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଆମଭିତରୁ ଚାଲିଯିବା ପରେ ଆମେ ଡରୁଆମାନେ ଦୂରରୁ ଆଜି ସାବଧାନ ସାଧୁ ପରି ତାଙ୍କର ପୂଜା କରିବୁ ସତ, ମାତ୍ର ଆପଣା ଜୀବନର ମଣ୍ଡଳ ଉପରକୁ ତାଙ୍କୁ ଆବାହନ କରି ଆଣିବାକୁ ହୁଏତ ନିତି ଉପକ୍ରମ କରୁଥିବୁ, ତାଙ୍କୁ ‘ଅନ୍ଧାଗଛ’ ଓ ‘ଇହଦିଷ୍ଟ’ ବୋଲି କହୁବାର ନୈକଟ୍ୟକୁ ହୁଏତ କେବେହେଲେ ଅର୍ଜନ କରି ପାରିବୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତା’ ବୋଲି ଯେ ଆରୁର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟ ଅଲୋଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିବେ, ତାହା କଦାପି ନୁହେଁ । ହୁଏତ ଆମେ ଅଯୋଗ୍ୟମାନେ ହିଁ ଅଲୋଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିବୁ । ଯୁଗ ଆଗକୁ ଚାଲିଯିବ ଏବଂ ଆମେ ହିଁ ଚିରସ୍ମୃତ ହୋଇ ପଛରେ ପଡ଼ିଥିବୁ, ଆମର ଆଡ଼ମ୍ବର ଗୁଡ଼ାକ ଖପରା ହୋଇ ପଡ଼ିରହିବ । ମଣିଷ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବ, ତରୁଣ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବ, କାଲିର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିବା ଅଖିଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆବିଷ୍କାର କରିନେବ । ଆରୁର୍ଥ୍ୟ ହରିହରଙ୍କୁ ସେଇ ଆପଣାର ସଖା କରି ପାଇବ ।

ଆରୁର୍ଥ୍ୟ ହରିହର କାହାରି ସମ୍ପର୍କ ନଥିଲେ । କୌଣସି ପୂଜାରେ କେବେହେଲେ ଧରା ଦେଉ ନଥିଲେ । ସେ କୌଣସି ଜାତିର ନଥିଲେ କିମ୍ବା କୌଣସି ଦେଶର ନଥିଲେ, କୌଣସି ଗୁପ୍ତର ମଧ୍ୟ ସେ ସମ୍ପର୍କ ନଥିଲେ, ଗୁପ୍ତୀୟତାର କୌଣସି ରକ୍ଷା ତାଙ୍କୁ କେବେହେଲେ ବାଧା ପାରିନଥିଲା ଅଥବା ସଂସାରର କୌଣସି ଗନ୍ଧକକୁ ସତେଅବା ଏକ ସ୍ୱଚ୍ଛବତ୍ ମଣି ସେ ତାହାର ଭିତରେ କାହାରିକୁ ବାଧା ରଖିବା-

ଲଗି କେବେହେଲେ କୌଣସି ପ୍ରୟାସ କରିନଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଭକ୍ତ ଥିଲେ, ତେଣୁ ଭକ୍ତର ଭାଜନ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ଭକ୍ତ ଆମ ଭିତରେ ଅନେକ ସମୟ କର୍ମିତ କେତେକେତେ ବାଡ଼କୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଯାଏ, ଅନେକ ସତର୍କତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଯାଏ ; ଭକ୍ତ ଯୁକ୍ତ କରିଦିଏ, ସମ୍ମିଳିତ କରେ । ଭକ୍ତରୁ ପରମ ଅନୁରକ୍ତି ଜନ୍ମେ ଏବଂ ତାହାହିଁ ଜୀବନକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସ୍ବାଭାବିକ ସକଳ-ଅନୁରକ୍ତି ରୂପେ ଆପଣାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରି ରଖେ, ଆପଣାକୁ ସବୁଟି ଭିତରେ ବିଚ୍ଛୁରିତ କରି ରଖେ । ପରମ ଅନୁରକ୍ତି ସମଗ୍ର ଓ ସକଳ ଜୀବନପ୍ରତି ଏକ ପ୍ରଗତି ଅନୁରକ୍ତି ରୂପେ ଆସୁପ୍ରକାଶ କରେ । ପରମ ଅନୁରକ୍ତି ମଣିଷ ମଣିଷ ମାତ୍ରକେ ସବୁପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି ହୋଇ ରହେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ସଖା ହୋଇ ପାରିବାର ଭାଜନ ହୋଇ ରହେ । ଠିକ୍ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ଆରୁଣ୍ୟ ହରିହର ଆମ ଅନେକଙ୍କ ଲଗି ସଖାର ଭାଜନ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ସେ ଏଡ଼େବଡ଼ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଆମର ଏତେ ପାଖରେ ଆସି ଧରା ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ, କେଡ଼େ ସହଜରେ ଆମକୁ ଆପଣାର ଅତି ପାଖରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ । କେଡ଼େ ବଡ଼ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏପରି ଆପଣାର ବୋଲି ଲାଗୁଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ-ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୁମାସ୍ତାରେ ସେ ଯେଉଁ ପିଲାଙ୍କ କାନ୍ଦୁକୁ ନିଜହାତରେ ଧୋଇ ସଫା କରୁଥିଲେ ବା ଜରବେଳେ ଯାହାପାଖରେ -ଗୁଡ଼ିଆଗର ହୋଇ ବସୁଥିଲେ, ସିଏ କେଡ଼େ ସହଜରେ ତାଙ୍କୁ ଆପଣାର ଏକାନ୍ତ ଜିନିଷ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି ନଥିବ ! ସତ୍ୟବାଦୀର ବିଦ୍ୟାଳୟ ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ଦେଶର କେତେକେତେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରୟୋଜନରେ ପଡ଼ି ବା କାଳର ଅନୁରୋଧକୁ ଏଡ଼ି ନପାରି ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେଲେ ; ତଥାପି ଆରୁଣ୍ୟ ହରିହର ଆପଣାର ଧର୍ମ ଗୁଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଆମ ପାଖରେ ବସି ସେ ଆମ କେତେକେତେ ମଣିଷଙ୍କର ହୃଦୟରୁ କେତେ ମଇଳା ଧୋଇନେଲେ ଓ ଆମର ବିଶ୍ବାସ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲାବେଳେ କେତେ ବଳ ଭରି ଦେଇଗଲେ !

ମଣିଷର ଭିତରେ କୁଆଡ଼େ ଭଲ ଅଛି, ମନ୍ଦ ବି ଅଛି । ଦୈତ୍ୟ ଅଛି, ଦେବତା ବି ଅଛି । ସେଥିଲଗି ଉପଦେଶ ଦେଲାବାଲା ମାନେ ଆମକୁ ଏହି ସଂସାରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାବଧାନ ହୋଇ ବାଟଗୁଲିବାର ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି । ମନ୍ଦର ଜାଲଭିତରେ ପଡ଼ି ନିର୍ଦ୍ଦିବାର ହୃତବାଣୀ ଶୁଣାଇ-ଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ବିଶ୍ବାସ ନକରିବାକୁ କହନ୍ତି, ଭଲ ନିର୍ଦ୍ଦିବାକୁ କହନ୍ତି । ଆପଣାର ଦୁଆର ଖୋଲିକରି ରଖିବାକୁ ସେମାନେ ସଂସାରରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବସିନୀ ବୋଲି ଭାଷ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଆଉଁସାହା କରନ୍ତୁ ବା ଜକରନ୍ତୁ ପଛକେ, ଆପଣାଭିତରେ ଥିବା ମନ୍ଦଟା ବିସ୍ତୟରେ ହିଁ ମଣିଷକୁ ସବୁବେଳେ ଭାରି ସତେଜ କରି ରଖିଥାନ୍ତି । ସଂସାରରେ ଦୈତ୍ୟଗୁଡ଼ାଙ୍କର

ପଲ୍ଲୀର ହେବାଲାଗି ସଦାସତର୍କ ହୋଇ ରହିବାକୁ କହୁ କହୁ ସେମାନେ ଆମକୁ ଆପଣା ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦୁରସ୍ତ ଦୌଡ଼ା ହୋଇ ବସିବାଲାଗି ସତେଅବା ସତେ ପ୍ରରୋଚନା ଦେବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଏହି ଶରମଣ ବା ପ୍ରରୋଚନା କେବାଟା ହେଉଛି ତୁଚ୍ଛ ଅଭକ୍ତର ଲକ୍ଷଣ । ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତ ଆମକୁ କେବଳ ନିରସ୍ତ କରିଦେଇ ଯାଏ, ଆମର ସବୁ କୁଆରକୁ ଖୋଲିଦେଇ ଯାଏ । ଏବଂ ପତ୍ତନୀର ସବୁ ଅସ୍ତ୍ର ହାତରୁ ଖସିପଡ଼ିଲା ପରେ ସଂସାରରେ ଆଉ ଡର ମାଡ଼େନାହିଁ । ଆପଣାକୁ ଡର ମାଡ଼େନାହିଁ କି ସଂସାରକୁ ଡର ମାଡ଼େନାହିଁ; ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଡର ମାଡ଼େନାହିଁ କିମ୍ବା ବିପ୍ଳବକୁ ବି ଡର ମାଡ଼େନାହିଁ । ଆପଣାର ଭିତରଟା ସତେଅବା ଶୁଦ୍ଧ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେଖାଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ଆପଣାଭିତରେ ସତେଅବା କେଉଁ ସାହସୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବସିଥିଲା ପରି ମନେହୁଏ ।

ଆତ୍ମାର ହରିହର ଠିକ୍ ଏହିପରି ଜଣେ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ସେଥିଲାଗି ଦେଖୁ ଦେଖୁ ହିଁ ଆପଣାଭିତରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଥିବା ଭଲଗୁଡ଼ାକ ସତେଅବା ବଡ଼ ଜଳଜଳ ହୋଇ ଦିଶି ଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଦେଖୁଥିଲା ବେଳେ ଆଖିଉପରୁ କେଉଁ ବଡ଼ ସଂସାରଗୁଡ଼ାକ ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ୁଥିଲା କେଜାଣି, ତା'ପରେ ଆପଣାକୁ ଅନାଇବା ବେଳକୁ ଅନୁଭବ କରିବା ବେଳକୁ ଆପଣା-ଭିତରେ ସତେ ଅବା କେତେକେତେ ଶୁଭର ସନ୍ତାନ ମିଳି ଯାଉଥିଲା । ସେହି ଶୁଭକୁ ହିଁ ଆପଣାର କାନ୍ଧ ଉପରକୁ ଟେକି ନେଇ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗୁ ହେଉଥିଲା । ସଂସାରରେ ଆଉ କେହି ଶବ୍ଦ ବୋଲି ମନେ ହେଉନଥିଲେ, କେହି ପର ବୋଲି ମନେ ହେଉନଥିଲେ କି କେହି ଦୂର ମନେ ହେଉନଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ସାଥୀବାଟୋଇ ପରି ମନେ ହେଉଥିଲେ । ଆତ୍ମାର ହରିହର ସେ କଥା କରି ପାରୁଥିଲେ । ସେ ଭକ୍ତଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କରି ଭକ୍ତଥିଲେ । ତାଙ୍କର ହିସ୍ତ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଏଠି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ବି ପ୍ରିୟ ଥିଲେ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

ହରିହର

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଦାସ ଏମ. ଏ.

(ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରବଚନ ସ୍ଥଳ)

ଯେଉଁ ଦିନ ନିର୍ମଳ ଶୁଭ୍ର ବାସନ୍ତୀ ରଜନୀରେ ଖେଳୁଥିବା ଶ୍ରୀମତୀ
ନିରଞ୍ଜନା ଉପରେ ଗୁରୁଜୀୟ ଯୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଶ୍ରୀବତ୍ସରେ
କଠୋର ସଙ୍ଗଳା କରିଥିଲେ, “ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁଜୀୟ ନାହିଁ”; ନିଜର ଭରଣ
ପୋଷଣ ବିଳାସରେ ମନଦେବା ନାହିଁ, ଜନ୍ମ ହୋଇ ଦେଶକୁ ଯାହା ଦେଖି
ଥାଇ, ମଲ୍ଲବେଳେ ତାଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ଅବସ୍ଥାରେ ଗୁରୁଜୀୟ ଓ ସେଥିପାଇଁ
ବରାବର ପ୍ରୟତ୍ନରେ ରହିବା” ସେହି ଚରଣ ଗୁରୁଜୀୟ ଦବସଠାରୁ ଆମରଣ
ଦେଶକୁ ଉନ୍ନତତର ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିବା ପାଇଁ ନିରନ୍ତର ପ୍ରୟତ୍ନଶୀଳ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ
ହରିହରଙ୍କର ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଧନାଶୀଳ ଏବଂ କୃଷ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର ଅସିଧାର
ବ୍ରତ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସଂସାରର ସୁଖ କଣ ସେ ମୋଟେ
ଉପଲବ୍ଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ନିଜର ପରିବାର ଅବଶ୍ୟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ପାରି-
ବାସକ ଜଞ୍ଜାଳରେ ସେ କଦାପି ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପିତା
ଜୀବତ ଥିବା ସମୟରେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଅଳ୍ପ କେତେଦିନ ଉତ୍ତରେ ସେ
ଘରର ବିବାହ ଓ ବ୍ରତ ଇତ୍ୟାଦି ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି ସତ, କିନ୍ତୁ
ତାହା ‘ପଦ୍ମପତ୍ରିକାମୁଦ୍ରା’-ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଓ ନିରସକ୍ରାନ୍ତରେ ଅଥଚ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ମନ ଓ ହୃଦୟ ସେହି ଉତ୍ସବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ନ କରି । ଏହି ଉପଲକ୍ଷରେ ବଡ଼
ବଡ଼ ଭୋଜି ହୁଏ । ପାଞ୍ଚଶହରୁ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ ।
କିନ୍ତୁ ହରିହର କିଛି ନଖାଇ ନପିଇ ଏହି ଅତିଥିମାନଙ୍କର ଯଥେଚ୍ଚତ ସେବା
ସକାରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସେମାନଙ୍କର ଖାଇବା ପିଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ତତ୍ପରତାର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷହେବା
ମାତ୍ରେ ସେ ନିଜେ ଅଳ୍ପ କିଂଚିତ୍ ନିରାଶିଷ ଭୋଜନ ସମାପନ କରି ଧାଙ୍ଗେ ।

ସାଙ୍ଗେ ଯାଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୁମାସ୍ତାରେ ଉପସ୍ଥିତ । କାରଣ ସେ ସେତେବେଳେ ବୁଝିଥିଲେ ଏହି ପାରିବାରିକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଉତ୍ସବଠାରୁ ବିଶେଷ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ମ ହେଉଛି ଗୁମାସ୍ତା ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସୁଖ ସମ୍ପଦ ବିଧାନ । କେଜଣି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ରାତିରେ କାହାର ଯଦି କିଛିବେଳା କମ୍ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅସୁବିଧା ଘଟେ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ କିଏ ? ଗୁମାସ୍ତା ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କର ସୁଖ ଓ ସୁବିଧା ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ସାଧୁ ଓ ସଜ୍ଜନ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେ ନ ଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଆର୍ଥିକ ହରିହରଙ୍କ ଉପରେ ଏ ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ଅର୍ପଣ କରାଯାଇ ଥିଲା । କିଏ ଅର୍ପଣ କରୁ ବା ନ କରୁ ଆର୍ଥିକ ଏହି ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କର ସୁଖ ସୁବିଧା ସମ୍ପାଦନା କରିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ । ଏହାର କାରଣ—ଏହି ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ହେଲେ ଦେଶ ଏ ଜାତିର ବୀର । ଏଇମାନେ ହେବେ ଦେଶର ଚିନ୍ତାଧାରା-ରାଜ୍ୟପତି । ଏଇମାନେ ହେବେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତା ଓ ଅଗ୍ରଦୂତ । ଏଇମାନେ ଜାତିକୁ ବଳିଷ୍ଠ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବେ । ଏଇମାନେ ଉତ୍କଳ ଓ ଭାରତର ଚରଣରେ ଜାଲିବେ ଜାଲିବେ ଆଲୋକ । ଏହି ମାନଙ୍କଠାରୁ ସଦା ସର୍ବଦା ସତ୍ତା ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ସତ ସତ୍ୟର ଗୁଣିତ କରି ପାରିଲେ ହେବ ତାଙ୍କର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାଥୀ ନିକଟ ଭାବନା ନୟ କଲରେ କରିଥିବା କଠୋର ସଙ୍ଗଠନବାଦୀର ସାର୍ଥକତା ସାଧନ । ଦେଶକୁ ନିମେ ନିମେ ଉନ୍ନତତର କରି ଚାହିଁବାର ପ୍ରୟାସ ଏହିପରି ଭାବରେ ସଫଳ କରିବାକୁ ହେବ । ନିଜର ଭରଣପୋଷଣ ବିଳାସରେ ମନ ନାହିଁ, ଏପରିକି ନିଜର ପରିବାର ପ୍ରତି ଭ୍ରଷ୍ଟତା ନାହିଁ । ହରିହର ସଦାସର୍ବଦା ସେହି ଗୁମାସ୍ତାରେ ଆର୍ଥିକ, ଗୁମାସ୍ତାମାନଙ୍କର ସେହି ପୂଜନୀୟ, ବରେଣ୍ୟ ଓ ଅଭିନନ୍ଦନୀୟ ‘ହରିବାବୁ’ ଗୁମାସ୍ତାରେ ସେ ରିଷ ଫୁଟିଲେ ଯାଇ ବାଜେ ଆର୍ଥିକ କାନରେ । ଏତେ ବଡ଼ ଗୁମାସ୍ତା ଗୁରୁତ୍ୱରୁ ଅଧିକ ଗୁମାସ୍ତା ଯେଉଁଠାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ, ଯାହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଥିଲା ‘ଗୁରୁକୁଳାଶ୍ରମ’ ଏବଂ ସୁଦୂର ପଶ୍ଚିମ ଅଭିଭାବକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅବାଧ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ କେବଳ ହରିବାବୁଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଯେଉଁଠାରେ ରହିବାକୁ ଅନୁମତି ଚିତ୍ତରେ ଗୁମାସ୍ତା ଦେଉଥିଲେ, ସେହିଠାରେ ଗୁମାସ୍ତା ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତାର ଅଭାବ ଆର୍ଥିକ ଘାତଚ୍ଛନ୍ଦ ବୋଲି ଜାଣିଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଘେର ଆଞ୍ଜ, ସେହି ଗୁମାସ୍ତାକୁ ଗୁମାସ୍ତା ଆର୍ଥିକ ହରିହର କଦାପି ଅନ୍ୟତ ରହି ନ ପାରେ । ଏହି ଗୁମାସ୍ତା ବଞ୍ଚେମାନ ତାଙ୍କର ବିଶାଳ ପରିବାର । ଏହି ପରିବାରର ପଲକ ଓ ପେଟକ ହେଉଛନ୍ତି ଆର୍ଥିକ ହରିହର ଦାମ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପାଳୟ, ତଥାପି ଏହିଠାରେ ସେ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶରେ ଉଦ୍ଭୁତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ, ଦେଶକୁ ଉନ୍ନତତର କରି ଦେଖିବାର ସେହି ଆକାଂକ୍ଷା ଦୃଢ଼ତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଥିଲା, ସେହି ଅଭାବକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ଜୀବନରେ ତାଙ୍କର ଲବେମାସ ହେଲା ନ ଥିଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁମାସ୍ତା ସେ ଅବହେଳା ଅନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ।

ତାପରେ ସେ ସଫୋଦୟ ସେବାମଣ୍ଡଳରେ ନିଜକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କଲେ । ସବୁ ଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ ସେହି ମହାୟାନ ସଙ୍କଳର ଉଦାରବାଣୀ “ସରକାରୀ ଶୁକ୍ଳା କରିବା ନାହିଁ; ନିଜର ଭରଣପୋଷଣରେ ମନ ଦେବା କାହିଁ । ଜନ୍ମ ହୋଇ ଦେଶକୁ ଛାଡ଼ା ଦେଖିଆଇଁ ମଲ୍ଲବେଳେ ତା ଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ଅବସ୍ଥାରେ ଗୁଡ଼ିଆ ଓ ସେଥିପାଇଁ ବସ୍ତ୍ରବର ପ୍ରୟତ୍ନରେ ରହିବା ।”

ସେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ୟାରିସୋହନ ଏକାଡ଼େମି ଗୁଡ଼ି ସାମାନ୍ୟ ମାସିକ ୪୩୦୯ ବେତନରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ସମ୍ମୁଖୀନ । ପ୍ରାୟ ୧୯୧୩ ମସିହାର ଆରମ୍ଭ ହେବ । ମାଲକଣ୍ଡ ୧୯୧୧ରୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଆସ୍ଥାନ ଜମାଇ ବସିଲେଣି । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୁରଗଠେଣ୍ଡେଣ୍ଡ ଏମ୍. ଏ. ପାସ୍ । ଜାତି ଶୂନ୍ୟ । ନିଶ୍ଚାୟ । ଶୋଳ ଶାସନରେ ହୁଲୁଲ୍ ବ୍ୟାପାର । ସେତେବେଳର ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ଓ ‘ମୁକୁର’ରେ ଲେଖା ହୁଏ ‘ମୋ ନିଶ’ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଘୋର ପ୍ରବନ୍ଧାବଳୀ ଯହାକୁ ସବୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରହି ଉଠିଥିଲା ‘ନିଶ ଆନ୍ଦୋଳନ’ । ତାହା ସହିତ ଏହି ସଂସାର ଚିହ୍ନର ବାସ୍ତବ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀ ରୂପେ ବିକଶିତ ହେଲା ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ନବ ନବ କର୍ମରାଜି—ଯଥା ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ଜାତିର ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ସଂଗ୍ରହୋତ୍ତମ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସତ୍ୟବାଦୀର ଶୁଭପାଶେ ଥିବା ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟର ନେତୃତ୍ୱ ଏହି ସବୁ ‘ଅସଫଳ’ ଦେଖି ହୋଧରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଫଳରେ ବିରାଟ ଗୁଳାଘର ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶ ଲାଭ କରି ପୋଡ଼ି ଗୁରୁଖାର ହୋଇଗଲା । ପାଠାଗାର ତ ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ ହୋଇଗଲା । ବାକି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଥିଲା ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧଦଶ ଇଟାକାନ୍ଥ ତାହା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ଝଡ଼ତୋଫାନରେ ଧୁଲିସାତ୍ ହୋଇଗଲା । ଯେଉଁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଗୁଳାଘର ତିଆରି ହେଉଥିଲା ଗୁପ୍ତବାସ ନିମନ୍ତେ ସେହିଠାରେ ପାଠପଢ଼ା କାମ ଚାଲିଥାଏ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସେତେବେଳେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁକୁ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଥିଲା । ଏହି ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଦନା ଏ ନୈରାଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଠିଆ ହେଉଥିଲା ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ବିରୋଧୀ ଏକମହଲ କୋଠା । ଏତେବେଳେ ମାଲକଣ୍ଡ ଦାସ ଓ ଚରଣବାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଆବର୍ତ୍ତବ ହେଲା ହରିହରଙ୍କର । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥଙ୍କୁ ‘ଚରଣବାନ’ ନ କହି ଆଉ କୌଣସି ବିଶେଷ ବିଶେଷରେ ନାମିତ କରୁଥିଲେ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଓ ମୁକ୍ତିମୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । କାରଣ ସେ ଡୋର୍ବ । କଚେରୀରେ ଉଲ୍ଲୋଚ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ଆତ୍ମକୁ କଳ୍ପିତ କରିବା ଅପସ୍ୟା ମାତ୍ରକୁ ୪୭ ବେତନରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ଆରୁଘ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ରିପୋର୍ଟରେ ଲେଖା ଯାଇଛି, **Another worker Babu Harihar Das so well known in Cuttack for his ability and success as a teacher in the P. M. Academy, resigned his post there and entered our staff.** ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟତମ କର୍ମୀ ବାବୁ ହରିହର ଦାସ, ଯେ କି ପ୍ୟାରିସମାହନ ଏକାଡେମୀର ଶିକ୍ଷକ ହେବାପରେ କୃତଜ୍ଞ ଓ ସଫଳ ଅର୍ଜନ କରି କଟକରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ, ସେ ଆସି ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷକବର୍ଗଙ୍କ ଏକତ୍ର ମିଶିଲେ ।

ଶୁଆଣ୍ଡ ନଇକୁଲ ସେ ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ନାତ ରଜନୀରେ ଯେଉଁ ସାଧୁ ସଂଲଗ୍ନ ତାହାଦି ଫଳରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ହେଉଥିଲା ହରିହର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନାଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସେହି ପରିକଳ୍ପିତ ବିଦ୍ୟାରର କର୍ମୀ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ସେହି କର୍ମୀର ଆବାହନ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଅଳ୍ପ କେତେ ଦିନ ପକା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ହୋଇ ସେ ନାଳଗିରି ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ସେହି ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ । ଏହି ଠାରେ ହରିହରଙ୍କର ବିଶ୍ୱଜ୍ଞାନ-ସେବା ଶ୍ରବଣ ପ୍ରଥମେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହି ଠାରେ ସେ ଜଣେ ଅପରିଚିତ ଓ ଅଜ୍ଞାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶିକ୍ଷକ ନିଜ କାନ୍ଧରେ ବୋହୁ ନେଇ କପରି ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ତାହାର ଶେଷକ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ ତାହାର ବିଶେଷ ବିବରଣୀ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରି ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଠାରେ ସ୍ଥାପନ କରିବାର ଅଭିଳାଷ ପୋଷଣ କରି ନାନା ଆୟୋଜନରେ ଲାଗି ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳର ଗଢ଼ଜାତ ରଜା ତଥା ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କର ଏହିପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ବ୍ୟକାହିଁକ ସହାନୁଭୂତି ଜାଗି ଉଠିବ ? ପଲରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ହରିହରଙ୍କୁ ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଚିରବିଦାୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେ ଅସି ଯୋଗଦେବା ପରଠାରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ରୂପାନ୍ତର ଲାଭକଲା । ମାଟ୍ରିକ କ୍ଲାସ ଖୋଲିବା ନିମନ୍ତେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଦରଖାସ୍ତ କରାଗଲା । ନୂତନ ବୋର୍ଡ଼ର ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁ ତଥାବି କରାଗଲା । କ୍ରମେ ଛୁଦ୍ଧିସଂଖ୍ୟା ଦ୍ରୁତଗତିରେ ବୃଦ୍ଧିଲାଭକଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଲା ଏହାର ଛୁଦ୍ଧି ବାସ । ରିପୋର୍ଟରେ ଏହି ଛୁଦ୍ଧିବାସ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଥମ କଥା ହେଲା **residential School is our goal** ଗୋଟିଏ ଆବାସିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ହେଲା ଅନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ଛୁଦ୍ଧିବାସ ପର ନିଜ୍ଞ ବ୍ୟାପକ ହେବା ନିମନ୍ତେ ସେହିପରି ଜଣେ କୃଷା ପୁରୁଷ ଆବଶ୍ୟକ-ଯାହୁଙ୍କର ମାନସିକ ଶାନ୍ତିକେ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସଂଯମ ସମେତ ।

ଗତ ହୋଇଥିବ, ଯେ ଚରିତ୍ରନିଷ୍ଠାରେ ହୋଇଥିବେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପୂଜାର୍ଥ ଏବଂ
ଯାହାଙ୍କର ଶାସନନିଷ୍ଠା ବଞ୍ଚିକତାର ଚରୁସୀମା ଅଠକମ କରି ଆକାଶରୁମ୍ପା
ହୋଇଥିବ, ଏବଂ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡବ୍ୟାଧାନ ନକରି କେବଳ କେତେଟି
ସାଧୁ ଭର୍ତ୍ତୂନାବାଣୀ ଦ୍ଵାରା (ଯଥା ଅସତ୍ୟ ଓ ଦୁଷ୍ଟତ୍ଵେ) ଅପରାଧୀ ବାଳକ
ଉପରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରି ତା ଜୀବନର ପାପକଲ୍ମସ ବିଧୌତ
କରି ପାରିବେ । ଏପରି ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ତତ୍ତ୍ଵାବଧାରକ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ
ନୀଳକଣ୍ଠ ବିଦ୍ୟାରେ ହେଲେ ହରିହର ଦାସ । ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର
ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ହୋଇ ରହିଲେ । ଅଥଚ ସ୍କୁଲ ତଥା ବୋର୍ଡ଼ରେ ସର୍ବମୟ
କର୍ତ୍ତା । କିନ୍ତୁ ହରିହର ଦାସ ହେବେ ଗ୍ରାମବାସୀର ଆରୁଈ । ସ୍ଵର୍ଗତ ଚନ୍ଦ୍ର-
ଶେଖର ମିଶ୍ର ତାଙ୍କର ସତ୍ୟବାଦରେ ସାତବର୍ଷ ନାମକ ଅତି ଉପାଦେୟ
ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି, “ସେ ବର୍ଷ ନୀଳକଣ୍ଠବାବୁଙ୍କର
ନାମ ହେଡ଼-ମାଷ୍ଟର ଏବଂ ବୋର୍ଡ଼ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଘୋଷିତହେଲା ।
ହରିହରଙ୍କୁ ଆରୁଈ ଉପାଧି ଦିଆଗଲା । ସେ ଗ୍ରାମବାସୀର ସମସ୍ତ ଭଲ ମନ୍ଦର
ସ୍ଵର ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ଵଭାବ ସୁଲଭ ସେବା ପରାୟଣତା ଯୋଗୁଁ ସେ
ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ଗୃହପତି କରି ପକାଇଥିଲେ ।”

ଆରୁଈଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ସୀମା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ରହିବା ଘରଟି
ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟା ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଏହେତୁ ଘରଟି ଅବଶ୍ୟ ଆଜି ସେହି
ଘର ଅବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ । ତାର ରୂପାନ୍ତର ଘଟିଛି । କିନ୍ତୁ ସେହି ଚେନାକ ଜାଗା
ଅଜି ହରିବାବୁଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁବାବୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗୁଁ ଅମର ଓ
ଅନ୍ଧସ୍ଵ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଏହି ପ୍ରକୋଷ୍ଠର ବାରିଶ୍ଵାଟି ଗୋଟିଏ ହିଭୁଜାକାର
କ୍ଷେତ୍ର ପରି । ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ଆରୁଈଙ୍କର ଖଣ୍ଡେ ଦିଶନ୍ତି, ଅତି ସାଧାରଣ
ଆସବାବ୍‌ସହି ଖଣ୍ଡେ ଭଙ୍ଗା ଦିଦର ଟୁଙ୍କ ଏବଂ ଆଉଖଣ୍ଡେ ଅଲଗୁଣି ।
ସେଥିରେ ଏଭଳିଥାଏ ଅତି ଶୁଭ ଓ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଲୁଗା ଓ କମିଜ ।
କିନ୍ତୁ ବର୍ଷକ ବାରରୁହା କଟିଯାଏ ସେହି ବାରିଶ୍ଵାରେ । ପ୍ରସାରିତ ଓ ସୁଫାସ୍ତ
ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖାଏ ଚଉଦିଗରେ ଅଛନ୍ତି ହୋଇ ରହିଥିବା ଗ୍ରାମବାସୀର ବୁକ୍-
ମାନଙ୍କରେ । A. B. C. D. D' Block ଟା ଅବଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧବଦ୍ଧନଙ୍କ
ପାଖରେ । ହରିବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଦାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଫାଲ୍‌ଙ୍ଗ ଦୂର । ତଥାପି କିଏ
କେତେବେଳେ ଆସି ଡାକିବ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ଦରକାର । ତା ପରେ
ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମବାସୀରୁ କେତେବେଳେ କେଉଁ ବନ୍ଧୁରୁ ଆକସ୍ମିକ ଭାବେ
ଆସିବ, ତା ବା କିଏ କହି ପାରିବ ? ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଆରୁଈଙ୍କର ସଜାଗ
ଦୃଷ୍ଟି । ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସେବା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର ଆରୁଈ ମହାଶୟ

ପିଲାମାନଙ୍କର ପାଠପଢ଼ା ଦେଖିବାଠାରୁ ଶ୍ରେଣୀପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ (Sick-Room) ସେମାନଙ୍କର କାହାକୁଣିଆ ଧୋଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କାମ ନିୟମିତର ସହଜ କରିଥାନ୍ତୁ । ଭର୍ଗରଥିକ ପ୍ରବଳ ଜର ଓ ଶୋଷ ହେଲେତ, ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଖିକ ନଦ ନାହିଁ । କଳାହାଣ୍ଡିରୁ ନିଆହୋଇ ଆସିଥିବା ବର୍ଗର ହଇଜା ହେଲେତ, ହରିବାକୁ ହୋମିଓପାଥୀକ ଔଷଧ ବାକ୍ସ ଧରି ଦାନର । ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ନାନ ପ୍ରାକାର ସବୁ । ଯେପରି ଦିନ ପ୍ରତିମ । ପିଲାମାନଙ୍କର ପୁଣି ସମ୍ବଳରେ ନିଜର ଆତ୍ମାକୁ ମିଶାଇ ଦେଇ ହରିବାକୁ ଆପଣାର ନିଜର ପୁଣି ଦୁଃଖ ଟିକିକ ମଧ୍ୟ ବିପ୍ଳବ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ପିଲାଙ୍କ ଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରା କିମ୍ବା ଉଦ୍‌ବେଗ କିଛିନଥିଲା ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ପରିଧି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇରହିଥିଲା ଏହିପରି ଭାବରେ ସ୍ଥୁଳ ରିପୋର୍ଟରେ,—

(କ) ପ୍ରାଥମିକ ଘଣ୍ଟାକରୁ ଅଧିକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛୁଟିଦେବ !

(ଖ) ପ୍ରାଥମିକରେ କିଏ କେଉଁ ବର୍ଗରେ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ରହିବ ତାହା ସ୍ଥିର କରିବା । ମନିଟର ନିର୍ବାଚନରେ ମୂର୍ଖ୍ୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା । କିଏ କେଉଁ ବର୍ଗରେ ମନିଟର ହେବ ତାହା ବୁଝିବା and see to the proper tending nursing and treatment of patients in the hostel ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଥମିକରେ କେହି ପ୍ରାଥମିକ ଭୋଗଦାନ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ସେବା ସୁଶୁଦ୍ଧିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା

(ଗ) ବୁଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ମନିଟରମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବା । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଟିଳ ବିଷୟମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏମାନଙ୍କ ସହଜ ପରାମର୍ଶ କରିବା ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନନ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଥିଲା ଏହାର ଜନସେବା କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହାର ସ୍ୱଭାବ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ଜନ-ସେବାର ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତୀକ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଥିଲେ ନିକଟକର୍ତ୍ତା ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ହଇଜାରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ପରମ ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ । ଲୋକେ କାହାକୁ ନିଦେଖି କାଳେ ଦେଖିଦେବ ବୋଲି ଯେଉଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସର୍ବସ୍ୱ-ତ୍ୟାଗୀ ଶିକ୍ଷକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହଜ ଲଣ୍ଠନ ଜାଳି ଘୋର ବୃଷ୍ଟିମଧ୍ୟରେ ବାହାରେ ଶୋଉଥିଲେ ଏହି ହେଉଛନ୍ତି ସେହି ସେବାପରାୟଣ ନୀଳକଣ୍ଠ । ଏହି

ନାଳକଣ୍ଠଦାସଙ୍କ ପ୍ରବେଶନାରେ ହରିହର ଯାଇଥିଲେ ରଥଯାତ୍ରା । ସମୟରେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସେବା କରିବା ନିମନ୍ତେ । ୧୯୧୩ ମସିହାର ରଥଯାତ୍ରା କାଳୀନ ଏହି ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବକତା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ସେ ସମୟର ଜିଜ୍ଞା କଲେକ୍ଟର ରମାବନ୍ଧବ ମିଶ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ *your volunteers did splendid work yester-day for which I am very thankful* “ତୁମ୍ଭର ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବକ ମାନେ କାଲି ଯେଉଁ ତମଜ୍ଞର କାମ କଲେ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ” । ଏହି କୃତଜ୍ଞତା ପାଇଁ ଏକତ୍ରୀକ୍ରମରେ ଦାସୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପଠା ହୋଇଥିବା ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବକ ଦଳର ନେତା ଆରୁଷି ଶ୍ରୀ ହରିହର ଦାସ ।

ଜନସେବାକୁ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ରୂପେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟୋଗମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣରେ ଗଭୀର ଆକୂଳିତା ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା—ଗ୍ରହବାସରେ ଗ୍ରହମାନେ ରୋଗରେ ଆହାନ୍ତ ହେଲେ ତାଙ୍କର ସାଥୀ ଭାବେ ଗ୍ରହମାନେ ଫାଳକରି ସେମାନଙ୍କର ସେବାପୁଣ୍ୟ କରିବେ—ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ଔଷଧ ଦେବେ ନାହିଁ—ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପଥ୍ୟ ନିଜ ହାତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେବେ ଏବଂ କେଉଁ ରୋଗୀର ଅବସ୍ଥା କପରି ତାହା ପରଦିନ ପାଳକରୁଥିବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପୁରୁଷା ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଖାତାରେ ଲେଖି ରଖୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ କାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଗ୍ରହବାସରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଉଥିଲା ? କିଏ ପ୍ରକୃତ ଗ୍ରେଗିଗ୍ରହମାନଙ୍କର ହାତକାର ନିଜ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଧ୍ଵନିତ ହେବାର ଶୁଣି ପାରୁଥିଲେ ? କାହା ଯୋଗୁଁ ଗ୍ରହମାନେ ଏତେ ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତି ଆନନ୍ଦର ସହିତ କରୁଥିଲେ ? କାହା ଯୋଗୁଁ ଦୁଇ ଜଣ ଗ୍ରହ ହୋମିଓପାଥି ଏବଂ କବିରାଜ ଚିକିତ୍ସାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୈପୁଣ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ ? ଏକୃତକୃତ କେବଳ ସେବାନୁରତ ଓ ଅନୁକମ୍ପା ପ୍ରବଣ ଆରୁଷି ହରିହର ଦାସଙ୍କ ସାଧୁ ପ୍ରବେଶନା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କାହାର ହୋଇ ପାରେ ? ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷାର ଅନ୍ୟତମ ଲକ୍ଷ୍ୟଥିଲା ଲୋକସେବା । କେବଳ ବହିରୁ ପାଠ ମୁଖସ୍ତ କରି କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ଦୁଃଖକୁ ନିଜର ଅନୁଭୂତିର ପରିଧିକୁ ନେବକୁ ହେବ । ସେମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଦୁଃଖ କପରି ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ ତାହାର ଯଥାଶକ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ । ଏହାହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ପାନ ଏବଂ ଏହାକୁହିଁ କୁହାଯାଏ ଲୋକସେବା । ଆରୁଷି ଭାବରେ ସେ କେବଳ ଶିକ୍ଷାମାନଙ୍କର ଯତ୍ନ ନେଉନଥିଲେ, କେତେକ ଗୁରୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପୋଷଣର ଦାୟିତ୍ଵ ନେଇଥିଲେ । ସେ ଆସିବାର ଛଅ ସାତମାସ ପରେ ଆସି ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଶ୍ରୀ ଗୋବାବନ୍ଧବ ମିଶ୍ର । ଶୁଆଣ୍ଡ ନରକୂଳ ଘଟଣାପର ସଂଘର୍ଷରେ ସେ ପରେ ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସେ

ପୂର୍ବରୁ ଜଣେ ପରିଚିତ ଓ ପରିପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଗବନ ଘର ଥିଲେ । ସେ ଆସୁ ଆସୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ଗୁରୁ ଓ ଶିଷ୍ୟ ମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିନେଲେ । କବିତା ଜାନନର ହେଲେ ମଧୁସ୍ରାବୀ କୋକିଳ । ତାଙ୍କ ସହିତ ହରିହରଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଘନିଷ୍ଠ ହୋଇ ଉଠିଲା । ତାଙ୍କର ପିଲାମାନେ ହରିହରଙ୍କୁ ଡାକିଲେ ‘ମାମୁ’ । ଗୋଦାବରୀର ଆଶ୍ରୟରେ ଥିଲେ ଜଣେ ଅବହେଳାପିତୃ ମୁଦକ । ତହିଁ ସମୟେ ବସି ଠିକ୍ କଲେ ସେ ‘ଗୋଦାବରୀଙ୍କ ପରିବାରର ଆଶ୍ରୟ ନିୟୁତ କରିବେ ହରିହର’ । ହରିହର ତାଙ୍କ ପରିବାରର ଯେତକ ମାସିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ବୋଲି ଲେଖି ଜଣାଇବେ ଗୋଦାବରୀଙ୍କୁ ସେତକମାତ୍ର ଦିଆଯିବ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଅର୍ଥନୈତିକ ସଂସ୍ଥାକୁ ସେ କପରି ପ୍ରଭାବିତ କରି ରଖିଥିଲେ । ବିଦେଶରୁ ଆସୁଥିବା ପ୍ରାଥମିକର ଅଭିଭାବକମାନେ ତାଙ୍କଠାରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ବିଦାୟ ନେଲାବେଳେ କହୁଥାନ୍ତି, ଆଜ୍ଞା ଆମେ ଆସୁଛୁ । ଏହି ପିଲାଙ୍କର କେବଳ ଚରିତ୍ର କିମ୍ବା ପାଠପଢ଼ା ନୁହେଁ ଏହାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଇଗଲା । ଆପଣ ଏମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଚଳାଇବେ, ଏଇମାନେ ସେହିପରି ଭାବରେ ଚଳିବେ ।” ମାତ୍ର ଏତିକି କହି ସେମାନଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କ ଯାବତୀୟ ମାସିକଖର୍ଚ୍ଚ ଟ ୧୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆର୍ଥିକ ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଟଙ୍କାର କୌଣସି ଖର୍ଚ୍ଚ ତାଙ୍କ ଟିପାଖାତାରେ ଲେଖି ରଖନ୍ତି ।

ସେ ମାଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀ କିମ୍ବା କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ମନାଶୀ, କବି କି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୀକ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ ମାଧୁରୀ ତାଙ୍କ ମର୍ମକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିଲା- ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣକୁ ଝୋଟିତ କରୁଥିଲା, ତାହା ନହେଲେ ସେ କାହିଁକି ଗୀତା ଉପରେ ନିଜର ଲେଖନୀ ଗୁଣନ କରିଥାନ୍ତେ । ଉପନିଷଦର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ବା କାହିଁକି କରିଥାନ୍ତେ ? କାହିଁକି ବା ଯେଉଁଠି ସେ ଏକାକୀରେ ଡାଇନିଂହଲ୍ (Dining Hall) ଶିକ୍ଷକମାନେ ବସିଥିବା ଆସନରେ ବସି ମାଳକଣ୍ଠ ‘ଶିକ୍ଷା କଣ’ ବକ୍ତବ୍ୟର ଉକ୍ତ ଅଂଶଟି ଶୁଣି ଆନନ୍ଦରେ ଗଦ୍ ଗଦ୍ ଓ ତମସ୍କିତ ହୋଇ ସମଗ୍ର ପ୍ରାଣମଣ୍ଡଳ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ଥାନ୍ତେ ।

“ତୁମ୍ଭେ ଭାରତର ରାଷ୍ଟ୍ରକୁଳର ଅବତଂସ । ତୁମ୍ଭର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷେ ପୃଥିବୀର ଜ୍ଞାନାଲୋକ ଦେଇଥିଲେ । ସତ୍‌ଶିକ୍ଷା, ସରଳ ସତ୍ୟତା, ସାଧୁ ମନୁଷ୍ୟତା କଥା ତାହା ଜଗତକୁ ଦେଖାଇଥିଲେ । ମନେ ରଖ ସେହି ସତ୍‌ଶିକ୍ଷା ସରଳ ସତ୍ୟତା ଏବଂ ସାଧୁ ମନୁଷ୍ୟତା ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଗହନ କଥା ନୁହେଁ । ଏହା ତୁମ୍ଭର ପୈତୃକ ଉତ୍ତର । ଏଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ

ଅନ୍ୟଦେଶକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ପରଦ୍ୱାରରେ ଭଣ୍ଡା ବର-
ବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଏହା ତୁମ୍ଭ ଭକ୍ତମାତ୍ରରେ ରହିଅଛି । ସେ କଥା ମନେ
ରଖି ଜୀବନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ । କାମ ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀହୁଅ । ଅନୁଭାଷ ପାଇଁ
ଗୁରୁଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କର । ବାବୁ, ଦିନ ଆସିବ ଯେଉଁଦିନ ତୁମେ ପ୍ରକୃ-
ତରେ ଜ୍ଞାନମାତା ଭରତ ଦେଶର ରୁଷିକୁଳ ସନ୍ତତିବୋଲି ଗର୍ବର ପହୁଡ଼ ଅନୁଭବ
କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ।”

ଏହିପରି ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ଓ ମାଳିନ୍ୟରହୁତ ଚିତ୍ତନେଇ ଆରୁଣ ହରିହର
କର୍ମଭୂମିରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ବଡ଼ ବାଗ୍ମୀ ନଥିଲେ । ବାହ୍ୟାତ୍ମସ୍ତରର
ଆବଶ୍ୟକତା ତାଙ୍କର ନଥିଲା । ବିରକ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରି କହାକୁ ଅମଳ ଦେଇ
ବଶୀଭୂତ କରିବାର ଶକ୍ତି ବି ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ସେ ଯୁଗ ପୁରୁଷା ଜନ୍ମରୁ ମରଣ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ସିଦ୍ଧସାଧକ ଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟାପନାର ପ୍ରଣାଳୀ ଥିଲା ବଡ଼ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ଏବଂ ଆକର୍ଷ-
ଣୀୟ । କ୍ଲାସକୁ ସେ ଆସିଲେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ପଢ଼ାଇ ବସନ୍ତି ଅଙ୍କ କିମ୍ବା
ଜ୍ୟାମିତି । ଯଦି କିଏ ଘରୁ ଅଙ୍କ କର୍ଷି ଆସିନାହିଁ କି ଦୁଇ ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ କମ୍ କରି
କର୍ଷି ଆସିଛି, ସେ ଯଦି ଶ୍ରୀମାତାଙ୍କର ଶ୍ରୀମ ହୋଇଥାଏ, ତାଙ୍କୁ ହରିବାକୁ ଧୀର
ଗମ୍ଭୀର ଅନୁରୋଧ କଣ୍ଠରେ କହନ୍ତି, “ଆରେ ତୋତେ ଅଙ୍କ କର୍ଷିବାକୁ ବେଳ
କାହିଁ. ତୁ ଆସି ସକାଳୁ କେତେଥର ଡାଇନିଂ ହଲଠାରୁ ତୋ ରୁମକୁ
ଯାଇଛୁ । ଜାଣିକରି ମୋତେ କହି ପାରବୁ, ?” ବେଶ ସେତିକି । ଆଉ କୌଣସି
ଭର୍ତ୍ତ୍ତନା କିମ୍ବା କର୍ମଣ ବାଣୀର ପ୍ରୟୋଜନାୟତା ନାହିଁ । ତହିଁ ପରଦିନଠାରୁ ସେ
ଶ୍ରୀମ ଅଙ୍କତଳ ଠିକ୍ କର୍ଷିଆସିଥିବ । ସେ ଥରେ ୭ମ ଶ୍ରେଣୀକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ପଢ଼ା-
ଇବା ପାଇଁ ଆସି ବସିଛନ୍ତି । ଦେଖିଲେ ଜଣକ ହାତରେ ନଖସବୁ କୋଡ଼ିପରି
ହୋଇଛି । ବହୁଟି ବନ୍ଦକରି ଦେଇ କ୍ଲାସର ସବୁ ସିଲ୍ଲଙ୍କ ନଖସବୁ ଦେଖି
ଆସିଲେ । କହଲେ ଯେ ନଖସବୁ ସବୁ ଓ ପାତଳ କରି କାଟିନଥିବ, ତାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା
କ୍ଲାସକୁ ଆସିବାର କି ଅଧିକାର ଅଛି ? ଜ୍ୟାମିତି ପଢ଼ାଇବାରେ ତାଙ୍କପରି କେତେ
ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ବା ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିଲେ ? ସମ୍ପାଦ୍ୟକୁ ଉପପାଦ୍ୟ କହି
ଏବଂ ଉପପାଦ୍ୟକୁ ସମ୍ପାଦ୍ୟ କହି ଅନ୍ଧାରମୋହନ ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ପାଠକ
ମାନକୁ ରଜା ଓ ରହସ୍ୟରେ ଖେଳାଇଲପରି ହରିହର ଖେଳାଇ ଖେଳାଇ ପିଲା-
ମାନଙ୍କୁ ଜ୍ୟାମିତି ପଢ଼ାନ୍ତି ।

ଆଜି ଏତିକି । ଆଜି ବିଶେଷ କହୁବା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ମୁଁ ଜନ୍ମଜନ୍ମରେ
ସେହିପରି ଜଣେ ସ୍ଥିତିପ୍ରଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶିକ୍ଷକ ରୂପେ ପାଏ, କିନ୍ତୁ ସେ ମୋ ପରି
ଅଧମ ଅକ୍ଷମ ଲୋକକୁ କଦାପି ଶିଷ୍ୟରୂପେ ନ ପାନ୍ତି ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ଗହଣଚର

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ ଚଉତୁରୀ

ଦୁଇଟି ମହାମୁକ୍ତର ନଖ ଓ ଦାନ୍ତର ଦାଗ ବହନ କରିବ ଏହି ଜାଣି ଓ ବନ୍ଧନ ଶତାବ୍ଦୀ । ସମକାଳୀନ ମଣିଷ ମନରେ ଦ୍ରବ ବେଦନା ଜନ୍ମ ଆରୁ ଆଚରଣକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖିଲେ ତାର ଭୟଙ୍କର ରୂପ ସବୁ ଆଖି ଆଗରେ ଲେପି ଉଠୁ । ବିଶ୍ୱାସ ଓ ମାନବିକ ଉପାଦାନ ଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱର୍ଗେଷ ଆଶ୍ରୟ ଘୃଣା, ଲୋଭ, ଅବଶ୍ୟାସ, ହତାଶା, ଅସୁସ୍ଥା, ବଞ୍ଚନା, ନୈରାଶ୍ୟ ଓ ଅବିବେକିତାର ଗଭୀର ଗହ୍ୱର ନିକଟରେ ଝଲୁ । କେଉଁ ଅଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାହା ଉକ୍ତ ଗହ୍ୱରର ଅନ୍ତର ଭିତରକୁ ଗସ୍ତ ପଡ଼ିବ, ସେହି ଆଶଙ୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିତ୍ତ-ସ୍ୱରୂପ ମିଥ୍ୟାମାଣ । ଏହି ଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସୀମାରେଖା ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ଜଣେମାତ୍ର ମଣିଷ ଦେଖୁ । ସୂର୍ଯ୍ୟଭଳି ତାଙ୍କର ମହତ ଜୀବନର ଆଲୋକଧାରା ଦୂର କରିଦିଏ ସମସ୍ତ ଅନ୍ତର । ଦେଶ କାଳ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ତାଙ୍କର ପସପାତ୍ତମାନ ଅସୀମ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରାଣରେ ଭରିଦିଏ ଶାନ୍ତି । ସେ କାଳୋତ୍ତମ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଅସାମାନ୍ୟ ଆଲୋକ ବିଛୁରିତ କରି ଆମ ଜୀବନର ଅନ୍ଧକାରକୁ ବାସ୍ତବ ଦରକି ଅବଲୋକନେ ଅବିମେଷ କରନ୍ତି ।

ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣଶକ୍ତିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସେହି ମଣିଷର ପରିଚୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଉଣ୍ଡରେ ହିଁ ଅଟେ ଯାଏ—ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ! ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳବନର ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ସଖା ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସ । ୧୯୭୦ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ମାସର ଦୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଅନୁଗୋଳଠାରେ । ବେଳ-ହେଳାଏ ସରଳ ସାଦେଆଠଟାରୁ ନିଶ୍ଚିତ ଅଧିକ । ସଙ୍ଗରେ ଆ'ନ୍ତ ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଗୁଣନିଧି ବାବୁ ଓ ଆଉ କେତେଜଣ କର୍ମୀ । ନଗ୍ନ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଏହି ଅଶୀବର୍ଷର ରାଜ୍ୟର ସବୁଠୁ ଦୂର ଦୂର ଭୂଦାନର ବାଣୀ ପ୍ରସ୍ତର କରୁ ଅଛନ୍ତି । ମୌଳିକ ଟେନିଂ କଲେଜର ପାଠକ ନିକଟରୁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଜାଣୁ ।

ପାଣ୍ଡେଟି ନେଲୁ ଭିତରକୁ । ଛୁଟିମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗୁଣିଏ ଲେଖା ସୁଜାର ମାଳା ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲେ ।

ଫେବୃଦ୍ଧାଶ୍ୱ ମାସର କଠୋର କଠିନ ଶୀତ, ସେଥିରେ ସେମଧ୍ୟ ରାତିରୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷକରି ଯାହା ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । ତଥାପି ଆଶୁର ଓ ଆଚରଣରେ କ୍ଳାନ୍ତର ଚିହ୍ନ ନଥାଏ କିମ୍ବା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଲୋଳିତତମ୍ଭ ଓ ପଦ୍ମ ଶୁଶ୍ରୁଷିତମୂଳ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ହୃଦାଶାର ଶୁଣି ନ ଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଇଟି ଜ୍ୟୋତିର୍ଦ୍ଦାନ ! ଗୁଣନିଧି-ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରି ବୁଝିଲେ, ଗଳାରେ କେଉଁ ଫୁଲର ମାଳା ଲମ୍ବାଇ ଦିଆଗଲା । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟର ଗୁଡ଼ ଓ ଗଞ୍ଜର ତାହପର୍ଯ୍ୟ ଜାଣିପାରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଅପୂର୍ବ ଜ୍ୟୋତିର୍ଯାଗରରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇଉଠିଲା ।

ପ୍ରାର୍ଥନା ଗୃହର ସୁବିସ୍ତୃତ ସତରଞ୍ଜି ଉପରେ ଆଶୁର ମହାଶୟ ଓ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ଆସିଥିବା ଅନ୍ୟମାନେ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହିଠାରେ ଆଜିକାର ରହଣି । କେତେକ ଛୁଟିଙ୍କ ସହୃଦ ଆମ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ସତରଞ୍ଜି ମଣ୍ଡାଇ ବସିଲୁ । ଜୀନା ପ୍ରକାର ଗଳ୍ପ ଓ ଆଲୋଚନାରେ ହମେ ପରିବେଶ ସରସ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଆଶୁରଙ୍କର ଅନଭିଯୋଗ୍ୟ ବଚନ ପରିପାଟୀ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ । ସେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରଶ୍ନକଲେ, “ଏଠାରେ ଯେଉଁ ପଞ୍ଚାବନ ଜଣ ଗୁରୁ ଛୁଟି ତାଲିମ ନେଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ କର୍ମପଦ୍ଧା କଣ ?”

ଛୁଟିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହିଜଣେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ— ‘ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ବିଭ୍ରାନ୍ତ, ସାଧାରଣ ସଂସାରର ମୂଲ୍ୟ-ମାନ ହମଣା ଆଦର୍ଶ ଭୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଏଣୁ ଆମେ ଅନେକ ସମୟରେ ହତୋତ୍ସାହ ହୋଇ ଯାଉଛୁ । ସମାଜରେ ଆମକୁ ଯେପରି ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଛି, ସେଥିରେ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟି, ସୃଷ୍ଟିର ପରଖ କରିବାକୁ ସହାସ କଲେନାହିଁ ।’

“ଏବେ ମୁଁ ତମମାନଙ୍କ କଥାର ମର୍ମ ବୁଝି ପାରୁଛି । ଏଣିକି ତମେ ମାନେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବେତନ ପ୍ରଭୃତିର କଥା ଉଠାଇବ । ନିଜକୁ ଶାସନ କୁଶଳୀ କର୍ମରତ୍ନ ମାନଙ୍କ ସହୃଦ ଭୁଲିନା କରିବ ; କିନ୍ତୁ ମନେରଖ, ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦାମ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ଆକାଞ୍ଛା ଗୁଡ଼ିକ ରୂପାୟିତ କରିବାର ଅବସର ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ନିୟମ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳାର ଦାସ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକତାହିଁ ଏକ ଆଦର୍ଶ ଜୀବିକା । ଅପାପବିତ୍ତ ତରୁଣର ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେହ-ଦେବାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ନିମେଷମାନେହିଁ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରାପ୍ତିପଥ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ କରିବ । ଏହାହିଁ ଶିକ୍ଷକ

ଜୀବନର ଚରମ ପ୍ରାର୍ଥନା । କେତେ ଶାସନ କୁଣ୍ଡଳୀ କର୍ମଶୃଙ୍ଖଳା ସେମାନଙ୍କର ବୟଃସନ୍ନିବାସରେ ନିଜର ସ୍ୱେଦଦେଇ ଗଢ଼ିବ” — ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଏତକ କହି ମଉନ ହେଲେ ।

ଏହା ପରେ ନୀରବତା ଭଙ୍ଗକରି ଗୁପ୍ତମାନେ ଅନିଦ୍ରାରେ, ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଭିଜ୍ଞତା କିନ୍ତୁ ଶୁଣିବାପାଇଁ । ସେ କହିଲେ — “ସେ ଅଭିଜ୍ଞତା ବଡ଼ ମଧୁର ଓ ରୋମାଞ୍ଚକର । ମୁଁ ସେଠାକାର ଗୁପ୍ତବାସର ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲି । ଗୁପ୍ତବାସରେ ରହୁବାକୁ ଗୁପ୍ତମାନେ ଏତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ଯେ, ଛୁଟିରେ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ଆଦୌ ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ । କୌଣସି ପ୍ରକାରର ବିଦ୍ରୋହ ପୋଷଣ ନ କରି ସମସ୍ତେ ମିଳିମିଶି ଚାଲନ୍ତି । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୂରସ୍ୱଭାବ ଭଲ ପାଇବାର ଚିହ୍ନ ପ୍ରତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉକ୍ତି ଉଠେ । ଅରେ କୌଣସିକୁ ଜୁର ହେଲା — ତମର କବି ବୈକୁଣ୍ଠ ପଟ୍ଟନାୟକକୁ । ତାର ଘର ଲୋକ ଆସିଲେ ଦେନପିବା ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ନିଦ୍ରାରେ ଘରକୁ ନାଆନ୍ତି । ଆଉ ଅରେ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରେ ତାହାକୁ ଜୁର ହେବାରୁ, ଗୋଟିଏ ଦିନ ମାତ୍ର ଘରେ ରହି ସେହି ଜୁର ଜର୍ଜରତ ଦେହରେ ଗୁପ୍ତବାସକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲି । ସତ୍ୟବାଦୀ କଥା ଚିନ୍ତା କଲେ ଏହିପରି କେତେକେତେ ଉତ୍ସୁକର ସୁନ୍ଦର ଅଭିଜ୍ଞତା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱିମାରେ ।”

“ଆଜ୍ଞା ଆପଣଙ୍କୁ ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି ଏକ ହାତସ୍ଥୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଦ ଦିଆଯାଏ, ତା ହେଲେ ଆପଣ କିପରି ଚଳାଇବେ ?” — କେହି ଜଣେ ଗୁରୁଗ୍ରନ୍ଥ ପଚାରିଲେ । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ପଛେ ପଛେ ପ୍ରଚୁର ହାସ୍ୟ ଭୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଗଲା । ହସ ହସ ମୁହଁରେ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଉତ୍ତର ଦେଲେ — “ମୁଁ କ’ଣ ଏହି ବୟସରେ ଚଳାଇ ପାରବି ? ତାହାନ୍ତର ମୁଁ ତ ରୂପମାନଙ୍କ ପରି ଟେକିଂ କଲେଜରେ ତାଲିମ୍ ପାଇନାହିଁ ?”

ଆରୁର୍ଥଙ୍କର ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠମୁକ୍ତ ଉକ୍ତି ପଛେ ପଛେ ଯେଉଁ ହାସ୍ୟଭୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ତାହା ଅବସ୍ମରଣୀୟ । ହସର ଅନୁକମ୍ପନରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଗୁଡ଼ିକ ଚହଟି ଉଠିଲା । ମେ ପୁଣି କହିଲେ, ‘ମୁଁ ନିଆକରି ବଟକର ପାରି — ମୋହନ ଏକାଡେମୀରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥାଏ । ସେତେବେଳେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଘଡ଼ିଟିଏ ଦରକାର ହେଉଥାଏ । ସ୍କୁଲର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏଥି ନିମନ୍ତେ ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଅଣା ଲେଖି ପଇସାରେ ଲଟେରା କରି ଘଡ଼ିଟିଏ କିଣିବାକୁ କଲେଜା କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ସଂପର୍କରେ ସେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷକ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଲୋଚନା ଥାଏ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ନୀରବ ରହେ । ଅରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମୋତେ ଏ

ବିଷୟରେ ମତାମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ କହୁଲେ । ମୁଁ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ମନା କରି ଦେଲି । ଅପାପବିଚାର-ତତ୍ତ୍ୱ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର କର୍ତ୍ତୃ-ପକ୍ଷରେ ତରଫରୁ ଲଢ଼େଇ କିମ୍ବା ଜୁଆଖେଳକୁ ପ୍ରଚଳନ କରାଇବା ସଂସ୍କୃତି ରୂପେ ଅନାଦି ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା । ଆଉ ଗୋଟିଏ କୌତୂହଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ମନେ ପଡ଼େ । ମୋତେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ । ଶୁଣିଲି, ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ କେତେଜଣ ଏ ଦୁଷ୍ଟଗ୍ରସ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ କେବଳ ଫୁଟବଲ୍ ଖେଳିବାପାଇଁ ନାମ ଲେଖାଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହିକଥା ଦେଖିଲି । ପଢ଼ି ବେଞ୍ଚରେ ଯେଉଁମାନେ ବସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଖାତା ପେନ୍‌ସିଲ ଓ ବହି ପ୍ରଭୃତି କିଛି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବୁଝିଲି ଯେ, ସେମାନେ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପାଠପଢ଼ାରେ ମନ ମଧ୍ୟ ଲାଗୁନାହିଁ । ଏହାପରେ ମୋର ପଞ୍ଚନିୟମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିନେଲି । ସେମାନଙ୍କର ଘର କେଉଁ କେଉଁ ସାହରେ ଡାହା ବୁଝି ନେଲି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସକାଳୁ ନିଜର ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷକରି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କୁ ଭେଟିବାକୁ ଗଲି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କର ଅସୁ-ବିଧା ଦୂର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । କିଛିଦିନ ଗଲାପରେ ସେମାନଙ୍କର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଓ ନିରୁଦ୍ଧଳ ପଠନପ୍ରଣାଳୀ ନିମନ୍ତେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେମାନେ ଶ୍ରେଣୀରେ ପୂର୍ବ ଅପେକ୍ଷା ଭଲ କଲେ । ସେମାନଙ୍କର ମୋ ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଗଲା । ନିସଂକୋଚରେ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଢ଼ତ୍ୱର ଖବର ଅନୁଭୂତି ଗୁଡ଼ିକ ମୋ ନିକଟରେ ବ୍ୟକ୍ତକଲି । ଏହି ମୋ ମତରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ସେନ୍ଦ୍ରାଶିକ୍ତ ମଧ୍ୟର ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ । ଏହାହିଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା । ମୁଁ ହେତୁମାତ୍ରରେ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ସଂପର୍କଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇ ଯନ୍ତ୍ରବାନହେବି । ମୋର ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବି ।”

ରୁହଁ ରୁହଁ ଅଣୀ ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧ ଲୋଲିତଚର୍ମ, ଗଳିତ ଦନ୍ତ, ପଲିତ କେଶ ଆରୁଣଙ୍କ କଥାବାଣୀ ଓ ଭାବ ଭଙ୍ଗୀରେ ଯୌବନର ରୂପଲ୍ୟ ଦେଖା-ଦେଲା । ସେ ହୃଦୟର ପ୍ରବଳ ଭାବବେଦକୁ ହୃଦୟରୁ ପରିଚାଳି ନ ପାରି ଝାଡ଼ି-ଝୁଡ଼ି ହୋଇ ବସିଲେ । ଏହାପରେ ପ୍ରଶ୍ନହେଲା—“ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରଚଳିତ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ବିଷୟରେ ଆପଣଙ୍କ ମତ କଣ ? ” ଆରୁଣମହୋଦୟ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଫକ୍ତିପ୍ର ଉତ୍ତର ଦେଲେ—“ମୁଁ ଦେଖିପାରୁଛି, ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମାଜ ଉପରେ କି ଭଲ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବ ସେକଥା ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଗଣିତ ପଠ ବିଷୟରେ କହୁଛି । ପୁସ୍ତକଟିରେ ଆମେ ଦେଖିବା ଚନ୍ଦ୍ରବୃଦ୍ଧ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଛି । ଏହାର ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣକଲେ ପିଲାମାନେ କିଭଳି ଭଲରୁଣ

ଶିକ୍ଷାକରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରିବା ? ସେଇପରି ଲଭି ଯିବି ଅଳ୍ପରେ ବେପାରୀ
 ଶୀର ସହୃଦ ପାଣି ମିଶାଇବା ବିଷୟ ପଢ଼ା ଯାଉଛି—ଏଥିରୁ ଆମର ପିଲାମାନେ
 କିଭଳି ସାଧୁତା ସଂପର୍କରେ ଧାରଣା ଅର୍ଜନ କରିବେ ? ସାହିତ୍ୟ କିମ୍ବା ଇତିହାସ
 ବହିରେ ପୁରୁଷ ଉତ୍କଳର ଗୌରବମୟ କାହାଣୀ ରୂପେ କାହିଁ ବିଜୟ ଓ ପଦ୍ମ-
 ବତୀ ହରଣ କାହାଣୀ ଯୋଡ଼ିଦିଆ ଯାଉଛି । ଏଥିରେ ଗୁପ୍ତ ମାନଙ୍କୁ କେଉଁ
 ନୈତିକ ଗୁଣ ସଂପର୍କରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଉଛି ?”

ଏହାପରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଉଠି ଆସିବାକୁ ହେଲା ।
 ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଉଠି ଆସିଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ । କିନ୍ତୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମୟ ଧୂସର ନିର୍ଜୀବ
 ପଥରେ ଆଗୁରୁଙ୍କ ସହୃଦ ଏହି କେତେ ଗୋଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଚିରଦିନ ପାଇଁ
 ପାଥେୟ ହୋଇ ରହିବ । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ତ୍ୟାଗଦ୍ୱାରା ମହନୀୟ ଜୀବନକୁ
 କପରି ଉପଭୋଗ କରାଯାଇଥାଏ, କପରି ମହତ୍ତ୍ୱର ଓ କାନୋଟାସ୍ଟି ପୁଷ୍ପଲତା ବର-
 ଯାଇଥାଏ, ଗାଁହାର ଉଦାହରଣ ସେ ନିଜେ ।

“ମୋ ଦେବତା”

ଡାକ୍ତର ବିଜୟ ଦାସ

ହୁଏଁ ଜଗତ ପାଇଁ ପୁଣ୍ୟର ଜଗନ୍ନାଥ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ମାନଙ୍କର ଦେବତା ମାନଙ୍କ ପରି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦେବ ବିଗ୍ରହ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ୍ୟବାସୀ ଓ ଓଡ଼ିଶା ବାସୀଙ୍କର ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି କି ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ, ଓଡ଼ିଆ ହୃଦୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର କି ସ୍ଥାନ ତାହା ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ବା ଦେଶ ବାସୀ ବୁଝିବା କଠିନ । ଓଡ଼ିଶାର ପୁନଃମଧ୍ୟ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖକ ମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ବୁଝାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ଆମର ଗୋଟିଏ କେବଳ ଦେବ ବିଗ୍ରହ ନୁହନ୍ତି ସେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମୁରବୀ । ଆମ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମ ଆଖିରେ ଜଣେ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ ବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ । ତାଙ୍କର ମଣିଷ ପରି ବାହାଘର, ମଣିଷ ପରି ଜର, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଣି ରୂପିକରି ମାଉସୀମା ଘରକୁ ପଳାନ୍ତି, ସ୍ବାମୀକୁ ଗାଳିଦିଅନ୍ତି । ଆମର ପ୍ରତିନିଧି ପୁଣ୍ୟର ଠାକୁର ରଜା, ଧର୍ମ ଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଗଲେ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବେଶ ଧରି କଳାଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ମାଣିକ ଗଉଡ଼ୁଣୀ ଠାରୁ ଦହଖାଇ, ଭଞ୍ଜମୁଦ୍ରା ଧନ୍ତକ ଦେଇ ରଜାକୁ ଅଭୟ ଦେବାକୁ ଆଗେ, ଆଗେ, ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଦେବ ଦେବୀଙ୍କୁ ମଣିଷ ଭିତ୍ତିରେ, ଦେବତା ମଣିଷ ଠାରୁ ବହୁତ ଦୂରରେ ଥାଆନ୍ତି, କହୁବକୁ ଗଲେ ଦେବତା ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ମାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମ ଘର ଲୋକ, ସେ ଆମର ଅତି ନିଜର, ଆମର ସବୁ ହାରି ଗୁହାରି ତାଙ୍କରିଠାରେ, ତାଙ୍କୁ ଆମେ ଦୂରରେ ରଖି ପୂଜାକରି ପାରୁନାହିଁ । ଆମେ ତାଙ୍କୁ କାଶିଉ, କୁଣ୍ଡାଉ ତାଙ୍କ ରଥ ଦଉଡ଼ି ଟାଣି । ବିଷୟ ପଡ଼ିଲେ ଅଭିମାନ କରି “ଆରେ କାଳିଆ ବୁଢ଼ ହୋଇ କାହିଁକି ରହିବୁ ବୋଲି ଗାଳି ଗୁଲି କରୁ” ପିଲା ଅଳ୍ପ କଲପରି “ଆମେ ତାଙ୍କ ଶରଧା ବାଲିରେ ଅଳ୍ପ କରି ଗଢ଼ୁ ।

ସେଇପରି ସତ୍ୟବାଦୀର ପଞ୍ଚସଖା ଏ ଦେଶ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପଞ୍ଚରଥୀ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ଓ ପୂଜ୍ୟଦେବତା । ସେମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନେକ ଅନୁପ୍ରାଣୀତ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ସଂଗେ ଓଡ଼ିଆପ୍ରୋତ ଭାବେ ଚଳିଆସିଥିବା ମୋ ଭଳି ବଂଶଧର ମାନେ

ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଭଳି ନ ଦେଖିବା ସ୍ବାଭାବିକ । ଏ ଦେଶବାସୀର ଜଗନ୍ନାଥ ବଳଭଦ୍ର ପରି ସେମାନେ ଆମର ଗୃହଦେବତା; ଆମେ ଜାଣୁଛୁ ସେ ଆମ ଘର ଲୋକ, ସେ ମଣିଷ, ସେ ଆମ ମୂରବୀ । ତାଙ୍କୁ ଦୂରେଇ ଦେଖିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଭାଷା କଷ୍ଟର ବିଷୟ ।

ହରିହର ଏ ଦେଶର ଆତ୍ମୀୟ, ଗୁରୁ ବା ଦେବତା, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଦେବେଷମ ଶାନ୍ତ ମୁର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ, ତାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଅନେକ ଭକ୍ତରେ ଗନ୍ତଗନ୍ତ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି, ସେ ଯେବେ ରାଗୁଥିବେ, ରୁପୁଥିବେ, ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପରି ଅଭିମାନ କରୁଥିବେ ଏ କଥା ଅନ୍ୟମାନେ ଦୃଢ଼ଯୁକ୍ତମ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଧାରଣା ସେ କେବେ ରାଗନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ମୋର ଦେଇ । ମୁଁ ଜାଣେ ସେ ରାଗନ୍ତି, ରୁପନ୍ତି ! ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ରାଗ ବା ବିରକ୍ତ ଅନ୍ୟ କାହା ଉପରେ ନପଡ଼ି ପଡ଼େ ନିଜ ଉପରେ । ମୁଁ ଶୁଣିଛି ପିଲାଦିନୁ ସେ ଅଭିମାନୀ । ପିଲାଦିନୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ି ଲବେଳୁ ନନା (ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ) ଓ ସେ ଦୁଇଜଣ ବରବର ଏକାଠି ରହୁଥିଲେ, ଏକାଭଳି ଚଳୁଥିଲେ । ସବୁଦିନେ କେଉଁଠି ଦୁହେଁ ଯାକ ସିଂହଦ୍ବାରକୁ ଆସି ପଇସାକର ଚୁଡ଼ା ଖାଇ କିଣି ପୁରୁଣା ରଥ ଚକ ପାଖରେ ବସି ଚୋରାକ ଚୋରାକ ପାଠ କଥା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ । ଦିନେ ନନା ଆଗରୁ ଆସି ଶ୍ରେକ ହେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା ନକରି ଚୁଡ଼ାରଜା ଖାଇ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିରେ ଦୁଇଦିନ ଅଭିମାନ କରି ଦେଇ ନିଜ ଖାଇବା ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଥିଲେ, ପରେ ସାନଭାଇ ଭଲମାନ ଦୁହେଁଙ୍କର ମିଳାମିଶା ହେଲା ।

ତାଙ୍କର ଉତ୍ତର ବୟସରେ ସେ ରାଜ ମଧ୍ୟ ଉଣା ପଡ଼ିନ ଥିଲା । ସେ ଗ୍ରାମ ବାସୀଙ୍କ ଉପରେ କପରି ରାଗିଥିଲେ ତାର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଏ । ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଶାସନର ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ଗଠନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅବଦାନ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କାରକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ପଣ୍ଡିତ ହରିହର ଦାସ ଏହି ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ଗ୍ରାମରୁ ଆତ୍ମୀୟ ହରିହର, ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଓ ପ୍ରଗୁରକ ଅନନ୍ତ ଗୁପ୍ତାବସ୍ଥାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଭର୍ତ୍ତବ୍ୟ କୁଳରେ ଦେଶ ସେବାରେ ଶ୍ରେୟ ନେଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମଧୁଦସ୍ତ ନ ମିଶ୍ର ଏକହାସିକ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଦାଶଙ୍କ ପିତା ପଣ୍ଡିତ ଆର୍ତ୍ତହାଣ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଗାଁର । ଅପ୍ରପାଳମେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ଆସବାସ ପରି ଉଠାଇନେଇ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ମୁଲଦୁଆ ଦେଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର, ସହ ଗୋପୀନାଥ ଦାସ କାଉସସିଲର ଆଡ଼ଭୋକେଟ୍ ହରିହର ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଗାଁର ଲୋକ । ଏମାନେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ନାନା ସଂଗଠନ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ ।

ରୋଗୀ ସେବା ଓ ଜଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମୋନିଟିଂ 'ଆନ୍ଦୋଳନ' ଭଳି ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏହି ଗ୍ରାମର ବହୁଲେକ ଶ୍ରେଣୀ ନେଇଥିଲେ ! ଶେଷରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବହୁ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମରେ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ଆରୁଣ୍ୟ ହରିହର ପିତୃବ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ହରିହରଙ୍କ ଆଦର୍ଶରୁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିଲେ, ଏହି ଗାଁ ତାଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ଥିଲା । ସମୟ ପାଇଲେ ମର୍ଦ୍ଦିରେ ମର୍ଦ୍ଦିରେ ଆସି ଗାଁରେ ରହୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରେ ସେ ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଅନୁରାଗ ଛୁଣ୍ଟିଯାଇ ଦୂରରେ ରହିଲେ । ୧୯୩୧ ଗଣ-ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ୧୯୩୬ ଭୋଟ ଗ୍ରହଣ ପରେ ସମସ୍ତ ଦେଶ ନିରୁତ୍ସାହିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ଗ୍ରାମରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଅଳ୍ପ ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ବିଦେଶ ଗମନ କଲେ । ପାଠ ପଢ଼ି ଆମାନେ ବିଦେଶରେ ରହିବାରୁ କେତେକ ଦରପାଠୀ ଗ୍ରାମରେ ଓ ଗୁରୁପଟେ କଲି ତକରାଳ ଓ ମାଲିମଜଦମା ଲାଗାଇ ଗୋଲିଆ ପାଣିରୁ ଶେଉଳ ମାରିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଗଲେ । ଏ ଗାଁରେ ଆଉ ଅରଟ ବୁଲିଲା ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶରୁ ଲୋକେ ଦୂରେଇ ଗଲେ । ଆରୁଣ୍ୟ ଗ୍ରାମର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମର୍ମାହତ ହେଲେ, ଗ୍ରାମ ବାସୀଙ୍କୁ ବହୁତ ବୁଝାଇ ନିରାଶ ହେଲେ, ଶେଷରେ ସେ ରାଗିଗଲେ । ଆଉ ଗାଁକୁ ପାଦ ପକାଇଲେ ନାହିଁ । ବହୁତ ଲୋକ କାକୁଡ଼ି ମିନତି କଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ପୁଣି ନିଜ ଘରେ ଆସି ରହିବା କେହି ଦେଖିନାହିଁ । ସେ ଗାଁଲୋକ ଚିହ୍ନାଲୋକ, ଓ ପୃଷ୍ଠତନ ପ୍ରସିଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ କେତେ ଭଲ ନ ପାଆନ୍ତି । ସେ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ ଯେଠାରେ କିଏ ଚିହ୍ନ ପରିଚୟ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଆଗ ସେମାନଙ୍କ ଠିକଣା ବୁଝିନେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ ଥରେ ଥରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାରି ଦେଇ ଆସନ୍ତି । ଏପରି ଲୋକକୁ ବର୍ଷବର୍ଷ ଧରି ଆଉ ଆଦୌ ଗାଁକୁ ନ ଆସିବା ନିଜଲୋକଙ୍କୁ ନ ଦେଖିବା କେତେ ବାଧ୍ୟ ନଥିବ, କିନ୍ତୁ ସେଥିରୁ ସେ ଅକୁଣ୍ଠ ଚିତ୍ତରେ ସହିନେଲେ ।

ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଅଳ୍ପ କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ହଠାତ୍ ଶୁଣିଲି ସେ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଯାଇ ଦେଖିଲି ସେ ଜୁଳୁଜୁଳୁ କରି ଚାହିଁ ଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ କାହାକୁ ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି । ମୋର ମନେ ହେଲା ସେ ଅଛନ୍ତି ହୋଇ ନାହାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ରାଗିଛନ୍ତି । ଗାଁକୁ ଆଉ ନ ଦେଖିଲି ପରି ଆଉ କାହାକୁ ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି । ସେ ରାଗିଲେ, କିନ୍ତୁ ରାଗିଲେ କାହା ଉପରେ ? ନିଶ୍ଚୟ ଅତି ପ୍ରିୟଜନ ଉପରେ ରାଗିଥିବେ । ଏହାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଲା ଯେତେବେଳେ ସେ ଭୁଦାନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବାଡ଼ି ଠୁକୁ ଠୁକୁ କରି ତାଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ପ୍ରାଣ ସମାଜ ସଙ୍ଗେ ମିଶିବାକୁ ସେମାନଙ୍କ କଲିରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥି କରିବାକୁ ମାଷ୍ଟରକାମ ପ୍ରତିବାର ଦୀର୍ଘ ୫୦ ବର୍ଷ ପରେ ପୁଣି ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ଏ ଦେଶର ବିଶୁଦ୍ଧ ଗୁଣ ସମାଜର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣକୁ ଦୋହଲାଇ ଦେଲା । ସେ ହରି ବାବୁଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ହାତ ପକାଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସଭା ସମିତିମାନଙ୍କରେ ଯାଇ

ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ମୁକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଦରାଣି କହିଲେ “ମଣିଷହୁଅ” । ଯେପରି ଏ ଦେଶର ଲୋକ ମଣିଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ଭଲ ପଣ ଭାବପନ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେ ଆଉ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ଯାଉଥିଲେ ।

ମୋ ଉପରେ କପର ରାଗିଲେ ତାର ଗୋଟିଏ ନମୁନା ଦେଉଛି । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ସେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ସବୁଠୁ ଭଲ ଲାଗେ ଚାଲିବା । ପଦ ଯନ୍ତାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଏମୁଣ୍ଡ ସେମୁଣ୍ଡ ସେ ଚାଲି ଚାଲି ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଃଖ ସୁଖ ବୁଝିଛନ୍ତି, ସତ୍ୟ, ସେବା ଓ ଅହଂସାର ବାଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ସେ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ବେଶୀ ମୁଦାଏ ଗପି ବକ୍ତୃତା କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଖାଲି ଅନ୍ତର ପିଠି ଆଉଁସି ଦିଅନ୍ତି, ସେଇଥିରେ ସବୁ ହୋଇଯାଏ । କଟକ ଆସିଲେ ଆମମାନଙ୍କ ଘରର ଅନ୍ତରେ ହେଲେ ଚାଲି ନ ଗଲେ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଘରକୁ ଆସିଲେ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବା ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁ ଆଉଁସି ନିଜ ଦାଢ଼ି ସଫିକାର ଦୃଶ୍ୟ ମୋ ଆଖି ଅଗରେ ଏବେବି ନାହିଁ ଯାଉଛି । ମୋତେ ଦେଖିଲେ ଆଗ ପରୁରନ୍ତି “କରେ, କଣ କମିତ ଅଛି ?” ନନା କଟକରେ ଥିବାର ଶୁଣିଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ସେଠାରେ ହାଜର ହୁଅନ୍ତି । ସେ କଟକ ଆସିଥିବାର ଶୁଣିଲେ ନନା ରୋଗ ଶଯ୍ୟାରୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇ ଆସିବାରେ ବିଳମ୍ବ ପଡ଼ିଲେ ଅର୍ଥେନ୍ ହୋଇ କହନ୍ତି, ମୋତେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଭୁବନ ଅଫିସଘରକୁ ଘେନିଯାଅ ।” ଶେଷ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଦୁହେଁ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ପିଲଦାନେ ପଣ୍ୟ ଖାଇବାଠାରୁ ଗୁରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେ କଥା କଥାବାତ୍ସା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ଜଣେ ଶଯ୍ୟାଗତ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଅନ୍ଧ-ଏ ଦୁଇ ଭାଇ ଓ ଆବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଦୃଢ଼ ସ୍ନେହ ମିଳନର ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଯେ ଦେଖିତ ସେ କେବେ ଭୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ୭୦ ବର୍ଷ ତଳର କେତେ ସ୍ମୃତି ଓ ଅନୁଭୂତିର ଜୁଆରଭଟ୍ଟା ସେ ଦୁହେଁଙ୍କ ମନରେ ଖେଳି ଯାଉଥିବ ତାହା କିଏ କହିବ । ନନା ଅନେକ ଦିନ ମୁମୁକ୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଶଯ୍ୟାଗତ ହୋଇ ରହିଲେ, ଶେଷଥର ଦେହେଇ ଲାଙ୍ଗ ଉପରେ ହାତ ଚାଲାଇ ଯାହା ପରୁଷାଲ ଭାରି ଆଉ ଉତ୍ତର ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଆମେ କହିଲୁ ସେ ଆଉ କଥା କହି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ! ଏତିକିବେଳେ ନନାଙ୍କର ଟିକିଏ ଶୀତ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି, ଦେହେ ଆବେଗରେ କହି ଉଠିଲେ “ହେଇଟିକ କଣ କଥା କହୁଛି” ଏତିକିରେ କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ବୁଝିଗଲେ, ତାପରେ କଟକ ଗୁଡ଼ି ସୁସ୍ଥ ଚାଲିଗଲେ । ସୁସ୍ଥ ଯାଇ ସେଠାରେ ପ୍ରାୟ ଚଳିତ ରହିଲେ । ଆଉ କାହା ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ କଥାବାତ୍ସା କଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ପରିଚୟ ଦେଲି, କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ “ଆରେ କଣ କମିତ ଅଛି” ବୋଲି ଆଉ ପରୁରଲେ ନାହିଁ । ତଥାପି ମୁଁ ମୋ

ଆଡ଼ୁ କହୁଲି ଦେଉଳ, ନନା ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ସେ ହଠାତ୍ ଅଟ୍ଟହାସ କରି ରାଗିଲା ଭଲ କହୁ ପକାଇଲେ “ଆରେ, ସେ ମୋତେ କହୁଛି, କଣ ପୁଣି ଭଲଅଛି ; ଏଇଲେ ସତେ ହରି ଭାଙ୍ଗିନା, ହରି ଭାଙ୍ଗିନା ତାଙ୍କ ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଦଉଡ଼ି ଆସିବ” । ମୁଁ ବୁଝିଲି ସେ ରାଗିଲେ, କେବଳ ମୋ ଉପରେ ନୁହେଁ ଦୁନିଆ ଉପରେ । ଦୁନିଆ ଆଉ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ନନା ଚାଲିଗଲେ ତାଙ୍କ ରାଗ ଆଉ କମିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦୁନିଆ ଗୁଡ଼ି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଶୀଘ୍ର ଚାଲି ଯିବାକୁ ସଂକଳ୍ପ କଲେ । ଖବର କାଜଳରୁ ଦେଖିଲି ସେ ଖାଇବା ଗୁଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । ସଜିବାବୁଙ୍କଠାରୁ ବୁଝିଲି ସେ ଆଉ ଖାଉ ନାହାନ୍ତି ।

ଏପରି ଶିକ୍ଷଣୀୟ ରାଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କଠାରେ ଅଦମ୍ୟ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହନ-ଶୀଳତା ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ତାଙ୍କର ସୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ସନ୍ତାନ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ବିପତ୍ତିକା ହୋଇଥିଲେ । ବୃଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରତିମା ସାନ ଭାଇ ଶଙ୍କର ଦାସଙ୍କୁ ହରାଇଥିଲେ । ସେ ଏପରି ବହୁ ପାରିବାରିକ ଦୁଃଖ ଓ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ କାହା ଆଗରେ ପଡ଼େହେଲେ ନିଜ ଦୁଃଖ କହିବା କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । ପରର ଦୁଃଖ ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠେ । ନିଜକଥା ଭାବିବାକୁ ସମୟ ନ ଥାଏ । କୌଣସି କଥାରେ ଅନ୍ୟକୁ ଦୋଷ ଦେବା ବା ଅନ୍ୟ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟଟିଏ ଗୁଡ଼ିଯିବା ତାଙ୍କ ଜାତକରେ ନଥିଲା । କାହା ଘରୁ କେତେଜଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରାସ୍ତାକୁ ଚାଲି ଆସିଲବେଳେ ସେ ସବୁବେଳେ ପଛୁଆ ରହି ଯାଇ ଫାଟକଟି ବନ୍ଦକରି ଦିଅନ୍ତି ।

ନିଜର କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ନିଜାନ୍ତ ଦରକାର ବୋଲି ସେ କେବେ ମନେ କରୁ ନ ଥିଲେ । ନିଜର ସମସ୍ତ ଜମିବାଡ଼ି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ଦେଇଥିଲେ । ସଜିବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବି ସେ ଜଳଖିଆ ବୋଲି ଗଣିଏ ଚୁଡ଼ାଭଜା ପାଟିରେ ପକାଇ ପାଣି ପିଇ ଦିଅନ୍ତି, ଦୁଧ ଟିକିଏ ବି ଦରକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଶୁଣୁଥିଲେ ଏ ସାମାନ୍ୟ ଜନିତ ହୁଏତ ତାଙ୍କର ଅଭାବ ରହି ନ ଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ତାହା ତାଙ୍କର ଦରକାର ନଥିଲା । ସେବା ଓ ଦେବା ତାଙ୍କର ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ଗୁଣ ଅବସ୍ଥାରୁ କଲେରା ରୋଗୀର ସେବା କରିବାଠାରୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ପିଲାଙ୍କ କାନ୍ଥ ପରିଷ୍କାର କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ସବୁଥିରେ ସେ ଆନନ୍ଦ ପାଉଥିଲେ । ନିଜର ରୋଗରେ ବ୍ୟଥିତ ନ ହୋଇ ରୋଗ ଜର୍ଜରିତ ଦେହକୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ରୋଗୀର ସେବାରେ ଲଗାଇବାକୁ ସେ କିପରି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲେ ତାହା ଏଇ ଗୋଟିଏ କଥାରୁ ଜଣା ପଡ଼ିବ । ଥରେ କଟକ ହସପିଟାଲର ଚକ୍ଷୁ ବିଭାଗରେ ତାଙ୍କ ସହୃଦ୍ୟମୋର ଦେଖା ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଦିଶୁ ନ ଥିଲା । ଅନ୍ୟ ରୋଗୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ଆଶୁ ଆଶ୍ରୟ ହେବା ସମ୍ଭବରେ ଚାହେଁଇ

ତୁଡ଼େଇ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଚନ୍ଦ୍ର ଡାକରକୁ ବ୍ୟବସାୟ କରି ପକାଇ ଆସନ୍ତି । ଦେଇ
ସେ ଡାକରକୁ ପାଖକୁ ଡାକିଲେ । ମୁଁ ବିଚାର କରି ନିଜ ଆଖି ସମ୍ମୁଖରେ ସେ କିଛି
ପଚାରିବେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଡାକରକୁ କହିଲେ ବାବୁ ଏବେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅଂଶ ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ର
ବେଗର ନିରାକରଣରେ ପରା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି; ମୋର ତ ଏ ଆଖି ଦୁଇଟି
ଆଉ କିଛି କାମରେ ଲାଗୁନାହିଁ, ଏଥିରେ ଅନ୍ୟର ଉପକାରରେ ଲାଗିଲି ଭଳି ଯଦି
କିଛି ଅଂଶ ଆମ ତେବେ ତାହା ବାହାର କରିନେଇ ଅନ୍ୟ ବେଗର ଆଖିରେ
ବ୍ୟବହାର କର ।” ଏହାଶୁଣି ସେ ଡାକର ଓ ଆମେ ସମସ୍ତେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଗଲୁ ।

ତାଙ୍କର ଘର ସଂସାର ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ଅସଂସାରୀ ନଥିଲେ । ସେ
ଥିଲେ ଜଣେ ପରମ ସାଧକ । ଦୁନିଆଠାରୁ ସେ ନିଜକୁ ଦୂରରେ ରଖୁନଥିଲେ
ଦୁନିଆ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର ସଂସାର । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଅଯଥା ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ
ନଥିଲା, ବରଂ ସରସତା ପୂରି ରହିଥିଲା । ତାଙ୍କର ହସ ହସ ମୁହଁ ଓ ଥକି
କଥା କେହି ଭୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ଦିନେ ମୋ ଘରକୁ ଆସିଥିଲେ ।
ଗୋଟିଏ ପିଲା ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲା “ଯେଯେବାପା ତମେ ଏତିକି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୀତାଟିଏ
କାହିଁକି ଲେଖିଲ, ଏବେତ ଅମୃତ ବାବୁଙ୍କପରି ଲୋକ ଗୁଳିଶରୁ ଅବକାଶ
ନେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଗୀତାଟିଏ ଲେଖୁଛନ୍ତି ; ତୁମକୁ ବଡ଼ ଗୀତା କଅଣ ଲେଖି
ଆସୁ ନାହିଁ” । ସେ କହିଲେ ତାଙ୍କପରି ମୁଁ କେଉଁଠୁ ଲେଖିପାରିବି, ସେ ଯେଉଁ
ସଂସାରସ ପାନକରନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ନହେଲେ କଣ ବଡ଼ ଗୀତା ବାହାରିବ ।
ଆଉଥରେ ଅନେକ ଦିନ ତଳେ ସେ ଟ୍ରେନରେ ଯାଉଥିଲେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା
ଷ୍ଟେସନରେ କିଛି ଚିନା ବାଦାମ କିଣି ନିଜେ ଖାଇଲେ ଓ ତାଙ୍କର ସହଯାତ୍ରୀ
ମେଡ଼ିକାଲ ଛାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ (ଲକ୍ଷ୍) କୁ ଦେଲେ । କିଛି ସମୟପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ
ଟି ସପେଟା ଫଳ କିଣି ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଦେଲେ । ସେ ଖାଇସାରି ହସି
ହସି କହିଲେ “ତୋ ଫଳ ତ ମୋ ଫଳଠାରୁ ବେଶୀ ସୁଆଦ ଓ ଭଲ, ନେ
ପଇସାଦେ ଆଉ କେତୋଟି ଆଣ” । କେତେବେଳେ ସପେଟା ଖାଇଲା ପରେ ତାଙ୍କ
ନିଶ ଦାଢ଼ିରେ ଅଠା ଲାଗିଗଲା, ମୁହଁ ଧୋଇଲେ, ଗାମୁଛାରେ ଘୋଷୁଲେ, ଆଉ
ଛୁଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ସେଥିରୁ ଥକାକରି କହିଲେ “ ହଇଜର ଲକ୍ଷ୍, ମୋ
ଫଳ ଭଲ, ତୋ ଫଳ ମତେ ବଡ଼ ହଟ ହଟା କଲା, ଏବେ ଦେଖୁଛି ଅଠା
ଛଡ଼େଇବାକୁ ନିଶ ଦାଢ଼ି କାଟିବାକୁ ପଡ଼ିବା, ହଇଜରେ ଦାଢ଼ି କାଟିଦେଲେ
ଏ ଦେଶରେ ତ ମୋତେ କେହି ଚିହ୍ନିବେ ନାହିଁ । ମୋତେତ କେହି ଚିହ୍ନି
ନାହିଁ, ମୋ ଦାଢ଼ି ନିଶକୁ ସିନା ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନି । କହିଲୁ ଲକ୍ଷ୍, ମୋତେ କିଏ
ଚିହ୍ନେ, ମୁଁ ଏବେ କଅଣ କରେ, ମୋତେ ଖାସା ଫଳ ଖୁଆଇଲୁ । ଏ ଦୃଶ୍ୟ
ଦେଖି ସବୁ ଯାତ୍ରୀ ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠିଲେ, ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ହସି ପକାଇଲେ ।

କିନ୍ତୁ ସେ ଯାହା କହିଥିଲେ ଏବେ ଭାବିଲେ ମୋତେ ସତ ପରି ଲାଗିଲା । ପ୍ରକୃ-
ତରେ ଏ ଦେଶ କଅଣ ସେମାନଙ୍କ ପରି ଲୋକଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ? ଆମେ
କେବଳ ତାଙ୍କ ବାହାର ଦେଖିବୁ, ନିଶ ଦାଢ଼ି ଦେଖିବୁ । ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ,
ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ପାରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରି
ପାରିନାହିଁ । ଏବେ ତାଙ୍କୁ ବୁଝିବାକୁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ହିଁ ଆମର
ପାଥେୟ ।

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ଜାଣେ

ଶ୍ରୀ ରବିନାଥପୁଣ ଦାଶ ଏମ୍. ଏ.

ଆଗୁଆଁ ହରିହର ଦାଶ ଥିଲେ ଆମ ଗାଁର ଶେଷ ସାପଣିଆ । କେବଳ ଗାଁର ନୁହନ୍ତି, ସାରା ଓଡ଼ିଶାର, ଗୋଟିଏ ମୁଗର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତୀକ । ତାଙ୍କ ପିତା ମହାଦେବ ବ୍ରହ୍ମା ଥିଲେ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧ କଣେ ପଣ୍ଡିତ, ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ । ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗତି ଜ୍ଞାନ ଏବଂ କର୍ମକାଣ୍ଡରେ ଅସାଧାରଣ ଦକ୍ଷତା ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଅମାୟିକ ବ୍ୟବହାର ଓ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଆଚରଣ ହେତୁ ଗ୍ରାମର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସେ ପ୍ରୟୋଗୀ ଥିଲେ । ଏହିଭଳି ଏକ ଗୁଣବାନ୍ ପିତାଙ୍କର ଉପମୁକ୍ତ ଦୟାଦ ରୂପେ ହରିହର ନିଜ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଏକାନ୍ତ ଚରିତ୍ରବାନ, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ, ନିରହଙ୍କାର ଏବଂ ହୋଧଶୂନ୍ୟ ଭାବରେ ବଢ଼ିଥିଲେ । ଉତ୍ତର ଜୀବନରେ ଦେଶପ୍ରାଣ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାନ୍ନ୍ଦିଧ୍ୟ ଫଳରେ ମଣିକାଞ୍ଚନର ସଂଯୋଗ ଘଟିଥିଲା । ସେ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟାପନ କରିବା ସମୟରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହଜ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ଏହା ହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗତିପଥକୁ ଦେଶସେବା ଦିଗରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ସେ ଗାଁକୁ ଆସୁଥିଲେ ଘରକୁ ଯାଉ ନଥିଲେ କିମ୍ବା ଘରେ ଖାଉ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷ ଜୀବନରେ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା ପରେ ସେ ଘରେ ଖାଇଲେ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ କହନ୍ତି—‘ସବୁ ଘରତ ମୋର, କିଏ ପର ? ମୋ ଦେଶ ତ ମୋ ଘର, ଆଉ ନିଜର କ’ଣ । ସେଠାକୁ ଗଲେ କେବଳ ମୋହରେ ପଡ଼ି କଷ୍ଟ ପାଇବାକୁ ସାର ହେବ ।’ ସେ ଗାଁର ଘରଦ୍ୱାର ଜମିବାଡ଼ି ଉପରୁ ତାଙ୍କର ଦାସ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନେଇଥିଲେ । ଏହି ସାବଜୀବନ ଆତ୍ମଭାବ ଏବଂ ବିପଦ ବାପନା ତ୍ୟାଗ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ । ଗାଁର ଲୋକମାନେ ସମୟ ନଷ୍ଟକରି ଡେଲୁ ଥିବାରୁ ସେ ଗାଁକୁ ଆସିବାକୁ ମନାକରି କହିଲେ—“ଯେଉଁ ଅଳସୁଆ ମାନଙ୍କର ମେଲା ହେଉଛି ସେଠାକୁ ଯାଇ ମୁଁ କ’ଣ କହିବି ?” ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଉକ୍ତି ପତ୍ତରେ ରହିଥିଲା ।

ଅଭିମାନ, ଦୁଃଖ ଏବଂ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ଏଥିରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇବାରେ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ତାଠାରୁ ଆହୁରି ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ମନରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଉଥିଲା ଓ ସେଥିରେ ସେ ମିଥ୍ୟମାଣ ହେଉଥିଲେ ; ତା ହେଉଛି କର୍ମସ୍ଥାନ ମାନବ ଜୀବନ—ଗୀତାଗତ ଆଦର୍ଶର ପରିଚ୍ଛା ଏକ ଶୁଷ୍କ ଓ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ପରିଣତ । ସେ ଏହାକୁ ଧର୍ମର ଲେପ ସହିତ ଚାଲିବା କରୁଥିଲେ । କର୍ମକୁ ଉଚିତ ମାର୍ଗରେ । ନବୋଚିତ ଗୁଣରେ ଭୂଷିତ କରିବା ପାଇଁ ସର୍ବଦା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ସେ କହନ୍ତି “ପଶୁ ନହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ହୁଅ” । ଆହୁରି ପାଦେ ଆଗେଇ ଯାଇ ସେ ଅନେକ ସମୟରେ କହନ୍ତି “ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଦେବତା ଓ ଅପୁର ମାନେ ସର୍ବଦା ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵରେ ବ୍ୟାପ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ **Animality ଓ Rationality** ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର ହେଉଛି ସଂଗ୍ରାମ ଗୁଲିଛି । ଶେଷ ମନୁଷ୍ୟ ବା ଜିଜ୍ଞାସୁ ନିଜକୁ **Rational being** ବା ବିବେକୀ କରିବାହିଁ ଉଚିତ ବୋଲି ମନେକରେ ।”

ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସେ ଦୁଇଥର ବିବାହ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଦୁଇଥର ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ବିୟୋଗ ହେବା ଫଳରେ ସେ ସବୁଦିନ ଲାଗି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ନ କରିବାପାଇଁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । କେତେକ ତାଙ୍କ ନିମିତ୍ତ କନ୍ୟା ଖୋଜିବାରୁ ସେ କହିଥିଲେ—‘ମୋ, ଭାଗ୍ୟରେ ବୋଧହୁଏ ସଂସାର କରିବା ଲେଖାନାହିଁ । କାହିଁକି କେଉଁ ନିଶ୍ଚୟ ନାଶକୁ ଦୁଃଖ ଦେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକରୁଛ’? ଗୃହ, ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ପତ୍ନୀଠାରୁ ମୁକ୍ତ ଜୀବନକୁ ସେ ଦେଶପେବାର କର୍ମଜଞ୍ଜାଳରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ଏ ଯୁଗରେ ତାଙ୍କଭଳି ନରଦେହୀ ଶତାଧିକାଂଶ ଏବଂ ସତ୍ୟାନୁରାଗୀ କେହି ଅଛନ୍ତି କି ନା ସଂଦେହ । ସେହିଦିନଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜା ନିଗ୍ରହ କରି ସମସ୍ତ ଜୀବନକୁ କର୍ମଯୋଗରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେଇ ସେ ଏ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

କ୍ଷମା ଓ ସ୍ନେହର ଜୀବନ୍ତ ଦେବତାରୂପେ ହରିହର ଏ ଯୁଗର ମୁନିଗଣ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଶରୀର ମଧ୍ୟରୁ ହୋଧର ସନ୍ତାନ କରିବା ସମ୍ଭବ ନଥିଲା । ଜଣେ ଯୁବକ ଏକଦା ତାଙ୍କୁ କହିଲେ—‘ଆପଣ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ବୋଲି ଆମେ ଆପଣଙ୍କୁ ଆଦର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛୁ । ଆମେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛୁ ଆପଣଙ୍କ ଅନ୍ତେ କିପରି ଗୋଟିଏ ଶୋକସଭା କଲେ ନିନ୍ଦାର ପାତ୍ରକୁ’ ମୋ ସହିତ ଆଉ ଯେଉଁ ମାନେ ସେଠାରେ ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ସେ ମନେ ମନେ ଆହତ, ଲଜ୍ଜିତ ଏବଂ କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୁତ୍ତ ହେଲୁ ତାହା ନୁହେଁ, ସର୍ବୋପରି ସେ ଯୁବକଙ୍କୁ ଓ ହହେହେକୁ ବିବୃତ୍ତ ହୋଇ ଗୁହଁ ରହିଲୁ । ବୃଦ୍ଧଙ୍କର କର୍ମିତ ଶୁଣୁ, ନିବିକାର ଚକ୍ର ଓ ସ୍ନେହାଦ୍ରୁ କଣ୍ଠରୁ ଅତି ଧୀର ଭାବରେ ଉଦ୍ଧୃତ ଆସିଲା—ସତ୍ୟ ଓ କର୍ମ କାହାର ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ରାଜା ନାହିଁ । ଜୀବନ ଅଛି ଯେତେବେଳେ ମୃତ୍ୟୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ ।’ ଆଦାତ ତାଙ୍କର କେଉଁ କୋଣରେ କିପରି ତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟିକଲ, ଜାଣିବାର ଅବକାଶ ହେଲାନି । ଆମେ ସେ ଯୁବକଙ୍କୁ ଅନନ୍ତ ନେଇ ଯିବାହିଁ

ଉଚିତ ମନେକଲୁ : କିନ୍ତୁ ସେ ମହତ୍ ଆତ୍ମାରେ ଡୋଧର ଲେଖମାସ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

କୌଣସି ନା କୌଣସି ଲୋକହୃଦକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚି ଉଠେ । ପ୍ରସାବିତ ସତ୍ୟବାଦୀ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ସେ ଥିଲେ ସଭାପତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭାରେ ସେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଏ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ପଇସା ଅସବୁ ଉପାୟରେ ସଂଗୃହୀତ କରୁଏ ସେଥିପାଇଁ ସତର୍କ ରହିବାକୁ ସେ ନାରମ୍ବାର ସରମର୍ଗ ଦେଉଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଧ୍ୟାନ ଜନିତ ବ୍ୟଥା ଥିଲା ଗୁରୁତର । ତେଣୁ ସଂଗ୍ରାହକରଣରେ ସେ ଗୁରୁଥିଲେ ସତ୍ୟବାଦୀ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଶୁଭମୁକ୍ତି ତାଙ୍କର ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ଦେଖିବେ ଏବଂ ସେ ମହତ୍ ଆତ୍ମାର ଗୋଟିଏ ଅବଶେଷକୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ହେଲେ ବି ଦୁଃଖୀୟ ଘାରିଲେ ବୋଲି ପ୍ରାଣରେ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରିବେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଶିଶୁଭଳି କୋମଳ ଥିଲା । ଅଶାନ୍ତି, ଦୁର୍ଘଟଣା, କନ୍ଦଳା ଆଦି ଯେଉଁ ସ୍ତରର ହେଉନା କାହିଁକି ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଦାରୁଣ ଆଘାତରେ ମିଥୁନାଣ ହେଉଥିଲା । ଯେ କୌଣସି ଜନହୃଦକର କାର୍ଯ୍ୟ ଯଦ୍ରୁହେଉ ବା ବ୍ୟାପକ ହେଉ ତାଙ୍କ ମନରେ ଭରି ଦେଉଥିଲା ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍‌ଘୋଷନାର କର୍ମ ପ୍ରବଣତା । କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ସେ କହୁଥିଲେ—‘ଦମ୍ଭଧର, ବିଶ୍ୱାସ ରଖ, କାମକର, ନହବ ଏପରି କେଉଁ କଥା ଅଛି । ଆମର ସିନା ବଳ ନାହିଁ ଯେ ସବୁ କଥାକୁ ଡରୁଛୁ । ତୁମେ ସବୁ ଯୁବକ, ପବିତ୍ର ଟାଲିବ, ଏ କାମ ବା କେତେ ?’

ଅହଂସାର ଅର୍ଥ ଯେ ତାହା କରନ୍ତୁ ବା ତାର ଯେପରି ସମାଲୋଚନା କରନ୍ତୁ ପଛେ, ତାହାର ନୈତିକ ପ୍ରଭାବ ଆଗରେ ଯେ କୌଣସି ବୌଦ୍ଧିକ ତଥା କୃତନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସ୍ଥାନପ୍ରଭ ହୋଇ ଆସିବୁ । ଏଥିରେ ମନୁଷ୍ୟର ସାଧନା ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଅବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ପଣ କରେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତା ପରମ୍ପରା । ଗାନ୍ଧି, ଗୋପବନ୍ଧୁ, ବିନୋବା ଏବଂ ଆରୁର୍ଥୀ ହରିହର ଏ ଯୁଗରେ ଏହି ଉଚ୍ଚର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି । ଦେଶର ଯେ କୌଣସି ଯମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କମ୍ପା ଗୋପନରେ ଏମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନିକଟରେ ସବଦା ଚିରସ୍ମୃତ ହେଉଥିବେ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ନାତିମତ ଭାବରେ ତଥା ଆଚରଣରେ ଅହଂସାର ପ୍ରୟୋଗ ଆରୁର୍ଥୀ ମହାଶୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ହୋଇଥିଲା କି ନା ସନ୍ଦେହ । ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟର ଅମୃତମୟାଶା କାୟ ମନୋବାକ୍ୟରେ ସବଦା ଏ ଦେଶର

ଗ୍ରାମ, ପ୍ରାନ୍ତର ଓ ନଗରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ହେଉ ବା ବ୍ୟାପକ ହେଉ ବହୁ ଦୃଢ଼ତାରେ ଶାଶ୍ବତ ଶାନ୍ତିର ଅର୍ମାୟ ବିନ୍ଦୁ ବର୍ଷଣ କରିଥୁ ।

ଏହି ଆଦର୍ଶର ପଛରେ ତାଙ୍କର ଥିଲା ଗଭୀର ଈଶ୍ବର ଭକ୍ତି ଓ ଗୀତାର ମହିମାମୟ କର୍ମପ୍ରେରଣା । ପ୍ରତ୍ୟହ ବ୍ରହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ନିତ୍ୟକର୍ମର ପରିସମାପ୍ତି ପରେ ଉଗବତ୍ ପ୍ରାର୍ଥନାରୁ ଦିନାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମନିମିତ୍ତ ଶକ୍ତି ଆହରଣ ପାଇଁ ଅନନ୍ତ ସତ୍ତ୍ବ ନିକଟରେ ବ୍ୟାକୁଳ ନିବେଦନ ତଥା ଦିବାବସନ୍ତରେ ସୁସମାହିତ କର୍ମନିକଟ ଭକ୍ତିସ୍ଥଳ କୃତାଞ୍ଜଳି ତାଙ୍କୁ ଚିର ଶାନ୍ତିର ସିନ୍ଧୁ ସ୍ପର୍ଶ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲା । ଉପନିଷଦର ଶାନ୍ତି ବାଚନ ଏବଂ ଏହାର ସାବଜମାନ କଲ୍ୟାଣକର ଆଶୀର୍ବାଦ ବାଣୀ ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ନିତ୍ୟ ଆବୃତ୍ତ ହେଉଥିଲା । ଆଦମ ର୍ଷି ପ୍ରାଣ ଜଗତକୁ ଯେପରି ଦେଖିଲେ ଏବଂ ତାହାର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ଯେପରି ଦୃଢ଼ତାରେ ଗୁରୁତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ବିଶ୍ବପ୍ରସ୍ଥାଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ବ ନିବେଦନ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ସେହିପରି ଦେଶର କଲ୍ୟାଣ ଓ ମହିମାମୟ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିମିତ୍ତ ଏହି ମନଶୀଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ସେହି ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ସନାତନ ନିବେଦନ ଝଙ୍କୁତ ହେଉଥିଲା । ଏହାହିଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଥିଲା । କେହି କେହି ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ କୁହନ୍ତି—‘ଆପଣଙ୍କ କଥାତ କେହି ଶୁଣୁ ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ କାହିଁକି ଏ ବୃତ୍ତ ବୟସରେ ବୁଲି ବୁଲି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏ ବାଣୀ ଶୁଣାଉଛନ୍ତି ? ଏ କଲି କାଳରେ କେହି କାହାରିଠାରୁ କିଛି ଶୁଣିବାକୁ ଚାହୁଁ ନାହିଁ ।’ ସେ ହସି ହସି ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି—‘ଏବେ ନ ଶୁଣନ୍ତୁ ଆମେ କହୁଥିବା ଯଦି କେତେବେଳେ କିଏ ଶୁଣିବେ, ବୁଝିବେ; ତେବେ ତ ସେଇ ଯଥେଷ୍ଟ ।’

ଦେଶର ରାଜନୀତି; ଷମତା, ଅର୍ଥ ଏବଂ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବା ବେଳେ ସେ ସେବା ଓ ସେନାଦର ମଧ୍ୟରେ ରାଜନୀତିରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଥିଲା—ଦେଶ ଓ ଜାତିର ଉନ୍ନତିରେ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ । ଏଥିରେହିଁ ମାନବ ଜୀବନର ଅନ୍ତମ ସଦ୍‌ଗତି ତଥା କର୍ମ ଯଜ୍ଞର ସଫଳ ଆହୁତି ପରିଷ୍କୃତ ହୁଏ—ଏହା ସେ ଦୀକ୍ଷାସ୍ବରୂପ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟରୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଭୀର ଭାବରେ ବିଶ୍ବାସ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସେବା ମାନବପ୍ରୀତି ଉପରେ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅକୃଷ୍ଣ ଉତ୍ସର୍ଗ ଦ୍ବାରା ଜାତୀୟ ଚେତନା ଜାଗ୍ରତ କରାଇବାରେ ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର ହୋଇଥିଲା । ଆତ୍ମାର୍ଜ୍ଜ୍ବର ରାଜନୈତିକ ଆଦର୍ଶ ଥିଲା ସେବା । କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତିରେ ଷମତାମୋହ, କୁଟନୀତି ତଥା ପ୍ରତାରଣା ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସରଳପ୍ରାଣ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସାନ୍ତ୍ବନା ଲାଭ କରୁଥିଲା ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଥିଲେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ । ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ଯୁଗର ଆହ୍ୱାନ ସହଜ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାକୁ ସହଜ, ସରଳ ଓ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ପିଲାଙ୍କ ନିମିତ୍ତ **Child's Easy first grammar** ଲେଖିଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ତାହା ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇ ରହି ଆସିଛି । ସେ ଉପନିଷଦର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଗ୍ରନ୍ଥ ହୋଇନାହିଁ । ଭାରତର ଅନ୍ତତଃ ପରମ୍ପରା ଆଦର୍ଶ ତଥା ମାନବୋଚିତ କର୍ମର ପ୍ରତିପାଳନ, ସମାଜରେ ତାର ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଲୋକଶିକ୍ଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଶରେ ନୈତିକତାର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇବା ସତ୍ୟବାଦୀର ଚରମ ଓ ପରମ ଶିକ୍ଷାଗତ ଆଦର୍ଶ ଥିଲା । ଏଥିରୁହିଁ ପଣ୍ଡିତ ଲଳିତ କବିତା, ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଗୀତା ଓ ଉପନିଷଦ ଆଦିର ସର୍ବଶେଷ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସହଜ ଅନୁବାଦ କରିବାରେ ପ୍ରସ୍ତାପୀ ହୋଇଥିଲେ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଥିଲେ ଜଣେ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିକ୍ଷଳ ଶିକ୍ଷକ । ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିବା ଆଲମ୍ବ୍ୟ ଓ ବ୍ୟସନ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ସେମାନଙ୍କୁ କେବେହେଲେ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଗଢ଼ି ପାରିବ ନାହିଁ — ଏ ଧାରଣା ତାଙ୍କର ଥିଲା । ତେଣୁ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସେ କୁପ୍ରବୃତ୍ତି ଦୂର କରିବାପାଇଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ଥିବା ବେଳେ ସେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ଉଠି ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଶେଷ କରିବା ଏବଂ ବିଳାସ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାରରେ ଅଥବା ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଉପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ । କେବଳ ଉପଦେଶ ଦେବାରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସୀମାବଦ୍ଧ ନଥିଲା । ନିଜେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ସମ୍ମୋଦନ ଅନୁରୋଧ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଉପାୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଉଥିଲେ । କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପରେ ସେ କେବେ କ୍ଳେଷ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି । ସହାୟ ବଦନରେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଦେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିଷ୍ପତି ବ୍ୟବହାର ତଥା ଅସ୍ତୀତ୍ୱତା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ନିରାପତ୍ତର ଜୀବନଯାତ୍ରା ତଥା ସେବା ଓ ତ୍ୟାଗ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଦେବତାରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲା । ଫଳରେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଲଂଘ୍ୟ, ତାଙ୍କର ସ୍ପର୍ଶ ନିମିତ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ । ସେଠାରେ ଶୁଦ୍ଧ ଲେଖ ମାତ୍ର ନାହିଁ, ମାତ୍ର କର୍ମପାଇଁ ଅବାରତ ଆକର୍ଷଣ ଓ ଆନନ୍ଦ ରହିଛି । ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କର୍ମ ଶେଷ ନ ହେଲେ ଗ୍ରନ୍ଥ ମନରେ ବ୍ୟଥା ଏବଂ ଅନୁଗୋଚରୀର ତରଙ୍ଗ ଉଠେ । ଏହାହିଁ ହରିହରଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନର ସ୍ୱାକ୍ଷର ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ଅନ୍ତର ପିଣ୍ଡ ଦୁଦୟରଳ କୋମଳ, ସ୍ପଷ୍ଟ ଏବଂ ଉଦ୍‌ପନାମୟ ଥିଲା । ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ବିଦ୍ରୁବ ହେଉଥିଲେ ।

ନିଜେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଛୁଦ୍ର ଶିଶୁ ସେହିଭଳି ତା ସହିତ ଖେଳରେ ମାତି ଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆମାୟିକ ଚାଷୀବଳି ଏବଂ ରୁଷି ପ୍ରାଣ ସଦା ସବଦା ସ୍ନେହବର୍ଣ୍ଣା ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହ, ମୁକ୍ତ ଏବଂ ଶିଶୁ ଦୃଢ଼ତାରେ ସେ ଭବିଷ୍ୟତର ଆଦର୍ଶ ମାନବ ଜୀବନର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରକାଶ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଭାଜନ ଓ ଆଦରଣୀୟ ହେଉଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଅତି ସ୍ନେହରେ ସେ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଏହାର ମୂଳରେ ଥିଲା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବର ପ୍ରେମ । ଭାବର ସବଦ ବିଦ୍ୟାମାନ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆତ୍ମାରେ ତାଙ୍କର ସାବଲୀଳ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିବାର ସେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଶିଶୁ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ଅତି ପ୍ରିୟ ଏବଂ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ । ଏହି ଦେବତା, ଏହି ଗର୍ଭର ଆତ୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରୀତି ତଥା ସ୍ୱଚ୍ଛ ଚପଳତା ମଧ୍ୟରେ ଦେବତାର ଦୃଢ଼ତା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହେଉଥିଲା ।

ଆରୁଘ୍ୟ ହରିହର ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସହକର୍ମୀ ଥିଲେ । ସେବାର ସଂଶ୍ଳେଷପଥ ଲୋକସେବା ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ଏହାର ମୂଳ ଉତ୍ସଥିଲା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ବନ୍ୟା ଏବଂ ବିସୂଚିତ କବଳିତ ଅଫଶ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଜନତାର ଦୁଃଖରେ ମିଥୁନାଶ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ଲାଘବ ନିମିତ୍ତ କର୍ମରତ ହେବାରେ । ସେ ଏହି ସେବାକୁ ଜନତା ଜନାର୍ଦ୍ଦନର ସେବା ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଦୁଃସ୍ଥ ଓ ଦରିଦ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେବତାଙ୍କର ସନ୍ତୁ ଦେଖିବା ଏବଂ ସେବାରେ ସେହି ଦେବ ପ୍ରାଣରେ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରଦାନକରି ନିଜେ ବିକଳ ଆନନ୍ଦର ଅଧିକାରୀ ହେବାରେହିଁ ସେ ସତ୍ ଚିତ୍ ଓ ଆନନ୍ଦର ଉପାସକ ଭାବେ ଜୀବନକୁ ମହାର୍ଦ୍ଦ କରିଥିଲେ । ଏହାଥିଲା ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଦଶନ ଓ ସାମାଜିକତା । ଏହି ସମାଜବାଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠାପାଇଁ ସେ ନିଜର ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଧନା କର ଆସିଥିଲେ । ସେଥିରେ ଫଳ ଲାଭର ଚିନ୍ତା ନଥିଲା କିମ୍ବା ବିଫଳତାରେ ବିଚାର ନଥିଲା । ମାତ୍ର କର୍ମ-ତତ୍ପରତାରେ ଅଶେଷ ଆନନ୍ଦର ଚିନ୍ତା ସଂଦର୍ଶନ ତାଙ୍କୁ ଆଣି ଦେଉଥିଲା ପ୍ରଶାନ୍ତର ଗନ୍ଧାର ମାରବତା ।

ଇକାନ୍ତି

ଶ୍ରୀ ହରିହର ମହାପାତ୍ର

ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ କହିଲେ ଯେଉଁ ଆକୃଷ୍ଟ ମନରେ ଦର୍ଶିଯାଏ, ଆମ ବାକ୍ସତ ମନରେ ଗ୍ରହ ହୋଇ ରହିଥିବା ମୂର୍ତ୍ତିଠାରୁ ତାହା ଅତି ଭିନ୍ନ । ନିଷ୍ଠାପର ସର୍ବୋଦୟ ନେତା, ଗାନ୍ଧୀବାଦ ବିଶ୍ୱାସୀ ରାଜନୀତି ବିସ୍ମୟ ଉପଦେଷ୍ଟାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ସୌମ୍ୟକାନ୍ତ ବହଳ ନିଶାଧାର କର୍ମଚପଳ, ହସମୁଖର “ହରି ବାବୁ” ଯେ କଟକରେ ମାଷ୍ଟର କାମ ଗ୍ରହଣ ଅକୁଣ୍ଠ ଚିତ୍ତରେ ଯାଇଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ନୂତନ ଡାକ୍ତାର ଶିକ୍ଷୟତନରେ ଶିକ୍ଷକ ହେବାପାଇଁ । ସେ ସ୍କୁଲର ପରିବେଶ ଥିଲା, ଭିତର କୋମଳ ଉପର କଠୋର । ସେଥିରେ ସେ ପ୍ରଥମରୁ ପୁରା ଖାପ ବୋଧହୁଏ ଖାଇ ନଥିଲେ । ପାଣି ଜମାଟ ବାଜିଲେ ବରଷ ପାଲଟେ । ନୂଆ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ତାରଲ୍ୟ ଆମ ପିଲାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁକ ମନରେ ଚମକ ଆକର୍ଷଣ ଯୋଡ଼ିଦେଲା । କଟକରୁ ଯାଇଆନ୍ତି ବୋଲି ଚିତ୍ତା ଯତ୍ନେ ତାଙ୍କର ଆପେ ଆପେ ପ୍ରାପ୍ୟ ହୋଇଗଲା, ତା’ ଉପରକୁ ଆସିଲା ତାଙ୍କର ଅଙ୍କ ପଡ଼ାଇବାରେ ନୂଆ ଢଙ୍ଗର କୁହୁକ । ସେ ହୋଇଗଲେ ଅତି-ଶୀଘ୍ର ଅତିପ୍ରିୟ ପିଲାଙ୍କ ପାଖରେ, ପିଲାମାନଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତାରେ ଓ ଅନ୍ୟ ମାଷ୍ଟରମାନଙ୍କ ଅନୁଭୂତି ବାହାରେ । ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦିତ ହେଲା-ବେଳେ ଯେଉଁ ଅଲ୍ପରଞ୍ଜିତ କୋମଳ ଆଲୋକଧାର ଗହ୍ୱରକୁ ସିନ୍ଧୁ ସମୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆସୁ ଦିଏ, ତାହାର ଫମଶ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ତାପରେ ଧରା ପୃଷ୍ଠର ଶୀତଳ ଜଡ଼ତା ଆପେ ଆପେ ବିଲେପ ପାଇଯାଏ । ସେହି ତାପ କେହି ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛି ବୋଲି ବାହାରର କୌଣସି ପ୍ରତିଫଳରୁ ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ । ସ୍ୱାଭବିକ ଭାବରେ ତାହା ଘଟିଥାଏ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ‘ହରିବାବୁ’ଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ପିଲାଙ୍କ ଉପରେ ଫମଶ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କଲା । ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କଥା ଭିନ୍ନ ଥିଲା । “ହରିବାବୁ”ଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା ଗାନ୍ଧୀ ; କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱବିହୀନ ଅନୁଶାସନରେ କ୍ଷମା-ସୂଚିତ ଆନୁରୋଧ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଥାଏ । ଆମେ ଚହଲି ଯାଉଁ ; କିନ୍ତୁ ବାଧା ଲାଗେନାହିଁ । ନିଜକୁ ପୁରା ନ ଦେବାଯାଏ, ନିଜ ଲାଜରେ ନିଜକୁ ସ୍ଥିରମାଣ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ତିନିମାଇଲ ଦୂର ଗାଁରୁ ଯାଇ ଆସି ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା-
 ବେଳେ ଗାଁ ଭିତରେ ଜଣକ ଦାଣ୍ଡଘରେ ପାଞ୍ଚ ଛଅଜଣ ଟିଲ ଏକାଠି ବସି ପଢ଼ୁ ।
 ପାଲ କରି ଗୋଟିଏ ଆଲୁଅର ତେଲ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଶୀତ ଦିନ । ଅଳ୍ପ କୋହଲ
 ପାଗ । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଆଉଜାଇ ଘର ଭିତରେ ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ପଢ଼ା ଭିତରେ କେତେ-
 ବେଳେ ଗଳପ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଛି—ହସ ସାଙ୍ଗରେ ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର କାହାରି
 କାହାରି କହୁତ୍ କାରି କେତରୁ ଚାଲିଥାଏ । ଆଉଜା ଦୁଆର ବାହାର ପଟରେ
 ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ହେଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାପରେ ଗାଁରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲ କିଛି ନ ଥାଏ । ଘରେ
 ଖାଇବା ଡାକ ପଡ଼ିବା ଯାଏ, ଆମ ପଠପଢ଼ା ବେଠକ ଚାଲିବାର କଥା । ତଥ୍ଲା-
 ବଧାରକ ଆମେ ନିଜେ ନିଜେ । ଦୁଆର ଆରପଟେ ଶବ୍ଦ ହେବାରୁ ଆମେ
 ଭାବିଲୁ ବୋଧହୁଏ କାହାଘରୁ କିଏ ଆସି ଡାକୁଛି ଖାଇବାକୁ । ଦୁଆର ଖୋଲି
 ଦେଖିଲୁ ବେଳକୁ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଭୂତ ଆସିଲା କି ଭାବ, ପୁଣି ଘରଭିତରେ ପଶିଲୁ
 ଏବଂ ସବୁଦିନ ପରି ଆଉ ଘଣ୍ଟାଏ ଘଣ୍ଟା ପରେ ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ଗଲା । ତା’
 ଆରଦିନ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇ କୌଣସି ଥିରେ କିଛି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖିବାର ଆଶଙ୍କା
 କାହାରି ମନରେ ନଥିଲା । ଦିନ ମଝି ବିଶ୍ରାମ ଛୁଟିରେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଆସିଲେ
 “ହରିବାବୁ” ମୋ ଆଡ଼କୁ । ଆଉ ପିଲାଏ ପାଖରେ ଥାଆନ୍ତି । ପଚାରିଲେ; ଆମ
 ଭିତରେ କିଏ ନେଇ ମାଷ୍ଟରଙ୍କର କାରିକେତରୁ ଭଲ କରି ପାରିବ ? ବାପ୍ରେ
 ବାପ୍ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ, ଆଦର୍ଶ ଢ଼ଞ୍ଚ, ଭିତରେ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବାହାରେ
 ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସବୁ ପିଲମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବଳ ପ୍ରୟାସ । କୃତ୍ରିମ ଆଚରଣ ଉପରେ
 ଦ୍ରଷ୍ଟାଠାରୁ ପ୍ରଶ୍ନାର ବେଶୀ ନଜର ଥାଏ । ଏପରି ପରିବେଷ୍ଟନରେ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ
 କାରିକେତର କେବଳ ଅକ୍ଷମଣୀୟ ନୁହେଁ, ଅଭାବମୟ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ବିଚାରିବା
 କଥା ସ୍ପଷ୍ଟକ କଥା ଯେ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ରରେ ପିଲେ ଧରୁ ଆଚମ୍ବିତ ହେଲେ । କେହି
 କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଶ୍ରେୟ ମନ ଗଣ୍ଡିରେ । ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ, ଗଲା ରାତିରେ
 ଆମେସବୁ ଗାଁରେ ଯେଉଁ ଗପ ସପ, କାରିକେତର କରିଥିଲୁ, ସେ କଥା କିଏ ଆସି
 ଆମ ଭିତରୁ ଭଲେଇ ହେବାପାଇଁ “ହରିବାବୁ” କୁ କହିଦେଲା କି ? ମୋ ମୁହଁରୁ
 ସେ ସଂଶୟ ବୋଧହୁଏ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ଆଉ କିଛି ନ କହି ସେ ଚାଲିଗଲେ ।
 ଦୋହପାଞ୍ଚରେ ପଡ଼ିଲୁ । ମନରେ ଭୟ ; କିନ୍ତୁ ବାହାରେ କେହି ନ ଜାଣିଲା ପରି ।
 ପରେ ବୁଝାଗଲା ଯେ ଗାଁରେ ପିଲମାନେ କିପରି ପଢ଼ାପଢ଼ି କରୁଛନ୍ତି ତାହା
 ଦେଖିବା ବୁଝିବା ପାଇଁ ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟରମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଜଣେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
 ଗାଥାକୁ ବେଳେବେଳେ ଯାଉଥାନ୍ତି । “ହରିବାବୁ” ଯାଇଥିଲେ ସେଦିନ ରାତିରେ
 ଆମ ଗାଁକୁ । ଅକ୍ଳେଶରେ ସେ ଦୁଆର ଫିଟାଇବାକୁ କହିପାରି ଥାଆନ୍ତେ, ଆମକୁ
 ସେଇଠି ସିଧାସଳଖ ଭର୍ତ୍ତିନା କରି ଆସି ପାରି ଥାଆନ୍ତେ । ଆଉ କାହା ହାବୁଡ଼େ
 ଆମେ ପଡ଼ିଥିଲେ, ହୁଏତ ସେପରି ଘଟିଥାଆନ୍ତା ; କିନ୍ତୁ ‘ହରିବାବୁ’ଙ୍କ କୌଶଳ
 ଥିଲା ଭିନ୍ନ—ଚେତାଇ ଦେବା, ଚେତାଇବା ନୁହେଁ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା କହେ । ମାଉଁ ମାପ । ମୋ ପିତୃଦେବ, ଯେ ସ୍କୁଲ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଥିଲେ, କଟକ ଆସିଆଆନ୍ତି ସାଲତମାମି କାମପାଇଁ । ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଆଆନ୍ତି ଡ୍ରେସୁଟି ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର । ତାଙ୍କର ଉତ୍ସାହାସନରେ ସାଲତମାମି କାମ ହେଉଥାଏ । ଲୋକନାଥବାବୁ କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଦାଦ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସହପାଠୀ ବନ୍ଧୁ, ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ବିଶେଷ ଅଗ୍ରନ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । କଟକ ଦେଖିବାପାଇଁ ମୁଁ କିଛିଦିନ ସେହି ଅବସରରେ ଆସିଆଏ, ମହମ୍ମଦୀଆ ବଜାରର ଗୋଟିଏ ଗୁଲ୍‌ଘରରେ ରହୁଥାଉ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପିତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୁଁ ଆସିଲି ଲୋକନାଥବାବୁଙ୍କ ଘରଠାକୁ । ଆଉ କେତେଜଣ ବୟସ୍କ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ବସି ଆଆନ୍ତି । ମୁଁ ପିଲି, ସେମାନଙ୍କ ବେଷ୍ଟନାର ପୁର ବାହାରେ । ନୟାପଡ଼ାକରୁ ହଲେ ଜୋତା ମୋ ପାଇଁ କଣ ଦେବାର ଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଆସିଥିଲି ପିତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ । ବାଟରେ ଲୋକନାଥବାବୁଙ୍କ ଘରେ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଅଟକି ଥିଲୁ । କୌତୁହଳରୁ ମୋ ଲୋକନାଥ ବାବୁ ମତେ ପାଖକୁ ଡାକି ପଚାରିଲେ, କେଉଁଠି ଓ କେଉଁକାସର ପଡୁଛି । ଯେତେବେଳେ ଜାଣିଲେ ସେ ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ବୋର୍ଡ଼ରେ ରହି ପଢୁଥାଏ, ବୋର୍ଡ଼ି କଥା ମେସ୍ କଥା ସବୁ ପଚାରିଲେ । ମୁଁ କହୁ କହୁ କହିଦେଲି “ଆମ ମେସ୍‌ରେ ଯେଉଁ ଡାକି ହୁଏ, ସେଥିରେ ବୁଡ଼ି ମାରିଲେ ମଧ୍ୟ ଡାକି ଫାଲେ ମିଳିବ ନାହିଁ” । ସମସ୍ତେ ହସିଲେ । ଲୋକନାଥବାବୁ ନିଜେ ଅଟକି ଲୋକ ଥିବାଠାରୁ ଏ ଉତ୍ତରରେ ଟିକିଏ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରସନ୍ନ ମଣିଲେ । ତା’ପରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ପିତା ପୁତ୍ର ବଜାରକୁ ଯାଇ ଏକଟଙ୍କା ଚାରିଆଣ୍ଟା ମଲ୍‌ରେ ମୋ ପାଇଁ ହଲେ ଜୋତା କଣି ବସାକୁ ଫେରିଲୁ । ଦୁଇ ଦିନ ଦିନ ଉତ୍ତରୁ ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବୋର୍ଡ଼କୁ ଫେରି ଆସିଲି । ବାକ୍ସ ତଳେ ନୂଆ ଜୋତା ହଲକ ରଖି ଛଟପଟ ମନରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହୁଥାଏ, କେଉଁ ସୁଯୋଗରେ ଜୋତା ପିନ୍ଧିବାହାରିବ । ସ୍କୁଲକୁ ଜୋତା ପିନ୍ଧିଯିବା ଯେପରି ଦୃଷ୍ଟିକଟ୍—ମାଟିରେ ପଡ଼ି ଉପରେ କ୍ଲାସରେ ବସିବା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅସୁବିଧା ଜନକ । ତେଣୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲି ଗାଁକୁ ଯିବାର ମଉଜା ମିଳିବା ପାଇଁ ସେତେବେଳେ ଜୋତା ପିନ୍ଧିବାର ଗୌରବ ଆଉ ଅଟକିବ ନାହିଁ । ଏହି ବ୍ୟବଧାନ ଭିତରେ ଦିନେ ବୋର୍ଡ଼ି ସବୁ ବାରଣ୍ଡାରେ ଆମେ କେତେଜଣ ଠିଆ ହୋଇଛୁ, ‘ହରିବାବୁ’ ହଠାତ୍ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ସାଇକେଲରେ ରେ । ପାଦରେ ଖଡ଼ମ । ଖଡ଼ମ ପିନ୍ଧି ଅବଲ୍ଲୀକ୍ଷମେ ସାଇକେଲରେ ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ଦାମୋଦରପୁର (୭ । ୭ ମାଇଲ) ଯିବା ଆସିବା କରିବା ଆମେ ଦେଖିଛୁ । ସାଇକେଲରୁ ଓହ୍ଲାଇ ତାଙ୍କ କୋଠାକୁ ଯିବାବେଳେ କହିଗଲେ, “ କହୋ ମହାପାତ୍ରେ, କଅଣ ସବୁ କଟକରେ କଲ ? ହଉ, ହଉ ସବୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ । ” ହସି ହସି ଚାଲିଗଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ମୋର ଚତକ ପଡ଼ିଲା । ଭାବିଲି, କଟକରେ ବୋଧହୁଏ ଏକମାତ୍ର ଅକ୍ଷମଣୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛୁ

ଜୋତା ହଲେ ଆଣିବାରେ । ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ବୋଧହୁଏ ସତର୍କ ବାଣୀ ଶୁଣାଇଲେ । ଆଉ ଜୋତା ପିନ୍ଧେ କିଏ । ବାକ୍ସ ତତ୍ତ୍ୱ ପଦାକୁ ଯାହା ଟିକିଏ ଦେଖାଯାଉ ଥିଲା—ସେତକ ନିରୁକ୍ତ କରି, ଜୋତାକୁ ଭିତରକୁ ପୁରାଇଦେଲି । “ହରିବାବୁ”ଙ୍କ ପାଖରୁ ଲୁଚି ଯିବା ଆସିବା କରୁଥାଏ । କେତେଦିନ ଚାଲିଗଲା । ପୁଣି ଥରେ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଉ ମାଷ୍ଟରମାନେ ଆସନ୍ତି । ସେ କହିଲେ—ଜାଣିଛୁ ଯବୁ, ଏ ହରି ଯାଇ କଟକରେ କଥଣ କହିଛୁ । ଆମ ମେସ୍‌ରେ ଯେଉଁ ତାଲି ହୁଏ ସେଥିରେ କେବଳ ପାଣି—ମୁଣ୍ଡ ବୁଡ଼ାଇ ଖୋଜିଲେ ଫାଲେ ଅଧେ ତାଲି ମିଳିବ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏକଥା କହି ହସି ହସି ଗଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ଏଥର ବିବରଣୀରେ ସମସ୍ତେ ହସାହସି ହେଲେ । ମୋ ମୁଣ୍ଡରୁ ବୋର୍ ଅଧେ ହାଲ୍‌କା ହୋଇଗଲା ପରି ଲାଗିଲା । କାରଣ ମୋର ସେ ଭୟ ଥିଲା, ଜୋତା କିଣା ଅପରାଧ ଅମାର୍ଜନୀୟ ହେବ, ତାହା କଟିଗଲା, କିନ୍ତୁ ଭାବିଲି ମେସ୍ ଖାଇବା ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ, ବିଶେଷତଃ ବୟସ୍କ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଏପରି ନିନ୍ଦାସୂଚକ କଥା କହିବା ମୋର ଅନୁଚିତ ହୋଇଛି । ନିଜ ଲଜରେ ନିଜେ ଘାରିହେଲି । “ହରିବାବୁ” କଟୁକଥା କହିଲେ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ପ୍ରକାଶରେ ମୁଁ ନିନ୍ଦିତ ବା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱିତ ହେଲି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଇଂଗିତ ସେନ୍‌ହସିନ୍‌ଗ୍‌ସ, ଗୁପ୍ତବର୍ତ୍ତନ; ମାନିଲେ ତମର ଭଲ । ନ ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କର ବିକାର ନାହିଁ । ଏହି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ; ସେଥିଯୋଗୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର “ଆରୁସ୍ୟ ହରିହର” ସାମାଜିକ ସ୍ତରରେ ରାଜନୀତିକ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳନପୁଜିତ । ମତଭେଦର ଚକ୍ରତା, ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ଭିନ୍ନତା, କର୍ମଧାରାର ପାର୍ଥକ୍ୟ, କୃତବ୍ଧର ଅହଙ୍କାର, ଶମତାର ଆହ୍ୱାନନ, ତାଙ୍କର ଶୁଚିବନ୍ତ୍ର ଜୀବନରେ କେତେବେଳେ କୌଣସି ଦୁନ୍ଦ୍ୱ ଉଠାଇ ପାରିନାହିଁ । ଅବିଚଳିତ ଚିତ୍ତର ଅନୁରାଗରେ ରଖିଛନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଅକୃଷ୍ଣ ସେନ୍‌ହର ଉତ୍ସ ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ସ୍ମରଣେ

ଶ୍ରୀ ଇନ୍ଦୁ ଭୂଷଣ ମଣ୍ଡ

ମୁଁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ଗାଁର ଲୋକ । ହେଲେ କଣ ହେବ
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ ବହୁତ ଡେରିରେ ହେଲା ।

ସେବାଗ୍ରାମ ତାଳିମରୁ ଫେରିବା ପରେ ନବରଙ୍ଗପୁରରେ
ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷକ ତାଳିମ କେନ୍ଦ୍ର ଆରମ୍ଭ କରି ତଳେଇବା ଗ୍ରାମ ମୋ
ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ବେସିକ୍ ଏଜୁକେ-
ଶନ୍ ବୋର୍ଡ଼ର ସଭ୍ୟ ଥିଲେ । କୋଥପୁର ୧୯୫୦ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସରେ
ସେ ନବରଙ୍ଗପୁର ଯାଇଥିଲେ । ସ୍କୁଲ ଆଡ଼େ ବୁଲିଗଲେ । ତାଟି ଘର,
ଅଳ୍ପ ଗୁରୁଗୁଡ଼ି, ଆଦିବାସୀ ହରିଜନ ପିଲାଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟଟିଏ
ଦେଖି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଖୁସି ହେଲେ । ପିଲାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର
ଗେଲ ଅଛା ପରିହାସ ମୋର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେ ଅଛି ।

ସାଇବ ଟୋପି

ଦିନେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କର ଆମ ଘରେ ଶ୍ରେଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା
ଥାଏ । ସେ ଆଉ ମୁଁ ପିଣ୍ଡାରେ ମସିଣାଟିରେ ବସି ଗପସପ କରୁଥିଲୁ ।
ତାଙ୍କର ପଟା ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ଦେଖାଇ କହିଲେ “ଦେଖିଲ, ସୁତା କାଟି
କରି ରଖିଛି, ବୁଣେଇ ପାରିନାହିଁ, ପଟା ଖଣ୍ଡିକରେ ଚାଲିଛି ।” ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ବହୁ ଦୁଃଖ ସୁଖ ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ପଦସ୍ଥ ସରକାରୀ
କର୍ମଚାରୀ ଆମ ଘରକୁ ଆସିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆମ ଘରେ ଅତିଥି ହେବା
ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲି । ସେ ମଧ୍ୟ ଡାକବଜାର ଦିବ୍ୟସ୍ବେଷେଇ ଗୁଡ଼ିଆ
ଘର ଶାକାନ୍ତରେ ରୁକି ହୋଇଗଲେ । ଆମେ ତିନିଜଣ ସେହି ମସିଣାରେ

କହି କଥାବାଣୀ ହେଉ ଦେଉ ଆରୁର୍ଷ ମହାଶୟ ଉକ୍ତ କର୍ମଗୁଣକର ଟୋପିଟି ଧରିଲେ ଆଉ କହିଲେ ଯେ ଏ ଟୋପି ଏ ଦେଶରେ ଆଉ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଏକାବେଳେକେ ବର୍ଜନ କରିବା ଉଚିତ । ମୋତେ କଥାଟା ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । କାରଣ ମୋର ବନ୍ଧୁ କାଳେ ଅପମାନ ବୋଧ କରିଥିବେ । ମୁଁ କହିଲି “ଆପଣ ଟୋପିର ଉପକାରତାକୁ କ’ଣ ଏକବାରେ ଭୁଲିଗଲେ ?” “ନା”, ଏହି ଟୋପିଟି ଗୋଟିଏ ଉପକାଶ ବସ୍ତୁ । ଖରା ବର୍ଷାରୁ ଆମକୁ ରକ୍ଷା କରେ, ଏକଥା ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି, କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ଏହିପରି ଟୋପି ପିନ୍ଧି ବସି ଶୁସ୍କ ସରକାର ସମୟରେ ଆମ ଉପରେ ଜଳମ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଇଛି । ଆମକୁ ଭଡ଼ି ଭଡ଼ି ଥାନାକୁ ଓ ଜେଲକୁ ନିଆଯାଇଛି । ସୁତରାଂ ଏ ଟୋପିର ସ୍ଥାନ ଆଉ ଏ ଦେଶରେ ନାହିଁ; ପୁଣି ଦେଖିଲେ ମୋର ଦିନଗୁଡ଼ାକ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଏ ଦେଶରୁ ଏ ଟୋପିକୁ ନିକାଲିବା ଦରକାର ।”

ମନ୍ତ୍ରୀ କଣ ଲୋକ ? ସିଏ ସରକାର ।

ତା ଆରବର୍ଷ ଆରୁର୍ଷ ମହାଶୟ ପୁଣି ନବରଞ୍ଜପୁର ଆସିଲେ । ଏଥର ସାଙ୍ଗରେ କୃପାସିନ୍ଧୁ ହୋତା ମହାଶୟ ବି ଥିଲେ । ଦି ବୁଡ଼ା ସହାବ ଭବନରେ ରହୁଥିଲେ । ଦେଖାକଲି, ଡାକଲି ଆମ ତାଲିମ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯିବାକୁ, ଠୋକରି ମନାକରିଦେଲ । କହିଲେ, “ମୁଁ ଆଉ ତୁମ ବେସିକ୍ ମେମ୍ବର ନାହିଁ । ରିଜାଇନ୍ କରିଦେଇଛି, କାହିଁକି ଯିବି ?” କହିଲି, “ଆପଣ ମେମ୍ବର ନ ହେଲେ କ’ଣ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଆପଣଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ରୁଲିଗଲା ? ଟିକିଏ ବୁଲି ଆସନ୍ତୁ, ଆମ ଗୁରୁଜ୍ଞମାନେ ଓ ପିଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଖୁସି ହେବେ ।” ପୁଣି ରୁଷ ଶବ୍ଦରେ ମନା କରିଦେଲେ । କହିଲେ, “ତୁମର ସରକାରୀ ସ୍କୁଲ । ସୁତରାଂ ଯିବିନାହିଁ ।” “ମୁଁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞା ଏଇଟା ପରା ଆପଣଙ୍କ ନବବାବୁଙ୍କ ସରକାର । ସ୍କୁଲଟା କଣ ଆପଣଙ୍କର ନୁହେଁ ?” ତା ପରେ ମୁଁ ଯାଏ ବୁଆଡ଼େ । ଖୁବ୍ ଚଢ଼ା ଗଳାରେ ମୋତେ ବୁଝାଇ କହିଲେ, “ବୁଝିଲ ଇନ୍ଦୁବାବୁ ! ନବବାବୁ ପରା ସରକାର ହୋଇ ଗଲେ, ଆଉ ଆମର ହୋଇ ରହିଲେ କେଉଁଠି ? ମୁଁ ମର ପାରିବି ନାହିଁ ।” ଅଗତ୍ୟା ନିରୋଗ ହୋଇ ଫେରିଲି ।

ସଜା ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନରୁ ପଦେ

ତା ପରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଶାନ୍ତ୍ର ବରପାଲରେ ବୋଧହୁଏ ୧୯୫୫ରେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଆମେରିକାନ୍ ବନ୍ଧୁ ସେବା ସଦସ୍ୟେ କାମ କରୁଥାଏ । ଆମ ଘରେ ଦୁହେଁ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେଉ । ବିଦେଶୀ ବନ୍ଧୁ ଜଣେ ଅଧେ ତାଙ୍କୁ ଆମ ଘରେ ଦେଖା କରି କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କର ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଦେଖିଲି ନାହିଁ । ଯାହା ହେଉ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ସରିବାରୁ ମୋତେ କହିଲେ, “ବୁଝିଲି ଇନ୍ଦ୍ରବାସୁ ! ମୋତେ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଧରିଲେ କିଛି ଉପଦେଶ ଶୁଣିବା ପାଇଁ । ବଡ଼ ଅଡ଼ ଆରେ ପଡ଼ିଲି । ସେମାନେ ଏତେ ପାଠ ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କି ଉପଦେଶ ଦେବି ? ତଥାପି ସେମାନେ ଗୁଡ଼ିଲେ ନାହିଁ, କିଛି କହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଡ଼ି ବଞ୍ଚିଲା ଏତେ ଦେଖା ଦେଇଛି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଦୌ ଭଲ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଆମକୁ କିଛି ଉପାୟ ବତାନ୍ତୁ । ସୁତରାଂ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମୋତେ କହିବାକୁ ହେଲା ଯେ ମୋ ପାଖରେ କୌଣସି ଫର୍ମୁଲ ନାହିଁ ଏବଂ ମୁଁ ଅନେକ ଘନ ତଳେ ଶିକ୍ଷକଥିଲି ଆପଣମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁବକ ଶିକ୍ଷକ, ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ଓ ଶିକ୍ଷା-ଦାନ—କୁଶଳୀ । ମୁଁ କଣ ଆପଣଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଇବି । ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ କିଛି କହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋର ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଦିଅନ୍ତି ଶୁଣେଇଲି ।” ସେ କିପରି ପ୍ୟାସମୋଡ଼ନ ଏକାଡେମୀରେ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ ସେଇକଥା ପ୍ରଞ୍ଜଳ ସ୍ତରରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ତାହା ହେଲା ଏହି ।

ଯୁବକ ହରିବାସୁ (ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର) ଆଇ. ଏ. ପାଶ୍ ପରେ ଶୁକ୍ଳ ଖୋଜିଲେ । ଏକଡେମୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଶୁକ୍ଳାବିଏ ମିଳିଲା । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ନିମାନ୍ ବାସୁ । ସେ ହରିବାସୁଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଏକ ଦଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନାଲି ଆଦେଶ

ଦେଲେ । ସେ ଅନୁସାରେ ରୁଟିନ୍ ହୋଇଗଲା । ହରିବାବୁଙ୍କର ସବୋତା ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ମନରେ ସହୃଦ୍ଦ ଦ୍ଵିଧା ଥିଲା, ତଥାପି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ଶିଶୁଧାର୍ଯ୍ୟ ମନେ କରି ହୁଏ କଲେ । ଚିତସ୍ କମନରୁମ୍ରେ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ସମସ୍ତେ ଚିନ୍ତା ଓ ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ । ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ତରଫରୁ ଜଣେ ହରିବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଆପଣ ଭଲ ଛୁଟି ଓ ଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ ନେବାକୁ ରାଜ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । କାରଣ ଆପଣଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନେ ଭାରି ଦୁଷ୍ଟ । ଆପଣ ପତଳା ଲୋକ । ଶୁଙ୍ଖଳା ରଖିବା ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷେ କଷ୍ଟକର ହେବ । ଆମର ଅନୁରୋଧ ହେଉଛି - ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ମନା କରିଦିଅନ୍ତୁ ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ହରିବାବୁ ବନୟାର ସହକା କହିଲେ, ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ମାନ ନେଇ ସାରିଲା ପରେ ପୁଣି ମତ ବଦଳାଇବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତା ପରେ ହରିବାବୁ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଧୁମାନେ ଉତ୍ତୁଣ୍ଣ ସହୃଦ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା କଲେ ଫଳା-ଫଳ । ହରିବାବୁ ଗଲେ ଶ୍ରେଣୀକୁ, ଦେଖିଲେ ଅଧ୍ୟାୟର ଛୁଟି ତାଙ୍କର ବୟସର । ଦେଖିବାକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାଲ । ପିଲେ ନୂଆ ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଖି ଠାସଠାସ ହେଲେ, ଗଲା ସଫା କଲେ । ମଝିରେ ମଝିରେ କଥାବାହୁ, ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଇତ୍ୟାଦି ଚାଲିଲା । ହରିବାବୁ ହାରିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ସେ ସବୁବେଳେ ଠିଆହୋଇ ପଢ଼ାନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟଲବେଳେ କାପରେ ବୁଲି ଗୋଲମାଲ କରୁଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ବତାବତ୍ତ କରିଦିଅନ୍ତି । ଗୋଲମାଲ କିନ୍ତୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ହୁଏ । ତା ପରେ ହରିବାବୁ ସବୁ ପିଲାଙ୍କର ନାଁ ଗୁଡ଼ାକ ମନେ ରଖି ତାଙ୍କୁ ସବୁ ନାଁ ଧରି ଡାକିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ନାଁ ଜାଣି ସାରିଲା ପରେ ସେମାନଙ୍କର ବାପାଙ୍କ ନାଁ ଓ ସାଇର ନାଁ ବୁଝିନେଲେ ଓ ଗୋଟିଏ ଟିପା ଖାତାରେ ଟିପି ରଖିଲେ । ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାସଙ୍ଗେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଗୋଲମାଲ କମିଗଲା ତା’ପରେ ହରିବାବୁ ଚାଲିଲେ ପିଲାଙ୍କ ଘରକୁ । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସେ ଦୁଇ ତିନୋଟି ପିଲାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସାଇ ଉତ୍ତରେ ପ୍ରତି ପିଲାର ଘର ଖୋଜି ଖୋଜି ତା ଘର ପହଞ୍ଚି ନାଁ ଧରି ଡାକନ୍ତି । ଛୁଟି

ଯଦି ଘରେ ଥାଏ ତାହା ହେଲେ ତା ବାପା ଅଛନ୍ତି କି କହି ଗୁପ୍ତର ପତାଘରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ବାପା ଯଦି ଥାନ୍ତି ତାହେଲେ ପିଲାଠାରୁ ଭଲ ମନ୍ଦ ପଡ଼ାପଢ଼ି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି ଏବଂ ଗୁପ୍ତକୁ ଦୁଇଗଣ୍ଡ ଅଙ୍କ ଟ୍ରାନ୍ସଲେସନ୍ ଟିକିଏ ବତାବତ କରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତର ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଏହିପରି ସେ ମରୁ ପିଲା ଓ ତାର ବାପା ବା ଅଭିଭାବକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠଭାବେ ପରିଚିତ ହୋଇଗଲେ । ଆଉ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଗଣ୍ଡଗୋଲ ତ ଦୂରର କଥା ଫୁସଫୁସ୍ ବି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ହରିବାବୁଙ୍କ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖି ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଲେ । ହରିବାବୁ ଟୋକାଲେକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଭୟ ଗୁରୁ ଓ ଗୁପ୍ତ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କଲେ । ଉଲ୍‌କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଶୃଙ୍ଖଳାର ହାନି ଦେଖାଗଲେ ହରିବାବୁଙ୍କୁ ଡାକରା ପଡ଼ିଲା ।

ଏତକ ଶୁଣି ମୁଁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞା ! ଏଇଥିରୁ କଲେଜ ଶିକ୍ଷକମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ବହୁତ ଶିଖିଥିବେ । ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଦୌ ରହୁନାହିଁ । ସ୍କୁଲରେ ଯେତକ ଘଣ୍ଟାପାଇଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହେ ତାହା ମେକାନିକାଲ୍ । ଆମର ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାମଣ୍ଡଳରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସାଇ ସାଇ ବାଣ୍ଟି ନେଇ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ବାପା ମା'ଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ପିଲାଠାରୁ ସବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ପଦ୍ଧତି ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ଯୁଗରେ ଏତେ କଷ୍ଟ କରୁଛି କିଏ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏବେ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣରେ

ମୁଁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କୁ ବରପାଲି ଅଙ୍କଳରେ ଗୋଟିଏ ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ ସଗ୍ରାନ୍ତ ଆମ ଗ୍ରାମସଭକ ଓ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ତରଫରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲି । ଗାଁଟିରେ ହରିଜନ ବସ୍ତିରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ନିଜ ଚେଷ୍ଟା ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କୁଅ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଉଥାଏ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ସଗ୍ରାନ୍ତ ଗଲେ । ଆଶୀର୍ବାଦ ସହ ଦେଶ ଓ ସମାଜ ସମନ୍ତରେ ଲୋକଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚକଥା ଶୁଣାଇଲେ । ଗୋପାଳନ କଥା କହୁ କହୁ କହିଲେ ଯେ ଗୋମାତାର ଦେଶ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭାରତବର୍ଷରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଳରାମ ବନ୍ଦୁ-ଦଳରୁ ବିତାୟ ନେଇ ବିଦେଶ ଗମନ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେତେ-

ବେଳେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଯେତେ ଲାଗିଲେ ବି ଏ ଦେଶରେ କୃଷି ଓ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ ଆଗେଇଲା ନାହିଁ ସେମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଏ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଆମେରିକା, ହଲଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଗସ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା ଭାରତବର୍ଷ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ତ ଫେର ମମତା ଅଛି । ସେଇଥିପାଇଁ ଗହମ ଓ ଗୁଣ୍ଡଦୁଧ ସେ ଦେଶମାନଙ୍କରୁ ପଠାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ହସ କୌତୁକ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା ଏବଂ ତା ଜରିଆରେ ମଜାକଥାମାନ କହି ସେ ବହୁତ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ।

ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି ଭଲଲୋକ ହୁଅ ।

ତା ପରେ ବୋଧହୁଏ ୧୯୬୫-୬୬ରେ ଦେଖାଗଲା ବଲଙ୍ଗିରରେ । ବୟସାଧିକ୍ୟ ହେତୁ ଓଜ ବହୁତ କମିଯାଇଛି । ଟାଣି ଓଟାରି ହୋଇ ସଜ୍ଜସମିତ ବା ସ୍କୁଲ କଲେଜକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ଆଉ କହିବାର ବଳ ବା ସ୍ମୃତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମନର ଦମ୍ଭ ଅଛି, ବୁଲିବାଇ ଆଗ୍ରହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଛି । ଯେଉଁଠିକି ଗଲେ ଏଣିକି ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ କହନ୍ତି, “ଭଲ ମଣିଷ ହୁଅ । ଭଲ ସମାଜ ଗଠ । ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି ।” ତାପରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଦେଖାହୁଏ, କଟକରେ ଅବା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ, ବାଟ ଘାଟରେ ଅବା ଲୋକମେଳରେ । ଆଖିକୁ ଦିଶୁନାହିଁ । ନମସ୍କାର କଲେ ସ୍ୱର ବାରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କହନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରବାସୁତି ! କଣ ସବୁ ଭଲ, ପିଲେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ? ସ୍ୱର ବାରି ପାରି ଚିହ୍ନିଥିଲେ ଏବଂ କୁଶଳବାଣୀ ପଛରୁ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବୁଲିବା ବୁଲିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ବରବର ଆଗ୍ରହ ଥିଲା ।

ଶର-ଶଯ୍ୟା

୧୯୬୯ ଓ ୭୦ରେ କଟକ ଭୁବନ ଅଫିସ ଥୋରିଆ ସାହରେ ଶ୍ୱଶ୍ରୁଦେବ ସଦୃଶ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ରହିଲେ । ଅନ୍ତମ ବିଶ୍ରାମ ବହୁଦିନରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ସଜ୍ଜାସ୍ଥାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପାୟ ବର୍ଷକ ପରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ ଦେଖିତ ହେଲା । ମର ଦେହ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ବିଶ୍ରାମ ନେଲା ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ଗହଣରେ ।

ଅଲିଭା ସଳିତା

ଗୌରଖ୍ୟାମ ସାମନ୍ତରାୟ

୧୯୭୨ ଅଗଷ୍ଟ, ବର୍ତ୍ତମାନକୁ କାହିଁ କେତେ ଦୂରକୁ ଠେଲି ଦେଇ ଅଟ୍ଟାତ କେତେ ବିବର୍ତ୍ତନବାଦ ନେଇ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଛି ଭବିଷ୍ୟତ ପଥେ । ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ଓ ଜୁଣ୍ଟନକାରୀ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀଙ୍କୁ ଏ ଦେଶରୁ ତଡ଼ି ଦେବା ପାଇଁ ସେତେବେଳେ ଡାକ ଥିଲା ‘ଭାରତ ଛାଡ଼’ । ‘କର ବା ମର’ । ଏହି ଧୂନରେ ଭାରତବର୍ଷର ଗମନ ପବନ ମୁଣ୍ଡରିତ ହୋଇଥିଲା । ଜାତିର ଜନକ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଏ ସଂଗ୍ରାମର ସବୋତ ସେନାନାୟକ ଭାବେ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ଡାକରା ଦେଇଥିଲେ ।

ଏହି ଦଳିତ ନିଷ୍ପେଷିତ ଓଡ଼ିଶା ବନ୍ଧରେ ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ବହୁ ପ୍ରଜ୍ଵଳିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଗୁରୁପ୍ରାଣ ଆତ୍ମସୂର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଏହି ତ୍ୟାଗପୂର୍ବ ମନୋବଳ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବେ ପ୍ରେରଣାଦାୟକ ଥିଲା ଯେ ମୋ ଭଲ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିଲାଙ୍କ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଗୁଞ୍ଜଳ ଖେଳାଇ ଦେଇଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଘରର ସକଳ ମାୟା ମମତାକୁ ଭୁଲି ଆତ୍ମସୂର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ସେହି ଗଣଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଥିଲି । ୧୯୪୨ ଠାରୁ ବରାବର ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର କର୍ମମୟ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ପଦେ ଅପେ ଏଠାରେ ଲେଖୁଛି ।

ସେତେବେଳେ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ଓଡ଼ିଶାର କେନ୍ଦ୍ର ଜେଲ ଥାଏ । ଅଟକ ଅଇନ୍ ବଳରେ ଗିରଫ ହୋଇଥିବା ପ୍ରାୟ ସାତଶହ ବନ୍ଦୀ ଆମେ

ସେଠାରେ ଥିଲୁ । ଜେଲ ଭିତର କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ମେସ ଥାଏ । ଆମେ କେତେକ ଚରୁଣ ‘ଆଜ୍ଞାତ ମେସ’ ଗଠନ କରିଥାଉ । ଜେଲ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଓ ଦାଗ ହାସଲ ପାଇଁ ଭଲମନ୍ଦ ଦେଉଥିଲ ସେସବୁରେ ଆଜ୍ଞାତ ମେସ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମେସ ଛଡ଼ା ଗୋଟିଏ ଗୁଆରୁ ମେସ ମଧ୍ୟ ଜେଲ ଭିତରେ ଥିଲ । ଗୁଆରୁର ଅର୍ଥ କ’ଣ, ଆଜର ଯୁବକ ଓ ଛୁଟମାନେ ସହଜେ ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଗୁ...ରୁ ଗୋପବାବୁ ଆ...ରୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଓ ଗୁ...ରୁ ଗୁଟୁବାବୁ । ଏ ଚିନିଜଣ ପକକା ଗାରୀବାଘା ନେତା ରୂପେ ଆମ ଆଗ ପରିଚିତ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଦଳେ ସେହି ଭଳି ଜୀବନ କଟାଉଥିଲେ । ଆମେ ଆଜ୍ଞାତ ମେସର ସହସ୍ୟମାନେ ଜେଲ ଭିତରେ ଆମର ଦାଗ ହାସଲ ପାଇଁ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସବୁବେଳେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଉଁ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁମାନେ ଥିବା ସାତ ନମ୍ବର ଓପାର୍ଡକୁ ବହୁ ସମୟରେ ଆମେ ଯାଉଥିଲୁ ଓ ସ୍କାଲିନ୍, ଲେନିନ୍, ଦିବସମାନଙ୍କରେ ଭୂରି ଭୋଜନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାର୍କସ୍‌ବାଦ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରି ଫେରିଲ ବେଳେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଥାଉଁ । କାରଣ ସେ ସବୁବେଳେ ବାରଣ୍ଡାରେ ବସି ସୁତା କାଟୁ ଥାନ୍ତି । ପିତୃତୁଲ୍ ଅଧିକାର ନେଇ ସେ ଆମକୁ ଡାକ ପାଖରେ ବସାଇ ମହାମାଗାରୀଙ୍କ ଅହିଂସା ମାଡ଼, ଶିକ୍ଷାମାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ବୁଝାଇ ବସନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁ ମାଡ଼-ବାକ୍ୟ ଆମ ମାନଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଘର୍ଷ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲ । ଜେଲ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ଆମ କାମ କରି ଯାଉଥିଲୁ । ତଥାପି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟେ ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ଆମମାନଙ୍କୁ ସେସବୁ ବରାବର ବୁଝାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅମାୟିକ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁ ଆମେମାନେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବସି ସବୁ ବିଷୟ ପୈର୍ଯ୍ୟର ସହ ଶୁଣୁ ଥିଲୁ । ବିଶେଷ କରି ଜେଲ ଭିତରେ ହିଂସାମାଡ଼ ବର୍ଜନ କରିବାକୁ ଓ ଶୁଙ୍ଖଲାମାନ ଚଳିବାକୁ ସେ ବରାବର ଉପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ । ଥରେ ଆମେମାନେ ଜେଲ ବାହାରୁ ଗୋଟିଏ ଜାଣପୁପତାକା ଫଗ୍ରତ କରି ଜେଲ ଭିତରେ ପତାକା ଉତ୍ତେଜନ କରିଥିଲୁ, ଯେଉଁଥିପାଇଁ ଶୁଷଣ ଲଠି ଚୁର୍ଚ୍ଚ ଆମମାନଙ୍କ ଉପରେ କରାଗଲା । ମାଡ଼ଖାଇ ଦାୟୁଲ ଅବସ୍ଥାରେ ବହୁ ଯୁବକ ପଡ଼ିଲେ । ସେତେବେଳେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ନିଜେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସେବା ଯତ୍ନ କରୁଥିଲେ । ନିଜର ପୁଅ ବେମାର ପଡ଼ିଲ ଭଲ ସେ

ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଓ ବରାବର ସମସ୍ତଙ୍କ ଖବର ବୁଝୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଜେଲ ଜୀବନର କଷ୍ଟ ସବୁ ଭୁଲିଯାଇ ହେଉଥିଲା । ଜେଲ ଭିତରେ ଦାଶ ହାସଲ ପାଇଁ ସନ୍ଧିୟୁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଥିଲେ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ଥିଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଉପବାସ ଓ ମୁକ୍ତି ପରେ ଆମେମାନେ ସବୁ ଜେଲରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲୁ । ପୁଣ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚି ମୁଁ ମୋର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟପତ୍ର ନେଇ ବଡ଼ ଚିନ୍ତିତ ଥିଲି । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ଚିଠି ପାଇବା ପରେ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ଓ ସେବେଠି ମୋ ଜୀବନର ଗତିଧାରା ବଦଳିଗଲା । ମୁଁ ଘରର ମାୟା ମମତା ଛାଡ଼ି ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ପାଖେ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ଛାଡ଼ି କରି ନେଲି ଓ ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ସେବାଗ୍ରାମ ଯାଇ ସେଠାରେ ଫାର୍ସ ବିନ ଧରି ଅଧ୍ୟୟନ କଲି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ସେବାଗ୍ରାମ ଯାଆନ୍ତି ଓ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ ପିଲାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପୁଅତୁଳା ସେନା ପାଇଁ ଆମେ ବେଶ୍ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲୁ । ଜେଲରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲା ପରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳମାନ ବୁଲି କର୍ମୀମାନଙ୍କ ସଂଗେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରି ଘରୋଇ ସଂପର୍କ ରଖୁଥିଲେ । ପୁଣ୍ୟ ଜିଲ୍ଲା କୋଶାଳ ନିକଟ ଗଡ଼ରୁପାସ ମୋର ଗାଁ ଥିଲା ଓ ମୋ ନେତୃତ୍ୱରେ ୮୧୦ ଜଣ ଗାଁରୁ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗ ନେଇ ଜେଲ ବରଣ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଆମ ଗାଁ ଖୁବ୍ ଚହଲ ପକାଇ ଥିଲା । ତେଣୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ବରାବର ଆମ ଗାଁକୁ ଆସୁ ଥିଲେ । ଆମ ଘର ମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖି କଥା ଓ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ନୀତି ଆଦର୍ଶକୁ ବୁଝାଉ ଥିଲେ । ଗାଁ ଚହଲର ଏକତା ପାଇଁ ମୋର ଜଣେ ସହକର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ପାତ୍ର ୨୧ ଦିନ ଆମର ଶ୍ରମ ଅନଗନ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି କଲେ । ଏ ଖବର ମୁଁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରକୁ ପଠାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖି ଜଣାଇଲି ଓ ମତାମତ ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଲି । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଉତ୍ତର ଆସୁ ଆସୁ ଅନଗନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କାରଣ ସେତେବେଳେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେବାସଦନରେ ନ ଥିଲେ । ଗସ୍ତରେ ଚାଲିଯାଇଥିବାରୁ ଚିଠିର ଜବାବ ଆସିବାରେ ଡେରି ହେଲା । ଚିଠିର ନକଲ ନିମ୍ନମତେ ଦେଲି ।

ଆତ୍ମସ୍ଥାନ ଗୌରବ୍ୟମ୍, ତମର ପସ ପାଇଲି । ତମେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ବା ତର-
ତର ହେବା ଦରକାର ନାହିଁ, ଲୋକେ ହଠାତ୍ ଆମ କଥା ଶୁଣି ଯିବେ
ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସାହାସ ଓ ଚରନ୍ଦ୍ରବଳ ଆବଶ୍ୟକ । ଆମେ
ଆମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ଭାବେ ଲାଗି ରହିବା, ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା । ତମେ
ଘରେ ରହିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କାମ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ କର । ସେହି ଆଦର୍ଶ
ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରଖ, ଏହାହିଁ ବଡ଼ କାମ । ଦେଶର
ଅବସ୍ଥା ତ ଏପରି । ସେହି ପରିସ୍ଥିତି ଭିତରେ କାମ କରିବାକୁ
ହେବ । ନରେନ୍ଦ୍ର ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ଉପବାସ କରିବା ଦରକାର ନ ଥିଲା ।
ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହେଉ ସତ୍ୟଗ୍ରାହର ଅସ୍ତ୍ର ଉପବାସ ବୋଲି
ମହାତ୍ମାଙ୍କ କହନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ମଧ୍ୟ ତାହା । କାମ ସଫଳ କରି ଲୋକଙ୍କର ଆଲସ୍ୟ
ଓ ନିଷ୍ଠେଷ୍ଟତା ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ, ସେଇଥିପାଇଁ ଉପବାସ କରିବା
ନିରର୍ଥକ, ମନୁଷ୍ୟ ଯଥାସାଧ୍ୟତେଷ୍ଟା କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଶେଷରେ
ଅନ୍ୟ ବରୁ । ଆଗେ କାମ ସଫଳ ନିଜେ କରି ଅନ୍ୟକୁ କରାଇବ ଓ
ସେଇ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବ । ନିଜର ଚରିତ୍ର ଠିକ୍ କରିବ ଓ
ସତ୍ୟ ଅହିଂସା ପାଳନ କରିବ ତା ପରେ ଉପବାସ ପ୍ରଭୃତି । ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ
କହିବ ଏ ଉପବାସର ସମୟ ନୁହେଁ, ଉପାସ ବଦଳି କାମରେ ନିତ୍ୟ-
ଲାଗିବା ଦରକାର । କର୍ମମୟ ଜୀବନ ସବୁର ମୂଳ । ସମୟ ସମୟରେ ପଡ଼ି
ଦେଉଥିବ । ସମୟ ହେଲେ ଯେତେଶୀଘ୍ର ପାରେ ଯିବ । ମୋର ସ୍ନେହଶୀ-
ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବ । ଏ ସବୁ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭଗବାନ ତମକୁ ନିଶ୍ଚୟ ସହାୟ ହେବେ । ଭବ

ଶୁଭକାଞ୍ଚକ୍ଷୀ

ହରିହର ଦାସ

କଟକ, ତା ୧୨ । ୨ । ୪୫

ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିଠିରୁ ସମାଜପ୍ରତି ତାଙ୍କର
ଭାବନା ଜାଣିହେବ । ଗଠନ ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ କଠିନ
ସମସ୍ୟା ଦେଖାଯାଏ ମୁଁ କାହିଁକି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜସେବୀ ତାଙ୍କର ପରା-
ମର୍ଶ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବୁ । ଫଳରେ ସମସ୍ତଙ୍କ
ଅଞ୍ଚଳର କର୍ମୀମାନେ ତଥା ଜନସାଧାରଣ ସେଥିରେ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ

କରୁଥିଲେ । ଏଇ ମହତ୍ ପରାମର୍ଶରେ ୧୦ ଦିନ ପରେ କର୍ମୀ ତାଙ୍କର ଅନସନ ଇଂଗଲଣ୍ଡ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମରେ ଆଗେଇ ଆସିଲେ । ମୁଁ ତ ଜଣେ ସାଧାରଣ କର୍ମୀ । ଦୂଜାର ଦୂଜାର କର୍ମୀ ଓ ନେତା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଭଲଭାବେ ଜାଣିଥିବେ ସେ କ'ଣ ଥିଲେ ? ସେତେବେଳେ ସବୁ ପ୍ରକାର ପ୍ରଲେଭନକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସେ ସାଧାରଣ ସେବକ ଜୀବନରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି ନେଇଥିଲେ । ଓ ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅଟଳ ଓ ନିର୍ଭୀକ ଥିଲେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ପରିବାର ବୋଇଲେ ଆମେ ସବୁ ବୁଝି, ସମାଜରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ନରନାରୀ । ଏହା ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଗତ ସୁଲଭ ଗୁଣ ଥିଲା । ଏଥିରେ କୃତ୍ରିମତା କିଛି କେନ୍ଦ୍ର କେବେ ଅନୁଭବ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିଶ୍ୱ ପାରିବାରିକ ଭାବନା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧି ରହିଥିଲା । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେତେକ କର୍ମୀ ରହୁ ଥିଲେ ସେମାନେ ନିଜ ପରିବାରର କଥା ଭୁଲିଯାଇ ସମାଜ ସେବା କାମରେ ଆଗେଇ ଯାଇ ପାରୁଥିଲେ । ସେ ସବୁବେଳେ ସଜ୍ଜା ନାଗରିକ ଶିକ୍ଷାଦାତା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନକୁ ସରସ ସୁନ୍ଦର କରି ଗଢ଼ି ତେଲି ଥୋଇବାକୁ ଆଗ୍ରାହୀ ତେଣୁ ଚଳାଇ ଥିଲେ । ସେ ସେଥିପାଇଁ ଶପଥ ନେଇଥିଲେ । ଧୋଇପୁା ଅଞ୍ଚଳ ଲୋକଙ୍କୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ସରଳ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବା ପରେ ୨ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ କାନ୍ଦୁଥିଲେ ଓ ଜୀବନକୁ ସଜ୍ଜା ପରି ଜଳି ଦୁଃଖୀ ଦଣ୍ଡାୟୁକ ମୁହଁରେ ହସ ପୁଟାଇବାକୁ ଓ ନୂତନ ଆଲୋକ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ନିଜ ହାତକଟା ସୁତାରେ ଘୋଡ଼ ଓ ସାଧାରଣ ଖସ୍ତା କପଡ଼ା ପିନ୍ଧି, ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଦୁଃଖୀ ଲୋକଙ୍କ ସମସ୍ୟା ସତେ ନିଜକୁ ମିଶାଇ ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବୁଝୁଥିଲେ । କଠୋର ସାଧନା ଦେଇ ଜୀବନ ଅଳ୍ପବାହିତ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟପ୍ରତି ଆଦର ଓ ଶିଶୁ ବାହୁଲତା ସ୍ୱାଗତ ତାଙ୍କଠାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଥିଲା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଅତି ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଭଳି ସମାଜକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଜନ ସେବାର ବ୍ରତ ନେଇଥିଲେ । ଯାହାକି ତାଙ୍କ କର୍ମମୟ ଜୀବନରୁ ଜଣା ପଡ଼ି ଥିଲା । ବେଶପରିଧାନ, କଥାକାହିଁ, ଚାଲିଚଳନ ଓ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏ ଛବି ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ଦେଉଥିଲା । ପ୍ରକୃତରେ ସେ ଜଣେ ସମାଜବାଦୀ ନେତା ।

ଥିଲେ । ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ନେବାର ପୂର୍ବ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆରୁର୍ଷ୍ୟ ମହାଶୟ ତାଙ୍କ ମାତରେ ଅଟଳ ରହିଥିଲେ, ଯାହାକୁ କଠୋର ସାଧନା ବୋଲି କୁହା ଯାଉଛି ଓ ଆଜିର ସମାଜରେ ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ମନେ କରାଯାଉଛି । ସେ ହୁଏତ ଚାହିଁଥିଲେ ଓଡ଼ିଶା କାହିଁକି ଭାରତରେ ଉଚ୍ଚ ସମତାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରି ଆନ୍ତେ କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁବେଳେ ସମତା ମୋହରୁ ନିଜକୁ ବହୁ ଦୂରରେ ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସମାଜ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ କରି ସେ ଆତ୍ମ ସନ୍ତୋଷ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ବାସ୍ତବିକ ତାହାହିଁ ସ୍ଥିତିପ୍ରଜ୍ଞର ଲକ୍ଷଣ । ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀ ଗିରିକନ୍ଦର ବୁଲି ନିଃସ୍ୱ ଲୋକଙ୍କ କୁଡ଼ିଆରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ପେଟ, ଜାଭ, ଶାଗ ଓ ଫଳ ମୂଳ ଖାଇ ବେଶ୍ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ ସମାଜବାଦୀର ତାଜାରକ୍ତ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଧ୍ୱନିରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା ।

ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ଆରୁର୍ଷ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରିଛି ସେ ସେତେବେଳେ ଉତ୍ତର ଦେଇ କହୁଥିଲେ ଆମର ପ୍ରଚଳିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷା ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଦେଶର ସବୁ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ କୋଡ଼ି ଜାକର ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।” ଏଇଥିରୁ ଶିକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ ସେ କେତେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ନେଇ କେତେ ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ ତାହା ଅନୁମାନ କରିହେବ । ଦିନକର ଘଟଣା, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଭାରତ ସେବକ ସମାଜର ଅର୍ଗାନାଇଜର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ ଗୋଟିଏ ‘ହଲ ଡ୍ରେ ହୋମ କମ୍ପାସ୍’ରେ ଥିବା ସବୁଜ ଜଣ ଗୁପ୍ତଗୁପ୍ତୀଙ୍କୁ ନେଇ ଆରୁର୍ଷ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ପାଇବା ପାଇଁ ଗଲା । ସେତେବେଳେ ଆରୁର୍ଷ୍ୟ ମହାଶୟ ପୁରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥାନ୍ତି । ବିଶିଷ୍ଟ ସମାଜ ସେବା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଚିବାବୁ ତାଙ୍କର ତଦାରଖ କରୁଥିଲେ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ତାଙ୍କ ପାଖେ ପହଞ୍ଚି ପ୍ରଶାମ କଲୁ । ତା ପରେ ସେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେବାକୁ ଯାଇ କହିଲେ “ପିଲାମାନେ ତୁମ ସବୁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତାରେ କ’ଣ ହେବ ଓ କ’ଣ କରିବ ସେ ପାଇଁ ମୁଁ ବିଶେଷ ଚିନ୍ତିତ । ଆଜି ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ର ଯାହା ହୋଇଛି ସବିଳ ବେଳକୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ତମମାନଙ୍କ

ଉପରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ହିଆ ଯାଉଛି ତାର ପରିଣାମ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । (ଏକଥା କହିଲୁ ବେଳେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହା-ଶୟକ ଆଖି ଛଲ ଛଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା) ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ କଥା ଓ ଶିକ୍ଷା ମାତ୍ର କେହି ମାନିଲେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ମଣିଷକୁ ମଣିଷପରି ଗଢ଼ିବାର କଥା, ତାତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ସେଇ ଭଙ୍ଗା-ସବୁ ବଣ୍ଟା ବିଦ୍ୟାଳୟ କୋଡ଼ି କାଙ୍କର ବଣ୍ଟା ବିଦ୍ୟାଳୟ ହେଉ । ସେକଥା କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ପଶୁନି । ଗୁରୁଜୀ ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୁପ୍ତଗୁପ୍ତୀଙ୍କର ଉତ୍ତମ ସଂପର୍କ ରହିଥିଲା ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଦିଗରେ ନଜର ଦେଇ ଭଲ ମଣିଷ ହେବା ପାଇଁ ପିଲାମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ଜଗନ୍ନାଥ ତୁମ ମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ । ତମେ ସବୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଭଲ ମଣିଷ ହୋଇ ତମ ଗାଁ ମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି କର ଏହାହିଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ମୋର କାମନା ।”

ଏଥିରୁ ହରିହରଙ୍କର ଶିଶୁ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କରୁଥିବା ସ୍ନେହ ମମତା ଥିଲା ଓ ସେମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ସଂପର୍କରେ ସେ କ’ଣ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ ତାହା ଅନୁମାନ କରିହେବ । ଯେଉଁ ମାନେ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆସି-ଛନ୍ତି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରିଥିବେ ଯେ ସେ କିପରି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନ୍ଧିତା କାହାର ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେଉ ନଥିଲେ । ସେ ଏଭଳି ବ୍ୟବହାର ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ଗୁଣରେ ଦେଖାଦି ଥିଲେ ଓ କହୁ ଥିଲେ । ଯେତେ କଠିନ ସମସ୍ୟା ହେଲେ ବି ସୁଦ୍ଧା କାହାର ମନରେ ଦୁଃଖ ନ ଆଣି ସେ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ରାଗ ବୋଇଲେ କ’ଣ ତାହା ତାଙ୍କର ଆଶୁର ବିରୁର କଥାବାଣୀ ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ଅଣୁମାସ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରୁ ନଥିଲା । ସେ ଅମାୟିକ କର୍ମ-ନିଷ୍ଠ ସାଧକ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ହେଲେ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ମହାତ୍ମା ତଥା ମହର୍ଷିର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିବାକୁ ମୋର ଜାଣିବାରେ କେହି ନ ଥିଲେ ଓ ଏବେବି ନାହାନ୍ତି ।

ଭଦ୍ରାଖରେ ଗୋଟିଏ ଦିନର ଘଟଣା ମନେ ପଡ଼େ । ମୁଁ ସେତେ ବେଳେ ସେବାଗ୍ରାମରୁ ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷ କରି ଜୀବରାମ ଖପା ବିଦ୍ୟାପୀଠର ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ । କେଉଁଠିରୁ ଯେଉଁ କଢ଼ରୁ ଗୋଟିଏ

ସତ୍ୟଜାତ ଝିଅକୁ ଆଣି ଆମେ ଲଳନ ପାଳନ କରୁ ଥାଉ । ସେହି ଅନାଥା ଝିଅଟିକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ କହିଲି । ସେ ଗନ୍ଧାର ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରେ ଝିଅଟିକୁ ଲୋକରେ ଧରି କହିଲେ “ଗୌରାଣ୍ୟାମ, ଏ ଝିଅଟି ସୃଷ୍ଟି କରତାଙ୍କ ଝିଅ । ଯେଉଁ ବାପମାଆ ଏହାକୁ ଶୁଦ୍ରାକୃତରେ ପକାଇ ଦେଇଗଲେ ସେମାନେ ସମାଜର କେତେ ତଳର ତାହା ତମେ ମାନେ ଅନୁଭବ କର । ସେମାନେ ମାନବ ଅବସ୍ଥାରେ ନାହାନ୍ତି । ପଶୁ ଜାତି ହେଲେ ବି ଯେତେ ବିପଦ ଆସୁନା କାହିଁକି ସେ ତା ସନ୍ତାନକୁ ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ ପଳାଏ ନାହିଁ । ତମେ ସବୁ ଏହିଭଳି ସମାଜର ଚରମକୁ ବଦଳେଇ ଦେବା ପାଇଁ ଅଶ୍ରୁ ଲୁହ କାହାରିବ । ଏ ଆଶା ମୁଁ ତମ ମାନଙ୍କ ଠାରେ ପୋଷଣ କରେ । ଏ ଝିଅଟି ଭବିଷ୍ୟତରେ ପିଙ୍ଗାଣୀ ନାମା ବୋହୂ ନ ହୋଇ ଭଲ ଗୃହିଣୀ ହେଉ ଏହାହିଁ ମୋର କାମନା” । ସତକୁ ସତ ପୂର୍ବ ଜିଲର ସତ୍ୟବାଦୀ ମିଶ୍ର ସେ ଝିଅଟିକୁ ନେଇ ଘଟିଲେ ସେ ଏବେ ଆରୁଣ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରେ ଉତ୍ତମ ଗୃହିଣୀ ହୋଇ ପାରିଛୁ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ଆରୁଣ୍ୟ ହରିହର ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ଜୀବନରେ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସଫଳ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । ସାଧାରଣ କର୍ମୀଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନେତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ନିଃସ୍ୱ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଧନୀ ଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେ ନିଜ ପରିବାରର ଲୋକ ପରି ମନେ କରି ସେହିଭଳି ସମ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଉଥିଲେ । କିଏ ଭୋଗରେ ପଡ଼ିବ ପର ଆମଣା ମନେ ନ କରି ନିଜେ ଭୋଗୀର ସେବା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସେବାରେ ଭୋଗୀ ମନରେ ଆତ୍ମ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାଢ଼ୁଥିଲା । ତା ଫଳରେ ତାଙ୍କଠାରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଭକ୍ତି ରହିପାରିଥିଲା । ଟେଣୁ କରି ସେତେବେଳେ ଆମେ ଯେଉଁ-ମାନେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲୁ ଆମକୁ ନିଜ ପରିବାରର ମାୟା ମମତା ଅଟକାଇ ପାରୁ ନଥିଲା । ଆରୁଣ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ପିତା-ସମ ବ୍ୟବହାର ସମାଜସେବା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଉଥିଲା । ସେ ତ ପିତା କେବଳ ନଥିଲେ ମାତା ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ମାଆର ପୁଅ ପ୍ରତି ଯେପରି ଅଗାଧ ସ୍ନେହ ମମତା ଥାଏ କର୍ମୀ ମନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆରୁଣ୍ୟ

ମହାଶୟଙ୍କର ସେହିପରି ମାୟା ମମତା ଥାଏ । ସେହି ବ୍ୟାବହାରିକ ଆଦର୍ଶ ଯୋଗୁଁ କର୍ମୀ ମାନେ ସେତେବେଳେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ସମାଜ ସେବା ଭଳି କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ନିସ୍ପର୍ଥପରି ଭାବେ ବାହାରି ଆସୁଥିଲେ । ସେହି ନେତୃତ୍ୱ ଆଜି ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସମାଜରେ ବହୁ ପ୍ରକାର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖା ଦେଇ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ କର୍ମମୟ ଜୀବନର ଘଟଣାବଳୀ ମୋ ଭଳି ଜଣେ ସାଧାରଣ କର୍ମୀ କ'ଣ ବା ଆଜି ପାରିବ ? ସେତେ ଥିଲେ ଜଣେ ମହର୍ଷି, ମରଣଜୟୀ । ଉଦ୍‌ଭାସିତ ବେଦନାକୁ ମାନବ ପ୍ରାଣରେ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇଛନ୍ତି ମହାନ ଗୁପ୍ତଲ ଓ ଜାତି ଆଗରେ ଜାଲି ଯାଇଛନ୍ତି ସେବାର ଅଲଗା ମଣାଲ । ଶତାବ୍ଦୀର ତଳେ ଶତବ୍ଦୀର ବେନି ଖ୍ୟାମ ତଟେ ଯେଉଁ ମହାନ ବ୍ରହ୍ମବାଣୀ ଶତ ଶତ ରଖି କଣ୍ଠରୁ ଶୁଣି ଆସିଥିଲା ତାହାହିଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଦଧୀନି ଦେବତା ମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଅସ୍ଥିଦାନ ଦେଲପରି ହରିହର ସମାଜ ମଂଗଳ ପାଇଁ, ସର୍ବୋଦୟ ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ସବୁକିଛି ଦେଇଗଲେ । ଆମମାନଙ୍କ ମେଳରୁ ମର ଶରୀର ଛାଡ଼ି ଦୁରକୁ ଚାଲିଗଲେ ସତ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ବାଣୀ-ଭାର୍ତବ୍ୟ ସବୁ ଦିନେ କଲକଣ୍ଠେ ଛଳ ଛଳେ ଗାଉଥିବ; ତାଙ୍କର ଚିତାଭୟ ବିସର୍ଜନ ହୋଇଥିବା ମହୋଦଧି କୂଳ ସମୀରଣ ତାଙ୍କରି ଜୀବନ ସଂହିତା ସମାଜର ଗଳି କନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଥାଉ ଥିବ; ତାଙ୍କର ପବିତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତି କଣା ଏ ଜାତିର ବନ୍ଧରେ ବିଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇ ରହିବ; ଭବିଷ୍ୟ କେବେ ଭୁଲିବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଏ ଜାତି ତାଙ୍କୁ ମନେ ରଖି ପାରିବତ ?

ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଲେ ଭକ୍ତି ବଢ଼ିବ

ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି

ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଯେପରି ନରମ, ସେହୁପରି ଟାଣ; ଯେପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ସେହୁପରି ସରଳ, ଯେପରି ଆଦର୍ଶ ବାପା ସେହୁପରି ବାସ୍ତବବାଦୀ । ତାଙ୍କ ଘଟଣା ବହୁଳ ଜୀବନରୁ ମୋର ଏକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବ । ମୁଁ କେତେଟିମାତ୍ର ଅଙ୍ଗେ ନିଶ୍ଚୟ କଥାର ବର୍ଣ୍ଣନା ତଳେ ଦେବି ।

ପୁରୁଣା ଯୁଗର କଥା । ପୁଲିସ ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଧର୍ମପୁଅ ବା ଡେପୁଟି ରାଜା । ଏ ଦେଶର ଶାନ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ସାହାସ କରି କିଛି କହୁଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ପୁଲିସ ଲୋକେ ଅବଜ୍ଞାଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ ! ଏହି ପୁଲିସ ଅଫିସରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଜଣେ ଆତ୍ମୀୟ—କଥା ପଡ଼ିଲେ—ସତ୍ୟବାଦୀ ଦେଶ ସେବକମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ହେୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଥା କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ କିଛି କହିବାକୁ ବସିଲେ ତାଙ୍କ କଥା ସତ୍ତ୍ୱେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କପ୍ରତି ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କୁ ପିଲା ବୁଦ୍ଧିରେ ବୁଝୁଥିଲି । “କାକ ମଧ୍ୟେ ବକ ଯଥା ।” କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆରୁର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସହିତ ଯେତେବେଳେ ଭେଟ ହେଲା ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କସହ ପରିଚିତ ହେଲି, ସେ ମୋର ସେହି ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ ଖବର ପଚାରିଲେ । ଯେବେ ଦେଖାଦୁଏ, ତାଙ୍କ ଖବର ସେ ପଚାରିନ୍ତି । ମୋର ସେହି ଆତ୍ମୀୟଙ୍କଠାରୁ ଜାଣିଲି—ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଏକାଡେମୀରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିବାବେଳେ, ତାଙ୍କର ଶହ ଶହ ଅନୁଗତ ଛାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଆତ୍ମୀୟ ଜଣେ ଥିଲେ । ଆଜିଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମର ଖବର ରଖନ୍ତି, ଆରୁର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଏ ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ।

ଦିନେ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ, ମୁଁ ଓ ବନ୍ଧୁ ଅଶ୍ରମର ଜଣେ ଶିକ୍ଷାପିତା ଯାଜପୁର ବାଟେ ଆସୁଥିଲୁ । ଶିକ୍ଷାପିତା ଟିକେ ଭକ୍ତି ପ୍ରଖର । ଏ ଶିକ୍ଷାପିତା କୌଣସି ଗଛରେ ସିନ୍ଦୂର ମସ୍ତକ ହୋଇଥିବା ଦେଖିଲେ ଅଥବା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଭଜନ ନୂଆ ମାଟି ଘୋଡ଼ା କୌଣସି ଗଛମୂଳରେ ଗଢ଼ିତ ଥିବା ଦେଖିଲେ ଭକ୍ତିରେ

ପ୍ରଣାମ କରୁଥିଲେ, ମନ୍ଦିର ମସଜିଦ୍ କଥା ଗୁଡ଼ିକ । କୌଣସି ଲୋକଙ୍କ ସମାଧିକୁ ମଧ୍ୟ କରଯୋଡ଼ି ନମସ୍କାର କରୁଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀସ୍ଥାନଙ୍କ ସମାଧି ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଦେଖାଇ ଦେଲି । ସେ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ମୋ ପିଠିରେ ବସାଟିଏ ଚଢ଼ାଇ ଶିଖାଇଲେ—“ତୁ କ’ଣ ଭାବୁଛୁ କି ? ତା’ ଦଣ୍ଡବତ ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ନିବେଦିତ, ସେ ପାଇଁ ନୁହେଁ ।”

ଥରେ ଗୋପବାବୁ, ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଓ ୧୦ । ୧୫ ଜଣ ନାରୀ ଓ ଚାଉଁସ କର୍ମୀ ଆମେ ସବୁ କଣ୍ଟାପାରି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଉଥିଲୁ । କଣ୍ଟାପାରି ଗ୍ରାମଟି ବୈତରଣୀ କୁଳରେ । ନର୍କକୁଳରେ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ ରାତି ହୋଇ-ଗଲାଣି । ଶୀତ ଘନ । ଆମେ ଘାଟ ଖୋଜି ପାଇଲୁ ନାହିଁ । ଡାକିଲେ ମଧ୍ୟ ଜବାବ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ପଶିଲାବେଳକୁ ଲୁଗା ଢିନ୍ତାଗଲା । ଆମେ ଅକଳା ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲୁ । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ବାହାରିଲେ ବାସ୍ତା ବାହାର କରିବାକୁ । ତାଙ୍କ ସାହସ କେଣି କେତେ ଯୁବକ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯୁବକମାନେ ଯେଉଁଠି ପଶିବାକୁ ସାହସ ନ କଲେ, ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଆଗେଇ ଗଲେ । ଏ ମଧ୍ୟରେ ବାସ୍ତା ମିଳିଗଲା । ଆମେ ଏହି ଅଗ୍ରଗାମୀ ମାନଙ୍କୁ ଛୁରି କଲୁ । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ପାଣିରେ କୁଡ଼ୁକୁଡ଼ୁ ହୋଇ ଆମ ନିକଟରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଆମେ ଦେଖିଲୁ, ସେ ଶୀତରେ ଢିନ୍ତା ଗୋଟାପଣେ ଜଡ଼ମତ୍ । ଯୁବକମାନେ ଶୁଣିଲା ଲୁଗାରେ ଫେରିଲେ, ଆମେ ସବୁ ଆରୁର୍ଥୀ ମହାଶୟଙ୍କୁ ନରମା ଲୋକ ଭାବିଲୁ; ସେ ଘନ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ରୂପ ଦେଖିଲୁ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘନର ଅନୁଭୂତି । ଘୋର ଶୀତ ଦିନ କଥା । କୋରା-ପୁଟରେ ଗଛା ସେବା ସଞ୍ଚ ପକ୍ଷରୁ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷା-ଶିବିର ଖୋଲି ଯାଇ ଥାଏ । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ, ମୁଁ ଓ କେତେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଗୋଟିଏ ଅସ୍ଥାୟୀ ତାଟି ଘରେ ରହୁଥାଉ । ରାତି ୩ଟାବେଳକୁ ଶୀତରେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ସମସ୍ତେ ଭାଙ୍ଗି ଚାଲିଲୁ । ଖନ୍ନାଡ଼ା ଚାଲିଲେ କାଠର ପକାଇ ଧୂନିକରୁ । ଥଣ୍ଡା କମି ଯାଏ ସତ କିନ୍ତୁ ପଛ ଆଡ଼େ କଷ୍ଟ ପାଣିଆ ଲାଗେ । ମୁଁ ଶିବିର ଟୁଙ୍ଗିଲା ମାନ ଚଳିବା ଅସମ୍ଭବ ହେଲା । ଦିନ ୧୦ଟା ବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ୍ ଅଧା ଶୁଖିଲା ନର୍କକୁ ଗାଧୋଇ ଯାଏ । ସେ ନର୍କ ପାଣିରେ ଶରଣ ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡ ଚୁଡ଼ାଇଲେ, ଦିନ ୧୦ଟା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ୫ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଲୁଆ ମାରିଯାଏ । ଆରୁର୍ଥୀ ମହାଶୟ ଶିବିରର ସମସ୍ତ ଟୁଙ୍ଗିଲା ମାନ ଚଳୁଥିଲେ । ରାତି ୪ଟାରେ ସ୍ନାନ ପ୍ରାର୍ଥନାଦି ସାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବହୁଦିନର ସାଧନା ହେତୁ ଏହା ଫଳରେ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟହୀନ ଘଟି ନଥିଲା ।

ଅନେକ ଦିନ ତଳର କଥା । ସ୍ଥାନର ନାମ ମନେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଆରୁର୍ଷ ମହାଶୟ ପାନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ନିମପତ୍ତ ବୁଣ୍ଡ ପାଟିରେ ପକାଇବା ଆରମ୍ଭ କରି ନଥାନ୍ତି । ସେଠା କାର୍ଯ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ରରେ କେନ୍ଦ୍ର ପାନ ଖାନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜକୁ ଅଭ୍ୟାସର ସହକାରୀ କରିବାକୁ କହାକୁ ପଠାଇବେ ? କିଏ ପାନ ଆଣିଦେବ ? ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି । ବୁଣ୍ଡ ଚଢ଼େଇ ବୁଣିଆ—ଏହି ମାତରେ ମୁଁ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ଜାଣି ନେଲି । ତାଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ “ଅଳ୍ପ ଯଦି ଦେ, କହାକୁ ମାଗିବା ବା ପାନ ଆଣିବାକୁ ପଠାଇବା ଜଗର ନାହିଁ ।” ସେହିକ୍ଷଣି କେତେକ ଗାଁ-ଲୋକେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଗାନ୍ଧୀ-ବାଦୀ, ତେଣୁ ପରମ ତ୍ୟାଗୀ ବୋଲି ଆନୁମାନକୁ ସରଳ ଅର୍ଥାତ୍ ନଚେର ନିମସ୍ତାର ଜଣାଇଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତଳେ ବସିଗଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ବସିବାକୁ ଡାକିଲି । ସେମାନେ କହିଲେ—“ଆମେମାନେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବସିବା ଭାବନା ନୋହୁଁ” । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲି—“ଆମ ଏଆଡ଼କୁ ଜମାଉତ ବାବାଜି ବହୁ ଓଠ ଘୋଡ଼ା ନେଇ ଆସନ୍ତି, ତମେ ଦେଖିଥିବ । ଏହି ବାବାଜୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଗୁରୁପାଖରେ ଘସି କୋହଳା ପକାଇ ମଝିରେ ବସି ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଜପତପ କରନ୍ତି । ଆଉ କେତେକ ଅଟା, ଘିଅ, ଡାଲର ଘୋରାତ ଓ ରନ୍ଧନ କରନ୍ତି । ଆଉ କେତେକ ଓଠ ଓ ଘୋଡ଼ାକୁ ଗାଧୋଇ ଦିଅନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଘସ ଛେଲନ୍ତି । ଏହି ରକମର ବାବାଜୀ ଦେଖିଥିବ । ଏ ଗାନ୍ଧୀ ଭକ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ରକମର ଭକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଜଣେ ତମସର ପାନ ଖାଏଁ । ମାଂସ ମଧ୍ୟ ଖାଏଁ । ଆମ ଭିତରେ ଏହିପରି ଭକ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ମାଛମାଂସ ଯେଉଁ ଚୁଲରେ ରନ୍ଧାଯାଏ ସେ ଚୁଲରେ ନିର୍ବିମିଷ ରନ୍ଧିଲେ ସେମାନେ ଖାଇବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମ ବିଚ୍ଛେଦ ଉପରେ ବସ, ଆମେ କିଛି ମାରା ହେବୁ ନାହିଁ ।” ତା’ ପରେ ନାନା କଥା ପଡ଼ିଲା । ସେମାନେ ବିଦା ହୋଇଗଲେ । ଖାଲି ପାଟି ଦେଖି ମୋ ହାତରେ ପାନ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଦେଇ ଗଲେ । ମୁଁ ଆରୁର୍ଷ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଦେଲି । ସେ କହିଲେ—“ମୁଁ ନାହିଁ କରିଥିଲି, ମାଗି ଦେଲୁ ନା ?” ମୁଁ କହିଲି “ମାଗିନାହିଁ”; ସେ କହିଲେ “ସେ ଦେଲେ କିପରି ?” ମୁଁ କହିଲି “ଆପଣ ପିଠା ଖାଇବେ ନା ବିଛ ଗଣିବେ ?” ନିକଟରେ ଗୋପବାବୁ ବସି କ’ଣ ଲେଖୁଥିଲେ । ମୂଳରୁ ବୋଧହୁଏ ସବୁ କଥା ଲିଖ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଆମ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଜୋରରେ ହସିଲେ ।

ଏ ସବୁ ଗଲା ଆରୁର୍ଷ ମହାଶୟଙ୍କ ଶାନ୍ତିକାଳୀନ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ଚିତ୍ର । ଗୋଟିଏ ସମରକାଳୀନ ଘଟଣା କହି ଶେଷ କରିବ ।

ଦିଗ୍‌ଗମ୍ଭୀର ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରଥମଦଳରେ ସେ ଥିଲେ । ମୁଁ ଓ ଅନ୍ୟ ୧୪ । ୧୫ ଜଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥିଲୁ । ବାହାରିବାବେଳେ ଦଲର

ନେତା ଥିଲେ ଗୋପବୀର । ସେ ବାଟରେ ଗିରଫ ହେବାରୁ ଆତ୍ମୀୟ ମହାଶୟ
 ଅଗ୍ରାଭାବ ହେଲେ । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ତା' ପରେ ସମୁଦ୍ର କୂଳ ଶିବିରକୁ
 ଗଲୁ । ପରଦିନ ସକଳୁ ଶୁଭକ୍ଷେତ୍ର ଯତ୍ୟାଗ୍ରହକୁ ଧରି ଆତ୍ମୀୟ ମହାଶୟ ସମୁଦ୍ର-
 କୂଳକୁ ବାହାରିଗଲେ । ସେଠାରେ ଲୁଣମାଟି ତୋଳି ଗଦେଇବାରେ ଆନେମାନେ
 ଲାଗି ଗଲୁ । ହଠାତ୍ ଆମ ଭିତରୁ ଜଣେ କିଏ କହିଲା ପୁଲିସ ଆସିଲେଣି, ମୁଁ
 ଅନେଇନେଲି । ମନେ ଅଛି, ଦେଖିଲି ବାଂଶ ମୋଟ, ପାଞ୍ଚ ହାତ, ପିତଳବେଣୁ
 ଠେଙ୍ଗା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଜଣେ ପୁଲିସ ଅଫିସରଙ୍କ
 ନେତୃତ୍ଵରେ ଦଶଜଣ ସିପୋହୀ ଆସୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଆମ ସନ୍ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ
 ପ୍ରାୟ ୫ ମିନିଟ୍ ଲାଗିଲା । ମରଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବାକୁ ଆନେମାନେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
 ପତ୍ରରେ ଦସ୍ତଖତ ସିନା କରିଥିଲୁ, ସତକୁ ସତ ମରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଏ କଥା ଆଖି
 ଆଗରେ ନାହିଁଗଲା । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଖୁସି ଗପ ଏ ପାଞ୍ଚମିନିଟ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।
 ସମସ୍ତେ ବୋଧହୁଏ ନୀରବରେ ମରଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଗଲେ । ମୁଁ
 କପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି । କାହାକିଆ କାହାରିକୁ ଜଣାନାହିଁ । ଭାରି ଗଞ୍ଜାମୀ ରାଧାରେ
 —“ଏଥର ସରି ଗଲାରେ ପୁଅ ।” ନିରାଶ ହସଟାଏ ହସିଲି । ଲୁଣ ମାଟି ଗୋଟେ-
 କିବାରେ ମୁଁ ଜୋର ମନ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଲିସମାନେ ଆସି ପଛ-
 ଆଡ଼େ ଧାଡ଼ି ହେଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ପୁଲିସମାନେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ସଙ୍ଗେ
 ସଙ୍ଗେ ଆମ ଆମ କାମ ପାରିବେ ମୁଁ ଭାବିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମୀୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
 ସେମାନେ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ — “ଆପଣମାନେ କ’ଣ କରୁଛନ୍ତି ? ଏ ଦେଆଇନ
 କାମ ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ?” ଆତ୍ମୀୟ ମହାଶୟ କହିଲେ — “ହଁ ଭଲଭାବରେ
 ମୁଁ ଜାଣେ, ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ।” ପୁଲିସ ଅଫିସର କହିଲେ “ଆପଣ-
 ମାନଙ୍କୁ ଗିରଫଦାର କରାଗଲା ।” ଆତ୍ମୀୟ ମହାଶୟ କ’ଣ ତା’ ପରେ କହିଲେ
 ମୁଁ ଶୁଣିପାରିଲି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଦାସ୍ତୁର ସହୃଦ ପୁଲିସ ଅଫିସରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା
 କରୁଥିଲେ “ମରତେ ଦମତକ ହମ୍ ଲଡ଼ଜେ” ଧନ ଦେଇ ଆମେ ବନ୍ଦୀଶାଳାକୁ
 ବାହାରିପଡ଼ିଲୁ । ପୁଲିସ ନୁହେଁ, ନେତୃତ୍ଵ ନେଲେ ଆତ୍ମୀୟ ମହାଶୟ ।

ତାଙ୍କ ସହ କେତୋଟି ଦିନ

ଅଧ୍ୟାପକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ

୧୯୭୫ ମସିହା ପୂଜା ଛୁଟି । ପୁଣ୍ୟାସା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜୀବନା ଲେଖିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ମୁଁ ପୁଣ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଆଗରୁ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କ ଠିକି ଲେଖିଆସି । ପହଞ୍ଚିବାମାତ୍ରେ ସେ ଖୁବ୍ ଖୁସି ହୋଇଗଲେ । ମୋ ରହଣିର ଆୟୋଜନ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହୋଇଗଲା । ଖଣ୍ଡିଏ ସପ୍ତ ଓ ଗୋଟିଏ ଷଟ । ସେଇଠି ମୁଁ ମୋର ପନ୍ଦରଦିନ ରହଣିର ଶେଷ ବସ୍ତୁକ ଦେଲି । ଟିକିଏ ମନ୍ଦିରଆଡ଼ୁ ବୁଲି ଆସି ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କ ସହିତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ମୁଁ ଅପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ ଅତିଥି ନ ଥିଲେ ବି ଆମକୁ ବାଣ୍ଟିକୁଣ୍ଡି ଖାଇବାକୁ ହେଲା । ମୁଁ ନ ଖାଇଲେ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଭୋଜନରେ ବସୁନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି ।

ବକୁଳ ବନର ଅନ୍ୟତମ ସଞ୍ଜସଖାଙ୍କ ସହିତ ଖାଇ ବସିଲାବେଳେ ମୁଁ ନିରଳସ ଜୀବନ ସାଧନର ଏକ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୀପ୍ତି ପାଖରେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇ ପଡ଼ି ଥିଲି । ତାଲି ସହିତ ଠାଏ ମାଟି ତରକାଣ୍ଡ । ଶାଗ ଟିକିଏ । ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ପ୍ରାକ୍-ଭୋଜନ ସବୋଦୟ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ । ତାଙ୍କ ଦାନ୍ତ ନ ଥିବା ପାଟିରେ “ଦେନିବା ଆଗରୁ ମୁଖେ ସଦା ମୋ ନିତ୍ୟ ଭକ୍ଷ, ଦେନିବି ସତତ ମୁଦେ ପ୍ରଭୁ ହେ ଦୟା ରଖି” ବେଶ୍ ଏକ ତନ୍ମୟ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା । ପରମ ତୃପ୍ତିରେ ରୁଚି ସାଧକ ଖାଉଥାନ୍ତି । ଲୁଣି, ଅଲୁଣି, ଭଲମନ୍ଦ ବାରିବାର ନାହିଁ ।

ତା’ପରେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେ ଶଯ୍ୟାକୁ ଗଲେ । ପ୍ରାୟ ୩ଟା ବେଳେ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଶାତା ଓ କଲମ ଧରି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବାରିଣ୍ଡାରେ ବସିଲି । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନେକ ସ୍ମୃତି ସେ ଧରି ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ “ଦାସେ ଆପଣେ...” ସେ ମନେ ପକାଇ ପକାଇ କହୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଯଥା ସମ୍ଭବ ଟିପି ନେଉଥାଏ । ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ ବେଳେ ବେଳେ ଉତ୍ଥଳ ସ୍ମୃତିର ଲହଡ଼ିରେ ସେ ଡିବ୍ ଯାଆନ୍ତି । ଅସ୍ମୁ ତୁଲିଛୁଳ ହୋଇ ଉଠି ତାଙ୍କ ଆଖି ଶୁବର ଆଦିଶୟନରେ

କଣ୍ଠ ବୁଜି ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରୀତ୍ ସଖା ଅଗ୍ରଜ ଦାସେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରାଣର ନିବେଦନେବେଦ୍ୟ... । “ଆଜି ଏତକ ଅଛି, ଚାଲି ଚାଲିଯିବା ।”

ସମୁଦ୍ର କୂଳ ଆଡ଼େ ଟିକେ ଚାଲି ଗାହାରୁ । ସାଙ୍ଗରେ ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି । ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଡାକୁ ସଚ୍ଚିଭାଇ । ଏହି ମହାନ ସାଧକ ପବିତ୍ର ପୁରୁଷଙ୍କ ପାଖରେ ସଚ୍ଚିଭାଇ ଅନେକ ବର୍ଷଧରି ରହୁଛନ୍ତି । ସବୋଦୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା—ସେ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କ ଯତ୍ନ । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ହରାଇ ବସିଆସିଲେ । ତେଣୁ ସଚ୍ଚି ଭାଇଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ହାତ ରଖି ସେ ଆଗକୁ ପାଦ ବଢ଼ାନ୍ତି । କେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହାତ ସଚ୍ଚିଭାଇଙ୍କ ହାତ ମୁଠାରେ । ବାଟରେ କେତେ କଣୋର କଣୋର ଓ ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କ ପାଦ ଧୁଳି ନିଅନ୍ତି । ସଚ୍ଚିଭାଇ ଆରୁର୍ଥଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏ ଅମୁକ ଦାସେ । ଏ ଅମୁକ ମିଶ୍ଟେ । ଏ ଅମୁକ ଶତପଥ୍ୟ । ମହାନ୍ତିଏ ବିଶ୍ୱାଳେ । “କିଓ ମଳିକ ପୁଅ ଭଲ ଅଛି ?” ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ସମସ୍ତଙ୍କ କୁଶଳକାମୀ; ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଆଶିଷର ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ । ଏମିତି ବାଟରେ ଡେରି ହୁଏ । ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ପହଞ୍ଚି ପାରୁନାହିଁ । ପୁରୀରେ ଅଗଣିତ ଭାସମାନ ଜନସ୍ରୋତ ଆଗେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଆମେ ପଛକୁ ଫେରୁ ।

ସଂଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ଫେରିଆସି ସେ ସାମାନ୍ୟ ଜଳଖିଆ ଖାଆନ୍ତି । ଚୁଡ଼ାଭଜା, ମୁଢ଼ି, ଉଖୁଡ଼ା, ନଚେତ୍ ପୁରୀ-ହୁଡ଼ୁମ । ପାଟିରେ ଭଜେଇ ଭଜେଇ ନିର୍ଦ୍ଦିକାର ଭାବରେ ସେ ଏଥରୁ ଦ’ଟା ଖାଇଦିଅନ୍ତି । ପାଣି ଗିଲସେ ପିଅନ୍ତି । ତା’ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାର୍ଥନା । “ବିପଦ ନୁହଁଇ ବିପଦ କେବେ, ସଂପଦ ନୁହଇ ସଂପଦ ଭବେ ।” ଇତ୍ୟାଦି ।

ଶିଶୁ ସୁଲଭ ସରଳ ପ୍ରାର୍ଥନାଟିଏ । ସମଗ୍ର ପାଇଁ କେବଳ ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱର୍ଗର କାମନା । ନିଜ ପାଇଁ ଏକ ସଂସାର ବିରାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଗୈରିକତା । ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ, ଆପଣା ପର କେହି ନୁହନ୍ତି ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ଆମେ କିଛି ସମୟ ବସୁ । ମୁଁ ଦାସେ ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କୌତୁହଳୀ ହୋଇ ଉଠେ । ପଚାରେ “ତା’ପରେ କ’ଣ ହେଲା ?” ମୁଁ ଏକ କଳକ୍ରମର ଲେଖା କୃପଣ ବେପାରୀ ପରି ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଣିଜ ମେଲିଦାଏ । ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିକୁ ଉତ୍ତାର ଉତ୍ତାର ତଥ୍ୟ ସାଉଁଟିବା ମୋର କାମ । ସଚ୍ଚିଭାଇ ମୋତେ ସଚେତନ କରି ଦିଅନ୍ତି । ସେତିକି ଆଉ, ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଅତି ଆମାୟିକ ଭାବରେ ଉଦ୍ଧର ଦିଅନ୍ତି, “ହଉ, ଖାଇବା ଏଥର ।”

ଏମିତି ପାଞ୍ଚ ପନ୍ଦରଟି ଦିନ ତାଙ୍କ ସହିତ କଟିଗଲା । ପ୍ରତି ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଆଉ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଭିତରେ, ଜୀବନର ଗଳି ବାଙ୍କରେ ମୁଁ ଆର୍ତ୍ତର ମହାଶୟକୁ ଅନୁଭବ କଲି ଏକ ନିରାଶ୍ରୟ ଅବସ୍ଥା—ବ୍ୟକ୍ତି (Unassuming) କେତେ ବଡ଼, କେତେ ଧନୁଜ—ଅଥଚ ବ୍ୟବହାର, ଆଚରଣ, ପରିଧାନ ଓ ଖାଦ୍ୟ ପେୟରେ କେତେ ସରଳ, ଦୟାପଟ ଆଉ ଶିଶୁସୁଲଭ । ମୋ ମନର ସମସ୍ତ ଆଧିନୀକ ଶିକ୍ଷାନିକିଟ ଆଭିଜ୍ଞତା ଏହି ବିରାଟ ପୁରୁଷର ଚରଣ ତଳେ ରେଣୁ ରେଣୁ ହୋଇ ଲେଟି ପଡ଼ିଥିଲା, ଯେପରି ପ୍ରବଳ ପରାହୀନ ଉର୍ମି ନିର୍ବିକାର ବେଳାଭୂମିର ଚରଣ ତଳେ ଲେଟିପଡ଼େ । ତାଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଖାଦ୍ୟ, ଆସବାବ ଓ ଜୀବନଧାରା ସବୁ ଯେପରି ମଣିଷର ବଡ଼ଲୋକ କଥା ଅହମିକାକୁ ଉପହାସ କରୁଥିଲା । ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବୁଥିଲି—କାହାପାଇଁ ଏ କୁଚ୍ଛୁ ସାଧନା ? କିଏ ବୁଝିବ ଏ ଉଚ୍ଛୁଳ ପୁରୁଷର ଆହାର ଆକୁଳ ଆକୃତି ? କାହାପାଇଁ ଶରଣସ୍ୟାରେ କୁଳଚୂଳ ପିତାମହ ?

ମନର ବ୍ୟାକୁଳତାରେ ସଜିଗ୍ରାକୁ ଏକାନ୍ତରେ ପଢ଼ୁଥିଲି—“ସଜି ଗ୍ରାହ ଦୁଧ ଟୋପିଏ ଆର୍ତ୍ତରକୁ ଦେଉ ନାହିଁ ?” ସେ ସେହି ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ସେଥିରେ ପ୍ରାଣ ମୋର ଏକ ନିରାଶ ଆକୁଳତାରେ କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । “ଏ ସବୁ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ପକସା କାହିଁ ପାଇବୁ ?” କେତେଜଣ ଗ୍ରହଙ୍କ ମାସିକ ଦାନରେ କୌଣସିମନ୍ତେ ଚଳିବାକୁ ହୁଏ । ଉଚ୍ଛୁଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଫୁଲଜନ କୁଳପତି ଡଃ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର (ସେତେବେଳେ ଡି.ପି.ଆଇ.) ଦିଅନ୍ତି କିନ୍ତୁ କିଛି ମାସିକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ । ଆଉ ଜଣେ ଦିକଣ ଗ୍ରହ । ସେଇମାନଙ୍କ ଦାନରେ କଷ୍ଟେମଷ୍ଟେ ଚଳିବାକୁ ହୁଏ । ଭୁଦାନ ସମିତି ମଧ୍ୟ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ଭୁଲନ୍ତି ।

ମୁଁ ବ୍ୟଥା ଓ ବେଦନାରେ ଫାଟି ପଡ଼ିଲି । ଏଇ ଆମ ଦେଶ—ସରଝିଠି ମନ୍ତ୍ରୀ ଦେଶ ସେବା ନାମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଞ୍ଚୟ କରନ୍ତି—ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ପାଇଁ । ଆଉ ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣ ଜନତାର ପରମ ସେବକ ଅର୍ଦ୍ଧାନ୍ତରରେ ବେଳ କାଟେ । ତର ଜଗସ୍ତପାଡ଼ିତ ଦେହ ପାଇଁ ଟିକିଏ ଔଷଧ ମିଳେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆର୍ତ୍ତର ହେଲି—ଜାତୀୟ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ମଧ୍ୟ ଆର୍ତ୍ତର ମହାଶୟଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇନାହିଁ । ଶାସନ ଓ ସରକାରଙ୍କୁ ଏ ସବୁ ଚିନ୍ତା ପାଇଁ ବେଳ କାହିଁ ? ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବୁଥିଲି ଏ ଦେଶ ଖାଲି ସମ୍ବଳରେ ଦରିଦ୍ର ନୁହେଁ, ଚିନ୍ତାରେ ମଧ୍ୟ ଅତି ଉଚ୍ଛୁଳ ଭାବେ ଦରିଦ୍ର । ସରକାରଙ୍କ ଆଖିରେ ଆର୍ତ୍ତର ମହାଶୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣେ ମାତ୍ର ?

କିନ୍ତୁ ସେ କ’ଣ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଚାର ଥିଲେ ? ଆଜି ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମନରେ ଭୁଦାନ ଭୁଦାନ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ—ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ପରି ସୁଖ, ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଓ ଅଭିଜ୍ଞ ପଛରେ

ସେ ହୁଏତ ନୟାନ୍ତ ଦଉଡ଼ି ପାରିଥାନ୍ତେ ? କ୍ଷମତା ରାଜନୀତିରେ ସେ ବି ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ନେତା, ମନ୍ତ୍ରୀ କିମ୍ବା ସରକାର ! ଅଥଚ ସନ୍ନ୍ୟାସର ଏ ସାଧନା, ଉଚ୍ଚତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଏ ଭେକ କାହାପାଇଁ ? ହେ ସବସ୍ତତ୍ୟାଗୀ ସୈନିକ ! ଏ ଜାତିର ବିଜନ ବାଲୁକାରେ ତୁମର ଏକଣା ପଦଯାହାର ଚିହ୍ନ ନ ନିଭୁଣୁ ଆମେ ତୁମକୁ ପାଶୋର ଦେଇଛୁ । ତୁମ ପାଇଁ, ତୁମ ଜଗତସ୍ତ୍ର ଦେହ ପାଇଁ ଟିକିଏ ସୁଖ ଓ ସ୍ବାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଇପାରି ନାହୁଁ । କେତେ ନେତା କେତେ ମନ୍ତ୍ରୀ ତୁମକୁ ମୁକ୍ତସାନ୍ନୀ କରି ସଭା ସମିତିରେ ଆପଣା କଲ କାମର ଆତ୍ମ ପ୍ରସ୍ତରରେ ଫାଟି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଫୁଲମାଳ, ଥଳ ଓ ହାତ ତାଳି ପାଇଛନ୍ତି । ତୁମେ ହେ ନାରବ ସାଧକ, ଏହି ପ୍ରତାରଣାର ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆଗରୁ ଆଖି ହରାଇ ବସିଥିଲ ।

ଯେଉଁ ଦିନ ମୁଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜୀବନୀ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ଶେଷ କରି ତିନି ବସ ପରେ ତାଙ୍କୁ କିଛି ଅଂଶ ଶୁଣାଇବାକୁ ପୁଣି ଅରେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲି, ସେତେ ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ବହୁ ପରିମାଣରେ ତରଳ ଯାଇଥିଲା । ମୁଁ କିଛି ଅଂଶ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଲି । ପ୍ରାଣଭର ଆନନ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ସ୍ମୃତି ଫୁଟି ଉଠିଲା । ହଁ, ମୋର ସ୍ମୃତି ମନେଅଛି ସେ ଶେଷରୁ ଉଠି ବସି ସେଇଠି କେତେ ପୃଷ୍ଠା ଶୁଣିଲେ । କହିଲେ “ଦାସେ ଆପଣଙ୍କ ଏ ଜୀବନୀ କେବେ ଛପା ହେବ ?” ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳତା ଭିତରେ ଏକ ଦରଦା ବନ୍ଧୁ, ସମସମୀ ସହକର୍ମୀର ଅନାବଳ ଉଚ୍ଛାସ ଭରି ହେଥିଲା ।

ମୁଁ ଆରୁର୍ଣ୍ଣ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଏ ବହିଟି ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ସଂକଳ୍ପ କରିଥିଲି । କେବଳ ଅନୁମତି ଲୋଡ଼ି ନେଲି । ତା’ପରେ ତାଙ୍କୁ ଅତି ବିନୀତ ହୋଇ କହିଲି ଆପଣଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ କେବେ ଲେଖା ହେବ ?” ସେ କହିଲେ--“ମୋର କିବା ଜୀବନୀ, କିବା କଥା ? କ’ଣ ଏଥିରେ ବିଶେଷ ଘଟଣା ଅଛି । ସବୁତ ଦାସେ ଆପଣେ ?” ମୁଁ ଅଭଭୁତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲି । ଯାହାର ସ୍ମୃତିରେ ଏ ଦେଶର ପ୍ରତିଟି ଗୋଡ଼ମାଟି ସଜଳ ଓ ସିକ୍ତ; ପ୍ରତି ମଣିଷର ମନ ଓ ପ୍ରାଣରେ ଯେ ସମାସାନ, ସେ ପ୍ରତି ମଣିଷର ହୃଦୟ ଭିତରେ ଚରଣବନ୍ତ ତାର ଲିଖିତ ଆତ୍ମ-ଜୀବନୀର କି ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ? ସେତ ଏ ଜାତିର ଇତିହାସ; ଯାଣି ପଦନରେ ମିଶି ରହିଛି । ପ୍ରତି ଶିଶୁର ମନରେ ସେ ଏକ ପବିତ୍ର ପ୍ଲାବନ । ପ୍ରତି କଶୋରର ମନରେ ସେ ଏକ ଚଳମାନ ଉର୍ମି ।

ସତ୍ୟବାଦୀର ଶେଷ ଘାପ ଶିଖା ନିଭାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଉ ଅରେ ତାଙ୍କ ପଦତଳେ ମୁଁ ନଇଁ ପଡ଼ିଥିଲି କଟକର ଭୂତାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ । ସେ ସେତେବେଳେ ଥିଲେ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ । ମୁଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜୀବନୀ ‘ହେ ସାଥ ! ହେ ସାରଥ !’ ବହିଟି ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେବାପାଇଁ ସେ ଦିନ ପହଞ୍ଚିଥିଲି । ସେ କିନ୍ତୁ ଆଉ ମୁହଁ

ଚିହ୍ନିବା ଓ ଶବ୍ଦ ବାରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତି ଓ ଚିନ୍ତା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋପ ପାଇଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—ପାଖରେ ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ ସଜିଗ୍ରାହ । ସେ ବଡ଼ ପାଟିରେ ମୋ ଆସିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ସେ ଟିକିଏ ଆଖି ଖୋଲିଲେ, ଶୀଘ୍ର ‘ହୁଁ’ଟିଏ ତାଙ୍କ କଣ୍ଠ ଥରେଇ ବାୟୁର ତରଙ୍ଗରେ ମିଳିଗଲେ । ତା’ପରେ ଆଖି ବୁଜିଲେ । ମୁଁ ପାଦଧୁଳି ନେଇ ନିଃସ୍ବ ଭିକାରୀ ପରି ସେ ଦିନ ବ୍ୟଥା ଓ ଅବସାଦରେ ଫେରି ଆସିଥିଲି । କଥା ପଦେ ଶୁଣିବାକୁ ଭଜନ ହେଲି ନାହିଁ ।

ଆଉ ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ନାହିଁ । କଟକରୁ ଚାଲିଯିବା ମାତ୍ର ଦୂରରେ ଗ୍ରାମରେ ଆଜି ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ପାଇଲି । ତାଙ୍କ ଶେଷ ଦର୍ଶନ ମୋତେ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପବିତ୍ର ଶବାଧାରରେ ଆଞ୍ଚୁଳିଏ ଫୁଲର ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ଅପରାଧୀ ।

ସତ୍ୟବାଦୀର ଶେଷ ଦୀପ ଶିଖା ସବୁଦିନ ପାଇଁ ନିଭିଗଲା । ଏ ଯୁଗରେ ଆତ୍ମ ବିଶ୍ୱାସ, ଆତ୍ମସାଧନା ଓ ଚରଣସ୍ଥ କର୍ମପ୍ରେରଣାର ଶେଷ ଭରସା ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟାନୁସାରେ ହଜି ଚାଲିଗଲା । ଏଯୁଗ ସରଳ ନୈବେଦ୍ୟର ନୁହେଁ, କର୍ମସାଧନାର ନୁହେଁ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାମର୍ଶଦାତାର ନୁହେଁ, ଏ ଯୁଗ ଧୂର୍ତ୍ତିକା ଓ ପ୍ରତାରଣାର, ଶଠତା ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚନାର, କଟାକଟି ଓ ଛକାନ୍ତକର । ଏକ ସରଳ ନିଷ୍ଠାପଥ ଆତ୍ମା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରସିପାତ କଲୁବେଳେ ଆମ ମନର ଏ ଦୈନ୍ୟ ଓ ଗ୍ଳାନି ଆମକୁ ଉପହାସ କରୁ ନାହିଁକି ?

—*—

ସେ ଥିଲେ ଅନିକେତ—

ଶ୍ରୀମତୀ ରମା ଦେବୀ

[ଏକ ମଳିନ ଅପରାହ୍ନ । ମୁଁ ଓ ସଂସଦର ସଭାପତି ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ଥୋରଥା ସାନ୍ନିପ୍ତ ଭୂଦାନ ଅଫିସ ଗୃହରେ ସବୋଦୟ ନେତ୍ରୀ ରମାଦେବୀଙ୍କୁ ଭେଟି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲୁ । ଶ୍ରୀମତୀ ରମାଦେବୀ ସ୍ମୃତିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଡେଉଁରେ ପ୍ରାୟ ଅଶ୍ରୁ ସିନ୍ଦୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତାହା ଥିଲା ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଏହି ମହିଷାସୁରୀ ମଢ଼ିଲାଙ୍କର ପରମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିର ଅମଳିନ ନିଦର୍ଶନ । ଆମେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ଜେଲ-ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲୁ । ଶ୍ରୀମତୀ ରମା ଦେବୀ ଏହିପରି କେତୋଟି ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଅଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ।— ସଂପାଦକ]

ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଥିଲା ଖୋଲା ଓ ମେଲା । ଜେଲରେ ଏହିପରି ଖୋଲା ମେଲା ଜୀବନର ବିକାଶ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ରହିଛି । ଜଣେ ବୁଝିଲେ ନିଜକୁ ଗଢ଼ି ପାରିବ, ଜଣେ ବୁଝିଲେ ନିଜକୁ ଉଜାଡ଼ିବ ଦେଇ ପାରିବ । ଜେଲରେ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସୁଯୋଗ ରହିଛି । କିଏ ଖେଳି, କିଏ କଳି କରି କିଏ ବା ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ି ସମୟ କଟାଏ, ପୁଣି ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି କେହି ଗୀତା ପଢ଼ି ଓ ଭାଷ୍ୟ ଲେଖି ସମୟ ବିତାଏ । ଅନେକ ବନ୍ଦୀ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଓ ବିଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆର ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଥାନ୍ତି । ଅତି ସ୍ଥାନ ଭାବରେ ଚଳନ୍ତି । ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ-ଉତ୍ତମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପାଇଁ ଜେଲରେ ରହିଛି ଅନେକ ସୁଯୋଗ ।

୧୯୩୦ ମସିହା । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ହଜାଶବାଗ ଜେଲରେ ‘ବି’ ଡିଭିଜନ ବନ୍ଦୀଶ୍ରବରେ ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାରୁ ନବବାବୁ ମାଳତୀ ଦେବୀ, ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ଓ ମୁଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିନୋଦନନ୍ଦ ଝା, କୃଷ୍ଣବଲ୍ଲଭ ସହାୟ, ନିବାରଣ ଦାସଗୁପ୍ତା ଅତୁଲ୍ୟ ଶେଷ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ, ଖାଁ ସାହେବ ଆଦି ରହୁଥିଲେ । ସଶ୍ରମ ଜେଲ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଧିକାଂଶ ସତ୍କୋଟ ବନ୍ଦୀ କାମ ମାଗି ନେଉଥିଲେ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଖାବନରେ କାହାକୁ ଠକ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ବରାବର ମାଗିକରି କାମ କରୁଥିଲେ । ସେ ସତରଂଜ ବୁଣା କାମ ପାଇଲେ ।

୧୯୪୨ ମସିହାରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରେ ରହିଲା ବେଳେ ସେ ଅଶ୍ରମ ବନ୍ଦୀ ଥିଲେ । ଏତେ ଲୋକ ବସି ଖାଇଲେ ଅଳସୁଆ ହୋଇଯିବେ ଓ ନୈତିକତାର ସ୍ଥଳନ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ‘ବି’ ଡିଭିଜନ ବନ୍ଦୀ ଶ୍ରବରେ ଅନେକ ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜେ ନିଜର ରସଦ୍ (ration) ମାଗି ନେଇ ଶେଷେଇ କାମ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଆମିଷ ଓ ନରାମିଷ — ଏହୁପରି ଦଳଦଳ ହୋଇଗଲେ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ଦଳରେ ଆମେ ପ୍ରାୟ ୩୦ ଜଣ ବନ୍ଦୀ ଥିଲୁ । ସକାଳେ ଚୁଡ଼ାଗୁଡ଼ି ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଡାଲି, ତରକାରୀ ଓ ସାଗ । ସେତେବେଳକୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଖି ଟିକିଏ ଖରାପ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ସେ ରୁଟି ସେବା ଦାୟିତ୍ବ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ନିଅନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ନିଆଁ ଗୁଡ଼ି ତାଙ୍କ ଲୁଗା ପୋଡ଼ି ଯାଇଛି; ହାତରେ ଅନେକ ବାର ନିଆଁ ଲାଗିଛି । ତଥାପି ମଧ୍ୟ ସେ କାମ-ହରୁଳା ହେବାକୁ ଚାହୁଁ ନାହାନ୍ତି । ଅନ୍ୟତମ ଜେଲ ସାଥୀ ମନମୋହନ ଚୌଧୁରୀ ତାଙ୍କୁ ବରାବର ବାରଣ କରି କହନ୍ତି — “ଆପଣ ଏ କାମକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ, ଆପଣ ନବୃତ୍ତି ରୁହନ୍ତୁ ।”

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଥିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମାୟିକ ଓ ପରୋପକାରୀ । କାହାର ପଇସା ପସ ଦରକାର ଥିଲେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ପାଖରୁ ସେ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରେ ନାହିଁ । ପାଖରେ ଥିଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଦେଇ ଦିଅନ୍ତି । କେହି ବେମାରାରେ ପଡ଼ିଲେ ସେ ଶୁଣି ଶୁଣି ତା ବଛଣା ପାଖରେ

ବସି ରହି ତା'ର ସେବା କରନ୍ତି । ଅରେ ବସୀ ସମତନ୍ତ୍ରପୁର ମୌଳିକ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ବେମାରୀ ପଡ଼ିଲେ । ତା' ଶେଯ ପାଖରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ତିନିଦିନ ଓ ତିନିରାତି ଜଗି ବସି ରହିଲେ । ଗତି ଟାଟା ବେଳକୁ ଗାଧୋଇ ଆରାଧନା ସରି ପୁଣି ଆସି ରୋଗୀ ପାଖରେ । ରୋଗୀ ପଡ଼ିଲେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ପ୍ରାୟ ଶୁଅନ୍ତି କାହିଁ । ଟିକିନିଶି କରି ତାକୁ ନିଶ୍ୱାସଣ କରନ୍ତି । ଡାକ୍ତର ଆସିଲେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳସ୍ୱରରେ ରୋଗୀର ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାୟ ଗତି ଟାଟାରୁ ଉଠି ସେ ଦୁଇ ତିନି ଘଣ୍ଟା ପ୍ରାର୍ଥନା ଆରାଧନା ଓ ପୂଜାପୂଜା କରନ୍ତି । ଗୀତା ତାଙ୍କର ପୁରା ମୁଖସ୍ଥ ଥିଲା; ଉପନିଷଦରୁ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସୁକ୍ତ ସେ ମୁଖସ୍ଥ କରିଦେଇଥିଲେ । ଏ ସବୁ ପୂଜା ଓ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଏତେ ଗତିରୁ ସେ ସାରି ଦିଅନ୍ତି ଯେ କୌଣସି ଜେଲ ସାଥୀ କିମ୍ବା ମୌଳିକ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲ ଗୁପ୍ତ ଏ ସବୁ ଦେଖିବା ସୁଯୋଗ ପାଏ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ସେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ଦେଇ କାମ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସକାଳୁ ଚା' ଓ ମୁତି ଖାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଯାହା ହେଲେ ବି ସେ ଅତି ଆଗ୍ରହରେ ଖାଇ ଦିଅନ୍ତି । କେଉଁ ଥରେ ବିରକ୍ତି ବା ହିଂସା ନ ଆଏ ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ଜେଲ ଜୀବନ ସବୁମୋଟ ଖର୍ବର୍ଷରୁ ସାମାନ୍ୟ ଅଧିକ ସମୟ । ୧୯୩୦ ଓ ୧୯୩୨ରେ ହଜାରବାଗ୍ ଜେଲରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅନ୍ତ କେତେ ମାସ ଓ ଆଠମାସ; ୧୯୪୨ ବେଳେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ । ହଜାରବାଗ୍ ଜେଲ୍‌ରେ ସୁତାକଟା, ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲ୍‌ରେ ତନ୍ତରେ ଲୁଗାବୁଣାରେ ସେ ବରାବର ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଜୀବନ ସାରା ସେ ସୁତା କଟାରେ ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲେ । ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ସେତକ ନିଷ୍ଠା ଥିଲା, ସେତକ ବିଶ୍ୱାସ ବି ଥିଲା । ସାମର୍ଥ୍ୟଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ହାତ କଟା ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ଯାହାର ଲୁଗା ଦରକାର ହେଉଥିଲା ସେ ନିଜ ହାତବୁଣା ଲୁଗା ଦେଇ ଦେଉଥିଲେ ଓ କହୁଥିଲେ—“ନେ, ଲୁଗାଖଣ୍ଡେ ନେ । ମୁଁ କଣ ପଇସା ଦେଇ କିଣିଛି ?”

ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସାରେ ଥିଲେ ଗାନ୍ଧୀବାଘା । ତେଣୁ ସବୁ ଭିତରେ
ଥାଇବି ମେ ଥିଲେ ଅନାସକ୍ତ । ଏପରିକି ଭାଇ, ଭଗନୀ ଆଦି ଆତ୍ମୀୟ
ସ୍ବଜନ ଓ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଅନାସକ୍ତ ସାଧନାରେ ଅନୁକ୍ରମେ ଥିଲେ ।
ଏକାଧାରରେ ବିମୁକ୍ତ ଓ ସେବକ । ହରିଜନ ପରି ସଂହାରକ ଶ୍ରେଣୀରେ
ଏକାଦିକ୍ରମେ ସପ୍ତାହ ସପ୍ତାହ ବ୍ୟାପୀ ସେ ସେବାରେ ଲାଗିଥିଲେ । ପୁଣି
‘ହରିଜନ’ ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ବି ସେ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ
କଲେ—କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଅତି ଅନାସକ୍ତ ଭାବରେ ।

ନବୀକୂଳ ସନ୍ଧ୍ୟାଳନ ପଡ଼ିଆ ପାଖ ଘରେ ସବୁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ
ଆଡ଼ୁଆ କରୁଥିଲେ । ଲବଣ ଆନ୍ଦୋଳନ (୧୯୩୦)ରେ ପ୍ରଥମେ
ଆରୁଣ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ । ଆମ ଘରୁ ଲବଣ ଆନ୍ଦୋଳନରେ
ସୂଚକ ଡେଇଁ ଓ ଆରୁଣ୍ୟଙ୍କ ସହ ଆମ କେତେଜଣ ବାଲେଶ୍ବରର
ଇଂରାଜକୁ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଲୁ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ
କଟକରୁ ଧରା ହୋଇ ଜେଲ୍ ଗଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ବନାଥ
ହୋତା, ମୁରାରି ସୀତାଠୀ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ତା’
ପରେ କେଜିଓ ଠାରେ ଭୃଗୁମସ୍ତକ ମରେ ମେତେ ନିୟୁକ୍ତ କରାଗଲା ଓ
ପରେ ପରେ କଟକରେ ମେତେ ଶିବପ୍ କରାଗଲା । ନାଶ୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ମାଲଟା ଦେଶ, ସୁଭଦ୍ରା ମହାବୀ, ବରାଧ ପ୍ରିୟମ୍ବଦା ଦେଶ, ଛତ୍ରପୁରର
ଲକ୍ଷ୍ମୀବାହି ଓ ସରଳା ଦେଶ ଆଦି ସହ ଲବଣ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ
ଦେଇଥିଲେ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଥିଲେ ଆରୁଣ୍ୟ ଯଦାଶୟ । ବେଳେ
ବେଳେ ବହୁତ ଥରା କଥା କହି, ନାନାଦି ଗପ କରି ଆମକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ
ଅନୁକ୍ରମେ କରୁଥିଲେ । ଆମର ସମସ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତି ତାଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଦୂର
ହୋଇ ଯାଇ ମନରେ ଗଭୀର ପ୍ରତ୍ୟୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା ।

ପୂର୍ବରୁ ଜୀବନଯାପନ ପଦ୍ଧତିରେ ଆରୁଣ୍ୟ ମହାଶୟ ଥିଲେ
କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ସର୍ବୋଦୟବାଘା । ବିନୋବାଜୀ ମେତେକେଲେ
ସର୍ବୋଦୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ସେତେବେଳେ (୧୯୫୧ରେ)
ଆରୁଣ୍ୟ ଏଥିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସାରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଦେଲେ । ତା’ପରେ
ଓଡ଼ିଶାରେ ଭୂମିଦାନ ଓ ଗ୍ରାମଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗେଇ ଚାଲିଲା ।

ସେ ଘିର ଘାବରେ କେଉଁଠି ରହୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଅନିକେତ । ଏପରିକି ସେ ଅଛ ଓ ଅଚଳ ହୋଇପଡ଼ିଲା ପରେ ବି ବାଡ଼ି ଧରି ବା ସଜିବାକୁ କାନ୍ଦରେ ହାତ ରଖି ବୁଲି ବାହାରିଥିଲେ । ପୁଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ରହିଲାବେଳେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବୁଲି ଯିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ‘ଚଉଁବେଳ...’ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ । ଆର୍ଯ୍ୟରୂଷିପରି ସେ ଥିଲେ ଯୋଗୀ । କେବଳ ରୂଷିୟୁଲଭ ବନବାସ କିମ୍ବା ନିର୍ଜନ ପ୍ରଦର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲା । ସେ ଲୋକମାନଙ୍କ କୋଳାହଳ ଭିତରେ ଥିଲେ ଅନାସକ୍ତ ଯୋଗୀ, ସଂସାରର ଜନସମାଗମ ଭିତରେ ଥିଲେ ମୁକ୍ତିର ଚାରିଶ । ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ତ ମୋର ଅନେକ ଦିନର ସ୍ମୃତି, ଅନେକ ଅନୁଭୂତି । ଅନୁଭୂତିର ଆସକ୍ତିରୁ ନିଜକୁ ମୁକୁଳେଇ ସେ ସବୁକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଭାବି ହୁଏ ନାହିଁ । ଜୀବନ ଗତିବାର ରାସ୍ତାରେ ରାସ୍ତାରେ, ଗଳିମୋଡ଼ରେ ସବୁଥିରେ ତ ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ସାମାନ୍ୟ ଥାଇ, ଆଜି ଏତିକି ।

ଜନ୍ମସିଦ୍ଧ ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ହରିହର

ସତ ଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତ

ସନ ୧୩୭୮ ସାଲ ଫାଲ୍‌ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀଦିନ ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟ ତାଙ୍କ ମର ଶରୀର ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ସେ ବଞ୍ଚିଥିଲାବେଳେ କାହାମନରେ କେବେ ତଷ୍ଟଦେବା କଥା ଶୁଣା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦେହାନ୍ତ ପରେ କହିଁକି କାହା ମନରେ କଷ୍ଟ ଦିଅନ୍ତେ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ବଞ୍ଚିଥିଲାବେଳେ ବନ୍ଦୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀପା ଭିତରେ କିଛି ଲେଖି ଦେଇ ଯାଇ ନଥିଲେ—ଯେ ମୋର ମରଶରୀରକୁ ଏହିପରି ଭାବରେ ସଂସ୍କାର କରିବ । ତେଣୁ ଆନ୍ତେମାନେ ତାଙ୍କ ମରଶରୀରକୁ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ବକୁଳ ବନକୁ ବହନେଲେ । ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାତ କୁଟୁମ୍ବ ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସଅନୁସାରେ ଶୁଦ୍ଧିର୍ଚ୍ଚିତ୍ୱା କଲେ । ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ଯିଏ ଯେପରି ଚାହୁଁଲା ସେହିପରି ଭାବରେ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାହ ପାଳନ କଲା । କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟ ଯେଉଁ ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପଦେଶ ବରାବର ଦେଇ ଆସୁଥିଲେ “ଭଲ ମଣିଷ ହୁଅ ଭଲ-ମଣିଷ ହେବାପାଇଁ ଭଲଘର, ଭଲଗାଡ଼ି, ଭଲ ପୋଷାକ, ଭଲ ପାଟିପୁଆଦିଆ-ଖାଦ୍ୟ ଲେଖା ହୁଏ ନାହିଁ । ବରଂ ବିଳାସ ବିଭବ, ମଣିଷକୁ ଅମଣିଷ କରେ । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭଲ ମଣିଷ ଆବଶ୍ୟକ । ତମେ ଇଞ୍ଜିନିୟର ହୁଅ, ଡାକ୍ତର ହୁଅ, ଓକଲ ହୁଅ, ବ୍ୟବସାୟୀ ହୁଅ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ହୁଅ, ବା ଶିକ୍ଷକ ହୁଅ, ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭଲ ମଣିଷ ଆବଶ୍ୟକ”—ଏହାହିଁ ଥିଲା ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉପଦେଶ । କିନ୍ତୁ ଏକଥା ଅନେକ ଶୁଣି ଗଲେଣି । ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟ ସାଧନାର ଯେଉଁ ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କ ଜୀବଦଶାରେ ବା ବଞ୍ଚିଥିଲା ବେଳେ ଅଧିକାଂଶ ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

୧୧୭୮ ରୁ ୧୧୭୯ ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟ ପୁରୀଠାରେ ରହୁଥିଲେ । ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କର ସାଧନା କିପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ତାହା ମୁଁ ଏ ଲେଖାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି ।

ସବୁଦିନପରି ସକାଳେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ସମୁଦ୍ରକୂଳକୁ ବୁଲି ଆସି
 ଡାକ୍ରର ମହାଦେବ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ମହାଦେବବାବୁ ବାସ୍ତବରେ କଣ୍ଠରେ
 ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନାଗୁଣୀ ଗତ କାଳଠାରୁ ପଡ଼ିଯାଇ ବେହୋସ ଅବସ୍ଥାରେ ପୁରୀ
 ଡାକ୍ରର ଖାନାରେ ଥିବା କଥା ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କୁ ବତାଇଲେ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ
 ସାଙ୍ଗେ, ସାଙ୍ଗେ, ପୁରୀ ଡାକ୍ରର ଖାନାର ଉପର ମହଲକୁ ଗଲେ ଓ ସେ
 ରୋଗୀର ବିଛଣା ପାଖରେ ବସି ପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ଆଉଁସିବାକୁ ଲାଗିଲେ କିନ୍ତୁ ମୁଁ
 ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥାଏ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ହାତ ରୋଗୀର ଦେହ ଉପରେ ସୁତାଏ
 ଛୁଡ଼ି ଯାଆ ଆସ, କରୁଥାଏ । ରୋଗୀ ଶବ୍ଦରକୁ ଶୁଣି କରୁନଥାଏ । ସେଠାରୁ
 ଫେରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ପହଞ୍ଚି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ବିଛଣାରେ ବସି ତାଙ୍କ
 ଜପାମାଳାଟି ମାଗିଲେ । ମୁଁ ପଚାରିଲି—“ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନ ଦଶଟା ହେଲଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ
 ମାଳା କଣ ହେବ ?” ଟିକିଏବରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ—“ସବୁକଥା ନ ଜାଣିଲେ
 କଣ ହେବ ନାହିଁ । କାହାରିକୁ କିଛି କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ମାଳା-
 ତବାଟି ଦିଅ ।” ମୁଁ ମାଳା ତବାଟି ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲି । ସେ ଜପରେ
 ଲାଗିଗଲେ । ୧୨ଟାପରେ ଜପ ଶେଷକରି ଖାଇଲେ; ଅଳ୍ପ ସମୟ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ
 ପୁଣି ଜପ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହିପରି ଚର୍ଚ୍ଚିଆରଦିନ ମଧ୍ୟ ଅବେଳରେ (ସବୁଦିନେ
 ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ରାତି ଅଢେଇଟାରୁ ଚାରିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜପ ଇତ୍ୟାଦି କରନ୍ତି ।)
 ଜପ ପରେ ଖାଇବାର ବିଳମ୍ବ ହେବାରୁ ମତେ କହିଲେ କଣ ମୋର ଖାଇବା
 ଡେଇଁ ହୋଇ ଗଲ କି ? ମୁଁ କହିଲି ମାନବ ସେବା ଯାହାର ବ୍ରତ ତାହାର
 ସ୍ବ ସେବାର ସହନ ବିଳମ୍ବରେ ପ୍ରଶ୍ନ କାହିଁ ? ମୋ କାନ୍ଧରେ ହାତମାରି
 ଦେଇ କହିଲେ ଠିକ୍ ବୁଝିଛି । ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଉତ୍ତର ଦେଲି—
 “ଆପଣଙ୍କୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଭାବରେ ବୁଝିବା ଅସମ୍ଭବ ।” ସେ ଖାଇଲେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲେ ।
 ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ସେ ରୋଗୀକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଡାକ୍ରର ଖାନା ଗଲେ । ରୋଗୀ
 ମାଆଠାରୁ ଶୁଣିଲେ ତାର ଚେତା ଫେରି ଆସିଛି । ତହିଁ ଆରଦିନ
 ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ବୁଲିଲା ବେଳେ କହିପକାଇଲେ—“କିଏ କହୁଛି ମହା
 ଏ ଯୁଗରେ କାମ କରେ ନାହିଁ ବୋଲି; ସେ ରୋଗୀର ଚେତା ଫେରିବ କି
 ନାହିଁ ସେ ବିଷୟରେ ଡାକ୍ରମାନେ ସନ୍ତୀହନ ଥିଲେ । ତାହା ପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା
 କଲି, ସେ ଭଲ ହୋଇଗଲା । ତମେ ଜାଣ, ତାର ବାପା, ମୋର ଅତି ପ୍ରିୟ ଗୁପ୍ତସ୍ଥଳ ।
 ମୁଁ ତାର ଅଜା ଓ ବୋଉର ଦୁଃଖ ଦେଖି ସମ୍ଭାଳି ପାରୁନି ନାହିଁ । ତାହା ପାଇଁ
 ଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠା (ଜପ) ଫଳପ୍ରଦ ହେଲା । ମୁଁ ସତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ କହି ପକାଇଲି—ଆଜ୍ଞା
 ଆପଣଙ୍କର ଅନେକେ ଆଶ୍ରିତ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକଥା ଜଣାଇ ଦିଏ ।
 ତାହା ହେଲେ କାହାର କେତେବେଳେ ବିପଦ । ଆପଦ ପଡ଼ିଲେ ସେ ଆପଣଙ୍କର
 ଶରଣାଗତ ହେବ । ଏକଥା ଶୁଣିଲା ମାତ୍ରେକେ ସେ ଗର୍ବନ୍ତ କଣ୍ଠରେ ଛଳାଛଳି
 ଆଖିରେ କହି ପକାଇଲେ—“ସତ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କର । ଏକଥା ପ୍ରକଟ ହେଲେ ମୋ

ପାଖରେ ରନ୍ତଲେଇ ହୋଇଯିବ । ମନେରଖ ମୋ ବଞ୍ଚିଥିବା ଭିତରେ ଏ କଥା କାହାରିକୁ କହିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେଦିନ ତାଙ୍କୁ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖି ଓ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଅଭିଭୂତ ହୋଇଗଲି । ମନେ ପଡ଼ିଲା ପରମହଂସ ରାମକୃଷ୍ଣ କହିଥିଲେ—“ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଶୁକ୍ଳା ବିଷ୍ଣୁ” । ମୁଁ କହିଲି “ସତେ ଆପଣ କେତେ ବଡ଼ ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ, ଅଥଚ ନିଜକୁ ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ ଚାଲି ଯିବେ । ମୁଁ ଜବାବ ଦେଉଛି, ଏ କଥା ଆପଣ ବଞ୍ଚିଥିବା ମଧ୍ୟରେ କାହାରିକୁ କହିବ ନାହିଁ ।”

ଆଉ ଥରେ ପୁରୀର ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପଣ୍ଡିତ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲେ । ଆରୁଣି ମହାଶୟ ମତେ ଫଙ୍ଗରେ ନେଇ ରୋଗ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଉକ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ବାରମ୍ବାର ଆରୁଣି ମହାଶୟଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ତାଙ୍କ ଆରୋଗୀ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ଆରୁଣି ମହାଶୟ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଜପ ଧ୍ୟାନ କଲେ ଏବଂ ସେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ସେଥର ରୋଗ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚିଲେ ।

×

×

×

×

ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଆରୁଣି ମହାଶୟ, ଗୋଷ୍ଠବନ୍ଧୁ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ରମ୍ୟ ଦେଖାଇ ପାଖରେ ତାଳମ୍ ହୋଇ ପୁରୀର ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲୋକଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଝିଅର ଶରୀରର ଆଠ, ନଅ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପିଲା ପିଲ ହେଲ ନାହିଁ । ଦିନେ ସେ ଝିଅଟି କଂସ ବାସୁଙ୍କ ସେନାରେ ଆରୁଣି ମହାଶୟଙ୍କୁ ରଘୁନାଥଙ୍କର କିଛି ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରସାଦ ଖିଆଇ ଦେଲା ଏବଂ ତାପରେ ସେହି ଘଟଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆରୁଣି ମହାଶୟଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରାଇଲେ ଯେ ଯଦି ସେ (ଆରୁଣି ମହାଶୟ) ତାହା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ ତାହାଲେ ତାର ମନବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ସତକୁ ସତ ତାର କେତେ ଦିନ ପରେ ସେ ଝିଅଟି ଗର୍ଭ ଧାରଣ କଲା ଓ ପରେ ପୁରୀ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ତାର ଗୋଟିଏ ଝିଅ ହେଲା ।

ମୁଁ ଆରୁଣି ମହାଶୟଙ୍କ ଜନ୍ମ ଦିନରେ (୧୯୭୩) ସମାଜରେ ଜନ୍ମସିଦ୍ଧ ଆରୁଣି ହରିହର ବୋଲି ଯେଉଁ ଲେଖାଟା ଲେଖି ଥିଲି, ତାହା ଠାରୁ ଆହୁରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ମାଆ ହରିଚଣ୍ଡୀ ଆରୁଣି ମହାଶୟଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ଫଳରେ ତାଙ୍କର ସାନଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଭୋଗ ଶଯ୍ୟା ପାଖରେ ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଦର୍ଶନ ଦେଇଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଘଟଣା ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ଏ ପୁସ୍ତକର କଲେବର ବୃଦ୍ଧି ଘଟିବ ତେଣୁ ସେଥିରୁ ବରତ ହେଲା । ପରେ ମୋର ‘ଆରୁଣି ଗାନ୍ଧୀ’ ବହିରେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ଆଶା ରହିଲା ।

ଉପରୋକ୍ତ ଘଟଣାମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଏ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଜନ୍ମସିଦ୍ଧି
ଲୋକ ଥିଲେ । ସେଭଳି ମୁକ୍ତ ଆତ୍ମାକୁ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ମାନବ ସମାଜକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା
ପାଇଁ ବରାବର ପଠାନ୍ତି । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ କେବେ ହେଲେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆତ୍ମା ଏବେ ବି ମାନବ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ
ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ଯଦି କେହି, ପସ୍ତକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ସେ ଆରୁର୍ଥୀ
ମହାଶୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ନିଜ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଚିନ୍ତାକରି ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତୁ ଓ ତାଙ୍କର
ଇଚ୍ଛିତ ଫଳ ମିଳୁଛି କି ନାହିଁ ପସ୍ତକ୍ଷା କରି ଦେଖନ୍ତୁ ।

—୦—

ପୂଜ୍ୟପୂଜା ସଂସଦ ପ୍ରକାଶିତ କେତୋଟି ଦରକାରୀ ପୁସ୍ତକ

- (୧) ମଧୁ ସ୍ମରଣିକା — ୧୯୭୭
- (୧) ଗୋପବନ୍ଧୁ ପରିହାସ — ୧୯୭୮
- ୩) ମାଳକଂଠ ପରିହାସ — ୧୯୭୯
- (୪) ପ୍ରହରାଜ ପରିହାସ — ୧୯୭୧

ଆମ ପାଖରେ ଓ କେତୋଟି ବଡ଼
ବହି ଦୋକାନରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ

* ସଂପାଦକ, ପୂଜ୍ୟପୂଜା ସଂସଦ

ଗୁରୁଲିଆଗଞ୍ଜ, କଟକ-୪

ରବିପ୍ରାଣ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର

“Blessed are the meek—
for they shall inherit the earth”
Jesus christ

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଥିଲେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଯିବୁତାତୀତ ସ୍ଥିତି ପ୍ରଜ୍ଞ
ଯୋଗୀ । କାମ-ରାଧା ଶୂନ୍ୟ ଓ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅହଙ୍କାର ସ୍ଥାନ ନ ହେଲେ କେହି
ଗୁଣାତ୍ମକ ନୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଅହଙ୍କାର ଶୂନ୍ୟ ପୁରୁଷର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ
ହେଉଛି—ସେ ତୁଣ୍ଡରୁ ବି ନାହିଁ ଏବଂ ବୃକ୍ଷଠାରୁ ବି ସହିଷ୍ଣୁ ହୁଏ ।
ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହି ଉକ୍ତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ଥିଲା । ଲୋକେ
କଥାରେ କହନ୍ତି—ଅମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଟି ଏତେ ଅଣ୍ଟା ମିଠାପରି ଥିଲେ ଯେ ସେ
ମାଛକି ମର ବୋଲି କହୁ ନ ଥିଲେ ।

ଏହିପରି ନରହଙ୍କାର ଗ୍ରାସବ୍ୟକ୍ତ ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯେତେବେଳେ
ଅତ୍ୟାଚାର ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କୁ ସକଳ ପକାର ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ
ଭଗବାନ୍ ନରଦେହରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି । ଦଣ୍ଡକବନରେ ସାଧୁଜନ ସମୀକ୍ଷକ
ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ନିର୍ମୂଳ କରୁଥିଲା ବେଳେ ତୁଳ ରଘୁନାଥ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
ନିମ୍ନୋକ୍ତ କଟୁବାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

“ଦେ ବୁଦ୍ଧ ନିଶାଚରମାନେ, ଯେଉଁ ନିରାଶ୍ରୟ ହଂସାଦ୍ବେଷୀମାନେ ଆପଣ
ମୁନିମାନେ ବୃକ୍ଷ ଅଳମୂଳ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ପୁଣି ହେଉନ୍ତୁ ବୋଲି ଯେଉଁ
ମାନେ ସର୍ବଦା ଜପ କରୁଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ମାନଙ୍କର ଅଭିଶାପ ବାଣୀ ଉତ୍ତର୍ପିତକ
ମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପଚକାବତ୍ ଭସାଉଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଦେବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତିରହୁଛି
ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ଏହି ଅଭିଶାପକୁ ସ୍ବପ୍ନରେ ପୁରା ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି ନାହିଁ,
ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ତୁମେମାନେ ପୀଡ଼ାଦେଲେ ମୁଁ କଦାପି ମୁକ୍ତି ଦେବି
ନାହିଁ ।”

‘ଦାଣ୍ଡୀ ରାମାୟଣ’ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମୁଖ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏହିପରି ଆତ୍ମସ୍ମୃତି ମୁନିର ଲକ୍ଷଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇ ଥିଲା । ଏହି ପରି ବିଶ୍ୱମଙ୍ଗଳକାମୀ ହିଂସାଦୈଷ୍ଟ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ପୃଥିବୀରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖା ନ ଦେବା ଫଳରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଜନପୀଡ଼ାରୁ ଯାଣ କରିବାକୁ ଭଗବାନ୍ ନରଦେବ ଧରି ଧରାଧାମରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି ସବୁ ପୁରୁଷ ଶାସ୍ତ୍ର ବଳ୍ଲ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପ୍ରକାଶ କରେ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ତର ଲିଙ୍ଗରେ ଶୁଦ୍ଧେ, “ମୋତେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତୁ, ମୋତେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତୁ ଏବଂ ମୋର ତୃପ୍ତି ବିଧାନରେ ସମସ୍ତେ ଯତ୍ନ-ଶୀଳ ହୁଅନ୍ତୁ ।”

ଅଜ୍ଞାନେକେ ଅନ୍ତରଲିଙ୍ଗର ଏହି ତିନୋଟି ଅଭିଷ୍ଟାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନ ପାରି ଏହି ଅଭିଷ୍ଟାକୁ ଦେହମନ ଓ ପ୍ରାଣର ଏକ ପ୍ରବଳ କ୍ଷୁଧାବୋଲି ଧରି ନେଇ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ପରିବାରଠାରୁ, ସମାଜ ଠାରୁ ଓ ଦୁର୍ଜନଠାରୁ ସେମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି ଦାସ୍ୟ କରି ସଂଘର୍ଷର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ବିଫଳ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ଧନ, କ୍ଷମତା, ଓ ଯଶ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଏହି ତିନୋଟି ବସ୍ତୁସାହାଯ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତି “ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଜାଣନ୍ତୁ, ସମସ୍ତେ ମୋ ପାଇଁ କର୍ମ କରନ୍ତୁ ଏବଂ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତୁ ।”

ଧନ, କ୍ଷମତା ଓ ଜାଣି ଏ ତିନୋଟି ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ହାସଲ କରି ଏହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ପୁରୋକ୍ତ ତିନୋଟି ଅଭିଷ୍ଟାକୁ ହାସଲ କରିବାକୁ ବସିଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେଲେ ବି ଏମାନେ ଯେ ସଫଳା ବିଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି ତାହା ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯିବ ।

ଯଥେଷ୍ଟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବା ଧନ କାହାର ପାଖରେ ଥିଲେ କିମ୍ବା ଅମାପ କ୍ଷମତା ଓ ଯଶର ଅଧିକାରୀ କେହି ହେଲେ ତାହାର ଯୋଡ଼ିଏ ମାତ୍ର ଅଭିଷ୍ଟା ସଫଳ ହେବାରେ ସଫଳ ହୋଇ ପାରେ । “ମୋତେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତୁ ଏବଂ ମୋର ତୃପ୍ତି ପାଇଁ ସମସ୍ତେ କାମ କରନ୍ତୁ” ଏହି ଯୋଡ଼ିକ ମାତ୍ର ଅଭିଷ୍ଟାକୁ ସେ ଟଙ୍କା ବା କ୍ଷମତା ବଳରେ ବିକୃତ ଭାବରେ ମେଣ୍ଟାଇ ପାରେ । ତାଙ୍କର ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବା କ୍ଷମତା ହେତୁରୁ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତି ବା ତାଙ୍କର ପ୍ରୀତି ପାଇଁ କର୍ମ କରି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ସଫଳା ଏହି ଅବଶୋଷ ରହିଯାଏ “ମୋ ପାଖରେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଧନ ବା କ୍ଷମତା ଥିବାରୁ ସିନା ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଜାଣିଲେ ବା ମୋର ତୃପ୍ତି ପାଇଁ କର୍ମ କଲେ । ଏ ଦୁଇଟି ନ ଥିଲେ ମୋତେ ଜାଣନ୍ତେ କି; ଓ ମୋର ତୃପ୍ତି ପାଇଁ କର୍ମ କରନ୍ତେ କି ?”

ମାତ୍ର “ମୋତେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତୁ” ଏହି ପ୍ରକଳତମ ଅଭୀପ୍ତାର ବିକୃତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବି କହିବୁ କାଲେ ଧନ ଯଶ ଓ କ୍ଷମତା ଦ୍ଵାରା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ଏହି ବିରୋଧ ସଂଘର୍ଷ ଓ ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରସ୍ତାବ କଥା ଚିନ୍ତା କରି ମୁଷ୍ଟମେସ୍ ‘ଜ୍ଞାନବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯୁଗ ଯୁଗ ସାଧନା ବଳରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ପଥର ଅବିଷ୍ଟାର କଲେ ଯହିଁରେ କି ବିନା ଦାବୀରେ ଏବଂ ଧନ କ୍ଷମତାର ବିନା ଲୋଭରେ ବି ଉକ୍ତ ଚିନୋଟି ଅଭୀପ୍ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାର୍ଥକତା ଘଟିବ । ଯେହୁ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ପଥଟି ହେଉଛି ଏହା—

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ଅନ୍ତରରେ ଯେ ଏହି ଚିନୋଟି ଅଭୀପ୍ତା ଅହରହ ମଥା ଡେଇଁଛି, ଏଥିରୁ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଛି ଯେ ଏହି ନିବିଧି ଅଭୀପ୍ତା କେବେ ହେଲେ ବି ଦୌଡ଼ିକ, ମାନସିକ ବା ପ୍ରାଥମିକ ନୁହେଁ । ଏହି ଅଭୀପ୍ତା ଦେହ ମନ ଓ ପ୍ରାଣର ବାହାରେ ଏବଂ ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ (Impersonal) । ଏହାର ଅପର ନାମ ଆତ୍ମା (self) । ଏହି ନିର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ ଆତ୍ମାକୁ ହିଁ ଭଲ ପାଇବା, ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ହିଁ ଜାଣିବା ଏବଂ ସ୍ବାଜ୍ଞର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇ ସବୁ କରିବା ହିଁ ଏହି ନିବିଧି ଅଭୀପ୍ତାର ମର୍ମତତ୍ତ୍ଵ ଏହି ନିବିଧି ଅଭୀପ୍ତାର ସଫଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଧାନ ପାଇଁ ଦେହ ମନ ଓ ପ୍ରାଣର ସକଳ ଦାବୀକ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଥିବା ଏହି ଆତ୍ମାକୁ ମୁଁ ଭଲ ପାଏ, ତାକୁ ହିଁ ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ସତତ ଚେଷ୍ଟିତାହୁଏ; ତାଙ୍କର ପ୍ରୀତି ପାଇଁ ମୋର ଦୈନନ୍ଦିନ ସବୁ କାମ କରି ଯାଏଁ, ତେବେ ଯାଇ ମୋ ଭିତରେ ଥିବା ଏହି ନିବିଧି ଅଭୀପ୍ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟିବ ।

ଭାଷିତ୍ରାଣ ଆତ୍ମାର୍ଥ୍ୟ ହରିହର ଏହି ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଜ୍ଞାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତମ ଅଟନ୍ତି ।

—*—

ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ

ଶ୍ରୀ କୃପାସିନ୍ଧୁ ହୋତା

[ଫେବୃଆରୀ ତା. ୧୯୭୩ ମସିହା । ସଂସ୍କର ସଭାପତି ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ଏବଂ ମୁଁ କଟକସ୍ଥ ଭୂଦାନ ଅଫିସ ଗୃହରେ ପୂଜନୀୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୋତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରୁ । ଉତ୍ତର ସନ୍ଧ୍ୟା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୋତା ବିଛଣାରେ ଶୋଇ ରହିଥିଲେ । ଡକ୍ଟର ଦାଶ ପ୍ରଣିପାତ କରି କହିଲେ—“ମୁଁ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବକଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଆସିଲି ।” ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୋତା ତତ୍ତ୍ଵଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ହଁ, ମୁଁ ଯୁବକ । ମୋ ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କନ୍ୟା ଖୋଜା ଚାଲିଛି । **My crown is in my heart, not on my head.**” ଡକ୍ଟର ଦାଶ ତହୁଁ କହିଲେ—“ଆମକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କର କିଛି ଅଭିଜ୍ଞତା କହି ଦିଅନ୍ତୁ; ଆମ ସଂସଦ ସମାଦାନ ଅଧ୍ୟାପକ ଶତପଥୀ ଟିପି ନେବେ ।” ଏହା ପରେ ସେ ରହିରହି ଓ ବେଳେବେଳେ ଅତି ୨୩କୁଲ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସରେ ଯେଉଁ କେତେ ପଦ କହି ଦେଇଥିଲେ ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି—ସମାଦାନ]

“ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ଏ ସ୍ଵଳ୍ପ ପୂଜାର ଆୟୋଜନ—ଖାଲି କଣ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା ଆଉ ଭୋଗ ଦେବା ? ଏଇ ପୂଜା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ? ଛପନ ନିଉଡ଼ ଭୋଗ, ଅଥଚ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ଚାରି ପାଖରେ ଖପରା ଧରି ବସିଛନ୍ତି ଅସଂଖ୍ୟ ଦରିଦ୍ର କାଜୀଳ ? ”

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୋତା କିଛି ସମୟ ନିରବ ରହିଲେ । ମନେ ହେଉଥିଲା ସତେ ଯେପରି ସେ ତାଙ୍କ ଭାବଦେଉଳନିତ ଯୋଧକୁ ଅବଦମିତ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସମାଜର ଏ ବୈଷମ୍ୟର ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ଏକ ଅଗ୍ନିକ ବୃଦ୍ଧର ଝଙ୍କାର ।

ତାପରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୋତା ଚାପ ଗଳାରେ କହିଲେ—“ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଏପରି ଲୋକଥିଲେ ଯାହାକୁ ଶତକଡ଼ା ଶହେ ଲୋକ ବିଶ୍ଵାସ କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କିଛି ନ ଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ସେ ଯେଉଁ ବାସ୍ତବିକତା
ଥିଲେ କେହି ତାଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ କରି ନ ଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ମୁକ୍ତ ସୁରୁଷ । ଦୟା-
ସାଗର, କ୍ଷମାସାଗର, କରୁଣା ସାଗର ଆଦି ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ଯେଉଁ ଆକୃତି—
ଏ ସବୁରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସୀ ନୁହେଁ । ହରିହର ଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଶିଷ୍ୟ ।
ଗୋପବନ୍ଧୁ ‘କାବ୍ୟକବିତା’ରେ ଲେଖି ଥିଲେ—

“କହୁଥିଲି ପରା ବୁଲି ବୁଲି ଗ୍ରାମ
ଦେଖି ପାଇଁ ଦଶ ପାଇଁ କର କାମ
ମିଳେ ଯଦି କାହା ଭାଗ୍ୟେ କରାବସ
କାରୀ ନୁହଁଇ ସେ ପବନ ପ୍ରଭାସ”

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଙ୍କ ସ୍ମରଣେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭାବନାର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତି-
ସ୍ପନ୍ନ ଶୁଣା ଯାଇଥିଲା—

“ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧାନେ ଆମର ସଂଗ୍ରାମ
ବଳଦାନ ପରା ଆମର ବିଶ୍ୱାସ”

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ ଏହି ଚିନ୍ତାର ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ମଣିଷକୁ
ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଦେଖେ, ଅଲଗା କରିଦେଇ ସେ କଣ ଶିକ୍ଷା ? ଗରିବ, ଉପାସୀ ମଣିଷ
ଠାରୁ ଆମେ କେତେ ଦୂରରେ । ଯେଉଁ ଦିନ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଉପକଣ୍ଠରେ
କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇ ‘ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ବିହାର’ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହେଲା,
ସେଇଦିନ ପୁରୀ ସିଂହ ଦ୍ୱାରରେ ଏକ ହଜାର କାଜୀଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆ
ହେବାର ଥିଲା । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ ଏହି ଚିନ୍ତାର ଅନୁଗ୍ରହୀ ।

ଏହାପରେ କିଛି ସମୟର ମାରବତା । ଡକ୍ଟର ଦାଶ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୋତାଙ୍କ
ମାରବତାକୁ ଭଙ୍ଗ କରି ପସ୍ତୁରିଲେ—“ଆଉ ପଦେ ଦ’ପଦ କହୁ ଦଅନୁ ।”

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୋତା କହିଲେ—“ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୋତେ ଗ୍ରାମରେ
କେତେଜଣ ପସ୍ତୁରିଲେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ରାଜାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆପଣଙ୍କ ମତ
କଣ ? ମୁଁ କହିଲି—ଉଭୟଙ୍କ ଭିତରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ କର୍ମରେ ପୁରୁଷ ମେଳ ଅଛି ।
କିନ୍ତୁ ଏତିକି ପ୍ରଭେଦ ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ଲୋକେ ଗୁଲି କରି ମାରି ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ
ଦିନେ ଟେକାଟିଏ ଫିଙ୍ଗିବାକୁ କେହି ସାହସ କରିନାହିଁ । କାରଣ ତାଙ୍କ ପରି
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ମୁକ୍ତପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି କାହାରି ଇର୍ଷା ବା ରାଗରୋଷ ନ ଥିଲା ।”

ଏହାପରେ, ଶ୍ରୀ ମୁକ୍ତ ହୋତା ଟିକିଏ ବିଷୟ ବାହାରକୁ ଯାଇ କହିଲେ—“ଯେଉଁମାନେ ବହୁସ୍ଥ ସେମାନେ ସୁବଶିଷ୍ଟକୁ ପରିଚାଳିତ କରିବାକୁ ଯଥାର୍ଥ ଥପାଉଛନ୍ତି । ସେମାନେ କହୁଛନ୍ତି—ପ୍ରତିସମାଜ ଓ ଶିକ୍ଷକ ସମାଜ ରାଜନୀତିରୁ ଦୂରରେ ରୁହନ୍ତୁ । ମୁଁ କହୁଛି—“ଆରେ ବୋକା, ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତି ଥିଲ, ସେତେବେଳେ ରାଜ୍ୟଥିଲ ରାଜାର । ଏକଲବ୍ୟ ଯେ ପ୍ରତି ତା ମାଆ ଯାଇ ଠିଆ ହେଉଛୁ ରାଜନୀତିର ସିଂହଦ୍ୱାରରେ । ସେ ରାଜନୀତି କରିବନି ଆଉ କି ନୀତି କରିବ?” ଶ୍ରୀ ମୁକ୍ତ ହୋତା ଏତିକି କହି ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଶତପଥୀଙ୍କ ପିଠିରେ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଗୋଟିଏ ବିଧାମାଗ ପକ୍ଷରଲେ—“କଣ କହୁଛୁ ଶତପଥୀ ! ଏକଥାତ ?”

ଡକ୍ଟର ଦାସ ରସିକତା କରି କହିଲେ—“ଆପଣଙ୍କ ପରି ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଦ୍ୟାତ ପାଇ ଏ ଶିଶୁ ତତ୍ତ୍ୱଶାସ୍ତ୍ରର ଅବସ୍ଥା ଯେ ସାଂଘତିକ” ? ଶ୍ରୀ ମୁକ୍ତ ହୋତା ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ହସି ଉଠିଲେ । ତାଙ୍କ ଉତ୍ତର ମୁହଁର ଯଥାର୍ଥ ଶୁଭ୍ର ଶୁଭ୍ର ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପୁଣି ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହୋଇ ଶ୍ରୀ ମୁକ୍ତ ହୋତା କହିଲେ—“ଏଇ ଗିରି, ଏଇ ଇନ୍ଦ୍ର... ଏମାନେ ଏକଲବ୍ୟ ଗରିବ ହଟାଇବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । କଣ କମ୍ ଦୁରୁହ କାମ । ସତେରେ କଣ ଏ ବିଶାଳ ଦେଶରୁ ଗରିବ ପରି ମହାମାରୀ ହଟିଯିବ ?”

ଡକ୍ଟର ଦାସ ଅଧ୍ୟାପକ ଶେଷରେ କହିଲେ—“ପଞ୍ଚ ଲଂଘୟତେ ଗିରି । ଆପଣଙ୍କ ପରି ପଞ୍ଚ ଏଣିକି ଗିରିକୁ ବି ଲଂଘନ କରି ଯିବେ । ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଶତସିଂହର ପରାଜୟ, ସହସ୍ର ମୁରକର ମନୋବଳ ।”

ଏହାପରେ ମାତ୍ର ଦୁଇ ଦିନେଟି ବାକ୍ୟ କହି ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ହୋତା ନୀରବ ହେଲେ—“ଆମେତ ଅରାଧ୍ୟଙ୍କ ନେଇ ଖତଗଦାରେ ଭାରି କରୁଛୁ । ତାଙ୍କର ମୋ ତ ଯେଉଁ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ମୁଁ ଜୀବନରେ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ସେ ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଗୁଲିଗଢ଼, ମୁଁ ଦେହର ଗଣ୍ଡିକୁ ଧରି ବନ୍ଦୀ ପଡ଼ିଛି ।”

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ହୋତାଙ୍କ ରାସୀ ଭୋଜନ ସମୟ ହୋଇଯାଇ ଥିଲା । ଆମେ ନିଷ୍ପ୍ରାନ୍ତ ହେଲୁ ।

ସ୍ୱଗଜନ୍ମା ହରିହର

ଲେ—ଶ୍ରୀ ନରହର ସ୍ୱାଇଁ

ସଂପାଦକ-ଉତ୍କଳ ସର୍ବୋଦୟ ମଣ୍ଡଳ-କଟକ

“ନନ୍ଦନୁ ମାତନପୁଣ୍ୟଃ ଯଦବା ସୁବନ୍ତୁ,
ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ସମା ବିଶତୁ ଗଚ୍ଛତୁ ବା ଯଥେଷ୍ଟମ୍ ।
ଅଦୈବ ବା ମରଣମସ୍ତୁ ମୁଗାନ୍ତରେ ବା

“ନ୍ୟାୟାତ୍ପଥଃ ପ୍ରବଚନନ୍ତି ପଦଂନ୍ୟାୟଃ ।” ଅର୍ଥାତ୍ ମାତନପୁଣ୍ୟ

ଲୋକେ ନନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ବା ସୁବନ୍ତୁ କରନ୍ତୁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରଦାୟିକା ହୁଅନ୍ତୁ ବା ନ ହୁଅନ୍ତୁ
ଆଜି ମୃତ୍ୟୁ ହେଉ ବା ମୁଗାନ୍ତରେ ହେଉ, ମାତ୍ର ଧୀର ବିଚାରବନ୍ତ ଲୋକ ନ୍ୟାୟ
ପଥରୁ କେବେ ହେଲେ ବିଚଳିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । “ଏହିପରି ନ୍ୟାୟ ବିଚାରବନ୍ତ
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆରୁନ୍ଧତ୍ୟ ମହାଶୟ ଜଣେ । ଯେଉଁ ନ୍ୟାୟ, ସତ୍ୟ, ଆଦର୍ଶ ପାଇଁ
ସେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲେ, ସେହି ପଣ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଗଲା । ସେ
ତାଙ୍କର ସେବା ଶୁରୁ ତଥା ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ସହୃଦ
ମୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ଶପଥ କରିଥିଲେ—“ଆମ୍ଭେ ପାଠପଢ଼ି ସରକାରୀ ଶୁକ୍ଳା କରିବା
ନାହିଁ । ଦେଶ ପାଇଁ କିଛି କରିବା । ଜନ୍ମ ବେଳେ ଦେଶକୁ ଯାହା ଦେଖି ଥାଉଁ
ତା’ଠାରୁ ଉନ୍ନତ ଦେଖି ମରବା ।” ଏହି ଶପଥ ତାଙ୍କର ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ପରିଣତ
ହୋଇ ଶେଷରେ ତାଙ୍କୁ ଏ ମୁଗର୍ତ୍ତ ଶୁଷ୍କ ରୂପେ ପରିଗଣିତ କରି ପାରିଲା । ବଂଶ-
ଶତାବ୍ଦୀର ଏକ ନିଖୁଣ ଜାଣିପ୍ରମୁଦ ରୂପେ କାଳ ବନ୍ଧରେ ମୁଗମୁଗ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ
ମିଳିଲା । ତ୍ୟାଗ ସାଧନାର ବଳରେ ମାନବ ହିଁ ଦେବତାର ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିପାରେ
ଆରୁନ୍ଧତ୍ୟ ମହାଶୟ ହିଁ ତାହାର ନମୁନା ।

ଏହି ମାନବଦେଶ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଜନ୍ମ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଶ୍ରୀରାମପୁର ଗ୍ରାମରେ
ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ମହାଦେବ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରଦ୍ଧାଦେବୀ । ପିତା
ମାତାଙ୍କର କେଷ୍ଟ ପୁତ୍ର ହିସାବରେ ଅତି ଅଲିଅଳରେ ଦେଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଅବଧ

ହେଲବେଳେ ମାତା ଶ୍ରଦ୍ଧାଦେବୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବୁ ପିତା ମହାଦେବ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ସକଳ ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ପିଲାଟି ଦିନୁ ସେ ଥିଲେ ଏକ ନମ୍ରତାର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ୍ର ପ୍ରତୀକ । ଭୁଲପା ଦୁଇଗଣରୁ ବାସିଲ ପରି ପିଲାଟିଦିନୁ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ-କଳାପରୁ ସେ ଜଣେ ମହତ୍ତ୍ବପୂର୍ବକ ହେବେ ତାହା ଶ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼ିଥିଲା ।

ତାଙ୍କର ବାହ୍ୟଶିକ୍ଷା ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଶାଳାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ପିଲାଟି ଦିନୁ ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଆଦର ଥିଲା । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଶାଳାର ପାଠ ଶେଷ କରି ଗ୍ରାମ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାକୁଲର ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ଓ ବୃତ୍ତି ପାଇ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ପ୍ରଥମ ଜୀବନରେ ଜଣେ ସରଳ, ସହନଶୀଳ, ସେବାପରାୟଣ ଓ ବିନମ୍ର ଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ କୃତାର୍ତ୍ତ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ସୁନାମ ଥିଲା । ଅବସର ସମୟରେ ବନ୍ୟା, ମରୁଡ଼ି, ମହାମାଣ୍ଡ, ବସନ୍ତ ଆଦି ବ୍ୟାପିବା ସମୟରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଧରି ସେବା କରିବା ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱଭାବଗତ ଝୁଙ୍କ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥିବା ସମୟରେ ଦାୟି ଆପଣଙ୍କ ସହୃଦ ମିଳାମିଶା କରିବାର ତାଙ୍କୁ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଦାସେ ଆପଣଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଶୀର୍ବାଦ ମଧ୍ୟ ଥିଲା ।

୧୯୦୧ ମସିହାରେ ବୃତ୍ତି ପାଇ ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତହର ସହୃଦ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାକୁଲ ହୋଇ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ଜଣେ କୃତାର୍ତ୍ତ ହିସାବରେ କଲେଜରେ ତାଙ୍କର ସୁନାମ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିଲା । ଏହି ସମୟରେ ‘ଦାସେ ଆପଣେ’ ମଧ୍ୟ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସହୃଦ ସଂପର୍କ ବଢ଼ିତ ବଢ଼ିଗଲା । ସେ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଜଣେ ହୃଦୈର୍ଯ୍ୟା ଶ୍ରବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ସାଥରେ ମିଳି ବିଭିନ୍ନ ସେବା କାମ କରିବାକୁ ମନ ପ୍ରାଣ ଡାଳି ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗତିପଥ ଏହି ସମୟରୁ ସେବା ଆଡ଼କୁ ପୁରା ଢଳିଗଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବି ଖୁବ୍ ବଳି ଯୋଗାଇଲା । କଲେଜ-ଅଧ୍ୟୟନ ବେଳେ ତାତଶିଳ୍ପ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ପାଇଁ ଜାପାନ ଯିବାକୁ ସ୍ଥିର କରି ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଆଶ୍ରୟକାରୀ ହେଲେ । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପୁପାରିଶ କ୍ରମେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜାଙ୍କର ବୃତ୍ତି ମିଳିବାର ନିୟମ ଥାଏ । ତେଣୁ ପୁପାରିଶ ପରି ଆଶିବା ପାଇଁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ନିଜର ଅଭିମତ ଜଣାଇଲେ । ମଧୁବାବୁ ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ରଗତ ସାହିପିକେଟ୍ ଅନ୍ୟ ଠାରୁ ଆଶିବାକୁ ପ୍ରସମର୍ଥ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ମୂବକ ହୃଦହର ଗାନ୍ଧୀଜୀପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷାରେ କହିଲେ—“ଆଜ୍ଞା ! ଯୋ ଚରିତ୍ର ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟଲୋକ ନିପରି ସାହି-

ଫିକେଟ ଦେବେ ? ମୋ ଚରିତ୍ର କଥା ତ ମୋତେ କେବଳ ଜଣା ।” ଜଣେ କଲେଜ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁହଁରୁ ଏପରି ଭୋକ୍ ଠୋକ୍ ଜବାବ ଶୁଣି ମଧୁବାବୁ କୁଣ୍ଡାଳ ପକାଇଲେ । ମଧୁବାବୁ ଜାଣିଲେ—ଏହି ପୁରକ ଦିନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ହୋଇ କିଛି କାମ କରି ପାରିବେ । ତାହାହିଁ ହେଲା । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପୁପାରିଗରେ ତାଙ୍କର ଜାପାନ ଟ୍ରିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ମାତ୍ର ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗର ଆକାନ୍ତ ହୋଇ ଜାପାନ ଟ୍ରିବାର ବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଆରୁଣ ମହାଶୟ ଓ ପ୍ରଭୃତି ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର ଥିଲେ ପାଠପଢ଼ା ସମୟର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ । ଦାସେ ଆପଣ ସଭିଙ୍କ ଠାରୁ ବଡ଼ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାଙ୍କ କଥା ମାନନ୍ତି, କେଉଁଠି ମହାମାଣ୍ଡ ବା ବସନ୍ତ ବ୍ୟାପିଲେ, ସେଠାକୁ ଯାଇଁ ସେବା କାମ କରନ୍ତି, ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ବନ୍ୟ, ମରୁଡ଼ି ବା ଦୌରାଦୂର୍ଘଟଣା ଘଟିଲେ ସେଠାକୁ ଯାଇଁ ଚୁଡ଼ା, ଗୁରୁଲ ବାଣ୍ଟନ୍ତି । ଦିନ ସେମାନେ ମୁଁକୁ ଆକାଶର ଗୁରୁଜୀ ତଳେ ବସି ଶପଥ କଲେ—“ଆମ୍ଭେ ପାଠପଢ଼ି ସରକାରୀ ଶୁକ୍ତି ନ କରି ଦେଶ ପାଇଁ କିଛି କରିବା ।” ଏହା ହେଲା ସେମାନଙ୍କର ଆଗ୍ନେୟ ଶପଥ । ସେହି ଶପଥ କି ସେମାନଙ୍କୁ ଏ ଯୁଗର ପଞ୍ଚସଖା ଭାବେ ଦେଶ ଦୁନିଆର ଆଗରେ ପରିଚିତ କରାଇଲା । ଏଫ୍ : ଏ ପାସ କରି ଓକିଲତାର ଆଶା ନେଇ ଓକିଲତି ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ କଲିକତା ଗଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଦାସେ ଆପଣ ବି କଲିକତାରେ ରହି ଓକିଲତି ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର କିଛିଦିନ ପରେ ଓକିଲତି ପାଠ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମମତା ଚୁଟିଗଲା । ଓକିଲତି ବ୍ୟବସାୟ ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଆସିଲା । ତେଣୁ ସେଥିରୁ ସେ ବାହାରି ଆସି ସ୍ବାଧୀନ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷକତା କରି ଗ୍ରନ୍ଥ ଗଠନ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରି ଦେଇ ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଜିଆ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାପରେ କଟକ ପ୍ୟାରି-ମୋଡ଼ନ ଏକାଡେମୀରେ ଏକଦିନେ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ । ‘ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହି ସେବା କରିବାର ତଥା ଉତ୍ତମ ମଣିଷଗଢ଼ିବାର କଳା ହାସଲ କରି ଜଣେ ପୁରୁଷ ତଥା ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ହେବାବେଳେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କଲେ । ତାଙ୍କର ନିର୍ମଳ ନିଷ୍ଠପଟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ରବତ୍ତା, ବିନମ୍ରତା, କଷ୍ଟସହ୍ୟଶୂଳତା ଓ ଅପରି ପାଇଁ ଶ୍ରେୟସୀ ଦରଦାସଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗତା ଗୁଣ ପାଖରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମୂଣ୍ଡ ନଇଁ ଯାଉ ଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ‘ସେବକ ବାହୁନୀ’ ଗର୍ଭ କଟକର ବିଭିନ୍ନ ସାହରେ ଚାଲି ଅବସର ସମୟ ମାନଙ୍କରେ ସେବାକାମ କରୁଥିଲେ । ଏପରି କାମ ସେ ସମୟରେ କୌଣସିସ୍କୁଲରେ ହେଉ ନଥିଲା । ତେଣୁ ସ୍କୁଲର ସୁନାମ ସାଥକୁ ତାଙ୍କର ମହତ ପଣିଆ ବଢ଼ିତ ବଢ଼ିଗଲା । ବହୁତ ପିଲା ମଧ୍ୟ ସେବା କାମ ପାଇଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ସେହି ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପିତୃବତ୍ତା ବ୍ୟବହାର ପାଖରେ ସଭା ମୁଁ ନୁଆଁଇ ଦେଉଥାଲି ! ୧୯୦୧ ମସିହାରେ ଉତ୍କଳ ଶିକ୍ଷକମାନେ

ବନରେ ଦାସେ ଆପଣ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶୁଭ ଦେଲେ । ଶିକ୍ଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଜାତୀୟତା ବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରି ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା, ଗ୍ରାମ ସଂଗଠନ ମାଧ୍ୟମରେ ଜନ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବା, ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚଳନ କରି ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାନ୍ତ୍ର ଆଣିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସେତେ ବେଳକୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଏମ. ଏ ପାସ କରି ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ଗ୍ରହଣକରିଥାନ୍ତି । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ଦାସେ ଆପଣଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ କ୍ରମେ କଟକ ଗୁଡ଼ି ଏଣିକି ସତ୍ୟବାଦକୁ ଆସିଲେ । ପରେ ପଣ୍ଡିତ କୃପା ସିନ୍ଧୁମିଶ୍ର ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀ ମିଶ୍ର ଯୋଗ ଦେଇ ସାଧନାକରିଲେ । ଏହି ପଞ୍ଚ ତପସୀ ପରିବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ “ଓଡ଼ିଶାର ପଞ୍ଚସଖା” ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ଖୁବ୍ କମଦିନରେ ସାରା ଭାରତରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଯଶଶାସିମା ପ୍ରକଟିତ ହେଲା । ଏପରି ଅନୁଷ୍ଠାନ-ଟିକୁ ହେଉଥିବା ପାଇଁ ବହୁ ବିଦୁଷୀ ବୁଣିଗ୍ରାସୀ ଲୋକେ ଆସିଲେ । ଗାନ୍ଧୀଜୀ ମଧ୍ୟ ଏହାଦେଖି ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରସଂସା କରିଥିଲେ । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚଳନର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଏପରି ଏକ ନୂତନ ପ୍ରୟୋଗ ପଞ୍ଚସଖା ଆରମ୍ଭ କରି ନୂତନ ଯୁଗର ମୁଲତୁଆ ପକାଇଥିଲେ । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରାବାସର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଗଠନରେ ତାଙ୍କର ଦାନ ଅସୀମ । ପିଲାମାନେ ଘରଦ୍ୱାର ବାପ ମାଆ ଗୁଡ଼ି ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କର ବ୍ୟବହାର କୁଶଳତାରେ ସବୁ କିଛି ଭୁଲି ଯାଉଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦାସେ ଆପଣେ ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଆରୁର୍ଥ ପଦବୀରେ ଭୁଷିତ କରିଥିଲେ । ସେ ହିଁ ଥିଲେ ପ୍ରକୃତରେ ଆରୁର୍ଥ । ଦାସେ ଆପଣଙ୍କର ଆଦରର ଆରୁର୍ଥ ନିଜର ସାଧନା ବଳରେ ସାରା ଦେଶରେ “ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ” ରୂପେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ସେ ପ୍ରକୃତରେ ଥିଲେ ଏ ଯୁଗର ଆରୁର୍ଥ । ଆରୁର୍ଥ ମହାଶୟ ମାଟ୍ରିକ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ପ୍ରଭୁରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଉତ୍ସାହକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ କିଛିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ସୁନଶ୍ଚ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାସ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ବକୁଳ ବନରେ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଦାରଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଆଗରୁ ଯାହା ଘର ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଟିକେ ମାୟାମମତା ଥିଲା, ତାହା ଏଣିକି ଗୁଟିଗଲା । ଏହା ଭଗବାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଭାବେ ଦେଶ କାମରେ ପୁରା ଲାଗିଗଲେ । ସାରା ଦୁନିଆର ସେବାପାଇଁ “ଜନ୍ମ ପରିବାରକୁ” ସ୍ୱରା ଭୁଲିଗଲେ । ବମ୍ବେସେବ କୁଟୁମ୍ବକ ନୀତିତାଙ୍କର ହେଲା ଏଣିକି ମୂଳନୀତି । ଦାସେ ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରହି ବିଭିନ୍ନ ସେବା କାମରେ ମଜ୍ଜି ରହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ କୁଆଁ ଅକୁଆଁ ଭେଦାଭେଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା, ଗ୍ରାମ ସଂଗଠନ ମାଧ୍ୟମରେ ଗ୍ରାମସୁଧାର କାମ କରିବା, ନାଗ୍ନ ଜାଗରଣ ଓ ସୁତାକଟା ଆଦି କାମରେ ମଧ୍ୟ ଲାଗିଗଲେ । ସେତେ ବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଲଙ୍ଗଲ ଧରି ଗୃହ କରିବାକୁ ସୃଣ୍ୟ କାମ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ । ନିଶ ରଖିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ କଳଂକିତ କାମ ବୋଲି ଧରା

ଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ସମାଜରେ ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ପାଇଁ ଏପରି ଦୀର୍ଘ କୃତ
 ଭେଦାଭେଦକୁ ଦୂର କରିବା ନିମିତ୍ତ ନିଜେ ହଲକରିବା, ନିଶ ରଖିବାଦି କାମ
 ଆଗ କରିଥିଲେ । ଯାହାକି ସେତେବେଳେ ସାର୍ବ ଦେଶରେ ଚହଲ ପକାଇ-
 ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ପଞ୍ଚ ସଖାଙ୍କୁ ବହୁ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ସେତେବେଳେ ସମାଜ
 ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଆଲୌକିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ କୁରୁ, ସାଧନା, ଦେଶ
 ଦେଶ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ତ୍ୟାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ଏ ଜାତି ପ୍ରାଣରେ ଅତୁଳ
 ସୂଚକ ଭାବେ ଚିତ୍ତଦିନ ପାଇଁ ଜାଗରୁକ ରହି ଜୀବନର ମାତାଲ ଶୁଣି ପରି ଭାବ
 ସୁଗ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ପଠିକ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଇବ—ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।
 ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ କ୍ରମେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପଞ୍ଚସଖା ଧର୍ମିୟ ହୋଇ
 ଉଠିଲେ । ଦାସେ ଆପଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଆଲୋକବାଜାଜାଳି ଆହ୍ୱାନ
 ବାଣୀଜଣାଇଲେ “ମିଶ୍ର ମୋର ଦେହ ଏ ଦେଶ ମାଟିରେ, ଦେଶବାସୀ ଗୁଲି ଯାଆନ୍ତୁ
 ପିଠିରେ” ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ସାଧନେ ଅଛି ଯେତେ ଗାଡ଼, ସୁରୁ ତହିଁ ପଡ଼ି ମୋର ମାଂସ
 ହାତ” । ଗୁରୁ ଦେବଙ୍କର ଏହି ବାଣୀକୁ ସ୍ମରଣରଖି ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ
 ଆରୁଘ୍ୟ ମହାଶୟ ଝାସଦେଲେ । ୧୯୩୦ ମସିହାରେ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ
 ପ୍ରଥମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ରୂପେ ଯୋଗଦେଇ ଜେଲ୍ ବରଣ କଲେ । ୧୯୪୧ ଭାରତ
 ଛାଡ଼ି ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ୨ ବର୍ଷ ଜେଲ୍ ଗଲେ । ସେ ଜଣେ ମହାନ ଆଦର୍ଶ-
 ବାଦୀ ଜନସେବକ ଥିଲେ । ମୃତ୍ୟୁର୍ତ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ସମୟ ନଷ୍ଟ କରୁ ନଥିଲେ । ଏପରି
 କି ଜେଲ୍ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ବି ପ୍ରତିଦିନ ଗୀତା, ଉପନିଷଦ ଆଦି ପାଠ କରୁଥିଲେ ।
 ସହ କର୍ମୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସଂଯତ ଜୀବନ କଟାଇବା ପାଇଁ ଗୀତାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୁଝାଉ-
 ଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେ ଗୀତାର ଟୀକା ଲେଖିଥିଲେ, ଯାହାକି ବର୍ତ୍ତମାନ
 ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ‘ଗୀତାଟୀକା’ ହିସାବରେ ସର୍ବଜନ ଆଦୃତ ଓ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇ
 ପାରିଛି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭଲ ଗୁଣଥିଲା—ସେ ଯାହା କହନ୍ତି, ତାହା ନିଜ
 ଜୀବନରେ ଆଗ ପାଳନ କରନ୍ତି । ଶରୀରଶ୍ରମ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅତୁଟ
 ବିଶ୍ୱାସ । ଏପରିକି ଜେଲ୍ ଜୀବନ ଭିତରେ ୩୦ । ୪୦ ଜଣଙ୍କର ରୁଟି ନିଜେ ଦିଆଣ
 କରୁଥିଲେ ।

ବିଚ୍ଛନ୍ନ ଓଡ଼ିଶାର ଏକତ୍ରୀକରଣ ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ ।
 ୧୯୪୪ରୁ ୧୯୫୧ ଯାଏ ସେ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସଦସ୍ୟ ଓ କିଛିଦିନ
 ସଭାପତି ମଧ୍ୟ ରହୁଥିଲେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ, ହରିଜନ
 ସେବକ ସଂଘର ସଭାପତି ହୋଇ ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ୧୯୩୪ ରେ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ
 ବାଞ୍ଛିତ୍ୱାସିକ ହରିଜନ ପଦଯାତ୍ରାରେ ସକ୍ରିୟ ଭାଗନେଇ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ପଦଯାତ୍ରାକୁ
 ସଫଳ କାମୀ କରିବା ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ଦାନ ଅସୀମ । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ
 ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ କ୍ଷମତା ଗାଦୀରୁ ଦୂରରେ ରହି ଗାନ୍ଧୀଜୀ ଆଦର୍ଶରେ

ଗଠନ ମୂଳକ କାମରେ ଭାଗ ନେଲେ । ୧୯୫୧ ରେ ଭୁବନ କାର୍ଯ୍ୟର ନେତୃତ୍ବ ନେଇ ଭୁବନର ବାଉଁଶ ଗାଁ ଗହଳରେ ପହଞ୍ଚାଇବାର ଶପଥ ଗ୍ରହଣକରି ଐତିହାସିକ ପଦଯାତ୍ରା ମାଧ୍ୟମରେ ଝୁଝକାରରୁ ଉଦ୍ଧୃତବାଟ ପାଦରେ ବୁଲିଥିଲେ । ସବୋଦୟର ମହାନ ବିଚାରଧାରା ପ୍ରସ୍ତର କରି ସମାଜକୁ ଠିକ୍ ବାଟରେ ଚାଲିବାକୁ ସଂକେତ ଦେଉଥିଲେ । “ସବେ ଭବନ୍ତୁ ସୁଖିନଃ, ସବେ ସନ୍ତ ନିରାମୟଃ ସବେ ଭଦ୍ରାଣୀ ପଣ୍ୟନ୍ତୁ, ମା’ କଣ୍ଠିତ ଦୁଃଖର ଭବେତେ” — ମନ୍ତ୍ରମାଳା ତାଙ୍କର ମୁଖ ନିସୃତ ବାଣୀ । ସେ ଥିଲେ ତ୍ୟାଗ ଓ ବିନମ୍ରତାର ଏକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା । ଏ କ୍ଷମତାର ସୁରରେ ଏପରି ନିଷ୍କାମ ସେବା କରି ଏକ ଅସାଧାରଣ ମାନବ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେବାହିଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସହାୟତା ତାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିମ୍ନ । ପର-ଅପର ଭାବ ତାଙ୍କୁ ଶୁଣି ସୁଜା କରି ପାରି ନଥିଲା । ସମଦର୍ଶୀ ଭାବନା ଆଜି ତାଙ୍କୁ ମହାପୁରୁଷ ଆସନରେ ଆସୀନ କରି ପାରିଛି । ସାରା ଦୁନିଆ ତାଙ୍କର ତ୍ୟାଗ ତଥା ସେବା ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ପ୍ରଣତି ଢାଳୁଛି ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ ଭାଷାରେ—

“ସମଦରଶୀ ଯେଉଁ ନର
ତା’ ପାଦେ କୋଟି ନମସ୍କାର”

ସେ ଆଜି ସର୍ବତ୍ର ନମସ୍ୟ ଓ ପ୍ରୀତ ସୁରଣୀୟ । ସେ ଆଜି ନାହନ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ମୟ ନିଷ୍କଳଂକ ତ୍ୟାଗ ପୂଜନୀୟ ସତ୍ତ୍ୱକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେବ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ—“ନିର୍ମଳ ଜୀବନ୍ତ ସାହାର, ସେ ମରେ ନାହିଁ ସଦା ଅମର । “ସେ ଆଜି ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟୀ ।

—X—

୧୯୭୩ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ

କେତୋଟି ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ

୧-ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ୨ୟ ଭାଗ ଡଃ ବଶୀଧର ମହାନ୍ତି	ଟ ୨୦-୦୦
୨-କାବ୍ୟ ସଂବାଦ—ଅଧ୍ୟାପକ ଦାଶରଥ ଦାସ	ଟ ୧୫-୦୦
୩-ଆଧୁନିକତାର କ, ଖ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଅଧ୍ୟାପକ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବେହେରା	ଟ ୧୦-୦୦
୪-ଅରଣ୍ୟର କୁଳ୍ପଟିକା : ଶ୍ରୀ ଜ୍ଞାନନ୍ଦ ବର୍ମା	ଟ ୧୨-୦୦
୫-ଜୀବନ ଛନ୍ଦ (The Genetic Code) ଅଧ୍ୟାପକ ଦେବକାନ୍ତ ମିଶ୍ର	ଟ ୧୨-୫୦
୬-ପଞ୍ଚସଖା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି	ଟ ୧୦-୦୦
୭-ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନ ପରିଚୟ ଡଃ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର	ଟ ୫-୦୦
୮-ଓଡ଼ିଆ କେବେ ? ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋଲ୍ଲେକ ବିହାରୀ ଧଳ	ଟ ୭-୦୦
୯-ତମିର ତୃଷ୍ଣା ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଶିପାଠୀ	ଟ ୭-୦୦
୧୦ ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଡଃ ଜାନକିବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି	ଟ ୫-୦୯
୧୧-କାଚୁର୍ନ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଖିଳାନନ୍ଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ	ଟ ୭-୦୦
୧୨-ପରଶପିତୃଳା କାହାଣୀ : ଶ୍ରୀ ରାଧାବିନୋଦ ନାୟକ	ଟ ୫-୦୦
୧୩-ଅଜ୍ଞାତ ବାସ : ଶ୍ରୀ ରବିନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର	ଟ ୭-୦୦
୧୪-ପ୍ରବନ୍ଧ ଚୟନ : ଡଃ କାହ୍ନୁ ଚରଣ ମିଶ୍ର	ଟ ୫-୦୦
୧୫-ଭାରତୀୟ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ୧ମ ଭାଗ ଅଧ୍ୟାପକ ଦେବକାନ୍ତ ମିଶ୍ର	ଟ ୫-୦୦

ପ୍ରକାଶକ :

ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍‌ସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ

ବିନୋଦବିହାରୀ

କଟକ-୨

With Compliments
on the Sacred Memory of
Acharya Harihar

The Cuttack Fertilisers

Leanding dealer in Stermeal
Ammomninu Salphate, Urea and different Pesticides.

Chauliaganga, Cuttack-4

ଦିଲ୍ଲୀ
The Samaya
 ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା-ପ୍ରଜ୍ଞାନପଣି ଶାସନାୟକ

Largest Certified

Oriya Daily

ESTD. 1919

PHONES -

20994, 21044, 20183, 23284,

GRAM - Samaj

MEMBERS — A.B.C.; I. & E. N.S.; I.L.N.A.; A.I.N.E.C.

Advt. Rates :— Causal — Rs. 2 20 per Col. Line

Contract :— Rs. 6.05 Col. C.M. Sub Rates:—Rs. 60 00 P.A.

Editor — R. N. RATH, M.L.A. Gl. Manager — F. C. DAS

GORABANDHU BHAWAN, CUTTACK-1 (ORISSA)

Tuec Offers & TU Tuna Brand

**Sodalime-Amber-Usp-Type-III & Clear
Neutral Borosilicate Usp-Type-I Glass Bottles &
Laboratory Glasswares of All Sizes & Shapes**

for

**Pharmaceutical, Chemical & Breweries
Industries**

&

Chemical Laboratories.

For Details : Please contact

The Utkal Equipment & Chemicals Ltd.

Madhupatna, Cuttack-10 (Orissa) India.

Gram Tuec-Cuttack

Phone : office 22-592

Res.—22-824

—22-618

Everybody Says Finance is no Problem.
Approach Orissa State Financial Corporation
for Your Requirement of Block Capital,
Foreign Exchange etc.

Orissa State Financial Corporation Offers
Special Concessional Rates for Backward
Districts Like Kalahandi, Phulbani, Bolangir,
Koraput, Dhenkanal, Keonjhar, Mayurbhanj
and Balasore.

Orissa State Financial Corporation

Head office :
Barabati Stadium,
Cuttack-5

Branch office :
Brooks Hill,
Sambalpur

ଓଡ଼ିଶାରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରୀକରଣ ପାଇଁ ଖଦୀ ଓ ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରନ୍ତୁ

ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗ ସଂସ୍ଥାନାମନଙ୍କରେ ଉତ୍ସାହିତ

- ୧ । ଡିଂକ କୁଟା ଗୁଉଳ
- ୨ । ଘଣା ପେଡ଼ା ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇପ, ବାଦାମ ଓ ରାଣି ତେଲ
- ୩ । ବିଶୋଧିତ ମହୁ
- ୪ । ଉନ୍ନତ କସମର ଆଖୁ ଓ ତାଳ ଗୁଡ଼
- ୫ । ଲୁଗା ଧୁଆଁ ସାବୁନ
- ୬ । ଅତ୍ୟଧିକ ଜୋଡ଼ା, ଚପଲ ଆଦି ଚମଡ଼ା ଜନିତ
- ୭ । ଉକ୍ତ ଷ୍ଟ୍ରିପ୍ସ ଓ ଟପର, ଖଦୀ ଶାଢ଼ୀ ଓ ଲୁଗା
- ୮ । ହସ୍ତ ଶିଳ୍ପ ସାମଗ୍ରୀ (ଶିଙ୍ଗ କାମ, ପଥରମର୍ତ୍ତି, ପିତ୍ତଳ ମାଛ ଇତ୍ୟାଦି)
- ୯ । ଗୃହୋପକରଣ—ପନିଙ୍ଗ, କଟୁରା, କୁଟା, ଦା, କାଟେଣୀ, ମୃଗାମରାଦି
କବାଟ ଚଉକାଠ, ଟେବୁଲ୍, ଚେୟାର୍, ଆଲ୍ ମିରା ଇତ୍ୟାଦି...
- ୧୦ । ଲୁହା ଓ କାଠ ତିଆରି ଗୃହୋପକରଣ
- ୧୧ । ଘରେ ବସି ସ୍ବାଧୀନ ଭାବରେ ମହୁ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ମହୁମାଛ
ପାଲନ ନିମନ୍ତେ ମହୁମାଛ ବାକ୍ସ ଆଦି ଓ ଚତୁସମୁଦ୍ରୀୟ ଜୀବଜନ୍ତୁ
ବିଷୟ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଠିକଣାରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ:—

ଓଡ଼ିଶା ଖଦୀ ଓ ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗ ବୋର୍ଡ଼

ଖାରବେଳ ନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର—୧

With Compliments From

**Indian Metals &
Ferro Alloys
Limited,**

BHUBANESWAR.

ଆମେ ଗତିବା ନୂଆ ସମାଜ

ଆମକୁ କାକୁ କରିବାକୁ ଆମ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି :
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅଜ୍ଞତା, ବ୍ୟାଧି ଓ ସାମାଜିକ ଅସାମନତା ।

ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗି, ଭଗବାନ ଯେତେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି
ସେସବୁ ଖଟାଇ ଏଇ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ମୁକାବିଲା କରିବାକୁ ହେବ ।
ସମସ୍ତ ବ୍ୟାଧିକୁ, ଅସୁବିଧାକୁ ଅସୁବିଧା ସାଜେ

ଆମର ବିଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ

* ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ନିରକ୍ଷରତା, ବ୍ୟାଧି ଓ ସାମାଜିକ ଅସାମନତା ଦୂର
ନ ହେଲେ ଆମ ସମାଜ ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ ।

ଲୋକସଂପର୍କ ବିଭାଗ, ଓଡ଼ିଶା
ଭୁବନେଶ୍ୱର

With Best Compliments from

**Lower Secondary Teachers'
Association**

Jhanjiri Mangala
Cuttack

On

the Sacred memory of
ACHarya Harihar

Panamali Brahmachari
Organising Secretary
Lower Secondary
Teachers Association.

With Best Compliments from :

The Central Orissa Flour Mills

Nua Bazar, Cuttack-4

[Manufacturers of Kishan Brand Maida

A

Suji, Atta & Bran]

TO

Acharya Harihar, the

noblest soul of

Orissa

ଓଜନ, ମାପ ଠିକ୍ ଅଛି ତ ?

- ୧ । ଓଜନ ମାପ ନିୟମାବଳୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନୁହାଏ । ବ୍ୟବସାୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିବା ବଟକର, ନିକିତି, ପକା ଇତ୍ୟାଦିର ସଠିକତା ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେଖିବାପାଇଁ ଯୋର ଦିଅନ୍ତୁ ।
- ୨ । ଓଜନ ମାପରେ ଦିଆଯାଉଥିବା ସରକାରୀ ମୋଡର ହିଁ ଏହାର ସଠିକତାର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
- ୩ । ସେଇ, ବିଶା ପାଉଣ୍ଡ ଓଜନଗୁଡ଼ିକ, ଇଞ୍ଚ, ଫୁଟ, ଗଜ ଓ ମାଇଲ ଇତ୍ୟାଦି ମାପଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବୈଧ । ଏଗୁଡ଼ିକ, ବ୍ୟବହାର କରିବା ଏକ ଦଣ୍ଡମାୟ ଅପରାଧ ।
- ୪ । ସ୍ୱାଦ୍ୱାରା ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇ ମୋଡର ଦିଆଯାଉଥିବା କଲେଗ୍ରାମ, ଲିଟର ଓ ମିଟର ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତୁ । ଅନ୍ୟଥା ଆଇନ ଅନୁସାରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବେ ।
- ୫ । କାରବାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ନିକିତି, ବଟକର, ମାପଯନ୍ତ୍ର ଆଦିର ସଠିକତାପାଇଁ ସରକାରୀ ପ୍ରତି ଦୁଇ-ବର୍ଷରେ ଥରେ ଓଜନ ମାପ ବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା ଯାଞ୍ଚ କରନ୍ତି । ସୁନା, ରୂପା କାରବାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ବଟକର ଓ ନିକିତି ପ୍ରତି ଏକବର୍ଷରେ ଥରେ ଯାଞ୍ଚ କରାଯାଇଥାଏ । ଅତଏବ କଣାବିକାବେଳେ ବଟକର ଓ ନିକିତିରେ ଯାଞ୍ଚ ସୂଚକ ମୋଡର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତୁ ।
- ୬ । ଓଜନ ମାପ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଓଜନ ମାପ ସଠିକତା ପ୍ରମାଣପତ୍ର (Certificate of Verification) ସବ୍‌ସାଇରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସି ପାରୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଟାଙ୍ଗି ରଖନ୍ତୁ ।

ଲୋକ ସଂପର୍କ ବିଭାଗ
ଓଡ଼ିଶା ସରକାର

For all your requirements of Wood and
Kendu Leaves, Please Contact. :—

The Orrissa Forest Corportion Limited.

A Fully—OWNED GOVERNMENT OF
ORISSA UNDERTAKING
RAJABAGICHA, CUTTACK-9

I. The Largest Supplier of High Quality Timbers

1. Logs and sawn of Teak, Sal, Piasal, Asan, Gambhar, Sissu, Kurum, Bandhan and other species.
2. Electric Transmission poles and Telegraph Poles.
3. Charcoal.
4. Wooden figurettes and decorative pieces depicting ancient and modern art.
5. Readymade furnitures of latest pattern.

II. The sole Suppliers of Kendu Leaves produced in Orissa.

III. Exporters of Timbers and Kendu Leaves to Japan, Ceylon and Other Countries.

You can depend on this firm which is committed to
the Service of the People.

BRANCHES

TIMBER :-Cuttack, Bhubaneswar, Jeypore (North)
Jeypore (South) Koraput, Nowrangpur, Kesinga,
Rourkela, Sambalpur. Jharsuguda, Jajpur Road.

KENDU LEAVES :-Sampalpur, Jharsuguda, Angul,
Bolangir, Boudh and Bhawanipatna.

ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଓ ନିୟୋଜିତ ପରିବାର ଆପଣଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ହେଉ

କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ସୁଚ୍ଛଳତା

ବୃଦ୍ଧିପାଏ । ନିଜର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା,

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ଠିକ୍

ରୂପରେ କରାଯାଇଥାରେ

ନିୟୋଜିତ ପରିବାରହିଁ

ସୁଖମୟ ପାରିବାରିକ

ଜୀବନର

ରୁଚିକା ।

ଆପଣ ନିୟୋଜିତ ପରିବାର ଗଠନ କରିବା ଲାଗି ସମସ୍ତ
ପରାମର୍ଶ ଓ ଉପକରଣ ନିକଟତମ ପରିବାର କଲ୍ୟାଣ ନିୟୋଜନ
କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପାଇପାରିବେ ।

ରାଜ୍ୟ ପରିବାର ନିୟୋଜନ ସଂସ୍ଥା, ଓଡ଼ିଶା
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ

କୃଷି ହୋଇ ବେଦରେ
କୃଷି ତୋ ପୁରାଣ
କୃଷି ବିନା ରହିନାଶାରେ ପରାଣ
କୃଷି ଘେନି ନୃପତି
କୃଷି ଘେନି ସଭ୍ୟ
କୃଷି ବଳେ ଆୟୁର୍ବିଜ୍ଞାନ, ସମ୍ପଦ
ସକଳ ହୁଏ ଲଭ୍ୟ ହେ ।

କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତୁ—

କଷିକ୍ଷେତରେ ଏପ୍ ସି ଆଇ ର ସାର
ଅଧିକ ଅମଳ ଓ ଅଧିକ ଲାଭ ଦିଏ ।

କୃଷି ଓ କୃଷକ ସେବାରେ ବ୍ରତୀ—

ଦି ପଟ୍ଟିଲାଉଜର କର୍ପୋରେସନ୍ ଅଫ ଇଣ୍ଡିଆ ଲିଡ
ପୂର୍ବା ଜିଲ ବନ୍ଦୁୟ କେନ୍ଦ୍ର
ଭୁବନେଶ୍ୱର

Dawn Of A New Era In Orissa

TO

MEET THE BASIC MINIMUM NEEDS OF THE PEOPLE.

19, 622 villages have drinking water wells.

Total Ayacut under Major and medium irrigation projects will increase to 21.23 lakh acres by end of the Fourth Plan.

Assumed Irrigation during Rabi and Khariff increased.

By end of 1973-74, 10,162 villages would be electrified.

A special scheme to meet the growing demand of the industrial Sector.

Providing homestead lands to the landless with stress on rural housing and slum clearance.

Speedy implementation of various employment-oriented schemes, particularly for the benefit of the weaker section's of the Society.

Road to every village.

A programme of substantial coverage of boys & girls in the age group of 6-11 years and 11-14 years by 1980-81.

41,767 acres of lands distributed to landless.

Radically amended Orissa Land Reforms Act to be implemented soon.

● Issued by Director of Public Relations,
Orissa, Bhubaneswar.

Published by
Pujya Puja Sansad
Cuttack, 1973
Donation Price Rs 5.00